

T. C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BÖLÜMÜ

SELÂHADDİN EYYÛBÎ VE HAÇLILAR

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan:
Serkan ÖZER

2010- NİĞDE

T. C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BÖLÜMÜ

SELÂHADDİN EYYÛBÎ VE HAÇLILAR

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan:
Serkan ÖZER

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ

2010- NİĞDE

ONAY SAYFASI

Yrd.Doç.Dr.Nihat YAZILITAŞ danışmanlığında Serkan ÖZER tarafından hazırlanan “Selahaddin Eyyubi ve Haçlılar” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

28.06.2010

JÜRİ :

Danışman : Yrd.Doç.Dr. Nihat YAZILITAŞ

Üye : Yrd.Doç.Dr. Ahmet AKŞİT

Üye : Yrd.Doç.Dr. Salih ÖZKAN

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../ 20...

Prof. Dr. Selen DOĞAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Selâhaddin Eyyûbî (1138-1193), Türk-İslam Dünyası'nın yetiştirdiği en büyük devlet adamlarından birisidir. Gerek şahsiyeti gerek faaliyetleri ile tüm dünya milletlerini etkilemiş ve tüm hayatını İslam uğruna mücadele ile geçirmiştir. Orta Doğu'da kök salan Haçlı varlığına karşı dönem dönem çok etkili mücadeleler veren Müslüman liderler çıkmıştır. İmâdüddin Zengî ile başlayan ciddi uğraşlarda Haçlılar, inisiyatifi kaybetmişler ve sahip oldukları toprakları koruma gayretine düşmüşlerdir. Nûreddin Mahmud 'un liderliğinde sürdürülen mücadele dönemine ise genel olarak Şirkûh ve Selâhaddin Eyyûbî damga vurmuştur. Haçlılara karşı mücadele eden tüm devlet adamları içinde en büyük işleri başarmak Selâhaddin Eyyûbî'ye nasip olmuştur.

Nûreddin Mahmud Zengî'nin, Haçlılara karşı cihadına yakından tanıklık etmiş olan Selâhaddin Eyyûbî, halefinden fazlaca etkilenmiş ve Nûreddin Mahmud'un ölümünden sonra bu politikayı devam ettirmiş, İslam Dünyası'nı bir arada tutmaya çalışmış ve fırsat buldukça Haçlılara çok ağır darbeler vurmuştur. Hıttîn Savaşı'nda Haçlıları bozguna uğratmış ve sonrasında giriştiği fetih faaliyetinde birçok şehirle birlikte Kutsal Şehir Kudüs'ü de fethetmiştir.

Kudüs'ün fethi üzerine düzenlenen III. Haçlı seferinde her ne kadar Akka'nın, Haçlıların eline geçmesine engel olamamışsa da insanüstü bir gayret ve azimle mücadelesini sürdürmüş, Kudüs'e Haçlıları yaklaştırmamış ve onları dar bir sahil şeridinde hapsedmiştir. Büyük bir azim, gayret ve ümitlerle hayata geçirilen bu "Krallar'ın Seferi"nde çok ünlü Hıristiyan kralları, elleri boş bir şekilde memleketlerine yollamıştır. 1192 yılında yapılan anlaşma ile seferin mücadele kısmı son bulmuş ve Selâhaddin Eyyûbî, 1193 yılında vefat etmiştir.

Selâhaddin Eyyûbi, 1164-1192 yılları arasını mücadeleye geçirmiş ve çok ciddi uğraşlar, savaşlar vermiştir. Fakat Selâhaddin Eyyûbî ve Eyyûbîler konusu, Ramazan Şeşen'in eserleri dışında pek araştırılmış bir konu değildir. Haçlı Seferleri Tarihi çalışmalarında Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılarla mücadelesi anlatılmaktadır. Ancak Selâhaddin Eyyûbî-Haçlılar mücadelesini bir arada bulmak mümkün değildir. Bu çalışmada Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılarla ilk karşılaşmasından ölümüne kadar olan mücadelesi kronolojik olarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Selâhaddin Eyyûbî, Haçlılar, Üçüncü Haçlı Seferi

ABSTRACT

Saladin Ayyubid (1138-1193), is one of the greatest national leaders who the Turkish-Islamic World has raised. He influenced all of the nations in the world both with his personality and his actions, and passed all his life fighting for Islam. From time to time, there have been Muslim leaders who severely struggled against the existence of Crusaders, which took root in the Middle East. In the serious fights starting with Zeng İmâdüddin, the Crusaders lost their initiative and tried hard to save the land which they own. As for the struggle period carried on under the leadership of Nureddin Mahmud, generally Şirkûh and Saladin Ayyubid left their mark. Among all the national leaders struggling against the Crusaders, Saladin Ayyubid was vouchsafed to accomplish the greatest works.

Saladin Ayyubid, who closely witnessed the jihad of Nureddin Mahmud Zeng against the Crusaders, was deeply influenced from his successor and continued this policy after Nureddin Mahmud's death, tried to hold the Islamic World together, and inflicted heavy blows on the Crusaders, on occasions. He defeated the Crusaders in Hattin War, and in the conquest activities that he carried out afterwards, he conquered Jerusalem, the Holy City; along with many cities.

Although he couldn't restrain the conquest of Acre by the Crusaders in the Third Crusade, made upon the conquest of Jerusalem; he continued his struggle with ceaseless effort and determination, kept the Crusaders away from Jerusalem, and jailed them in a narrow coast line. He sent the Christian kings to their homeland with empty hands in this "Royal Expeditionary" which was put into practice with great determination, effort and hope. The fight part of the expedition came to an end with the accord signed in 1192, and Saladin Ayyubid passed away in 1193.

Saladin Ayyubid, spent the time between 1164 and 1192 with struggle, and fought and strove seriously. However, Saladin Ayyubid and the subject of Ayyubids haven't been researched much, except for the works of Ramazan Şeşen. In the History of the Crusades works, the fight of Saladin Ayyubid with the Crusaders is told. However, it is not possible to find the Saladin Ayyubid-the Crusaders fight together. In this study, the struggle of Saladin Ayyubid, from his first encounter with the Crusaders till his death, is attempted to be told, chronologically.

Key Words: Saladin Ayyubid, The Crusaders, The Third Crusade

ÖNSÖZ

Haçlı Seferleri, 1095 yılında başlamış, 1291'e kadar yaklaşık iki yüzyıl boyunca devam etmiş ve bu süreçte Türk-İslam Dünyası, Hristiyanlarca tehdit edilmiştir. Birinci Haçlı Seferi ile Doğu'da dört Haçlı Devleti (Urfa Haçlı Kontluğu, Antakya Prinkepsliği, Kudüs Haçlı Krallığı ve Trablus Haçlı Kontluğu) ile birçok prinkepslik ve dükalık kurulmuştur. Haçlılara karşı –biraz geç de olsa- başlatılan cihad kapsamında ilk olarak 1144 yılında Musul Atabegi İmâdüddin Zengî'nin, Urfa'yı fethi, İkinci Haçlı Seferi'ne sebep olmuş ve Haçlılar adına bir hezimet olan bu seferin sonrasında İslam'ın yükselişi, 1187 yılında Eyyubi Sultanı Selâhaddin Eyyûbî'nin, Kudüs'ü fethi ile sonuçlanmıştır.

Musul Atabegliği emrinde hizmet veren Eyyûbî hanedanının tarih sahnesindeki önemli faaliyetleri, Mısır Seferleri 1164-1169 ile başlamıştır ve Türk-İslam Dünyası, Selâhaddin Eyyûbî gibi eşsiz bir devlet adamı kazanmıştır. İlk olarak Mısır Seferleri ve Mısır vezirliği döneminde Haçlılarla mücadele eden Selâhaddin Eyyûbî, Nûreddin Mahmud Zengî'nin 15 Mayıs 1174'te ölümünden sonra kendisini onun halefi addederek Nûreddin'in cihad politikasını devam ettirmiş ve çok büyük işler başarmıştır. Selâhaddin Eyyûbî, mücadelesinde yalnız bırakılmasına karşın sonsuz bir enerjiyle eserini tamama erdirmiş ve bölgenin Haçlılardan temizlenmesinde çok büyük çabalar sarf etmiştir. 1138'de Tikrit'te dünyaya gelen Selâhaddin Eyyûbî, Üçüncü Haçlı Seferi'ni sona erdiren 1192 tarihli anlaşmayı, İngiltere kralı Arslan Yürekli Richard ile imzaladıktan sonra 1193 yılında hayata veda etmiştir.

Tez konumuz, Selâhaddin Eyyûbî'nin Haçlılara karşı verdiği mücadeledir ve 1164-1192 yılları arasındaki olaylar kronolojik bir sıra ile anlatılmaya çalışılmıştır. Bu konuda referansımız, İbn el-Esîr'in el- Kâmil Fit- Târîh adlı kapsamlı İslam

Tarihi ve Abû'l Farac Tarihi'dir. Eyyûbîler konusunda uzman çok değerli bilim adamı Ramazan Şeşen'in eserleri ise en büyük yol göstericidir. Yine bunları destekleyen Steven Runciman'ın üç ciltlik Haçlı Seferleri Tarihi, konuların detayları açısından çok fazla faydalandığımız eserdir. Türkiye'de Selâhaddin Eyyûbî ve Eyyûbîler konusunda Prof. Dr. Ramazan Şeşen'in eserleri dışında kapsamlı şekilde konuya eğilim olmamıştır. Selâhaddin Eyyûbî biyografileri dışında onun Haçlılarla mücadelesini bir arada bulabileceğimiz bir çalışmanın olmayışı da bizi bu alanda çalışmaya sevk etmiştir.

Çalışmamız giriş, bölümler, sonuç ve bibliyografyadan oluşmaktadır. Giriş kısmında I. ve II. Haçlı Seferleri genel hatlarıyla anlatılmaya, Haçlılar ve Haçlı zihniyeti hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde Selâhaddin Eyyûbî'nin tarih sahnesine çıkışı, Mısır vezirliği dönemi ve Selâhaddin Eyyûbî'nin Müslüman rakipleriyle ilişkileri anlatılmıştır. İki, üç, dört ve beşinci bölümler ise Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılarla mücadelesine ayrılmıştır.

Öncelikle beni bu alanda çalışmaya yönlendiren ve çok fazla desteğini, yardımını gördüğüm saygıdeğer hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ'a sonsuz saygı ve minnetimi sunarım. Bana olan güveni, sabrı ve desteği için çok teşekkürler. Bu süreçte değerli fikirleri ve yardımlarıyla, içten yaklaşımı ve ilgisiyle beni dinleyen ve yönlendiren saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKŞİT'e ve tüm hocalarıma saygılarımı sunmayı bir borç bilirim. Bana tüm eğitimim boyunca sabırla maddi manevi desteğini hiç esirgemedi sunan aileme ve özellikle ablalarım Emine ve Neval ÖZER'e sevgi ve saygılarımı sunarım. Tüm arkadaş ve dostlarıma beni dinledikleri ve destek oldukları için müteşekkirim.

Serkan ÖZER

Niğde 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xiv
KAYNAKLAR VE TETKİKLER HAKKINDA.....	xv
A- KAYNAKLAR.....	xv
B- ARAŞTIRMA ESERLER.....	xvii
 GİRİŞ.....	1
HAÇLI SEFERLERİ.....	1
A- BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ (1096-1099).....	8
B- İKİNCİ HAÇLI SEFERİ (1147-1148).....	23
 BİRİNCİ BÖLÜM	
SELAHADDİN EYYUBÎ VE DEVLETİ.....	28
A- EYYÛBÎ AİLESİNİN İLK DÖNEM FAALİYETLERİ.....	28
B- SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN, MİSİR VEZİRLİĞİ VE ÖNEMLİ GELİŞMELER	32
C- NÛREDDİN MAHMUD'UN ÖLÜMÜ ÜZERİNE GELİŞEN OLAYLAR	35
D- EYYÛBÎLER DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN İSLAM BİRLİĞİNİ SAĞLAMA FAALİYETLERİ	37
İKİNCİ BÖLÜM: SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN, NUREDDİN MAHMUD EMRİNDEKİ FAALİYETLERİ.....	45

A- MISIR SEFERLERİ: (1164-1169).....	46
1. Mısır'ın Durumu.....	46
2. Birinci Mısır Seferi: (15 Nisan 1164-26 Ekim 1164).....	48
3. İkinci Mısır Seferi: (9 Ocak-5 Eylül 1167).....	52
4. Üçüncü Mısır Seferi: (17 Aralık 1168-8 Ocak 1169).....	57
B-SELÂHADDİN EYYUBÎ'İN MISIR VEZİRLİĞİ.....	62
1. Haçlıların Dimyat'ı Muhasara Etmeleri: (16 Ekim-13 Aralık 1169).....	63
2. Selâhaddin Eyyûbî'nin, Dârum, Gazze Seferleri (8-13 Aralık 1170) ve Eyle'yi Fethi (1171).....	64
3. Kerek- Şevbek Prinkepsliği'ne Sefer (23 Eylül-16 Kasım 1171) ve Selâhaddin Eyyûbî-Nûreddin Mahmud Anlaşmazlığı	65
4. Selâhaddin Eyyûbî'nin, İkinci Kerek Seferi (1 Nisan 1173)	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜREDDİN MAHMUD'UN ÖLÜMÜNDEN HİTTİN SAVAŞINA KADAR SELÂHADDİN EYYÜBÎ'NİN HAÇLILARLA MÜCADELESİ.....70

A- SELÂHADDİN EYYÜBÎ'NİN REMLE YENİLGİSİNE KADAR HAÇLILARLA MÜCADELESİ..... 70

1- Banyas Kuşatması (1174).....	70
2- Sicilya Donanması'nın İskenderiye Seferi (26-30 Temmuz 1174).....	71
3- Trablus Kontu III. Raimond'un, Hama Üzerine Seferi (Ocak-Şubat 1175).....	72
4- Ayn el- Carr Savaşı (1176) ve Haçlıların Yardım Bulma Çabaları.....	74

B- SELÂHADDİN EYYÜBÎ'NİN REMLE YENİLGİSİ VE SONRASINDAKİ MÜCADELESİ75

1- Selâhaddin Eyyûbî'nin, Remle Yenilgisi (25 Kasım 1177).....	75
2- Selâhaddin Eyyûbî'nin, Mercuiyûn Zaferi (9 Haziran 1179) ve Beyt el-Ahzân Kalesi'ni Fethi (29 Ağustos 1179).....	76
3- Kudüs Krallığı'nın Durumu ve Renaud de Chatillon un Anlaşmayı Bozması.....	79
4- Beyrut Muhasarası ve Selâhaddin Eyyûbî'ye Karşı Müslüman-Haçlı İttifakı	82
5- Renaud de Chatillon'un Kızıldeniz Harekâtı (1183).....	83
6- Beysân (1183) ve Kerek Seferleri (Kasım 1183-13 Temmuz-4 Eylül 1184).....	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

III. HAÇLI SEFERİNE KADAR SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN HAÇLILAR İLE MÜCADELESİ.....

A- HİTTİN SAVAŞI VE SONRASINDAKİ FETİHLER.....	87
1. Hittîn Savaşı Öncesi Gelişmeler.....	87
2. Selâhaddin Eyyûbî'nin, Taberiye Seferi ve Büyük Savaş'ın Hazırlıkları	90
3. Hittîn Savaşı (4 Temmuz 1187).....	93
4. Hittîn Savaşı Sonrası Fetihler	97
a- Taberiye'nin Fethi (5 Temmuz 1187).....	97
b- Akkâ'nın Fethi (9 Temmuz 1187).....	98
c- Mecd el-Yaba, Yafa ve Bazı Şehirlerin Fethi (1187).....	99
d- Sûr Muhasarası (1187).....	100
e- Askalan'ın (5 Eylül 1187) ve Gazze'nin Fethi (1187).....	102
B- KUDÛS'ÜN FETHİ (2 Ekim 1187).....	103
C- KUDÛS'ÜN FETHİNDEN SONRAKİ FETİHLER	110

1- Sûr Muhasarası (1187).....	110
2- Cebele'nin Fethi (15 Temmuz 1188).....	112
3- Lazkiye'nin (24 Temmuz 1188) ve Sahyûn'un (29 Temmuz 1188) Fetihleri	113
4- Bekas (2 Ağustos 1188) Şugr (12 Ağustos 1188) ve Diğer Fetihler.....	115
5- Berzeze'nin Fethi (23 Ağustos 1188).....	116
6- Derb-i Sâk'ın (13 Eylül 1188) ve Bağras'ın (26 Eylül 1188) Fetihleri.....	117
7- Antakya Prinkepsliği İle Anlaşma (26 Eylül 1188).....	118
8- Kerek (Ekim 1188) ve Civarı ile Safed (30 Kasım 1188) ve Kenkeb'in (5 Ocak 1189) Fetihleri	118

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ (1189-1192) VE SELÂHADDİN EYYÛBÎ.....	120
---	-----

A- SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN BAŞARILARININ AVRUPA'DAKİ YANKILARI VE III. HAÇLI SEFERİ HAZIRLIKLARI	121
--	-----

1- Almanların Seferi.....	123
2- İngiliz ve Fransızların Seferi.....	128

B- HAÇLI ORDULARININ GELİŞİNE KADAR BÖLGENİN DURUMU.....	132
--	-----

1- Guy'nin, Akkâ Kuşatması (29 Ağustos 1189).....	133
2- Akka Önündeki Mücadeleler.....	137
3- Haçlıların, Avrupa'dan Yardım Almaları ve Sonraki Savaşlar.....	139
4- Haçlılar Arasındaki yeni Gelişmeler.....	143
5- Müslüman Cephesindeki Gelişmeler.....	145

C- III. HAÇLI ORDULARININ AKKA'DAKİ FAALİYETLERİ	147
--	-----

1- Akkâ'nın Düşmesi (12 Temmuz 1191).....	147
2- Akka'nın Düşmesi Üzerine Yaşanan Olaylar.....	151

D- SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN, AKKA SONRASI HAÇLILARLA MÜCADELESİ.....	153
1- Haçlıların, Askalan'a Hareketleri ve Kaysâriye Savaşı (1 Eylül 1191).....	153
2- Arsuf Savaşı (7 Eylül 1191).....	154
3- Askalan'ın Tahribi (11 Eylül 1191).....	156
4- Sulh Müzakereleri.....	158
5- Kral Richard'ın Kudüs'e Yürüme Teşebbüsü.....	159
6- Haçlıların Askalan'a Hareketleri ve Gelişen Olaylar.....	162
a- Haçlılar Arasındaki Anlaşmazlıklar.....	163
b- Konrad'ın Ölümü (28 Nisan 1192).....	165
c- Henri de Champagne'nin Kral Olması (5 Mayıs 1192).....	166
7- Haçlıların İkinci Kez Kudüs'e Yürüme Teşebbüsleri.....	168
8- Yafa'da Mücadele (5 Ağustos 1192) ve Devam Eden Sulh Görüşmeleri.....	171
9- Haçlılarla Müslümanlar Arasında Barış Yapılması (1 Eylül 1192).....	173
E- SELÂHADDİN EYYUBÎ'NİN ÖLÜMÜ (4 Mart 1193) VE ŞAHSİYETİ	177
SONUÇ.....	180
BİBLİYOGRAFYA.....	183
A- KİTAPLAR.....	183
B- MAKALELER.....	186
ÖZGEÇMİŞ.....	189

KISALTMALAR

a.e.	Aynı Eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
bkz	Bakınız
C	Cilt
Çev.	Çeviren
DGBİT	Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
İA	İslam Ansiklopedisi
Krş.	Karşılaştırınız
s.	Sayfa
S.	Sayı
TTK	Türk Tarih Kurumu
USES	Uluslar arası Selahaddin-i Eyyubi Sempozyumu
UHSS	Uluslar arası Haçlı Seferleri Sempozyumu

KAYNAKLAR VE TETKİKLER HAKKINDA

A- KAYNAKLAR

İbn el-Esîr'in (1160-1233), el-Kâmil fit-Târîh adlı eserinin X, XI ve XII. ciltlerinin Türkçe çevirisi, çalışmamızın ana kaynağıdır. Onuncu ciltte¹ Haçlılar konusu başlamaktadır. Haçlıları, Orta Doğu'ya Fatımilerin çağırdığı ile ilgili olan rivayeti, giriş bölümümüz için önemlidir. On birinci ciltte² Selâhaddin Eyyûbî'nin tarih sahnesine çıkışını, Nûreddin Mahmud'un emrindeki faaliyetlerini, Mısır vezirliğini ve yaşanan olayları, Hittîn Savaşı'nı, Kudüs'ün fethini ve diğer Haçlı topraklarının fethini detaylı bir şekilde takip edebilme imkânı bulduk. On ikinci ciltte³ ise Üçüncü Haçlı Seferini sonuna kadar takip etmek mümkündür. Kısacası, Selâhaddin Eyyûbî'nin, ölümüne kadar Haçlılarla mücadelesini yıl yıl takip etme fırsatı vardır. Yazarın, Musul Atabegliği'ne olan bağlılığı, eserindeki üsluba yansımıştır. Konu ne zaman Sur şehrine ya da Atabeg ailesine gelse Selâhaddin Eyyûbî'yi eleştirmekten çekinmemiştir.

Çalışmamızın ana kaynaklarından diğeri, Malatyalı Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus)'un kronografya çevirisidir.⁴ Abû'l-Farac adıyla tanınan yazar, 1225/1226-1286 tarihleri arasında yaşamıştır. Abû'l-Farac Tarihi I-II olarak Ömer Rıza Doğrul tarafından Türkçeye çevrilen eserin ilk cildinden giriş bölümünde Kudüs'ün, Hz. Ömer tarafından fethi ve Doğu Hristiyanlarının durumu gibi konularda

¹ İbnü'l- Esîr, İslam Tarihi El Kâmil Fit-Târîh Tercümesi, X, Çev. Abdülkerim Özaydın, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987

² İbnü'l- Esîr, İslam Tarihi El Kâmil Fit-Târîh Tercümesi, XI, Çev. Abdülkerim Özaydın, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987

³ İbnü'l- Esîr, İslam Tarihi El Kâmil Fit-Târîh Tercümesi, XII, Çev. Ahmet Ağrakça- Abdülkerim Özaydın, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987

⁴ Gregory Abû'l- Farac, Abû'l-Farac Tarihi, I, II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yay. Ankara 1999

faydalanılmıştır. İkinci cilt ise –fazla detay bulunmasa da- ilk iki Haçlı seferi, Selâhaddin Eyyûbî'nin, Nûreddin Mahmud emrindeki faaliyetleri ve nihayet Üçüncü Haçlı Seferi konularının tamamı için bir referanstır. Abû'l-Farac'ın rivayetleri İbn el-Esîr ile paralellik göstermektedir. Dolayısıyla eseri, karşılaştırma imkânı da bulunmaktadır.

Usame ibn. Munkız'ın Kitabü'l İtibar (İbretler Kitabı)⁵ adlı eseri, Mısır'ın iç siyaseti hakkında verdiği bilgiler açısından önemlidir. Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılarla mücadelesi Mısır Seferleri ile başlamıştır. Bu seferler öncesinde Fatımi sarayındaki entrikalara bizzat şahit olmuş hatta karışmış bir insan olarak Usâme'nin eseri kıymetlidir. Ayrıca Haçlılar hakkında verdiği ilginç bilgiler de eseri önemli kılan diğer bir husustur. Fakat maalesef Selâhaddin Eyyûbî'nin haçlılarla mücadelesi konusunda yararlanmak mümkün olmamıştır.

İbn Cübeyr'in seyahatname çevirisi⁶ Selâhaddin Eyyûbî ve özellikle Haçlılar hakkında çok değerli bilgiler ihtiva etmektedir. Coğrafya hakkında, şehirler hakkında, Haçlıların yaşamları ve özellikle Selâhaddin Eyyûbî'nin meziyetleri, şahsiyeti hakkında bilgiler bulunmaktadır. Şehir tasvirleri ve Selâhaddin Eyyûbî'nin kişiliği konusunda çalışmada yararlanılmıştır. Bir bakıma Usame İbn Munkız'ın eseriyle paralellik gösterir.

İbn el-Adîm'in, Buğyetü't- Taleb fi Tarihi Haleb⁷ adlı eserinden genel olarak Selâhaddin Eyyûbî'nin, İslam birliğini kurma faaliyetleri konusunda yararlandık. Nûreddin Mahmud'un ölümünden sonra Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haleb ve Musul'u hâkimiyeti altına alma mücadelesinde ve mezkûr şehirler halkının Selâhaddin Eyyûbî'ye bakış açıları ve Haçlılarla ilişkileri konusunda başvurulmuş bir eserdir. Ayrıca eser, konularıyla ilgili birden fazla rivayeti bünyesinde barındırması bakımından da önemlidir.

⁵ Usame İbn. Munkız, Kitab'ül İtibar, Çev. Yusuf Ziya Cömert, Kitabevi Yay. İstanbul 2008

⁶ İbni Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, Çev. İsmail Güler, Selenge Yay. İstanbul 2003

⁷ İbnü'l Adîm, Buğyetü't-Taleb fi Tarihi Haleb, Biyografilerle Selçuklular Tarihi (Seçmeler), Çeviri, Notlar ve Açıklamalar: Ali Sevim, TTK Yay. Ankara 1989

Azîmî Tarihi,⁸ Haçlı-Müslüman mücadelesinin kökeni hakkında verdiği bilgi bakımından çalışmanın giriş kısmına katkıda bulunmuştur. Haçlı Seferlerinin bir nedeni olarak algılanabilecek bilgide yazar, Hristiyan hacıların, Kudüs'e alınmadığı bilgisini vermiştir. Bunun dışında ilk haçlı seferiyle ilgili bilgilerin bulunduğu eserdeki rivayetler diğer kaynaklardan ayrılmaktadır. Bunlar dışındaki kaynak eserler, Urfalı Mateos'un Vakayiname'si,⁹ Fulcherius Carnotensis'in eseri¹⁰ ve Ioannes Kinnamos'un Historia¹¹ ve Anna Kommena'nın Alexiad¹² gibi eserlerdir. Konulara giriş ve alt yapı kısmında yararlanılmıştır.

B- ARAŞTIRMA ESERLER

Selâhaddin Eyyûbî konusunda en çok faydalanılan kaynaklar Ramazan Şeşen'in eserleridir. Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet¹³ ile Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti¹⁴ adlı çalışmalar, sadece Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılarla mücadelesi değil, diğer Hristiyan ve Müslüman devletlerle ilişkileri bakımından bilgiler ihtiva etmektedir. 1182-1183 yıllarında Selâhaddin Eyyûbî-Haçlı mücadelesini ve Selâhaddin Eyyûbî'nin bazı tayinlerini incelediği makalesi¹⁵ de çok değerli bir çalışmadır. İslam'a pek çok zararları dokunmuş olan Renaud de Chatillon'un Kızıldeniz harekâtı hakkında hilafet makamına yazılan mektupları barındırması, konumuza katkıda bulunmaktadır.

⁸ Azîmî, Muhammed b. Ali, Azîmî Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler (H. 430- 538= 1038/ 39- 1143/ 44), Metin, Çeviri, Notlar ve Açıklamalar: Ali Sevim, TTK, Ankara 2006

⁹ Urfalı Mateos Vakayi-namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) Çev. Hrant d. Andreasyan, TTK Yay. Ankara 2000

¹⁰ Fulcherius Carnotensis, Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi, Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009

¹¹ Ioannes Kinnamos, Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176), Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent, TTK, Ankara 2001, s. 55

¹² Anna Kommena, Alexiad (Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Komnenos Dönemi'nin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası), Çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996

¹³ RamazanŞeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, Çağ Yay. İstanbul 1987

¹⁴ RamazanŞeşen, Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay. İstanbul 1983

¹⁵ RamazanŞeşen, 'el-Bark eş-Şâmî'ye Göre 1182-1183 Yıllarında Selâhaddin'in Bazı Tayinleri ve Eyyubiler ile Franklar Arasında Cereyan Eden Harpler'', İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, VI/ 3-4, İstanbul 1976

Steven Runciman'ın üç ciltlik Haçlı Seferleri Tarihi¹⁶ adlı eseri, çalışmamızın alt yapısını oluşturmaktadır. Olayların sıralanışı, biçimlendirmesi ve yabancı kelimelerin yazımı gibi konular bu eser temel alınarak yapılmıştır. Genel bir Haçlı Seferleri tarihi olduğu için çok kapsamlı bu eserden her konuda yararlanılmıştır. Tarihlerin teyit edilmesi konusu da bunların başında gelmektedir. Orta Doğu'da gelişen olayların anlatımını diğer kaynaklardan takip etmek imkânı vardır. Fakat olayların Avrupa kısmı ve orada bulunduğu yankılar Işın Demirkent¹⁷ ile birlikte bu eserden faydalanılarak verilmiştir. Örneğin, Üçüncü Haçlı Seferi'nin hazırlık kısmının anlatımında ve Haçlı ordularının Akkâ'ya gelişine kadar yaşanan olaylarda Steven Runciman'ın eserinden faydalanılmıştır.

Osman Turan'ın, Selçuklular üzerine iki çalışması¹⁸ Friedrich Barbarosso'nun seferinin Anadolu kısmı ile ilgili çok olmasa da bilgiler barındırmaktadır. Yine Abdulhaluk Çay'ın, II. Kılıç Arslan¹⁹ adlı çalışması da Friedrich Barbarosso-Manuel Komnenos-II. Kılıcarslan ilişkileri ve sefer öncesi durumları hakkında bilgiler vermektedir. Malcolm Cameron Lyons - D. E. P.Jackson'ın Selâhaddin Eyyûbi²⁰ adlı çalışması, Selahaddin Eyyubi'nin savaş stratejisi ile ilgili konularda bir başvuruur. Ali Beyyumi'nin çalışmasından²¹ ise Eyyûbiler Devleti'nin kuruluşuna kadarki olaylarda faydalanılmıştır.

¹⁶ Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, I-III, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yay. Ankara 1992- 1998

¹⁷ Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, Dünya yay. İstanbul 2004, "Hittin Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", Belleten, LII / 205, Aralık 1988, "Haçlılar", DİA, XVI, İstanbul 1996, "Haçlı Seferleri ve Türkler" Türkler, VI, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002,

¹⁸ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yay. İstanbul 1996, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003

¹⁹ Abdulhaluk Çay, II. Kılıç Arslan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay Ankara 1987

²⁰ Malcolm Cameron Lyons - D. E. P.Jackson, Selahaddin Kutsal Savaşın Politikaları, Çev. Zehra Savan, Pınar Yayınları, İstanbul 2006

²¹ Ali Beyyumi, Kuruluş Devrinde Eyyübiler (Selahaddin Eyyubi'nin devleti), Türkçeleştiren: Abdulhadi Timurtaş, İstanbul, 2005

GİRİŞ

HAÇLI SEFERLERİ

*‘‘Haçlı Seferleri, 11. Yüzyılın sonlarında Avrupa dünyasının ‘‘Kudüs’ü kurtarma’’ ana sloganı ile Türkleri Anadolu’dan atmak ve bütün Yakın Doğu’yu ele geçirmek için başlattığı siyasi amaçlı askeri bir harekettir.’’*¹ Başlangıçta kutsal toprakları kurtarmak için başlatılan bu hareketin kapsamı genişletildi ve diğer Müslüman yerleşimleri ile Hristiyanlık ve Vatikan’ın düşmanları da dâhil edildi.² Haçlı Seferleri, 1095 yılında yapılan sefer çağrısıyla fiilen başlamış ve 1291’de Haçlılar, ellerindeki son merkez olan Akkâ’dan çıkarılmalarına kadar yaklaşık iki yüzyıl sürmüştür. Bu dönemde dokuz³ büyük sefer yapılmıştır ve Haçlı seferleri sonrasında da Türk-İslam dünyasına yönelik savaşlar, Haçlı Seferi olarak telakki olunmuştur.⁴ Türk-İslam dünyasına karşı düzenlenen bu dokuz seferin ilk ikisini (1101 yılı seferlerini de)–ve III. Haçlı Seferinin Alman ordusunu-Türkler karşılamış ve ilk savaşları vermişlerdir. Daha sonrakiler, Anadolu yolu kapandığı için deniz yoluyla gerçekleştirilmiş ve Mısır, Tunus, Dimyat üzerine olmuştur. Bizans’a karşı niyetleri ta en başından belli olan Haçlılar, ancak IV. Haçlı Seferi ile Bizans’ı işgal ve yağma edebilmişlerdir.

¹ Işın Demirkent, ‘‘Haçlı Seferleri ve Türkler’’ Türkler, VI, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002, s. 651, ayrıca bkz. Aynı yazar, ‘‘Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması’’, Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri, 26-27 Mayıs 1997, İ.Ü. Edeb. Fak. Basımevi, İstanbul 1998, s. 1, ‘‘Haçlılar’’, DİA, XIV, İstanbul 1996, s. 525, Raşid Ezer, Türklerle Karşı Haçlı Seferleri, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1993, s. 15, ayrıca bkz. Lütfullah Göktaş, ‘‘Katolik Kilisesi’nin Ekümenik Konsil Metinlerinde Haçlı Seferleri’’, USES, s. 83-84, Hannes Möhring, Selahaddin Eyyubi, Çev. Ayşe Dağlı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008, s. 11-12

² Lütfullah Göktaş, a.g.m. s. 84

³ Batılılar –özellikle Fransızlar- sekiz haçlı seferinden bahsederlerse de 1101 yılı Haçlı Seferleri de bu rakama dâhil olunmalıdır. Anadolu içlerinde Türklerin elinde yok olup giden bu kalabalık haçlı ordusunun Doğu’daki haçlı devletlerine bir faydası dokunmamıştır. Dolayısıyla bu büyük başarısızlık örtbas edilmeye çalışılmıştır. Raşid Ezer, a.g.e. s. 34

⁴ Işın Demirkent, ‘‘Haçlı Seferleri ve Türkler’’ , aynı yer.

Haçlı Seferlerinin odak noktası olan Kudüs, 638 yılında Hz. Ömer tarafından fethedildiğinden beri⁵ gayri Müslimler, bazı takibat dönemleri hariç herhangi bir zorlukla karşılaşmadılar. Doğu'da Zerdüştiler, Yahudiler ve Hristiyanlardan müteşekkil ve cizye ödedikleri sürece inançlarına karışılmayan bir *zımmî* sınıfı oluşturuldu.⁶ Doğu'da asayiş sağlanıyordu, ticaret daha canlıydı ve vergiler hissedilir derecede azalmıştı.⁷ Bizans'tan Doğu'ya yönelik ilk ve tek girişim, İmparator Ioannes Çimiskes zamanında gerçekleşti. Her ne kadar Ioannes Çimiskes'in 974-975 yıllarını kapsayan bu seferi, gerçek bir Haçlı seferi olarak kabul edilirse de bu girişimin Kutsal toprakları kurtarmak fikriyle pek bir alakası bulunmamaktadır.⁸ Nitekim Urfalı Mateos, Bizans'ı korkak, aciz ve '*Allah'ın Kilsesi*' içinde ikilik çıkarmakla suçluyordu.⁹ Yine de Ermeniler için hâkimler değil onların zarar görüp görmemeleri önemliydi.¹⁰ 8. yy'da Karolenjiyen Devleti'nin yükselişi, Büyük Karl-Harun er-Reşîd dostluğu sebebiyle Doğu Hristiyanları için olumlu bir durumdu fakat Karolenjiyen Devleti'nin çöküşü ve 10. yy'ın başında Abbâsîlerin çöküşünün hız kazanması, tekrar bir Bizans üstünlüğünü ortaya çıkardı.¹¹

⁵ Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, I, Çev. Fikret Işıltan, TTK, 1998, s. 3, Abû'l-Farac, Abû'l-Farac Tarihi, I, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yay. Ankara 1999, s. 178

⁶ Steven Runciman, I, s. 16-17, Hatta Doğu'da Müslüman hâkimiyetine sevinenler bile mevcuttu. '*Kudretlilerin kudretlisi intikam Tanrısı... bizi Romalıların elinden kurtarmak için güneyden İsmailoğullarını harekete geçirdi*' gibi ifadeleri kullanan Süryani Mikhail Antakya Yakubî mezhebine mensup bir patrik idi. a.e. s. 16, Abû'l-Farac'ın kaydına göre; Kudüs fethedildiği zaman Piskopos Sophronius, Hz. Ömer'den tüm şehir adına emniyet almış ve Yahudilere Kudüs'te yaşama hakkı verilmemişti. Abû'l-Farac, I, aynı yer

⁷ Steven Runciman, I, s. 20, Müslüman hâkimiyeti özellikle IX. ve X. Yy'larda Yahudiler için ekonomik ve kültürel bakımdan bir nimettir. Claude Cahen, Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı, Çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s. 20, fakat yine de Gayri Müslimlerin, Fatimilerle Abbasiler arasındaki mezhep çatışmasından nasiplerini almış olmaları muhtemeldir. Güray Kırpık, Doğunun ve Batının Gözünden Haçlılar, Selenge Yayınları, İstanbul 2009, s. 38

⁸ Fatimilerin hâkimiyetlerini Ön Asya'ya doğru yaymaları ve Antakya'ya olan taarruzları sonucu çıkılan bu seferde imparator, Antakya'dan Humus ve Baalbek'e yürüdü, Dimaşk, imparatorun hâkimiyetini kabul edip haraç vermeyi kabul etti. Filistin topraklarına giren imparator, Taberiye, Nazareth, Akkâ ve Kaysâriye'yi, daha kuzeyde Beyrut ve Sidon'u aldı. Bütün bunlara rağmen imparatorun Kudüs gibi bir hedefi yoktu. Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti tarihi, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1991, s. 275-276, Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, Dünya yayıncılık, İstanbul 2004, s. 1, İmparator için önemli olan Kuzey Suriye'den Ermenistan'a kadar sağlam bir hattın oluşturulması ve korunması idi, Claude Cahen, a.g.e. s. 70

⁹ Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vakayı- Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Yay. Ankara 2000, s. 111-112

¹⁰ Monofizistler, İslam hâkimiyetine alışmışlardı. Herhangi bir Hristiyanlık hareketi karşısında bilinen bir duyarlılıkları yoktu. Claude Cahen, '*İslam ve Haçlılar*', Çev. İsmet Kayaoğlu, Belleten, C. LI, S. 200, Ankara Ağustos 1987, s. 1049

¹¹ Steven Runciman, I, s. 22-23

Abbâsîler; Fâtîmîler ve Şîî Büveyhîlerin baskısından Türkler tarafından kurtarılincaya kadar bu durum devam etti. 1055 yılında Tuğrul Bey, ‘*Doğu’nun ve Batı’nın Sultanı*’ ilan edildi ve İslam’ın koruyuculuğu Türklere geçti.¹² 1071’deki Malazgirt Zaferi, dünya tarihinde bir dönüm noktası oldu. Bu hezimet ile başlayan Bizans’ın iç buhranı, Anadolu’daki Türk yerleşmesini kolaylaştırdı.¹³ Alexiad’da endişe verici olarak tasvir edilen tabloya göre Süleyman Şah, İznik’i başkent edinmişti ve Bizans sınırlarını tehdit ediyordu. Batıdan ise Norman tehlikesi-Robert Guiscard’ın tazyiki-devam ediyordu.¹⁴ Papa II. Urbanus de bu durumu, sefer çağrısında dile getirmişti. Fulcherius Carnotensis’in kaydına göre; Türkler, Marmara kıyılarında Bizans arazisine yerleşiyor ve Hristiyanları öldürüp kiliselerini yakıyordu. Eğer önlem alınmazsa Bizans’tan sonra Avrupa da Türklerin eline geçebilirdi.¹⁵ Bizans, 1085’te Robert Guiscard, 1086’da da Süleymanşah’ın ölümüyle rahat bir nefes aldı. Süleyman Şah ölünce, İznik’teki naibi Ebû’l-Kâsım, bağımsız davranmaya başladı ve Bizans onu İstanbul’da eğlencelerle oyalarken İzmit’te bir kale inşa etti. Dahası Melikşah’ın, İznik’e müdahalelerinden ikincisinde Ebû’l-Kâsım da hayatını kaybetti.¹⁶ Sultan I. Kılıcarslan, Çaka’nın kızıyla evlenerek güçlü bir müttefik bulmuştu fakat Bizans tahrikiyle Sultan Kılıcarslan’ın, Çaka’yı öldürmesi¹⁷ ve 1092’de Melikşah’ın ölümüyle başlayan buhran dönemi, Haçlı

¹² Steven Runciman, I, s. 47, Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003, s. 135, Abû’l-Farac, I, s. 311-312, Tuğrul Bey Doğu-Batı sultanı ilan olunur ve Abbâsîler onların himayesine girerken beklenen Selçukluların, sapık akideli Fâtîmîlerle mücadele etmeleri idi. Fakat iklimi Türklere pek uymayan ve hayvanlarına da zarar veren sıcak Mısır yerine Anadolu’nun fethine çıkmak Türklere daha cazip gelmiştir. Claude Cahen, Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı, s. 27

¹³ Osman Turan, a.g.e. s. 176-187, Steven Runciman, I, s. 50, Savaşın detayları için bkz. Urfalı Mateos, a.g.e. s. 140-143, Abû’l-Farac, I, s. 321-323, Malazgirt savaşı hakkında değişik rivayetler için bkz, İbn el-Adîm, Buğyetü’t- Taleb fi Tarihi Haleb, Biyografilerle Selçuklular Tarihi (Seçmeler), Çeviri, Notlar ve Açıklamalar: Ali Sevim, TTK Yay. Ankara 1989, s. 11-13, 15-20, Fakat Haçlı seferleri Türklerin Anadolu’da yerleşme zamanına denk geldiği için tehlikelidir. Bu iskân ortamını tehlikeye sokma ihtimali vardı. Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yay. İstanbul 1996, s. 98

¹⁴ Anna Kommena, Alexiad (Anadolu’da ve Balkan Yarımadası’nda İmparator Alexias Komnenos Dönemi’nin Tarihi, Malazgirt’in Sonrası), Çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996, s. 124-126

¹⁵ Fulcherius Carnotensis, Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi, Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 50-51

¹⁶ Anna Kommena, a.g.e. s. 196-203

¹⁷ Anna Kommena, a.g.e. s. 270-271, Çaka’nın öldürülmesi ile ilgili bkz. Işın Demirkent, Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Kılıç Arslan, TTK Yay. Ankara 1996, s. 17-18, Osman Turan, a.g.e. s. 286

seferleri boyunca da devam etti.¹⁸ Bizans, bu dönemi daha az zararla atlarmayı başardı. Aleksios Komnenos, Robert Guiscard'a karşı Venedik'i, Çaka'ya karşı rakiplerini, Peçeneklerin ciddi saldırılarına karşı da Kumanları kullanmış ve başarılı da olmuştur. Haçlı seferleri döneminde ise Türklere karşı Haçlıları, Haçlı devletlerine karşı da Türkleri kullanmıştır.¹⁹

Avrupa'ya gelince; Avrupa, yıllardır açlık, yoksulluk ve topraksızlık içindeydi. Bu ortamda ücretli askerlik yaygınlaşmış, savaşçı ve kolonizatör bir taşma hareketi hız kazanmıştı.²⁰ Fulcherius Carnotensis, eserinde bu durumu şu şekilde dile getirmektedir: ‘‘Papa Urbanus, (...) Ayrıca Hristiyan dininin, gerek ruhban sınıfı ve gerekse halk olsun, herkes tarafından ayaklar altına alındığının durmadan birbirleriyle tartışan ve savaşan hükümdarlar yüzünden barışın önemsenmediğinin, farkındaydı. İnsanların birbirlerinden dünyevi malları çaldığını, insanların adaletsizce esir alınıp, zalimce pis hapishanelerde tutulduklarını, kurtuluşları için büyük fidyeler istendiğini ya da kaldıkları bu hapishanelerde açlık, susuzluk ve soğuk olmak üzere üç eziyete uğradıklarını ve gizlice öldürüldüklerini, manastırlar gibi kutsal mekânların ve evlerin yakılarak kül olduğunu fani ve kutsal şeylerle ve insanların hayatlarıyla alay edildiğini görüyordu.’’²¹ Papa, Clermont'ta insanların günahlarından uzun uzun bahsetmiş ve sözlerini şöyle özetlemişti: ‘‘(...) eyaletlerinizin bazı kısımlarında düzen bozuldu. Birisi yolculuğa çıkarken emniyeti nedeniyle güçlükle karar veriyor, gündüzleri haydutlara, geceleri içeride ya da dışarıda olsun zorla kötü niyetli esnaflara ve hırsızlara yakalanmaktan korkuyorsa bunun nedeni belki de sizin adil yönetimle ilgili zaaflarınızdır.’’ Papa, bu vesileyle müminlerin, *Tanrı Barışı*'nı tesis etmelerini istedi ve bu barışı bozanların da aforoz

¹⁸ Hanedan sisteminden dolayı (beyler arası mücadele) Haçlılar, 1097 sonbaharında Suriye'ye doğru yaklaşırlarken siyasi olarak parçalanmış bir manzara ile karşılaştılar. Bey ve valilerin arkasındaki güçler Abbasiler ve Fatimiler idi fakat bunların da güçleri sona yaklaşmıştı. Holt, P. M. Haçlılar Çağı, 11. Yüzyıldan 1517'ye Yakın Doğu, Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 2003, s. 15, Melikşah'tan sonraki buhran dönemi için bkz. Osman Turan, a.g.e. Urfalı Mateos, a.g.e. s. 180-187, Haçlı seferleri sırasında Büyük Selçuklu Devleti'nin durumu için bkz. Erdoğan Merçil, ‘‘Haçlı Seferleri Sırasında Büyük Selçuklu Devleti'nin Durumu’’ UHSS, (23-25 Haziran 1997), TTK, Ankara 1999, s. 83-89

¹⁹ Georg Ostrogorsky, a.g.e. s. 339, Şerif Baştav, ‘‘Bizans ve Haçlı Seferleri’’ UHSS, s. 59

²⁰ Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, aynı yer, XI. Yy. sonlarında Avrupa'da nüfus artışı, işlenebilir toprakların az oluşu, mübadelenin artışı gibi sebepler insanları bir arayış içine sürüklemişti. Cecile Morrisson, Haçlılar, Dost Kitabevi Yay. Ankara 2005, s. 10

²¹ Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 45-46

edileceğini bildirdi.²² İşte bu durumda olan Avrupa, dışarıdan bihaber, en azından Müslümanlar ve İslam hakkında pek bilgi sahibi değildi.²³ Haçlı seferleri dönemi, Batı için bir şans dönemidir diyebiliriz. Sefer başlangıcında karanlık dönemleri yaşayan Avrupa, seferler sonunda Rönesans'ı başlatmıştır. Doğu'daki medeniyetle tanışması, skolâstik dünya görüşünden kurtulmaları için Avrupalılara bir ışık yakmıştır.²⁴

Haçlı seferlerinde hep dini nedenler ön plana çıkarılmıştır. Fakat siyasal, sosyal ve özellikle ekonomik nedenlerin, din duygularının önüne geçtiği bir gerçektir.²⁵ Halkın içinde bulunduğu duruma çare bulamayan kilise, onları uzaklaştırma yolunu tercih etti. İlk doğan çocuğun hakkının korunduğu ortamda küçük oğullar, şanslarını başka yerlerde denemek zorundaydılar ve bu kimseleri, sefere sürüklemek daha kolay oldu.²⁶ Papalığın işini kolaylaştıran en önemli etken, İmparator VII. Mihail'in, Papa (VII. Gregorius) ile temasa geçerek 1074'te asker yardımı talebinde bulunmasıdır. Papa; bunu, düzen bozukluğuna bir çare bulmak, Bizans Kilisesi ile olan anlaşmazlığı gidermek ve hâkimiyetini Doğu'ya taşımak için kullanmaya karar verdi. Papanın, bu doğrultuda, papalığın her türlü siyasi otoritenin üzerinde olduğunu ilan etmesi, Alman Kralı IV. Heinrich'in şiddetli muhalefetiyle karşılandı.²⁷ Bu durum, İstanbul Kilisesi ile ayrılık içinde olan Roma Kilisesi içinde bir çift başlılığı ortaya çıkardı ve asker yardımı gerçekleşmedi. Aleksios Komnenos döneminde bu, asker talebi yineleni ve 1088'de Papa olan II. Urbanus, derhal

²² Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 49

²³ Bunun en açık delillerinden biri; İslamiyet, Hristiyanlıktaki üçlemeyi bile reddedip, Tek Tanrı'ya inanırken, Hristiyanlar, Müslümanlara putperestliği ve çok tanrılığı yakıştırıyorlardı. Kaba bir din olarak gösterdikleri İslam idaresinde Yahudiler ve Hristiyanlar dinlerini muhafaza ediyorlar ve herhangi bir zorlamayla karşılaşmıyorlardı. Hannes Möhring, a.g.e. s. 8-9, Bu konuda bkz: P. S. Koningsveld, "Hristiyan Batı'da İslam'ın Tarihî İmajı", USES, s. 27-30

²⁴ Şaban Ali Düzgün, "İki Kültürün Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler", Türkler, VI, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002, s. 676

²⁵ Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer.

²⁶ Steven Runciman, I, s. 72

²⁷ Aydın Usta, Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008, s. 38, Anna Kommena'nın eserinden detaylarını takip edebildiğimiz bu olay daha öncesine dayanıyor. Papa, Alman kralını kilise görevlerini parayla satmakla ve bu sayede piskoposluk makamına layık olmayan kimseleri getirmekle suçluyordu. Buna mukabil Heinrich de papayı o makamı gasp etmiş, kendisinin onayı alınmadan papalık makamına getirilmiş olmakla suçluyordu ve kendisini o makamdaki indirmekle tehdit ediyordu. Bunlara ek olarak papa kralın elçilerine kötü muamelelerde bulundu ve Robert Guiscard ile birleşerek Heinrich'e karşı savaşmak üzere yola çıktı. Fakat papa ve müttefiki bu mücadeleyi kaybedince Alman kralı Roma üzerine harekete geçti. Anna Kommena, a.g.e. s. 50-52

harekete geçti. Amacı, Akdeniz çevresindeki Müslüman gücünü kırmak, halkı uzaklaştırıp huzuru sağlamak, Doğu'da bağımsız devletler kurmak ve Anna Komnene'nin her fırsatta dile getirdiği üzere Bizans'ı işgal etmektir. Birinci Haçlı Seferinde Bizans hayali gerçekleşmedi fakat Haçlılar, Kudüs'e ulaşmadan ve henüz ulaşacakları da belli değilken Urfa ve Antakya'da Haçlı devletleri kurarak zihniyetlerini belli ettiler.²⁸

Bizans, Batılıları Haçlı seferine çağırılmamıştır.²⁹ Bizans, sınırlarını savunduğu için bu savaşlar kutsal değildir. Hac trafiğinin tehlikede oluşu fikri ise hacılar, çoğunlukla deniz yolunu tercih ettikleri için gerçeği yansıtmıyordu fakat Anadolu içlerinde bazı zorluklar yaşamış bazı hacıların anlatımları hac yolunun tehlikeye girdiği şeklinde yorumlanmıştır.³⁰ Yine de Abbâsî-Fâtımî rekabeti, Hristiyan hacıları da etkilemiş olabilir. Haçlıların iddialarını çağrıştıran tek kayıt Azîmî'de bulunmaktadır. *“(o yıl) Sahil halkı Frank ve Rum hacılarının Beytûlmakdis’e (Kudüs) gitmelerine engel oldular. Bu hacılardan sağ salim memleketlerine gidenlerden (alınan) “onların bir sefere hazırlandıkları” haberi yayıldı. Bu haberler bütün sahil kentlerine ve İslam memleketlerine erişti.”*³¹ Bu kayıt, hac yolunun tamamen kapandığı anlamına gelmez tabi. Haçlı seferlerinin nedenleriyle ilgili en çarpıcı rivayet, İbn el-Esîr’de bulunmaktadır. İbn el-Esîr’e göre Haçlıları, Fâtımîler çağırmışlardı. Çünkü Selçuklular, Gazze’ye kadar tüm Suriye şehirlerini almış, Mısır ile aralarında engel teşkil edecek bir şehir kalmamıştı. Aynı zamanda

²⁸ Işın Demirkent, a.g.e. s. 2, , aynı yazar, “Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması”, s. 3

²⁹ Ücretli asker isteği değil, ancak Kutsal mekânlar ve Doğu’nun zenginlikleri gibi sebepler haçlıları harekete geçirebilirdi. Bu yardım çağrısında Ioannes Çimiskes’in 974-975 Suriye seferine atıfta bulunulmuş olabilir. Claude Cahen, a.g.e. s. 80, P. Holt, Haçlı Devletleri ve Komşuları, Urfa Kontluğu, Antakya Prensliği, Trablusşam Kontluğu, Kudüs Krallığı, Çev. Tanju Akad, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 28

³⁰ Cecile Marrisson, a.g.e. s. 22-23, Bu durumu Alexiad’da görmek mümkündür. Anna Komnena, Papadan bahsetmezken, Haçlı seferleri düşüncesini tamamen Pierre l’Ermite’ye mal eder. l’Ermite, Kudüs’e gitmek istemiş fakat Türk ve Müslümanlardan gördüğü kötü muameleler sonucu ülkesine dönmek zorunda kalmıştı. Tek başına yolculuk yapamayacağını anlaması ve mevcut kızgınlığının etkisiyle Latin ülkelerini dolaşıp vaazlar vermiş ve halkı toplu bir yolculuğa kışkırtmıştır. Hatta tanrısal bir güç ona tüm kontların Kudüs’ü kurtarmak için harekete geçmeleri gerektiğini de duyurmuştu. Anna Komnena, a.g.e. s. 303, ayrıca Fâtımî halifesi el-Hâkim’in Hristiyanlara karşı tutumu haçlı seferlerinin çağrı sürecinde kullanılmıştır. Claude Cahen, a.g.e. s. 22, el-Hâkim konusunda bkz. Abû'l-Farac, I, s. 279-280

³¹ Azîmî, Muhammed b. Ali, Azîmî Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler (H. 430-538= 1038/39-1143/44), Metin, Çeviri, Notlar ve Açıklamalar: Ali Sevim, TTK, Ankara 2006, s. 33

Selçuklu komutanı Atsız, Mısır'a saldırıyordu. Tüm bunlardan çıkan sonuca göre Fâtımîler, Frankları bir Haçlı seferine, dahası oraya yerleşmeye davet etmişlerdi. Yani Fâtımîler, Haçlıların Sünnî İslam devletleriyle aralarında bir tampon oluşturmasını istiyorlardı.³²

Haçlı seferlerini fiilen başlatan Clermont Konsili, 18-28 Kasım 1095'te toplandı ve 27 Kasım günü Haçlı seferi çağrısı yapıldı. Türklerin, Bizans için ne denli bir tehlike oluşturduğu ve varsayımsal bazı Müslüman zulmü hikâyeleriyle Doğu'daki dindaşların yardım istekleri dile getirildi.³³ Haçlı seferi çağrısının hiç şüphesiz en ilginç noktalarından birisi, sefere kimlerin teşvik edildiğidir. Papa, görünüşe göre seferi, güçlü ve sağlıklı şövalyelerle sınırlı tutmak istiyordu. İhtiyarlar, kadınlar, hastalar (ki hac, herkes için geçerli bir durumdur ve özellikle hastalar şifa bulmak için giderlerdi) ve din adamlarına görünüşte bir hac ziyareti olan bu kitlesel göç hareketi yasaklandı.³⁴ Bir başka nokta da oç alma fikrinin işlenmiş olmasıdır. Bu oç alma vurgusu, hemen açılıştan Avrupalı Museviler üzerinde karşılık buldu. Gerekli parayı sağlamak için *Îsâ'nın Katilleri*, dini taassup maskesi altında ekonomik kazanımlara kurban edildiler. Aslında Haçlıların, Doğu'daki din kardeşlerine bakış açıları da pek temiz sayılmaz. Aralarında mezhep farkı olan bu kimseleri, çoğu zaman Müslümanlarla aynı kefeye koymuşlardır. Yani yardım vaadiyle yola çıkan Haçlıların zihninde yardımdan çok Doğu'nun zenginlikleri yer işgal ediyordu. Eğer bunun aksi bir durum söz konusu olsaydı halk yığınları yollara dökülmez, Bizans'a ücretli asker gönderilirdi.³⁵

³² İbn el-Esîr, İslam Tarihi El Kamil Fit- Tarih Tercümesi, X, Çev. Abdülkerim Özaydın, Türkiye Matbaacılık, İstanbul 1987, s. 228

³³ Steven Runciman, I, s. 83, Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 50, Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 5

³⁴ Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer. Papaz ve keşişler, piskopos izin verirse sefere katılabileceklerdi. Haçlı yemini edip de yoldan dönen veya sefere çıkmayan olursa aforoz edilecekti. Hareket günü olarak 15 Ağustos kararlaştırıldı. Steven Runciman, I, s. 85

³⁵ Işın Demirkent, a.g.e. s. 6-8, Haçlıların birçok defa Filistin'e yaptıkları seferler Bizans'a yardım olarak lanse edilmiştir. Claude Cahen, "İslam ve Haçlılar", s. 1045, Bu yüzden haçlılar, Doğu'da ilk göründüklerinde Müslümanlar, genelde tepkisiz kaldılar. Müslümanları etkileyen ve bir reaksiyona sevk eden Haçlıların Doğu'da yerleşmeleri oldu. Doğu'ya gelen Franklar, başlangıçta Bizans'ın ücretli askerleri, bu sefer de rutin bir Bizans seferi olarak algılanmıştı. Claude Cahen, a.g.m. s. 1048, Cecile Morrisson, a.g.e. s. 36, Hannes Möhring, a.g.e. s. 19

Haçlı seferi fikri, yüzlerce taraftar buldu. Açlık, sefalet ve 1094'teki sel felaketi, bu fikri çok cazip kılan unsurlardandı. Ayrıca sefere katılan herkesin kendilerine göre geçerli sebepleri de bulunmaktaydı.³⁶ Sefere katılacağını ilk açıklayan kişi, seferin de lideri olan Le Puy Piskoposu Adhemar oldu. Asilzadeler arasında ise haça ilk uyan Toulouse kontu Raimond de Saint Gilles idi. Daha sonra Fransa Kralının kardeşi Hugues de Vermandois, Aşağı Lorraine dükü Godofroi de Bouillon ile onun kardeşleri Boulogne kontu Eustache ve Baudouin, sefere katılacaklarını açıkladılar. Bohemund, Tankred, Normandie dükü Robert ve Champagne kontu Etienne de Blois diğer Haçlı liderleri oldular.³⁷ Seferin hazırlık aşamasında Papa Urbanus'tan sonraki en önemli propagandistler ise Robert d'Arbrissel ve Pierre l'Ermite olmuşlardır. Pierre l'Ermite'in yardımcıları da Gautier Sans Avoir, Alman Orel ve Gottschalk gibi kimselerdir.³⁸

A- BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ (1096-1099)

Anna Komnene, Pierre l'Ermite'yi seferin fikir babası olarak zikrederken, Haçlı Seferini de “*Yığmsal Bir Göç*” olarak niteler. Haçlıların hareketi, haber alınınca, yağma hırsları olan ve anlaşmalara uymayan bu yığınlar karşı Aleksios Komnenos, önlemler almaya başladı.³⁹ Fakat 20 Nisan'da Pierre l'Ermite

³⁶ *Kralların* amacı, hepsinden ya da en azından büyük bir kesiminden kurtulmak amacıyla rakipleri olan derebeylerini savaşın sıcaklığı içinde devre dışı bırakmak ve kendi topraklarının içinde bulunan arazilerini ele geçirmek; İtalyan *derebeyi* Bohemund gibilerin amacı, doğuda zengin araziler elde etmek ve krallarla mücadele etmekten ve birbirleriyle yaptıkları rekabetten kurtulmaktır. *Papa ve din adamlarının* hedefi, batı kiliseleri üzerinde olduğu gibi doğu kiliseleri üzerindeki otoritelerini genişletmek ve dünyevi mertebelerini yükseltmektir. *Şövalyelerin* hedefi savaş arzularını tatmin etmek ve ganimetler yoluyla servetlerini artırmaktır. *Günahkâr ve asiler*, papa ve din adamlarının vaat ettikleri şekilde cennete girebilmeleri için günahlarına kefaretiler bulmaktır. *Uşak ve kölelerin* amacı da efendilerinden kesin olarak kurtulmak ve doğuda özgürce bir yaşam sürmektir. Şeyh İkrime Said Sabri, “Kudüs ve Haçlı Savaşları”, USES, s. 106, İbrahim Halil Er, Cennet Doğu'da Bir Yerdedir, Haçlı Seferlerinin Değişen Yüzü, Elips Kitap, Ankara 2006, s. 54-55

³⁷ Steven Runciman, I, s. 86-88, Urfalı Mateos, a.g.e. s. 188-189, Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 56-57, Işın Demirkent, a.g.e. s. 9

³⁸ Steven Runciman, I, s. 89

³⁹ Anna Komnene, a.g.e. s. 302-303, Haçlıların oluşturduğu tablo, Bizans'ı ürktürmüştür. Haçlılar, karılarını, çocuklarını, hizmetçilerini hatta av köpeklerini ve av kuşlarını da getirmişlerdi. Raşid Erer, a.g.e. s. 39, Pierre l'Ermite, 12 Nisan 1096'da Köln'de bulunurken etrafında toplanan kalabalığın çoğunluğu köylülerdendi. Orduda şehirli, şövalye ailelerinin küçük oğulları, eşkıyalık yapan kimseler ve gerçek katiller bulunuyordu. Steven Runciman, I, s. 95

komutasında yola çıkan ana Haçlı ordusu, Haziran'da Belgrad'ı yağmalamış ve baştanbaşa yakmıştı bile.⁴⁰ Bizans Komutanı Niketas gözetimine giren Haçlılar, yağmaya devam edip Bizans birlikleriyle çarpıştıklarından, 1 Ağustos'ta İstanbul'a ulaştıklarında mevcutlarının neredeyse dörtte birini kaybetmişlerdi.⁴¹ Halkın bu yolculuğunun en güzel özeti şudur: **“Batı Avrupa’dan Balkanları kat ederek Anadolu’ya kadar süren uzun yol boyunca Haçlıların geride bıraktığı yıkılmış köyler, ölümler ve yaralıları ‘Tanrı’nın Ordusu’nun’ bu topraklardan geçtiğine en açık delildir.”**⁴² Pierre l’Ermite’ye, Türklerle savaşa girmemeleri ve düzenli orduyu beklemeleri tavsiye edildi fakat Rinaldo yönetiminde İtalyan ve Almanlar, Anadolu’ya geçirildiklerinde etrafı yağmalamaya, Hristiyanlar da dâhil herkesi öldürmeye başladılar.⁴³ Etrafa yapacakları akınlarda bir üs olarak kullanmayı düşündükleri Kserigordon Kalesi’ni alan Haçlılar, susuzluğa sekiz gün dayanabildiler ve kılıçtan geçirildiler.⁴⁴ Bu haber, Kılıcarslan’ın casuslarınca Haçlı karargâhına tam tersi olarak yayıldı. Haçlılar, büyük bir hırsla yola çıkarken gerçek haber de ulaşmıştı. 21 Haziran’da yola çıkan Haçlıları, Kılıcarslan, Drakon Köyü yakınlarında kurduğu pusuda imha etti. Bu şekilde sona eren Halkın Seferi’nde sağ kalanlar Aleksios Komnenos’un gönderdiği gemilerle toplandı.⁴⁵ Halk seferinin son halkası olan Almanlar ise işe Yahudi katliamıyla başlamışlardı. Genelde ticaretle uğraşan ve borç verme müesseseleri kuran Yahudilerden, Hristiyanlar seferin ekonomik yönünü

⁴⁰ Steven Runciman, I, s. 97,

⁴¹ Steven Runciman, I, s. 99-100, Anna Kommena’nın verdiği tarih, 30 Temmuz 1096’dır ve yanında 80. 000 veya 100.000 atlı vardır. Anna Kommena, a.g.e. s. 306, Işın Demirkent, a.g.e. s. 13-15

⁴² Kasım Abdulkasım, “Beyt’ül- Makdis Bölgesi’nde Eyyûbîler’in Haçlılara Karşı Mücadelesi”, USES, s. 75

⁴³ Steven Runciman, I, s. 100, Bu, ordudan ayrılan 10.000 kadar Norman, Anna Kommena’nın kaydına göre; **“(…) ana kucağındaki süt bebeklerini ya sakat ettiler ya da şişlere takıp ateşte kızartılar; yaşı ileri insanları ise her çeşit işkenceden geçirdiler.”** Anna Kommena, a.g.e. s. 306, **“Elebaşlarından ayrılınca hiçbir intizam tanımıyorlardı. Türk çocuklarını yakalayıp, pişirmek için parça parça kesiyorlar veyahut kazıklara geçiriyorlardı. Büyüklere de dehşetli işkenceler yapıyorlardı”** Raşid Erer, a.g.e. s. 38, Papa Urbanus, Clermont’ta Hristiyanların kiliselerinin Müslümanlar tarafından yakıldığından bahsetmişti. (Fulcherius, s. 50) Bu defa Hristiyanlar, Hristiyanların evlerini yağmalayıp kiliselerini ateşe veriyorlardı. Işın Demirkent, a.g.e. s. 15

⁴⁴ Steven Runciman, I, s. 100-101, Işın Demirkent, a.g.e. s. 16, aynı yazar, Demirkent, Işın, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, s.22

⁴⁵ Steven Runciman, I, s. 101-103, Anna Kommena, a.g.e. s. 307, Ayrıca bkz, Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 57, Vakayiname yazarının, Bizans üzerine görüşü tamamen olumsuzdur. İlk haçlı seferinde, 1101 yılı Haçlı seferinde ve ikinci haçlı seferinde -adet haline gelmiş gibi görünen- bir Bizans ihanetinden bahseder. Yazara göre Haçlılar, Anadolu’da karargâha yerleştirildiklerinde Aleksios, Türklerle haber göndermiş ve Haçlıları yok etmesini istemişti. Herhangi bir haçlı olumsuzluğundan bahsetmeyen yazar, öncü Haçlıların yok edilmesini Aleksios’a mal eder. I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi, Notlar H. A. S. Triton, Türkçe Çev. Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul 2005, s. 10

karşılama için borç almışlardı ve onlara nefret duyguları besliyorlardı. ‘‘Müslümanlar, Hristiyanların şimdiki düşmanıdır fakat Yahudiler, İsa’nın düşmanıydılar’’ düşüncesinin arkasına sığınan Hristiyanlar, Worms ve Mainz’de yaklaşık bin kadar Yahudi’yi katlettiler. Sefere katkısı olmayan Almanların zararı, Yahudilere dokundu.⁴⁶

Kont ve düklerin komuta ettiği düzenli ordular, Bizans’ı daha çok tedirgin etmişti ve İmparator, Haçlı liderlerinden vasallık yemini alma yoluna gitti. Bu, yemin konusunda Godefroi de Bouillon ve Aleksios arasında anlaşmazlıklar çıktı ve kont, yemin edip Anadolu’ya geçmeyi reddetti. Fakat kontu sindirmek ve yemin ettirmek Bizans için zor olmadı.⁴⁷ Anlaşmaya göre; ‘‘(...) vaktiyle Rum devletine ait olup da şimdi kendisinin (bugünkü işgalcilerinden) ele geçireceği tüm kentleri, ülkeleri ya da kaleleri, imparatorun bu iş için göndereceği yüksek rütbeli subaya teslim edecekti.’’⁴⁸ Bu anlaşmaya rağmen Anna Komnene’nin, Haçlılara bakışı son derece güvenilmezdir. Pierre l’Ermite gibilerin girişimleri ile Doğu’ya sefer yapan Bohemund gibilerin amacı, Doğu’da bağımsız devletler kurmak hatta Bizans’ı zapt etmektir.⁴⁹ Aslında bu, bağlılık yemini Bizans’ın, Avrupa’dan beklentisinin bir tezahürüdür. Haçlılar, Bizans’ın ücretli askerleri olacaklar ve Bizans’ın fetihlerine aracı olacaklardı. Fakat Haçlı liderlerini, Bizans’ın vassalı haline getirmek, mevcut

⁴⁶ Steven Runciman, I, s. 104-107, Aydın Usta, a.g.e. s. 46, P. M. Holt, Haçlılar Çağı, s. 19, Bu başarısız girişim daha Haçlı Seferlerinin başlangıcında bir sorgulamaya yol açtı ve bazı soru işaretleri belirdi. Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 20

⁴⁷ Bizans, Godefroi’ye yapılan yiyecek yardımını kesince kontun kardeşi Baudouin, Bizans’a saldırdı ve çıkan çatışmada Godefroi, yenilip yemin etmek zorunda kaldı. Işın Demirkent, a.g.e. s. 22-23, aynı yazar, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, I, (1098-1118), TTK Yay. Ankara 1990, s. 4, Bizans yardımı Haçlılar için hayatidir. Fransa kralının kardeşi Hugue, Godefroi’ye yemin etmesini söylerken bunun bilincindeydi. Anna Kommena, a.g.e. s. 317, Fulcherius da ‘‘Şu bir gerçektir ki onlar (liderler) imparatorla dostluk kurup yardımını almamış olsalardı bizler için bu yolculuğu yapmak bu kadar kolay olmazdı. İmparator, kumandanlara ipekli kumaşlar sunmuş ayrıca yolculuklarına devam etmeleri için gerekli olan para ve atları sağlayarak onları memnun etmişti.’’ diyerek bunu vurgular. Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 64-65

⁴⁸ Azîmî, İznîk’in alındıktan sonra imparatora teslim edilmesini zikretmez ve ‘‘ilk ele geçirecekleri müstahkem mevki, kendisine teslim edecekleri’’ konusunda imparatorla yapılan bir anlaşmadan bahseder. Azîmî, a.g.e. s. 36

⁴⁹ Anna Kommena, a.g.e. s. 308, Bohemund’un amacı kesinlikle Kudüs’ü kurtarmak değildi. Fakat Bohemund, askerlerinin azlığı ve maddi yetersizliği nedeniyle bağlılık yemini etmek zorunda kaldı. O, zaten yemine önem vermediği ve çok kolay bozabileceği için bu, yemin konusu Bohemund için pek sıkıntı olmadı. a.e. s. 322-323, Normanların, Haçlı ordusunda bulunması, Bizans’ı özel önlemler almaya itmişti. Claude Cahen, a.g.e. s. 92

çatışmayı daha da belirgin hale getirdi. Doğu'da hâkimiyet kurma fikri ile yola çıkan kontlara bu dayatmanın yapılması Haçlı bakış açısından alçaltıcı idi.⁵⁰

‘‘Eski Bizans ordu yolunun İznik’ten geçmesi dolayısıyla burası, Türkler elinde bırakılırsa memleket içindeki tüm ileri ve geri hareketler, ikmal ve irtibatın tehlikede kalacağı’’ endişesiyle Haçlılar, ilk olarak İznik’i kuşattılar.⁵¹ Drakon’daki Haçlılara aldanan Kılıcarslan, Malatya kuşatmasına gitmişti. Durumu haber alınca kuşatmada bir miktar asker bırakarak hemen yola çıktı.⁵² 21 Haziran 1097 civarında İznik’e gelen Kılıcarslan, Haçlı kuşatmasını kaldıramayınca geri çekildi. Şehre göl tarafından gelen yardımları Aleksios Komnenos’un engellemesi üzerine de şehir, 26 Haziran’da teslim oldu.⁵³ İmparatorun, esirlere (Sultanın eşi de vardı) güzel muamelesi ve şehri yağmalayamamış olmak Haçlıları biraz kızdırsa da fazla oyalanmadılar ve yola çıktılar.⁵⁴ Haçlılara bu yolculukta Bizans kumandanlarından Tatikios refakat ediyordu.⁵⁵ Sultan Kılıcarslan, Hasan Bey ve Danişmend’in, Eskişehir yakınlarında saldırdığı Haçlılar, ordusunun sadece öncüleriydi. Ana ordunun Adhemar kumandasında yetişmesiyle iki ateş arasında kalan Kılıcarslan, savaşın yanında hazinesini de kaybetti.⁵⁶

⁵⁰ Şerif Baştav, ‘‘Bizans ve Haçlılar’’, s. 61, Aleksios’un, tek güvendiği lider Raimond de Saint Gilles idi. Aleksios ile arası iyi olan Raimond, yemin etmek yerine; ‘‘(...) *gücümün yettiğinde, senin buyruklarını yerine getirmeye çalışacağım.*’’ dedi. Anna Kommena, a.g.e. s. 323-324, Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 64, Raimond, gerçekten de Bizans’a sadık kalmıştır. O, Papanın sefer fikrinin en başından beri şahidiydi ve Haçlı ordusunda Adhemar ile beraber Papayı temsil ediyordu. Claude Cahen, a.g.e. aynı yer

⁵¹ Steven Runciman, I, s. 135, Haçlıların savaş stratejilerine göre; eğer Kudüs’e varmak istiyorlarsa İstanbul ile Kudüs arasında bir koridor açılmalı ve bu koridorda Hristiyan olmayanlar bırakılmamalıydı. İznik kuşatması da bu doğrultuda atılan bir adımdır. Yani Türkler Anadolu’dan atılır ve (vasallık gereği) buralar Bizans’a ait olursa haçlılar arkalarını sağlama almış olacaktı. İbrahim Halil Er, a.g.e. s. 78

⁵² Steven Runciman, I, s. 135-136, Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, s. 286, Işın Demirkent, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, s. 26, Urfalı Mateos, a.g.e. s. 190

⁵³ Steven Runciman, I, s. 137-138, detaylar için bkz. Anna Kommena, a.g.e. s. 325-329, Işın Demirkent, a.g.e. s. 26-28, Fulcherius, bu tarihi 19 Haziran olarak veriyor, Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 67

⁵⁴ Steven Runciman, I, s. 140, Işın Demirkent, a.g.e. s. 28

⁵⁵ Bu yüzden Anna, Dorylaion Savaşı’nı anlatırken Rum ve Haçlı ordusu diye bahseder. Anna Kommena, a.g.e. s. 332

⁵⁶ Anna Kommena, a.g.e. s. 332-333, Steven Runciman, I, s. 141-143, Fulcherius’un anlatımına göre Godefroi, Raimond ve Hugue de France bilinmeyen bir sebepten dolayı iki günlüğüne ayrılmışlardı. Onların yokluğunda Türkler Haçlılara pek çok kayıp verdirdiler. Fakat bunların dönüşüyle üstünlük haçlılara geçti ve Türkler bozgun halinde geri çekildiler. , Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 69

Daha İznik kuşatmasında Bagrat adında bir Ermeni ile iletişim kuran ve Bizans'ın doğu sınırıyla ilgili bilgi alan Baudouin de Boulogne, ana Haçlı ordusundan ayrılarak Urfa'ya hareket etti.⁵⁷ Baudouin, Tell Bâşir'de iken Ocak 1098'de kendisini Urfa'ya davet eden bir heyet geldi. Urfa'ya giden Baudouin'i, şehrin hâkimi Thoros, varis olarak tanıdı ve evlat edindi.⁵⁸ Thoros ile hâkimiyeti paylaşan Baudouin'in ilk seferi, Samsat üzerine oldu ve bu sefer sonrası Thoros'a bir suikast düzenlendi. Baudouin'in olaydaki rolü nedir bilinmez ama onun, Thoros'un hayatına karşı verdiği emniyete rağmen Thoros, halk tarafından feci şekilde öldürüldü. 10 Mart 1098'de tek başına idareyi ele alan Baudouin bu suretle Doğu'daki ilk Haçlı devletini kurmuş oldu.⁵⁹ Ermenilere karşı pek sempati beslemeyen Baudouin, başlangıçta adam yetersizliğinden dolayı onları idarenin yüksek kademelerinde bırakmıştı. Fakat takviye alır almaz Ermenileri yerlerinden uzaklaştırdı. Bu huzursuzluk ortamında Baudouin'e bir suikast planı ortaya çıkınca Baudouin, suikastçıları bir kısmını öldürerek, bir kısmının el, ayak ve burunlarını keserek, bir kısmından da yüksek miktarda para alarak cezalandırdı.⁶⁰ Vakayiname yazarına göre bu olaylar, ta başından beri Thoros'un isteği dışında gelişti. Şehir halkından bazıları, Franklardan yardım istemek düşüncesindeydiler. Thoros, bu fikri beğenmemekle beraber istese de istemese de şehir halkı, Frankları davet edecekler, bu durumda kendisi de onlarla aynı fikirdeymiş gibi davrandı. Halk, Frankları çok sevdiğinden değil, Thoros'u sevmediğinden böyle bir işe kalkışmıştı.⁶¹

Haçlılar, Antakya'ya doğru ilerlerken şehrin hâkimi Yağısıyan, önlemler alıyordu. Yağısıyan, şehrin etrafına hendek kazmaları için önce Müslümanları

⁵⁷ Steven Runciman, I, s, 151, Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 37, aynı yazar, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, I, aynı yer

⁵⁸ Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 73-74, Fulcherius, ' (...) Ermenilerin şehirlerinden geçerken haçlar ve bayraklarla karşılanmıştı, bu insanlar Tanrı'nın sevgisi için ayaklarımızı ve elbiselerimizi öptüler. Bu davranışlarının sebebi onları Türklerden koruyacağımızı duymuş olmalarıydı.' diyerek Ermenilerin beklentilerinin çok canlı bir tasvirini yapıyor. a.e. s. 75, Steven Runciman, I, s, 156-157

⁵⁹ Steven Runciman, I, s, 158, Fulcherius, Baudouin'in, Thoros'un öldürülmesine engel olamadığını yazarken, Fulcherius Carnotensis, a.g.e. aynı yer, Urfalı Mateos, kesin bir ifadeyle şehirdeki bazı hainlerin Baudouin ile Thoros'u öldürmek konusunda anlaşmaya yaptıklarını ve Thoros'un feci şekilde öldürüldüğünü kaydeder. Urfalı Mateos, a.g.e. s. 194-195, detaylar için bkz. Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, I. s. 32-38

⁶⁰ Steven Runciman, I, s, 162, Işın Demirkent, a.g.e. s. 60-61, Urfalı Mateos, Frankların zulmünü eserinin muhtelif yerlerinde anlatır. Hatta bunlardan birinde; daha fazla anlatmak istediği halde, onların hâkimiyeti altında olduğundan cesaret edip anlatmadığını söyler. Urfalı Mateos, a.g.e. s. 261

⁶¹ I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi, s. 10-11

görevlendirdi. Bu görev ertesi gün Hristiyanlara verildi fakat gün sonunda Hristiyanlar şehre alınmadı ve Yağısıyan, onların ailelerini koruma garantisi verdi.⁶² Haçlılar, 21 Ekim 1098'de Antakya'yı kuşattılar fakat bu uzun sürecek kuşatma zor günleri de beraberinde getirdi ve nihayetinde kıtlık baş gösterdi.⁶³ Yağısıyan'a ilk yardıma gelen Dımaşk Meliki Dukak, başarısız bir saldırının ardından geri çekildi. Bu arada açlıktan Haçlılar, mevcutlarının yedide birini kaybettiler.⁶⁴ Haçlılara daha sonraki müdahale, Haleb Emiri Rıdvan, Sökmen Bey ve Hama Emiri'nden geldi.⁶⁵ Bu girişimlerden ziyade Haçlıların tedirginliği Musul Atabeği Kürboğa'nın yola çıkmış olmasındandı. Fakat Kürboğa'nın, Urfa'yı üç hafta kuşatması, Haçlıların işini kolaylaştırdı.⁶⁶ Bohemund, Antakya'ya sahip olmak için Bizans kumandanı Tatikios'u kendisine bir suikast düzenleneceği yolunda ikna edip gönderdi ve Haçlı liderlerini de burçlardaki kumandanları kazanarak şehre sahip olmak fikrine inandırdı. Daha önceden anlaşılmış olduğu Fîrûz, Haçlıları şehre aldı ve şehir işgal edildi.⁶⁷ Fîrûz, istifçilik⁶⁸ yaptığı için Yağısıyan tarafından cezalandırılmıştı ve bu yüzden ihanet etti. Yağısıyan, muhafızlarıyla kaçtı fakat bir dağ yamacında atından düşüp yaralandı. Ölümüne terk edilen Yağısıyan'ın başı, bir Ermeni tarafından kesildi. Şehirde ise 3 Haziran 1098 akşamı hiç Türk bırakılmamıştı.⁶⁹

⁶² İbn el-Esîr, X, s. 229

⁶³ Steven Runciman, I, s. 168, Haçlıların, bu zor durumunda Adhemar, üç gün oruç tutulmasını ve çoğunluğu hayat kadınlarından oluşan tüm kadınların ordugâhtan uzaklaştırılmasını emretti. Aydın Usta, a.g.e. s. 54, Sarhoş olarak yakalananların saçları kesildi. Din konusunda küfürbaz ifade kullananlar ve kumar oynayanlar kızgın demirle damgalandı ve hatta zina eden bir papaz, çınlıçplak dövüldükten sonra karargâhta gezdirildi. Raşid Erer, a.g.e. s. 48

⁶⁴ Bu zor günlerde ordudan kaçanlar oldu. Bunların arasında Pierre l'Ermite de vardı. Steven Runciman, I, s. 169-171

⁶⁵ Steven Runciman, I, s. 173

⁶⁶ Steven Runciman, I, s. 176-177

⁶⁷ Anna Kommena, a.g.e. s. 334-335

⁶⁸ Fulcherius'un kaydına göre; bir ermeni dönmesi olan Fîrûz'a İsâ görünerek şehri Haçlılara teslim etmesini söyler. Sonra ikinci kez aynı olay yaşanınca Fîrûz, durumu Yağısıyan'a anlatır. Yağısıyan, hayaletlere inanma demekle yetinir. İsâ, üçüncü kez görüldüğünde Fîrûz, şehri teslim etmeye karar verip haçlılarla anlaşır ve rehin olarak oğlunu Bohemund'a gönderir. Sonrasında şehir işgal edilir. Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 82, Başka bir rivayete göre de karısı onu bir Türk ile aldattığı için bir kızgınlığı vardı. İbrahim Halil Er, a.g.e. s. 87, Emrullah Kaleli, Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2004, s. 96

⁶⁹ Steven Runciman, I, s. 177-180, İbn el-Esîr ve Abû'l-Farac'ın kaydına göre Yağısıyan pişman olmuştu ve bu üzüntü nedeniyle bayıldı. Adamları onu kaldıramayınca orada bıraktılar ve orada odun kesmekte olan bir ermeni onu öldürdü ve başını Antakya'ya getirdi. İbn el-Esîr, X, s. 230, Abû'l-Farac, Abû'l-Farac Tarihi, II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1999, s. 439, Azîmî ise Yağısıyan'ın, susuzluktan öldüğünü yazmaktadır. Azîmî, a.g.e. s. 37

Antakya'yı 10 Haziran'da kuşatan Kürboğa'nın ordusunda Tutuş'un oğlu Dukak, Atabeg Tuğtekin (Haleb kuvvetleri hariç), Humus hâkimi Cenahüddeve, Sincar hâkimi Aslantaş, Süleyman b. Artuk ve diğer büyük emirler vardı. Fakat Kürboğa, yanındaki emirlere büyüklük taslayınca onları hemen başlangıçta kızdırmıştı.⁷⁰ Haçlılara tek yardım Aleksios Komnenos'tan gelebilirdi fakat Antakya'dan kaçmış bazı kimselerin, şehrin düşmek üzere olduğunu söylemesiyle İmparator, geri döndü.⁷¹ Mistik olayların⁷² bolca yaşandığı şehirde Haçlıların maneviyatı artarken Kürboğa'nın ordusunda sorunlar yaşanmaya başladı. Kürboğa ile yapılan görüşmeden bir anlaşma sonucu çıkmadı. Haçlılar, tüm orduların değil de beş, on, yirmi veya yüz kişilik grupların savaşmasını ve tarafların sonuca razı olmasını teklif etmişlerdi. Fakat Kürboğa, bunu reddetti.⁷³ İbn el-Esîr'in rivayetine göre ise Haçlılar, şehri terk etmek ve gitmek için eman dilediler. Fakat Kürboğa, onları şehirden kılıç zoruyla çıkaracağını söyleyerek bunu reddetti.⁷⁴ Şehirden gruplar halinde çıkan Haçlılara, Kürboğa'nın emirleri saldırmayı teklif etti. Fakat Haçlıların tamamını yok etmek isteyen Kürboğa, şehirden çıkışların tamamlanmasını bekledi. Ne yazık ki daha sonra Haçlılara bir şey yapmak mümkün olmadı ve Müslümanlar bozgun halinde geri çekildiler. İbn el-Esîr, Müslümanların başarısızlığını Kürboğa'nın emirleri küçümsemesine bağlar. Ayrıca bu geri çekilişte Haçlıların, bir hile sanarak Müslümanları takip etmeyişi de bir şans olarak niteler.⁷⁵ Haçlılar, Antakya'dan civar şehirlere akınlarda bulundular. Bunlardan Bara ve

⁷⁰ İbn el-Esîr, X, aynı yer.

⁷¹ Anna Kommena, a.g.e. s. 339-340, Steven Runciman, I, s. 183-184, Bu arada imparator, Batı Anadolu kıyılarını ele geçirmekle meşguldü. Çaka'nın kızını da yanına alarak İzmir'dekilerin savunma azmini kırmış ve İzmir ile çevresine hâkim olmuştu. Anna Kommena, a.g.e. s. 336-339, Steven Runciman, I, s. 148-149, Eskişehir Meydan Muharebesi ile Türkler, Marmara ve diğer sahil bölgelerini kaybettiler ve Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kaldılar. Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yay, İstanbul 1996, s. 103, Işın Demirkent, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, s. 32

⁷² Pierre Bartholomaeus, İsa'nın böğrünü delen mızrağın Aziz Petrus Katedralinde olduğunu söylüyordu. Fakat kazılan yerde mızrak çıkmadı. Tam bu sırada Bartholomaeus, çukura atladı ve önceden sakladığı bir demir parçası çıkardı. İnanışa göre ordu bu kutsal emanet olduğu halde Müslümanlarla savaşırsa galip gelecekti. Aynı şekilde Papaz Erienne, İsa'yı gördüğünü iddia ediyordu. Steven Runciman, I, s. 185-188, Anna Kommena, Pierre l'Ermite ile Pierre Bartholomaeus'u karıştırıyor ve Kutsal Çivi'den bahsediyor. Anna Kommena, a.g.e. s. 341-342, (Fakat bu kutsal çivinin İstanbul'da olduğunu kendisi yazmıştı. a.e. s. 264)

⁷³ Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 87, Steven Runciman, I, s. 189

⁷⁴ İbn el-Esîr, X, aynı yer.

⁷⁵ İbn el-Esîr, X, s. 231, Aleksios, Haçlılara; eğer Türklere karşı zafer kazanırsanız onları takip etmeyin, çünkü böyle yaparsanız pusuya düşersiniz demişti. Anna Kommena, a.g.e. s. 320

Maarrat en-Numan'a olanlar, Haçlılara çok zarar vermiştir. Kuşatmada açlık çeken Haçlılar, ölü Müslümanları kızartıp yiyecek kadar sıkıntılar yaşadılar.⁷⁶

Antakya'nın zaptı, Haçlı-Bizans ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. Haçlıların, toprak tuttukları ilk kez anlaşıldı. Yıllarca sürecektir olan anlaşmazlığın temeli atılmış oldu.⁷⁷ Çünkü Haçlılar, şehri Bizans'a teslim etmediler. Bu arada bölgedeki ilk Haçlı-Müslüman ittifakı, Haçlılarla Fâtımîler arasında oldu. Daha Haçlılar, İstanbul'dayken Aleksios, onlara Fâtımîlerle anlaşmalarını tavsiye etmişti. Antakya kuşatmasında Haçlılarla haberleşen Fâtımîler, Haçlıları, Aleksios'un paralı askerleri sanıyorlardı ve bunları kendi amaçlarına hizmet için kullanma düşüncesindeydiler. Fakat Haçlılar da Müslümanlar arasındaki rekabetten yararlanma düşüncesine bu sıralarda kapılmışlardı.⁷⁸ Antakya'nın, Bizans'a teslim edilmeyişi üzerine Bizans'tan Fâtımîlere ulaşan bilgiye göre Haçlılar, kendi hesaplarına çalışıyorlardı. Bu durum üzerine Fâtımîler, Kudüs'ü 1098'de zapt ettiler.⁷⁹

Haçlılar, 7 Haziran 1099'da Kudüs kuşatmasına başladıklarında şehrin valisi İftihârüddeve, hakiki veya sapık inançlı tüm Hıristiyanları şehirden çıkarmıştı.⁸⁰ Birkaç başarısız taarruzun ardından 15 Temmuz 1099'da Haçlılar, şehre sahip oldular ve yapılan katliamda Süleyman Tapınağı'nda yaklaşık 10.000⁸¹ Müslüman öldürdüler. Fulcherius Carnotensis; *"(...) burada olsaydınız ayak bileklerinize katledilenlerin kanlarıyla lekelenebilirdi. Müslümanların hepsi kadın çocuk ayırt edilmeden katledildi."* demektedir.⁸² İnsanlar öldürülünce karınları deşildi ve yuttukları paraları ortaya çıkarmak için yığınlar halinde yakıldılar. Bu arada Tankred,

⁷⁶ Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 96, Aix başpiskoposu, bu yamyamlığı mazur göstermeye çalışmış ve Haçlıların bu ölü etlerini yemek suretiyle bile Müslümanlarla harp ettiğini söylemiştir. Raşid Erer, a.g.e. s. 54

⁷⁷ Cecile Marrisson, a.g.e. s. 32, Aydın Usta, a.g.e. s. 68, Bohemund, Tatikios'un ayrılışını ve imparatorun yardıma gelmeyişi öne sürerek kendini savunurken, Raimond Saint Gilles, İmparatoru savundu. Fakat sonuç alınmadı. Fulcherius Carnotensis, a.g.e. aynı yer.

⁷⁸ Steven Runciman, I, s. 176, Aydın Usta, a.g.e. s. 63

⁷⁹ Azîmî, a.g.e. aynı yer, İbn el-Esîr, X, s.235

⁸⁰ Steven Runciman, I, s. 214-215, Kudüs'te gayri Müslimlerden sadece Yahudiler bırakıldı. Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 50

⁸¹ İbn el-Esîr ve Abû'l-Farac'a göre 70. 000'den fazla idi. İbn el-Esîr, X, s. 236, Abû'l-Farac, II, s. 340, Urfalı Mateos'a göre de başka yerler hariç mabedin içinde 65.000 kişi öldürüldü. Urfalı Mateos, a.g.e. s. 199,

⁸² Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 104

Kubbet es-Sahra'ya saldırıp altın gümüş ve değerli taşları aldıysa da sonra bunları iade etmek zorunda kaldı. Haçlılar, evlere girerek yağma ettiler, ev ve evdekiler giren kişilere ait sayıldı. Katliam sırasında Dâvûd Burcu'na sığınanlar, Raimond'a teslim oldular ve şehirden çıkıp Askalan'a gitme müsaadesi kazandılar. Kudüs'te Haçlıların elinden kurtulan yegâne insanlar bunlardır.⁸³ Katliamda Yahudiler, sinagoglara sığınmışlardı. Bunlar, binalar ateşe verilerek havralarda yakılmak suretiyle *“Müslümanların tarafında oldukları için”* öldürüldüler. Kudüs'ün, Haçlılarca zaptının akisleri, Avrupa'da büyük oldu. Fakat baş mimar Papa II. Urbanus, bu haberi alamadan ölmüştü.⁸⁴ Kudüs tacı, Raimond de Saint Gilles'e teklif edildi fakat O bunu reddetti. Daha sonra Godefroi de Bouillon, *“Kutsal Mezarın Savunucusu”* sıfatıyla Kudüs'e hâkim oldu.⁸⁵

Haçlılar, Kudüs'e sahip olduktan sonra ilk olarak bir Fâtımî tehdidini atlattılar fakat daha sonraki Askalan ve Arsuf kuşatmaları, Haçlılar arasındaki anlaşmazlıklar dolayısıyla sonuçsuz kaldı.⁸⁶ Bu kuşatmalar gösterdi ki Haçlılar arasında da bir birlikten söz etmek zordur. Haçlılardan bazıları bölgeye yerleştiler, bazıları ise yurtlarına döndüler. Yani Doğu'da Haçlıların sayısı pek fazla değildi. Bu esnada Müslümanlar, çatışmaları bir kenara bırakıp birleşme yoluna gitselerdi Haçlı hareketi, daha başlangıçta yok edilebilirdi.⁸⁷ Bu olay gerçekleşmediği için bölgenin karışık siyasi çatışmasına yeni bir kutup eklenmiş oldu. Haçlılara tepki, onlarla doğrudan sınır komşusu olan Müslümanlardan geldi. Bu tepki, çok fazla etkili olmadığı gibi, geçmişten gelen anlaşmazlıklar dolayısıyla genel olarak Müslümanlar, Haçlılarla haddinden fazla hızlı ve gereğinden fazla yakınlaştılar.⁸⁸ Birinci Haçlı Seferi'nin sonuçlarından ilk yararlanan Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos oldu.

⁸³ Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 105-107, Steven Runciman, I, s. 220

⁸⁴ Steven Runciman, I s. 221-222

⁸⁵ Steven Runciman, I, s. 225-226

⁸⁶ Kudüs katliamından kurtulanların Raimond'a teslim olanlar olduğunu bilen şehirler halkı, Raimond'a teslim olmayı teklif ettiler fakat bunu Godefroi kabul etmedi. Raimond'un çekilişi, kuşatmaları başarısız kıldı. Bu olaylardan sonra Raimond, Robert de la Normandie ve Robert de Flandre Doğu'dan ayrıldılar. Steven Runciman, I, s. 228- 230, İbn el-Esîr, halkın 12.000 ve 20.000 altın vererek kuşatmadan kurtulduklarını kaydeder ve Haçlılar arasındaki anlaşmazlıklardan söz etmez. İbn el-Esîr, X, s. 236-237, ayrıca bkz. Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 108-110

⁸⁷ Claude Cahen, Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı, s. 101

⁸⁸ İbrahim Halil Er, a.g.e. s. 155, İbn el-Esîr, Temmuz- Ağustos 1099'da Kadı Ebu S'ad el-Herevi'nin cihat çağrısı yapmak için Bağdat'a gittiğini kaydeder. Fakat bu girişim, herhangi bir sonuca ulaşmamıştır İbn el-Esîr, X, s. 236

İmparator, Batı Anadolu kıyılarını tekrar ele geçirdi. Fakat Anadolu'daki Türk yerleşmesini ortadan kaldıracabilecek bir fırsatı yakalayamadı. Dahası Kapadokya'nın ötesi artık Bizans'ın elinden çıkmıştı ve en büyük kaygıyı, Urfa ve Antakya'nın, Haçlıların eline geçmiş olması oluşturunuyordu.⁸⁹ Türkler, Birinci Haçlı Seferi'nden sonra, Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kaldılar. Birinci Haçlı Seferi fırtınasının dinmesinden sonra Kılıcarıslan, büyük ölçüde toparlanmış, İznik'in kaybindan sonra Konya'yı başkent yapmıştı.⁹⁰ Türkler için bu seferin olumsuzluklarının yok olmaya başladığı sırada 1101 Yılı Haçlı Seferleri gündeme geldi.

Haçlılar, Orta Doğu'ya geldikten sonra bölgedeki hâkimler, birbirleriyle olan mücadelelerine Haçlıları da ortak ettiler ya da Haçlılar, bu siyasi koşullara çok çabuk uyum sağladılar. Bunun bir örneği 1100 yılında Malatya hâkimi Gabriel ile Danişmendli Gümüştekin'in mücadelesinde yaşandı. Danişmendli Gümüştekin'in taarruzlarından bunalan Malatya hâkimi Gabriel, Antakya Prinkepsi Bohemund'dan yardım istedi. Bohemund, Malatya'ya yardıma giderken Gümüştekin'in pususuna düştü ve Richard de Salerne ile 1100 yılında beraber esir düşüp Niksar'a götürüldü.⁹¹ 1101 yılı Haçlı Seferleri, Bohemund'u kurtarmak için düzenlenmişse de Haçlıların, nüfusa olan ihtiyaçları de en az ilki kadar önemlidir. Bölgenin siyasi ortamına uyum sağlayan Haçlılar için en önemli sıkıntı insan azlığıydı. Hatta 1100 yılında ağabeyi Godefroi de Bouillon ölünce Kudüs kralı olan I. Baudouin, Suriye'deki Hristiyanları getirip Kudüs'e yerleştirmiş ve bu sayede insan gücü sıkıntısını aşmaya çalışmıştı.⁹² Bu, nüfus ihtiyacı ve Kudüs'ün Haçlılarca zaptının Avrupa'daki sevinci, Doğu'ya olan ilgiyi artırdı ve Haçlılar, 1101 yılında yeni bir Haçlı Seferi'ne çıktılar. Bu seferin amacı, *'1100 yılında Danişmend'e esir düşen ve Niksar'da bulunan*

⁸⁹ Claude Cahen, a.g.e. s. 122, Urfa kontu Baudouin ve Antakya Prinkepsi Bohemund, haçlı görevini yerine getirmek için Kudüs'e daha sonraları gitmişlerdir. Onlara göre buraları korumak daha öncelikliydi. Aksi halde Türklerin (yazar söylemiyor ama) eline geçebilirdi. Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 111

⁹⁰ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 104-105

⁹¹ Steven Runciman, I, s. 248-249, İbn el-Esîr, X, s. 247, Urfalı Mateos, a.g.e. s. 204-205

⁹² Ebru Altan, Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Deniz aşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı Eserinin XI. Ve XII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 53-54, Hatta Fulcherius, Müslümanlar neden bize karşı çıkmıyor, sayımız çok az olduğu halde başarılar kazanıyoruz diye kendi kendine soruyordu. Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 132-133, 1102 yılı sonunda Kudüs (Askalan hariç) Filistin, Yafa, Arsuf, Kaysâriye, Lazkiye, Antakya, Urfa ve Suruç haçlıların eline geçmişti. Saint Gilles de Trablus'u kuşatıyordu. İbn el-Esîr, X, s. 297

*Normanların reisi Bohemund'u kurtarmak, Türklerin elindeki bölgeleriyle Bağdat'ı ve Horasan bölgelerini zapt edip önceki örneklerine uygun olarak bağımsız devletler kurmak'' idi.*⁹³ Papa II. Pascalis'in faaliyetleri sonucu üç grup halinde Haçlı ordusu meydana getirildi.⁹⁴

İlk grup, 1101 ilkbaharında İstanbul'a ulaştı.⁹⁵ Haçlıların 3 Haziran'da yola çıktığını haber alan Kılıcarslan, Haçlıların hedefi olan Danişmend Gümüştekin'i uyardı ve önleri sıra suları kirletip erzakları yok ederek çekildi.⁹⁶ Bu ilk grup, 5 Ağustos'ta Merzifon yakınlarındaki savaşta imha edildi. Haçlılar, beş grup halinde nöbetleşe savaşa devam ederken ve henüz savaşın sonucu belli değilken kadınları, yaşlıları ve yayaları bırakarak kaçtılar. Bunlardan Sinop'a sığınanlar kurtulurken, Türk takibinden kurtulamayanlar öldürüldü. Bu savaşta 3000 kayıp veren Türkler, Bizans arazisinde takibe girişmediler.⁹⁷ Haçlı ordusunun ikinci ve üçüncü grubu ile savaş, birincilere göre daha kolay oldu. İkinci grup, Haziran'da İstanbul'a ulaşmış, ilk grubu yakalamaya çalışmış, yakalayamayınca tehlikeye atılmak yerine Konya

⁹³ Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", DGBİT, VIII, İstanbul 1988, s. 228, Osman Turan, a.g.e. s. 105

⁹⁴ Bu gruplardan birincisi Milano başpiskoposu Anselm de Buis kumandasındaki Lombardlar, Etienne de Blois kumandasında Fransızlar ve Alman hükümdarının marşalı Konrad'ın idaresindeki Almanlar, ikincisi Nevers kontu II. Guillaume komutasındaki Fransızlar, üçüncüsü Aquitania dükü IX. Guillaume komutasındaki Fransızlar ve Bavyera (Bayern) dükü IV. Welf kumandasındaki Almanlar'dı. Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 62, aynı yazar, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, s. 34-35

⁹⁵ Bunların amacı, Anadolu'da yeni yerler zapt etmek ve Niksar'da mahpus bulunan Bohemund'u kurtarmaktı. Aleksios, bunun imkânsızlığına Haçlıları inandıramayınca –yanında bulunan- Raimond Saint Gilles'i ve Tzitas'ı 500 Peçenek ile Haçlı ordusuna dâhil etti. Godefroi ölünce Kudüs tacı Raimond'a teklif edilmişti. Fakat Raimond'un tereddüdü üzerine Urfa kontu Baudouin Kudüs kralı oldu. Bu arada İstanbul'da bulunan Raimond'u Aleksios bırakmadı. Haçlılar İstanbul'a gelince de Raimond Haçlıların hareketlerini kontrol etmesi için orduya katıldı. Anna Kommena, a.g.e. s. 346, Işın Demirkent, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, s. 35-36, Raimond, bu seferin lideri olmuştur. Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, II, Çev. Fikret İşıltan, TTK, Ankara 1992, s. 16-17

⁹⁶ Haçlıların güzergâhları için bkz. Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 65, aynı yazar, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, s. 36, 37, aynı yazar, "1101 Yılı Haçlı Ordularının Anadolu'da Takip Ettiği Yollar Hakkında", UHSS, s. 115-122, ayrıca Danişmendname'ye yansıyan bu sefer için bkz. Necati Demir, "Anadolu'da Teşekkül Etmiş Destanî Halk Hikâyelerinde Haçlı Seferlerinin İzleri", UHSS, s. 195-211

⁹⁷ Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 66-70, aynı yazar, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, s. 39-42, Anna Kommena, a.g.e. s. 347, İbn el-Esîr, bu savaştan 300.000 kişiden ancak 3.000 kişinin kurtulduğunu haber vermektedir. İbn el-Esîr, X, s. 248, Fulcherius'un Kaydına göre Kılıcarslan 100.000'den fazla Haçlıyı yok etti. 100.000'den fazlası da Açlık ve susuzluktan yok oldu. Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 147-148, Steven Runciman'a göre, Haçlılar, Raimond'un tavsiyesiyle Çankırı'dan hareketle Bizans'a ait olan Kastamonu'ya gitmekteydiler. Fakat Normanların etkisiyle ordu, tekrar Niksar hedefine yoğunlaştı. Yenilgi sonrasında Raimond, Türklerle bir olup orduyu tuzığa çekmekle suçlandı. Steven Runciman, II, s. 18-20

istikametinde ilerlemeyi daha uygun bulmuştu. Haçlılar, Konya'ya ulaşmadan 13 Ağustos'ta Kılıcarslan ve Danişmend Gümüştekin yetişmişti. Türkler, bu büyük ordu karşısında bir şey yapmadılar fakat Haçlıların Konya'ya saldırısı da sonuçsuz kaldı. Daha sonra güneye yönelen Haçlılar, Türklerin baskınına uğradılar ve bozuldular.⁹⁸ Haçlılarla savaş devam ederken, Aleksios Komnenos'un tavsiyesine uyup Birinci Haçlı Seferi ordularının takip ettiği yolu takip eden üçüncü Haçlı grubu, Anadolu'da ilerleme imkânı buldu. Bu ordunun yok edilmesi ise 5 Eylül 1101'daki Ereğli Savaşı ile mümkün oldu. Akgöl Ovası'na inen Haçlılar, suya akın ettiler ve bu sayede suyun karşısına pusu kurmuş olan Türklerin hedefi oldular. Tepeden Bizans kumandanı ile savaşı izleyen Aquitania dükü IX. Guillaume, tepenin de sarılmasından korkup maiyetiyle beraber kaçtı ve bu savaştan tek kurtulanlar da bunlar oldular. Türklerin elinden kurtulmayı başarabilen Haçlılar, Bizans'ta toplandılar ve Kudüs'e gittiler. Kısacası 1101 yılı Haçlı ordularından sadece kumandanlar küçük maiyetleriyle kurtuldular ve Filistin'e bir Haçlı ordusu değil, liderler ulaşabildi.⁹⁹

1101 Yılı Haçlı Seferleri'nden sonraki bazı önemli olaylara değinmekte yarar vardır. Bunlar, Müslüman-Haçlı ittifakları, Trablus'un, Haçlıların eline geçmesi ve Urfa'nın, Müslümanlarca fethidir. Bohemund, 1103 yılında esaretten kurtuldu ve Müslümanlara saldırmaya başladı.¹⁰⁰ Haçlılar, 1104 yılında Harran'a saldırdılar. Hemen tüm kaynaklarda yer alan bu savaşta Haçlılar, Mardin Artuklu Beyi Sökmen ve Musul valisi Çökürmüş karşısında ağır bir yenilgiye uğradılar. Dahası Urfa Kontu II. Baudouin ve yeğeni Joscelin esir düştüler. 7 Mayıs 1104'teki bu Haçlı bozgunu,

⁹⁸ Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 70-71, Aynı yazar, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, s. 42-44, Steven Runciman, II, s. 21-22, Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 105

⁹⁹ Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 71- 72, aynı yazar, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, s. 44-46, Steven Runciman, II, s. 23-24, bazı Hristiyan yazarlar 1001 yılı seferinin başarısızlığından Bizans'ı sorumlu tutarlar: Willermus Tyrensis, batılıların sıralamaya koymadıkları 1001 yılı Haçlı Seferinden İkinci Haçlı Seferi olarak bahseder. Fakat Ona göre bu seferin başarısız olmasına Bizans sebeptir. Bizans'ın, Anadolu Selçukluları ve Doğu'daki barbarlarla ilişki içinde olması, yazara göre bu Haçlı ordusunun mahvına sebeptir. Ebru Altan, a.g.t. s. 13, yine Vakayiname yazarına göre de, Aleksios, Haçlılara kılavuzlar verdi fakat kılavuzlara Haçlıları suyu ve yiyeceği olmayan yerlere götürmelerini söyledi ve Haçlıların yerlerini –onları yok etmeleri için- Türklerle haber verdi. I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi, s. 15, Urfalı Mateos da Aleksios'un ihanetinden bahseder. Ayrıca ona göre Kılıcarslan İznik civarında Haçlıları bozguna uğratmıştı. Urfalı Mateos, a.g.e. s. 215

¹⁰⁰ İbn el-Esîr, X, s. 281, Azîmî, 1001 yılı seferlerinde hatalı olarak Bohemond'un ikinci kez esir alındığını zikreder. Azîmî, a.g.e. s. 39, yine Bohemund'un esaretten kurtuluş olayını da 1106/1107 yılı olayları arasında verir. a.e. s. 42

Urfa ve Antakya için bir felakettir. Çünkü mezkûr devletler bir süreliğine yayılmaktan, savunma durumuna geçmek zorunda kaldılar. Harran, Haçlılar için çok isabetli bir karardı. Çünkü Musul-Haleb yolunda bulunan Harran'ı almak, Suriye'yi, Müslüman-Türk dünyasından ayırmak demektir.¹⁰¹ Yine 1104 yılında Bizans'ın, ana hedef Antakya'nın hâkimiyet altına alınması olan seferi başladı. Bohemund, Avrupa'ya yardım bulmaya giderken Tankred, Antakya'nın, Richard de Salerne de Urfa'nın yönetimini ele aldı.¹⁰² Avrupa'da Bohemund, Papa Pascalis'ten, Bizans üzerine bir Haçlı seferi yapılması için onay aldı¹⁰³ ve ilk olarak Draç'ı kuşattı. Bu durumda İmparator, Kılıcarslan ile anlaşma yaparak ondan asker aldı ve Bohemund'u yendi. Bohemund, çok ağır şartlarda bir anlaşma imzalayarak Bizans'ın vassalı oldu.¹⁰⁴

1107'de serbest kalan Joscelin'in girişimleri¹⁰⁵ sonucu Çavlı, Baudouin'i serbest bıraktı fakat Tankred, Urfa'yı Baudouin'e teslim etmeye yanaşmadı. Bunun üzerine Baudouin ve Joscelin, Çavlı'dan yardım istediler.¹⁰⁶ Tankred de Haleb Meliki Rıdvan ile anlaştı fakat Çavlı'nın ittifakı mağlup oldu.¹⁰⁷ Bu arada 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin sağ kalanlarıyla Doğu'ya gelen Raimond Saint Gilles de kendisine bir devlet kurmaya çalışıyordu. Trablus hâkimi Fahrülmülk'ün, ta başından

¹⁰¹ Işın, Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, I, s. 87-88, İbn'ül Esir, X, s. 303-304, Fulcherius, kral ve Joscelin'in yanı sıra başpiskopos Benedictus'un da esir alındığını haber veriyor. Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 160, Urfalı Mateos, a.g.e. s. 223-224, Steven Runciman, II, s. 34-35

¹⁰² Baudouin, ne zaman esaretten kurtulursa o zaman Urfa'yı teslim alacaktı. Steven Runciman, II, s. 39

¹⁰³ Steven Runciman, II, aynı yer, Bohemund, Avrupa'da Bizans aleyhine propaganda yaparken esir aldığı Peçenek esirleri papaya göstermiş ve Aleksios, Hristiyanlığa karşı dinsizleri savaştırıyor demişti. Bu sayede papanın onayı alındı. Anna Kommena, a.g.e. s. 383-384, Fulcherius'un kaydına göre Bohemund, Aleksios'un, Hristiyan hacıları engellediğini ve onlara zulmettiğini de yaymıştı. Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 173-174, Bohemund'un Bizans aleyhtarı propagandasının ana konusu Haçlıların başarısızlıklarına tek sebebin Aleksios olduğu idi. Şerif Baştav, Bizans ve Haçlı Seferleri, s. 63

¹⁰⁴ Steven Runciman, II, s. 40-41, bu anlaşma metni Alexiad'da sayfalarca yer kaplamıştır. Bkz. Anna Kommena, a.g.e. s. 420-438

¹⁰⁵ Joscelin, onu 30. 000 dehakana satın almıştı. Urfalı Mateos, a.g.e. s. 234

¹⁰⁶ Olayların öncesine bakıldığında tarafları bir araya getiren sebepler anlaşılmaktadır. Haleb meliki Rıdvan, Haçlılara karşı Çavlı'dan yardım istemişti. Fakat Çavlı, kısa bir süre önce Kılıcarslan'ın ele geçirdiği Musul'u geri almaları sonrası yardım vaat etti. Bir müddet sonra da Çavlı, Rıdvan'a ait topraklara girmeye başladı ve bunun üzerine Rıdvan, Tankred'e ittifak teklif etti. Ali Sevim, "Suriye Selçukluları-Haçlı İlişkileri", UHSS, s. 99-100, Steven Runciman, II, s. 93, Melik Rıdvan, Tankred'i, "eğer Çavlı, Haleb'i ele geçirirse bu, sonumuz olur" diye korkuttu. İbn el-Esîr, X, s. 372

¹⁰⁷ Steven Runciman, II, s. 92, Urfalı Mateos, a.g.e. aynı yer.

beri Haçlılarla dostça yaşamayı başarmasına rağmen¹⁰⁸ Raimond, Tarsus'u Şubat 1103'te Ceneviz filosunun yardımıyla aldı.¹⁰⁹ Aralık ayında Hacılar Tepesi diye anılan tepeye bir kule inşasına başladı. Fakat bir yıl sonra 28 Şubat'ta ölünce yerine Cerdagne kontu Guillaume-Jourdain geçti.¹¹⁰ Trablus kuşatması devam ederken, şehre yardıma gelen Sökmen'in yolda ölmesiyle son kurtuluş ümidi de yitirildi.¹¹¹ Fahrülmülk, 1108'de yardım almak için Abbâsî halifesinin yanına gitti. Bağdat, yardım sözü verdi fakat ilk olarak Musul valisi Çavlı itaat altına alınmalıydı.¹¹² Fahrülmülk'ün yokluğunda naibi Ebû el-Menâkib, el-Efdal'den şehri teslim alması için bir vali istedi. Fahrülmülk, bunu duyunca amcasının tutuklanmasını emretti fakat Şemsüddeve, şehri teslim alıp Fahrülmülk'ün yakınlarını tutuklattırdı.¹¹³ Haçlı cephesinde ise Raimond'un Avrupa'daki oğlu Bertrand, Trablus'a gelmiş, Guillaume'den babasının mirasını istiyordu. Guillaume, bunu kabul etmeyerek Tankred'i yardıma çağırdı ve vassalı olmayı kabul etti. Bunun üzerine Bertrand da Kudüs kralının metbuluğunu tanıyarak kralın hakemliğini istedi.¹¹⁴ Haçlılar arasında barış sağlandığında Şemsüddeve, Haçlılardan eman aldı ve 12 Temmuz 1109'da Trablus, Haçlıların eline geçti.¹¹⁵

Trablus'un da Haçlıların eline geçmesi üzerine Müslümanlar kendilerine gelmeye başladılar ve cihad fikri oluşmaya başladı. 1111 yılında, Tankred'in baskısından bunalan Haleblilerden bir heyet, Bağdat'a giderek halifeden, Haçlılara karşı yardım istediler. Cuma hutbelerinin okunmasına engel olan heyet, bazı minberleri de parçaladılar. Bunun üzerine Haçlılarla mücadeleye Mevdûd

¹⁰⁸ Baudouin, 1101 yılında Kudüs'e giderken Müslümanların pususunu Fahrülmülk haber vermişti. Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 121-122, Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s.70, Steven Runciman, I, s. 250

¹⁰⁹ Steven Runciman, II, s. 47, Azîmî, bu tarihi Mart/ Nisan 1102 olarak kaydeder. Azîmî, a.g.e. s. 39

¹¹⁰ Steven Runciman, II, s. 49-50

¹¹¹ İbn el-Esîr, X, aynı yer, Steven Runciman, II, s. 52

¹¹² Amin Maalouf, a.g.e. s. 83, Steven Runciman, II, aynı yer

¹¹³ İbn el-Esîr, X, s. 361-362, Steven Runciman, II, s. 53

¹¹⁴ Steven Runciman, II, s. 55, Fulcherius, kesin bir ifadeyle Baudouin devreye girdiği sırada Jourdain'in öldürüldüğünü yazıyor. Bu cinayet yazara göre sorunların bitmesini sağladı ve Haçlılar Trablus'u aldılar. Fulcherius Carnotensis, a.g.e. s. 176

¹¹⁵ Steven Runciman, II, s. 56-57, Bırsel Küçüksipahioğlu, "Haçlı Devletleri", *Türkler*, VI, yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 687, Azîmî bu tarihi, 3 Temmuz olarak verirken, Azîmî, a.g.e. s. 44, İbn el-Esîr, 1 Temmuz olarak, İbn el-Esîr, X, s. 380, Fulcherius da 26 Haziran olarak verir. Fulcherius Carnotensis, s. 177

görevlendirildi.¹¹⁶ Haçlılara karşı çok ciddi bir mücadele sürdüren Mevdûd'dan sonra cihat, İlğazi, Belek ve Aksungur el-Porsukî şahsında önemli komutanlar buldu.¹¹⁷ 1127 yılı, İslam'ın yükselişinin başlangıcıdır. Musul Atabeği İmâdüddin Zengî, Haçlılarla mücadelesine başlamıştı fakat onun gücü karşısında Müslüman-Haçlı ittifakları da yerini aldı. Hısn Keyfâ Artuklu Emiri Karaarslan, Urfa kontu II. Joscelin ile Atabeg Zengî'ye karşı ittifak kurdu. Anlaşmaya göre; kim Atabeg Zengî'nin tehdidine maruz kalırsa diğeri yardım edecekti.¹¹⁸ Yine aynı şekilde Emir Üner, Zengî'nin Suriye'yi tekelinde toplamasına engel oldu. Haçlılarla yaptığı anlaşma, Zengî'nin Haçlı siyasetini sekteye uğrattı.¹¹⁹ Fakat Zengî, bu ittifakı kendi başarısı için kullandı. Urfa kontu II. Joscelin'i, şehir dışına çekmek için Atabeg Zengî, Amîd'i kuşatarak zahiri bir mücadeleye başladı. Kontun, şehirden çıkması, Zengî'ye aradığı fırsatı verdi ve Zengî, Amîd kuşatmasını kaldırarak Urfa'ya yöneldi.¹²⁰ Urfa'yı kuşatan Zengi, İslami akide gereği halka teslim olmalarını teklif etti fakat şehir, Kudüs krallığının yardıma geleceğini umduğu için bunu reddetti. Urfa, dört hafta süreyle kuşatıldı ve nihayet 24 Aralık 1144'te fethedildi.¹²¹

¹¹⁶ İbn el-Adîm, a.g.e. s. 94, Bu heyet Bağdat'a 17 Şubat 1111'de kadı İbn el-Haşeb başkanlığında ulaşmıştı. Aynı sıralarda Bizans'tan elçiler de gelmişler ve Bizans imparatorunun, Tankred'e karşı ittifak teklifini getirmişlerdi. Bu haberin duyulması üzerine cihad isteyenler, halifeyi, "Bizans imparatoru senden daha Müslüman" diye eleştirdiler. Hatta halife bir ara bu heyeti tutuklatmak bile istemişti. Amin Maalouf, a.g.e. s. 87-88, Steven Runciman, II, s. 100, İbn el-Esîr, X, s. 387

¹¹⁷ Bu cihat ortamına rağmen 1124'te çok tehlikeli bir ittifak yaşandı. Belek öldüğünde Halep'e, Mardin Artuklu emiri Timurtaş sahip olmuştu. Timurtaş'ın hapiste tuttuğu Rıdvan'ın oğlu Sultan Şah, hapisten kaçmayı başardı ve Haleb'e sahip olmak için girdiği yol, Müslümanlara çok zarar verdi. Çünkü Kudüs kralı II. Baudouin ve Hille emiri Dübeyş ile anlaşmıştı. Ali Sevim, a.g.m. s. 108-109, Haleb kuşatması, 8 Ekim 1124'te yaşandı. Franklar, bu kuşatma sırasında Müslüman mezarlarına saldırarak kadar ileri gittiler. Kutsal kimselerin de bulunduğu mezarlar açıldı. Yeni ölen kimselerin cesetleri ayaklarına ip bağlanmak suretiyle Müslümanların gözleri önünde sürüklendi. İbn el-Adîm, a.g.e. s. 146, ayrıca bkz. Steven Runciman, II, s. 142

¹¹⁸ Aydın Usta, a.g.e. s. 144

¹¹⁹ Aydın Usta, a.g.e. s. 159

¹²⁰ Zengî, ne zaman Urfa'yı kuşatsa Haçlılar yardıma geliyordu, Zengî, Urfa'dan vazgeçmiş gibi görünerek Diyarbakır ile savaşa tutuştu. İbn el-Esîr, XI, İslam Tarihi El Kâmil Fit- Tarih Tercümesi, XI, Çev. Abdülkerim Özaydın, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987, s. 94, Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, II, (1118-1146), TTK, Ankara 1994, s. 141-143, Steven Runciman, II, s. 193-194

¹²¹ Kaynaklar, Türklerin, katliam yaptığını ve bir müddet sonra Zengî'nin bu katliam ve tahribe son verdiğini yazarlar. Urfalı Mateos, a.g.e. s. 297-298, İbn el-Esîr, XI, s. 95, Abû'l-Farac, II, s. 378-379, ayrıca İbn el-Esîr, fetih tarihini 4 Aralık olarak kaydeder. a.e. s. 94, Türkler şehre girdiğinde halk, iç kaleye sığınmaya çalışıyordu. Fakat başpiskoposun, kale kapısının kendi izni olmadan açılmaması emri, halkın arbedede birbirini ezmesiyle kayıpları artırdı. Emri veren piskopos Hugue de ezilip ölenler arasındaydı. I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi, s. 55, Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, II, s. 147

B- İKİNCİ HAÇLI SEFERİ (1147-1148)

Haçlı devletlerinin kuruldukları yerler, öncelikle Türk-İslam âlemini zayıflatmaya yönelik yerlerdi. Örneğin; Urfa Haçlı Kontluğu, Horasan'dan Türkmen akışına engel oluyor, buna ek olarak Haçlıların, Akdeniz sahil şeridinde hâkim olmaları da Selçuklulara deniz yolunu kapatıyordu.¹²² Urfa'nın fethi bu yüzden diğer Haçlı devletlerinin geleceklerini de ilgilendiriyordu. Kudüs Kraliçesi Melisende ve Antakya Prinkepsi Raimond de Poitiers'in Avrupa'ya gönderdiği Cebele piskoposu Hugue ile Çukurova Ermenilerinin Bizans'a karşı destek istekleri çakışınca Papa, bir sefer çağrısı yapmak zorunda kaldı.¹²³ Papa III. Eugenius, Roma'daki siyasi problemlerle uğraşmasına rağmen hemen işe girişti ve dindar bir kral olan Fransa kralı VII. Louis ve 1138'de papalığın desteğiyle tahta çıkan Alman kralı III. Konrad ile temasa geçti.¹²⁴

Papa'nın neşrettiği fermana dikkat çeken husus; *'İkinci Haçlı Seferi'nin, Urfa'nın kaybedilmesi üzerine düzenlenmesine rağmen bundan hiç bahsedilmemesidir.'* Özellikle Kudüs'ün savunulması vurgulanmıştır. Diyebiliriz ki; Avrupa, artık Urfa'dan ümidi kesmiş ve artan Müslüman gücü karşısında Antakya ve Kudüs'ü savunma gayretine düşmüştür.¹²⁵ İkinci Haçlı Seferi'nin vaizi Bernard de Clairvaux, günahların affı yanında bir de halka: ***'Eğer akıllı bir tüccarsanız, eğer bu dünya mallarına sahip olmak istiyorsanız size fevkalade pazarlar gösteriyorum, bu fırsatı kaçırmayın.'***¹²⁶ diye sesleniyor, seferi cazip hale getiriyordu. İkinci Haçlı Seferi sırasında Hristiyanların tek mücadele sahası Doğu olmadı. Haçlı orduları, bir

¹²² İbrahim Ethem Polat, Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 68

¹²³ Ebru Altan, İkinci Haçlı Seferi (1147-1148), TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 10-13, Steven Runciman, II, s. 205-206

¹²⁴ Ebru Altan, a.g.e. s. 11, 12, Steven Runciman, II, s. 206

¹²⁵ Ebru Altan, a.g.e. s. 13, 14, Ioannes Kinnamos'un, *"(...) Bunlar (Haçlılar) Avrupa'dan Anadolu'yu geçip, yolda Türklerle savaşmış ve Filistin'deki kiliseyi tekrar ele geçirip kutsal yerleri kurtaracakları iddiaları gibi bahaneler ileri sürüyorlardı. Fakat gerçekte niyetleri Romalıların topraklarına saldırıp almak ve önlerindeki her şeyi ezmektir. (...)"* şeklindeki kaydı, seferin niteliği hakkında bilgi veriyor. İnsanların fazla tanımadığı Urfa yerine Kudüs vurgusu yapmak insanları sefere ikna etmek için daha etkili bir yoldu. Ioannes Kinnamos, Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176), Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent, TTK, Ankara 2001, s. 55

¹²⁶ Ebru Altan, a.g.e. s. 18, sefere yine Yahudi kıyımı ile başlandı. Köln, Mainz, Syeper, Strasburg ve civarında birçok Yahudi katledildi. a.e. s. 19, Steven Runciman, II, s. 211

yandan da Elbe'nin ötesindeki putperest Slavlara, İspanya ve Portekiz'deki Faslı Müslümanlara karşı Haçlı seferi düzenlediler.¹²⁷

Hazırlıklarını tamamlayıp yola çıkan Almanları kontrol için Aksukhos¹²⁸ görevlendirildi ve onun gözetiminde Almanlar¹²⁹ 10 Eylül 1147'de İstanbul'a ulaştılar.¹³⁰ Ioannas Kinnamos'un kaydına göre, Konrad ile Bizans arasında çatışmalar yaşanmış, Almanlar çok kayıplar vermişler ve sonunda Konrad, yola gelmiş, Anadolu'ya geçmeye razı olmuştur. Ayrıca Bizans'tan refakat birliği de istemiştir.¹³¹ Konrad'ın ordusuna göre daha az fakat daha düzenli olan Fransa Kralı VII. Louis'in ordusunun, İstanbul'a kadar olan yolculukları olaysız geçti denebilir. Kendilerinden önce geçen Almanların, yolda yiyecek bir şey bırakmamış olmalarına biraz kızsalar da orduda disiplin bozulmadı.¹³² Fransızlar, Niş-Sofya-Filibe-Edirne üzerinden İstanbul'a giden ana yolu takip ettiler ve nihayet 4 Ekim 1147'de İstanbul'a ulaştılar.¹³³ Yolda yiyecek bulamadıkları için kızgın olan Fransızların öfkesine bir de İmparatorun, Türklerle anlaşma yapmış olmasının öfkesi eklendi. Hatta bir ara Bizans'a saldırma fikri bile ortaya atıldı fakat kabul görmedi.¹³⁴

Alman Kralı Konrad, İzmit'i geçip İznik'e varınca ordusunu ikiye ayırarak ordunun savaşçı olmayan unsurunu birçok asille beraber Denizli üzerinden

¹²⁷ Ebru Altan, a.g.e. s. 25, fakat Haçlılar tüm cephelerde başarısız oldular. Lizbon'un zaptı, tek başarıdır fakat bunun da seferin amacıyla bir ilgisi bulunmamaktadır. a.e. s. 28, Cecile Marrisson, a.g.e. s. 96, Lizbon'un zaptı için bkz. Steven Runciman, II, s. 214-215

¹²⁸ Ioannes Kinnamos, a.g.e. s. 58, Işın Demirkent bu kimseyi Aksukhos diye kaydeder. Işın Demirkent, "Komnenos Hanedanının Büyük Başkumandanı: Türk Asıllı Ioannes Aksukhos", Belleten, C. LX, S. 227, Ankara Nisan 1996 s. 68, Aksukhos, bu Haçlı seferinin Bizans'a vereceği zararları dile getirmişti ve gerçekten bu sefer ile Bizans- Avrupa ilişkileri çok fazla yara aldı. Işın Demirkent, a.g.m. aynı yer.

¹²⁹ Edirne dolaylarında Bizans kuvvetleriyle adeta savaş yaşandı. Kinnamos'un kaydına göre; Bedeni hastalığı olan bir Alman arazi sahibi Edirne'de bir manastırda kalıyordu. Bazı Bizans eşkıyaları burayı talan edip bu kimseyi soydular ve adamı öldürdüler. Bunu duyan Konrad'ın yeğeni Friedrich (Barbarosso) döndü ve Edirne'ye saldırdı ve olayın yaşandığı manastırı ateşe verdi. Bu da Porsuk'un müdahalesini gerektirdi. Neticede Friedrich püskürtüldü. Ioannes Kinnamos, a.g.e. aynı yer. Bu olaydan sonra Haçlılar, Çatalca Ovası'nda bir de sel felaketi yaşadılar. Ioannes Kinnamos, a.g.e. s. 59, Steven Runciman, II, s. 217, Ebru Altan, a.g.e. s. 34

¹³⁰ Ebru Altan, a.g.e. s. 35, Almanların yaptıkları haksızlıklara Konrad ya sessiz kalmış ya da Bizans tebasını haksız çıkarmıştır. Ioannes Kinnamos, a.g.e. s. 57, Steven Runciman, II, s. 216, Ebru Altan, a.g.e. s. 31

¹³¹ Ioannes Kinnamos, a.g.e. s. 61-63

¹³² Steven Runciman, II, s. 218, Ebru Altan, a.g.e. aynı yer.

¹³³ Ebru Altan, a.g.e. s. 38, 40

¹³⁴ Ebru Altan, a.g.e. s. 68-70, Steven Runciman, II, s. 223

Antalya'ya gönderdi ve bu grup, sahil yolundan ilerledi. Bu arada Sultan Mesud, Haçlıların, Anadolu'da ilerleyişlerini yakından takip ediyor ve saldırmak için uygun anı bekliyordu.¹³⁵ Türkler, ilk olarak Haçlıların artçılarına saldırıp üzerlerine çektikten sonra ağır kayıplar verdirdiler. Alman Haçlı ordusu, 26 Ekim 1147'de Eskişehir yakınındaki Sarısu Irmağı'na ulaştı. Yorgun ordu, dinlenirken Türk ordusunun hücumuna uğradı. Böylece yarım yüzyıl önce I. Kılıcarşan'ın burada uğradığı mağlubiyetin intikamını, oğlu Mesud almış oldu.¹³⁶ Denizli yönünde ilerleyen grubun da çoğunluğu imha edildi. Bu bozgunundan sonra Kral Konrad, İznik'e çekilip bir müddet sonra Fransızlarla birleşti ve iki ordu beraberce ilerlediler¹³⁷ ve nihayet 20 Ocak 1148'de Antalya'ya ulaştılar.¹³⁸ Antalya'da gemi bulununcaya kadar beklendi, tedarik edilen az miktardaki gemiyle kontlar yakınlarıyla birlikte yola çıktılar ve korunmasız yayalar kaderleriyle baş başa bırakıldılar. Bunların bazıları açlıktan öldü, bazıları Bizans'ın hizmetine girdi, bazıları da Antakya'ya doğru yola çıktıklarında Türklerce esir edildi veya

¹³⁵ Bizans İmparatorunun Haçlılara verdiği rehberler Sûr'lu Willermus'a göre Haçlılara ihanet ettiler ve Türkler Haçlılara zarar verdiler. Ergin Ayan, Willermus Tyrensis'in *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum* (Deniz aşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı Eserinin XVI. XVII. ve XVIII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s. 42-43, Vakayiname yazarı, Manuel'in Haçlıları kötü bir yoldan gönderdiğini ve yanlarına verdiği kılavuzların onları susuz yerlerden götürdüğünü yazar. Hatta kılavuzlar gece kaçmışlar ve Kapadokya bölgesindeki Türklere haber vermişlerdi. I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi, s. 69, Osman Turan da bu durumu teyit ediyor ve Bizans rehberlerinin Haçlıları sapa yollardan Türklerden taarruzlarına uğrayacak şekilde sevk ettiklerini yazıyor. Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 290,

¹³⁶ Ebru Altan, a.g.e. s. 64-65, Abû'l- Farac, II, s. 384, Steven Runciman, bu savaşı, 25 Ekim olarak kaydediyor. Steven Runciman, II, s. 222

¹³⁷ Ioannes Kinnamos, a.g.e. s. 66, Steven Runciman, II, s. 224, II. Haçlı ordularının ilerleyişi konusunda bkz. Tuncer Baykara, 'II. Haçlı Seferinin Türkiye Güzergâhı Üzerinde Bazı Düşünceler, Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri, 26-27 Mayıs 1997, İ.Ü. Edeb. Fak. Basımevi, İstanbul 1998, s. 15-21, Fransızların alaycı tavırlarına katlanamayan Konrad, bir müddet sonra Bizans'a döndü ve daha sonra Filistin'e doğru yola çıktı. Ioannes Kinnamos, a.g.e. s. 67-68, Kinnamos, Haçlıların Filistin'deki faaliyetlerinden bahsetmiyor. Kralların Filistin'de buluşmaları, hac görevlerini ifa etmeleri ve dönüş ile bağlantılı olarak verdiği bilgide –kralların batıdaki durumları ile ilgili- bazı anlaşmaları zikretmekle yetiniyor. Yani başarısızlıkla sonuçlanan Dımaşk kuşatmasından hiçbir şekilde bahsedilmiyor. Ioannes Kinnamos, a.g.e. s. 68-69

¹³⁸ Haçlılar, Honaz Dağı'ndaki Kazıkbeli Geçidi'ni aşarken, ordunun öncülerıyla irtibat kesildi ve bu durumdan yararlanan Türklerin saldırısında Louis, bir kayalığa tırmanarak hayatını kurtardı. Haçlılar için tam bir bozgun olan bu saldırıda savaşçı öncülerle irtibatın kurulması orduyu imhadan kurtardı. Detaylar için Bkz. Ebru Altan, a.g.e. s. 86-90, Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 109, Steven Runciman, a.g.e. s. 226, Willermus Tyrensis'te bu olayların tafsilatı bulunmaktadır. Bkz. Ergin Ayan, a.g.t. s. 52-55

öldürüldü.¹³⁹ İkinci Haçlı ordularının mücadelesi, aslında bunlarla sınırlıdır. Çünkü Filistin’de tam bir taktik hatası olan Dimaşk’a sefer kararının alınması, bu kararın alındığı meşhur bir ‘*Kralların Akkâ Toplantısı*’ ve de Dimaşk önünden çekilirken bütün prestijlerini kaybeden krallar, İkinci Haçlı Seferi’nde en önemli kareleri oluştururlar. Ayrıca krallar, Antakya ve Trablus’un beklentilerini de boşa çıkardılar. Kralların, Haçlı yeminlerini yerine getirmek için Kudüs’e gitmelerine içerleyen Antakya ve Trablus hâkimleri, daha sonra Dimaşk kuşatmasına katılmayarak tepkilerini dile getirdiler. Kudüs’e giden Konrad ve Louis, çok ihtişamlı karşılandı ve Haçlı yeminini yerine getirmek için Kutsal Yerleri ziyaret ettiler.¹⁴⁰

Suriye ve Filistin’deki duruma gelince; İmâdüddin Zengî, Cab’er Kalesi önünde şehid olduğundan¹⁴¹ oğlu Nûreddin Mahmud Zengî, Haleb’e hâkim olup babasının cihad politikasını devam ettirerek, İslam birliği kurmaya çalışıyordu. Dimaşk’ta iktidara Börüoğulların’dan Mucîreddin Abak sahipti fakat idare Üner’in elindeydi. Üner, Nûreddin Mahmud’un gücü karşısında kendisine dost olma yolunu seçmiş fakat İkinci Haçlı Seferi başladığı sırada Kudüs Krallığı ile dostça münasebetler kurmayı da ihmal etmemişti. Fakat muhtemel bir saldırı karşısında Haleb-Dimaşk yakınlaşması olacağı da aşikârdı. İkinci Haçlı orduları, Dimaşk’ı hedef seçmiştiler. Bunu haber alan Üner, hazırlık yapmaya başladı ve Nûreddin Mahmud ile ağabeyi Seyfeddin Gazi’den yardım istedi.¹⁴²

¹³⁹ Ebru Altan, a.g.e. s. 96-97, Steven Runciman, II, s. 226-227, Yine de Haçlılar, Türklerden fazla kötülüğü Rumlardan gördüler. Onlar, bu perişan insanları soyma yoluna giderlerken Türkler bunlara acıyarak yemek ve para verdiler ve hastaları tedavi ettiler. Osman Turan’ın verdiği bilgiye göre bu yardım gören Hristiyanlardan üç binden fazlası Müslüman oldular. Osman Turan, a.g.e. s. 291

¹⁴⁰ Ergin Ayan, a.g.t. s. 59-61, Antakya Prinkepsi Raimond, Louis’i Antakya’da tutup bu sayede Nûreddin Mahmud’a karşı koymak niyetinde idi. Fakat Louis, Kudüs’e gitme konusunda ısrarcı olunca Raimond, Konrad’ın karısı olan yeğenini devreye soktu. Hatta yeğeninden boşamakla tehdit etti. Bu arada Raimond ve yeğeni Kraliçe Eleonore arasında amca- yeğen ilişkisinden öte bir aşk olduğu söylentisi Antakya’da yayılmıştı. Kudüs’ten gelen Patrik Foucher, Louis’i Kudüs’e davet edince Kraliçe Kudüs’e gitmeyeceğini ve Antakya’da kalıp Kraldan boşanacağını söyledi. Bu durumu prestijine bir darbe olarak gören Louis, Kraliçeyi amcasının sarayından zorla aldırdı ve Kudüs’e doğru yola çıktı. Ebru Altan a.g.e. s. 99-100, Steven Runciman, II, s. 231-232, kraliçe, dört yıl sonra İngiltere Kralı II. Henri ile evlendi. Doğan çocuklardan birisi de ünlü Arslan Yürekli Richard idi. İşin Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 111

¹⁴¹ Bu konudaki değişik rivayetler için bkz. İbn el-Esîr, XI, s. 103-104, Ergin Ayan, a.g.t. s. 14, Abû’l-Farac, II, s.381, İbn el-Adîm, a.g.e. s. 167-168

¹⁴² Ebru Altan, a.g.e. s. 106, İbn el-Esîr, XI, s. 120, Haçlıların, Dimaşk üzerine bir sefer kararı almaları İslam âlemini birleştireceği için tam bir strateji hatası olmasının yanında aynı zamanda şaşırtıcı da bir karardır. Çünkü Kudüs Haçlı Krallığı ile ittifak anlaşması imzalamış tek Müslüman lider Üner idi.

Haçlı orduları, 24 Temmuz Cumartesi günü, Dimaşk'ı çevreleyen meyveliklere ulaştılar. Fakat Üner'in yardıma çağırdığı kuvvetler gelince Haçlılar, zor duruma düştüler. Dimaşk'ı bahçeler tarafından ele geçiremeyeceklerini anlayan liderler, ordugâhın yerini değiştirmeyi ve şehre Doğu'dan saldırmayı kararlaştırdılar. Kudüs baronları, bu yönde şehri koruyan meyvelikler olmadığını ve istihkâmlara yaklaşmanın kolay olacağını düşündüklerinden böyle bir teklifte bulunmuşlardı. Fakat yeni karargâhta yiyecek ve su sıkıntısı vardı ve bu yöndeki surlar çok sağlamdı. Bunların üzerine bir de ordugâhta ihanet söylentileri çıktı. Filistin asilzadelerinin rüşvet karşılığı Üner'in yanında olduğu ve bunun için ordugâhın, bu elverişsiz yere taşındığı düşünülüyordu. Ayrıca Dimaşk zapt edilirse kime verileceği hususu da sorun olmaya başlamıştı.¹⁴³ Üner, Haçlılara Nûreddin Mahmud'un gelişinin yakın olduğunu duyurdu. Filistin asilzadelerine yazdığı mektupta ise *"Haçlılar, şehri alırsa, kendilerine vermeyeceklerini, Nûreddin alırsa artık bu civarda tutunmanın mümkün olmayacağını"* söylüyor ve onları geri dönmeye teşvik ediyordu.¹⁴⁴ Dimaşk kuşatması dört gün sürdü ve Haçlılar, 28 Temmuz'da Galilaea yönünde geri çekilmeye başladılar. Bu başarısızlığı telafi için Haçlılar, Askalan'a bir sefer düzenlemeyi düşündüler fakat bu da gerçekleşmedi.¹⁴⁵ Büyük umutlarla başlayan İkinci Haçlı Seferi, fiyasko ile sonuçlanmış ve Dimaşk önünde başarısız olan birçok şövalyenin itibarları zedelenmişti.¹⁴⁶ İkinci Haçlı Seferinin başarısızlığı, daha sonra Doğu'ya gelenlerin zihniyetlerini de etkilemiştir. Bu tarihten sonra buraya gelenler, yayılmaktan çok, kaybettiklerini alma veya en azından elindekileri koruma gayretine düşmüşlerdir.¹⁴⁷ Urfa'nın fethi ile başlayan Müslüman yükselişi, daha sonra Haçlılara zor günler yaşatmış, Nûreddin Mahmud'dan sonra dünya tarihi en büyük devlet adamlarından birini, Selâhaddin Eyyûbî'yi kazanmıştır.

Krallar Doğu'da Şam gibi itibarlı bir şehri almayı şanlarına daha layık görmüş olmalılar. Yoksa seferin sebebi Urfa'nın kaybı olduğu için Urfa veya Nûreddin Mahmud'un yükselişini engellemek için Halep üzerine bir sefer ilk akla gelen ihtimallerdir. Amin Maalouf, a.g.e. s. 141

¹⁴³ Steven Runciman, II, s. 234-335, Ebru Altan, a. g. e. s, 107-110, detaylar için bkz. Ergin Ayan, a.g.t. s. 65-73, vakayiname yazarına göre Kudüs kralı haçlıların buraya yerleşmesini istemediğinden kuşatmaya uygun olmayan yerin seçilmesini önermişti ve neticede kuşatma başarısız oldu. Ayrıca kral Üner'den para almıştı. Fakat daha sonra anlaşıldı ki kralın aldığı yüz bin dinar sahte yani bakır idi. I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi, s. 70, Abû'l- Farac, II, s. 385

¹⁴⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 120-121

¹⁴⁵ Ergin Ayan, a.g.t. s. 75

¹⁴⁶ Ebru Altan, a.g.e. s. 113, Steven Runciman, II, s. 236

¹⁴⁷ P. M. Holt, Haçlı Devletleri ve Komşuları, s. 21

BİRİNCİ BÖLÜM

SELÂHADDİN EYYÛBÎ VE DEVLETİ

A- EYYÛBÎ AİLESİNİN İLK DÖNEM FAALİYETLERİ

Eyyûbîler, Orta Doğu, Mısır, Hicaz ve Kuzey Afrika'da hüküm sürmüş bir Türk Devleti'dir.¹⁴⁸ Eyyûbî ailesi, önceleri, Zengîler'in idaresinde faaliyet göstermiş ve Nûreddin Mahmud Zengî'nin ölümünden sonra devletleşmiştir. Eyyûbîler Devleti, Musul Atabegliği'nin bir devamı olması dolayısıyla Büyük Selçuklu Devleti'nin en önemli güney uzantısı konumundadır.¹⁴⁹ İmâdüddin Zengî'nin, daha sonra da oğlu Nûreddin Mahmud Zengî'nin hizmetinde faaliyet gösteren Eyyûbî ailesinin tarihteki önemli rolleri, 1164-1169 yılları arasında yapılan Mısır seferleri ile başladı.¹⁵⁰ Bu tarihin öncesi konusunda bilgiler kısıtlıdır. Bu yüzden ki menşeleri konusu dahi tartışma konusu yapılmıştır. Ali Beyyumi, bu durumu, Eyyûbîler'in doğal bir gelişim göstermesine, hanedanlar gibi meşhur olmamasına bağlar.¹⁵¹ Şecerele, Yemen Araplarından Ravvâd b. el-Müsennâ el-Ezdî'ye yani Revvâdîler Aşireti'ne bağlanır¹⁵². el-Ezdî, 758 yılında Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr tarafından

¹⁴⁸ Ramazan Şeşen, "Eyyûbîler", DİA, XII, İstanbul 1995, s. 20

¹⁴⁹ Ramazan Şeşen, "Eyyûbîler", Türkler, V, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002, s. 60, aynı yazar, "Eyyubîler Devleti", DGBİT, VI, Çağ Yay. İstanbul 1987, s. 301, Selâhaddîn Eyyûbî ve Devlet, Çağ Yay. İstanbul 1987, s. 10

¹⁵⁰ Ramazan Şeşen, Selâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay. İstanbul 1983, s. 34-35

¹⁵¹ Ali Beyyumi, Kuruluş Devrinde Eyyûbîler (Selahaddin Eyyûbî'nin devleti), Türkçeleştiren: Abdulhadi Timurtaş, İstanbul, 2005, s. 59

¹⁵² Eyyûbîler'in menşei hakkında bkz; Ramazan Şeşen, "Eyyubîler Devleti", DGBİT, VI, s. 301-305, aynı yazar, Selâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti, s. 33, Selâhaddîn Eyyubi ve Devlet, s. 9-10, "Eyyûbîler", Türkler, V, s. 60, "Eyyûbîler", DİA, XII, İstanbul 1995, s. 20, Muammer Gül, "Önasya'da bir Türk Devleti: Eyyûbîler", Türkler, V, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002, s. 78, C.H.Becker, "Eyyûbîler", İA, IV, MEB, İstanbul 1988, s. 424,

Basra'dan alınarak aşiretiyle birlikte Azerbaycan'ın Duvin (bugünkü Erivan'ın güneyindedir.) şehrine yerleştirilmişler ve bunlar, burada Hezbâniyye Kürtleriyle karışarak kendilerini onların bir kolu saymışlardır.¹⁵³ Bu konunun açıklanması Ramazan Şeşen'in ifadesiyle şu şekildedir: (...) *Selâhaddin, melez bir aileden gelir. En eski atası 758 yılında aşiretiyle birlikte Basra'dan Azerbaycan'a nakledilen Yemen Araplarından Ravvâd b. el-Müsennâ el-Ezdî'dir. Ravvâdîler, bundan sonra Azerbaycan bölgesinde Hezbâniyye Kürtleriyle karışmışlar, X. Asrın sonlarından itibaren kendilerini bu kabilenin bir kolu saymışlardır. Daha sonra Selâhaddin'in babası Necmeddin Eyyûb ve amcası Esedüddin Şîrkûh, Selçukluların ve Zengûler'in hizmetinde çalışan büyük emirler (beyler) arasına girmişler, bunun neticesi Eyyûbî ailesi Türklerle karışarak Türkleşmiştir. (...)*¹⁵⁴

Eyyûbîler, ilk zamanlarda Arran'ın büyük bir bölümüne ve sonraları Ani şehrine hükmeden Şeddâdîler'in hizmetindeydiler ve Duvin'in Ecdânakan Kasabası'nda yaşıyorlardı. Şeddâdîler yıkılınca, 1126 civarında Şâdî¹⁵⁵, Bihrûz el-Hâdim'in isteği üzerine oğulları Necmeddin Eyyûb ve Esedüddin Şîrkûh ile beraber Irak'a gelmiştir. Bihrûz el-Hâdim, Şâdî'nin arkadaşıydı ve Muhammed Tapar ve onun oğlu Sultan Mahmud zamanında Büyük Selçukluların saray ağalığını yapmıştı. Bihrûz el-Hâdim, Şâdî'yi¹⁵⁶ Tikrit'e vali olarak atadı. Bu atamadan bir iki yıl sonra Şâdî öldü ve yerine büyük oğlu Necmeddin Eyyûb geçti. Şîrkûh ise kendisine yardımcı oluyordu.¹⁵⁷

¹⁵³ Ramazan Şeşen, "Eyyûbîler", DİA, XII, s. 20, Ali Beyyumi, a.g.e. s. 60

¹⁵⁴ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 9- 10, Selâhaddin Eyyûbî gibi önemli bir devlet adamına pek çok milletin sahip çıkması anlaşılır bir durumdur. Öyle ki Selâhaddin Eyyûbî'nin, gençken bir baron tarafından şövalye yapıldığına, annesinin Hristiyan olduğuna ve kendisinin de vaftizli bir Hristiyan olduğuna dair yazılar yazan Hristiyan tarihçiler bile olmuştur. Hannes Möhring, Selahaddin Eyyubi, s. 91, ayrıca ileride görüleceği üzere İkinci Mısır seferinden sonra Nûreddin Mahmud'un askerlerinin Akkâ'ya kadar götürülmesi ve Şâver'in, Şîrkûh taraftarlarını takibata uğratmamaları konularında Selâhaddin Eyyûbî'nin, Kudüs kralı ile müzakereleri esnasında şövalyeliğe yükseltildiği dedikoduları III. Haçlı seferi sonrası ortaya çıktı. a.e. s. 31, Steven Runciman, II, s. 313

¹⁵⁵ İbn el-Esîr'in verdiği bilgiye göre Şâdî değil, Necmeddin Eyyûb ve Şîrkûh geldiler. İbn el-Esîr, İslam Tarihi El Kâmil Fit-Târîh Tercümesi, XI, Çev. Abdülkerim Özaydın, Türkiye Matbaacılık, İstanbul 1987, s. 277

¹⁵⁶ Yine İbn el-Esîr'in kaydına göre Necmeddin Eyyûb, büyük olduğu için kale hâkimliğine Eyyûb atandı. İbn el-Esîr, XI, aynı yer.

¹⁵⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 36-37, bu konuda tarihçilerin değişik rivayetleri için bkz. Ali Beyyumi, a.g.e. s. 62-64

1131 yılında Selçuklu hükümdarı Sultan Mahmud ölmüş ve çıkan taht kavgalarına Musul Atabegi İmâdüddin Zengî de katılmıştı.¹⁵⁸ Sultan Mesud ve halife arasındaki anlaşmazlıkta Sultan Mesud, İmâdüddin Zengî'den yardım istedi. Melik Selçuk Şah, arasının iyi olduğu halifenin yanına geldi ve halife onun adına hutbe okuttu. Bu durum üzerine Sultan Mesud, hutbenin kendi adına okunmasını talep etti fakat halife bu isteği reddetti. Nihayetinde halifenin, Selçuk Şah'ın ve Karaca es-Sâkî'nin askerleri, Sultana karşı çıktılar. Zengî, bu mücadelede Karaca es-Sâkî'ye yenildi ve Tikrit'e sığındı. Tikrit valisi Necmeddin Eyyûb, Zengî'nin, Dicle'yi geçmesine ve kaçmasına yardım etti. Bu vesile ile Necmeddin Eyyûb ile İmâdüddin Zengî arasında bir dostluk vücuda gelmişti.¹⁵⁹ Hatta Necmeddin Eyyûb ve Şîrkûh, Zengî'nin yaralarını tedavi etmişler, Zengî, Musul'a döneceği zaman ona binekler de hediye etmişlerdi.¹⁶⁰ Tikrit valisinin bu davranışı, Bağdad tarafından hoş karşılanmamış ve öfkeye sebep olmuştur.¹⁶¹ Bu olaydan birkaç yıl sonra Şîrkûh, hiddetle önemli bir Selçuklu memurunu öldürünce Eyyûbîler'in Irak'ta kalmaları zora girmiştir.¹⁶² Bihrûz el-Hâdim, Necmeddin Eyyûb'a kardeşini tutuklamasını ve kaleyi, gelen temsilcisine teslimini istedi. Necmeddin Eyyûb, bu görevi yerine getirdi. Bunun üzerine Necmeddin Eyyûb ve Şîrkûh, Zengî'ye müracaat ettiler, Zengî de yardımlarından dolayı onları kabul etti.¹⁶³

Selâhaddin Eyyûbî, Tikrit'ten ayrılıştan hemen önce 1137-1138'de dünyaya gelmiş, aynı yıl Necmeddin Eyyûb ve Şîrkûh, Zengî'nin hizmetine girmişlerdir.¹⁶⁴

¹⁵⁸ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 36

¹⁵⁹ İbn el-Esîr, X, s. 532

¹⁶⁰ Ali Beyyumi, a.g.e. s. 65-66

¹⁶¹ C. H. Becker, a.g.m. s. 424, Necmeddin Eyyûb, bu olayın sonuçlarını biliyordu. Fakat kaderini yıldızı parlayan Zengî'ye bağlamak düşüncesine olmalıdır. Ali Beyyumi, a.g.e. s. 68

¹⁶² İbnü'l Esir, XI, s. 277, C. H. Becker, a.g.m. aynı yer, Abû'l-Farac'a göre (...) Bihrûz, Hristiyanların muhibbi idi. Şîrkûh, Tikrit Hristiyanlarından emirin çok sevdiği bir adamı öldürmüş ve Irak'tan ayrılmak zorunda kalmışlardı. Abû'l-Farac, II, s. 401, bu konuda bkz. Başka bir rivayet ise; kale kumandanı bir kadının şerefini kirletmiş ve bu kadın Şîrkûh'a sığınmış ve nihayet çıkan tartışmada Şîrkûh, adamı öldürmüştür. İbrahim Ethem Polat, Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler, s. 125

¹⁶³ Ali Beyyumi'nin ifadelerine göre Bihrûz'un, Eyyûb ve kardeşini Tikrit'ten çıkarma sebebi sadece Şîrkûh'un, Bihrûz'un adamını öldürmesine bağlanmamalıdır. Bu görünürdeki sebeptir. Asıl sebep Tikrit'te Eyyûbî ailesinin itibarının artmış olması ve Tikrit'i ele geçirme ihtimallerinin bulunması idi. Ali Beyyumi, a.g.e. s. 67-68

¹⁶⁴ Sobernheim, "Salah -ad- din Ayyûbî", İA, X, MEB, İstanbul 1980, s. 103, Ramazan Şeşen,

Zengî, onlara Şehrizar ve el-Mevzîr'de iktalar verdi. Onlar da maiyetindeki askerleriyle Zengî'nin yanında seferlere katılıp Haçlılara karşı savaştılar. Zengî, 1140 yılında Baalbek'i ele geçirdi ve burasını Necmeddin Eyyûb'a iktâ etti. Şîrkûh ise Zengî'nin büyük emirlerinden biri durumuna geldi ve Urfa'nın Haçlılardan geri alınması yolunda uğraş verdi, büyük hizmetleri geçti.¹⁶⁵ Musul Atabegi İmâdüddin Zengî, 14 Eylül 1146'da Caber Kalesi önünde şehid düşünce devleti, Seyfeddin Gazi ve Nûreddin Mahmud arasında paylaşıldı.¹⁶⁶ Seyfeddin Gazi, Zeyneddin Ali Küçük'ün yardımıyla Musul'da; Nûreddin Mahmud da Şîrkûh'un yardımları ve desteğiyle Haleb'de idareyi ele aldı. Necmeddin Eyyûb'a gelince; Zengî'nin ölümünü fırsat bilen Böriler, (Dımaşk Atabegleri) Baalbek'i muhasara ettiler. Necmeddin Eyyûb, burasını savunamayacağını anlayınca Böriler'in hizmetine girdi¹⁶⁷ ve Dımaşk'ta hatırı sayılır bir emir oldu. Bu tarihten sonra Dımaşk'ta, Nûreddin Mahmud taraftarlarının başı olarak faaliyet gösterdi.¹⁶⁸

II. Haçlı ordularının 24-28 Temmuz 1148'de Dımaşk'ı kuşatmaları, Seyfeddin Gazi ve Nûreddin Mahmud'un yardımlarıyla atlatıldı ve bundan sonra Nûreddin Mahmud, Dımaşk'ı almaya ve İslam birliği yolunda büyük bir adım atmaya karar verdi. Nûreddin Mahmud'un en büyük yardımcısı Şîrkûh idi. Nûreddin Mahmud, Şîrkûh'u Dımaşk'a yolladı. İki kardeş anlaşınca Dımaşk, harb yaşanmadan Nûreddin Mahmud'un eline geçti. Dımaşk'ın zaptı, Eyyûbîler'in gücüne güç katmıştır. Necmeddin Eyyûb, Dımaşk valisi olmuş ve Nûreddin Mahmud'un meclisinde özel imtiyaz edinmiştir. Şîrkûh ise Nûreddin Mahmud'un yanındaki konumunu iyice güçlendirmiştir.¹⁶⁹ Eyyûbî ailesi, Nûreddin Mahmud'un yanında çok önemli bir konuma yükseldi. Dımaşk, zapt edildikten sonra Selâhaddin Eyyûbî,

Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 37, Ali Beyyumi, Selâhaddin Eyyûbî'nin, Tikrit'ten ayrılacakları gece doğduğunu yazıyor. Ali Beyyumi, a.g.e. s. 69, aynı bilgi, Malcolm Cameron Lyons-D. E. P. Jackson, Selâhaddin Kutsal Savaşın Politikaları, Çev. Zehra Savan, Pınar Yayınları, İstanbul 2006, s. 11

¹⁶⁵ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Abû'l-Farac, II, aynı yer, Zengî, Şîrkûh'u Nûreddin Mahmud'un hizmetine vermişti. Ali Beyyumi, a.g.e. s. 70

¹⁶⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 106

¹⁶⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 277, Ergin Ayan, a.g.t. s.186, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

¹⁶⁸ İbn el-Esîr, XI, aynı yer, Abû'l-Farac, II, aynı yer, Ramazan Şeşen, a. g. e. aynı yer

¹⁶⁹ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 38-39, C. H. Becker, a.g.m. s. 425, Steven Runciman, II, s. 285-286

şehrin şıhneliğini (subaşılık, emniyet müdürlüğü, garnizon kumandanlığı) yapmış¹⁷⁰ ve daha sonra babasının yanından ayrılarak Haleb'e, Nûreddin Mahmud'un yanına gitmiştir. Kısa sürede Nûreddin Mahmud yanında itibar kazanmış ve Nûreddin Mahmud'un büyük emirleri arasında yerini almıştır.¹⁷¹

Daha önce ifade ettiğimiz gibi Eyyûbî ailesinin tarihteki önemli rolleri 1164-1169 yılları arasında yapılan Mısır seferleri ile başladı. Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılarla mücadelesinde detayları görüleceği üzere bu seferlerden ilki 15 Nisan-26 Ekim 1164 tarihleri arasında gerçekleşti. Bu sefere amcası Şîrkûh ile beraber katılan Selâhaddin Eyyûbî, Haçlılara karşı ilk mücadelesini verdi. İkinci Mısır seferinde ise Şîrkûh'un ordusu, İskenderiye'de Mısır-Haçlı müttefik güçleri tarafından kuşatıldı ve kuşatmanın sonucunda bir anlaşmaya varıldı. Şîrkûh'un 5 Eylül 1167'de Dımaşk'a dönmesiyle ikinci Mısır seferi de son bulmuş oldu. Bu tarihten sonra Mısır'a ilk Haçlı saldırısı, 1169 yılında gerçekleşti. Şîrkûh'un karşı hareketini haber alan Amaury, 2 Ocak'ta Mısır'dan çekilmeye başladı ve 8 Ocak 1169'da Şîrkûh'un, Kahire'ye ulaşmasıyla Nûreddin Mahmud adına Mısır'da hâkimiyet fiilen başlamış oldu. Şîrkûh, vezirlik makamında fazla kalamadı ve iki ay sonra 23 Mart 1169'da öldü.

B- SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN, MİSİR VEZİRLİĞİ VE ÖNEMLİ GELİŞMELER

Şîrkûh'un ölümünden sonra Mısır vezirliğine Selâhaddin Eyyûbî getirildi. Selâhaddin Eyyûbî'nin en güçsüz emir olduğu, ona hükmetmenin ve onun askerleri kazanıldıktan sonra ondan kurtulmanın daha kolay olacağı, el-Âdîd'a telkin edilmişti. Mısır'da bulunan ve bu karara muhalif olan Nûreddin Mahmud'un emirleri, Fâkih İsa tarafından ikna edildi ve Selâhaddin Eyyûbî, *"en-Nâsir"* unvanıyla vezir oldu. Daha sonra Selâhaddin Eyyûbî, Nûreddin Mahmud'dan kardeşlerini ve ailesini

¹⁷⁰ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti, s. 34, Malcolm Cameron Lyons-D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 18, Ali Beyyumi, a.g.e. s. 84

¹⁷¹ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Abû'l-Farac, Selâhaddin Eyyûbî'nin 1151 yılında Nûreddin Mahmud'un yanına gittiğini ve onun hizmetine girdiğini haber veriyor. Abû'l-Farac, II, s. 391

Mısır'a göndermesini istedi. Onlar gelince Mısırlı emirlerin ellerindeki yerleri alıp yakınlarına dağıttı.¹⁷² Selâhaddin Eyyûbî, vezir olduktan sonra ilk olarak Zenci ve Ermenilerin isyanı ile uğraşmak zorunda kaldı. Sarayda sözü geçen birisi olan Mu'temin el-Hilâfe, Selâhaddin Eyyûbî'yi Mısır'dan çıkarmak için Haçlılardan yardım istedi. Plana göre Haçlılar gelince Selâhaddin Eyyûbî, onları karşılamaya çıkacak, bu arada Mu'temin el-Hilâfe, geride kalan askerleri öldürüp Selâhaddin Eyyûbî'ye saldırarak ve iki ateş arasında kalan Selâhaddin Eyyûbî, yok edilecekti. Fakat bu plan ortaya çıktı¹⁷³ ve Mu'temin el-Hilâfe öldürülüp saray ağalığına Bahaeddin Karakuş getirildi. Bunun üzerine zenci ve Ermeniler, Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı ayaklandılar. Vezirlik sarayı ile hilafet sarayı arasında çıkan çatışmada pek çok kişi öldürüldü.¹⁷⁴ Çatışmayı saraydan izleyen el-Âdîd, Selâhaddin Eyyûbî'nin askerleri üzerine ok atılmasını emretti. Bunun üzerine Turan Şah, hilafet sarayının yakılmasını istedi. Durumun, aleyhine işlediği gören el-Âdîd, tavrından vazgeçti ve isyancılar Cîze'ye sürüldüler.¹⁷⁵

Selâhaddin Eyyûbî, bu isyanı bastırdıktan ve Haçlıları Dimyat'ta mağlup ettikten sonra 1170 yılı başlarında Mısır'da reform hareketlerine girişti. Ezher Camii'ndeki Fâtımîlerin propaganda merkezlerini kapatıp Sünnî akideleri yaymak için medreseler açtı. Baş kadılık makamına fıkıh âlimi Sadreddin el-Hezbânî'yi, halifeye bağlı mahkemenin başına da Kadı el-Fâdıl (Ebû Ali Abdurrahim)'ı getirdi. Daha sonra el-Âdîd'ın alayla Cuma ve bayram namazlarına çıkması yasaklandı.¹⁷⁶ Fâtımî hilafetine son vermek için bu tarz hazırlıklar yapıldı. Bunun için henüz erken idi fakat 1170 Aralık ayında Abbâsî halifesi el-Müstencîd'in, Fâtımî hilafetinin kaldırılmasına dair emri Nûreddin Mahmud'a ulaştı. Bu emir, Mısır'a giden Necmeddin Eyyûb tarafından Selâhaddin Eyyûbî'ye ulaştırıldı. Selâhaddin Eyyûbî,

¹⁷² İbn el-Esîr, XI, s. 279, Selâhaddin Eyyûbî, 26 Mart 1169'da vezir olmuştur. Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 53, Selâhaddin Eyyûbî'nin ailesi yola çıkınca Nûreddin Mahmud, Haçlıların onlara zararlarını önlemek ve onları başka yere çekmek için Mart 1170'de Kerek üzerine bir yaptı. İbn el-Esîr, XI, s. 285, Steven Runciman, II, s. 324

¹⁷³ Haçlılara mektubu götüren kişiyi Bi'r el-Beyzâ'da bir Türkmen gördü. Yanındaki ayakkabılardan şüphelendi ve ayakkabılar incelenince içinden Haçlılara yazılmış mektup çıktı. İbn el-Esîr, XI, s. 280, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 54

¹⁷⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 280-281

¹⁷⁵ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 55

¹⁷⁶ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 58

halkın isyan etmesinden korktuğu için bu emri geciktirdi.¹⁷⁷ Çünkü kendisi orada Nûreddin Mahmud'un naibiydi ama aynı zamanda Mısır halifesinin de veziriydi. 1171 yılında Nûreddin Mahmud, el-Musta'zî adına hutbe okunması emrini tekrar verdi. Artık Selâhaddin Eyyûbî'nin de yapacak bir şeyi yoktu. Fakat İbn el-Esîr'in anlatımına göre kimse bu emri yerine getirmeye cesaret de edemiyordu. Bu arada Mısır'a gelen bir din adamı (Emîr el-Âlem)¹⁷⁸ hatipten önce minbere çıkarak 10 Eylül 1171 Cuma günü Abbâsîler adına ilk hutbeyi okudu. Bir hafta sonra (17 Eylül) da aynı olay tekrar edildi ve herhangi bir tepki ile karşılaşmadı. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, bir emirname yollayarak tüm şehirlerde bu olayın tatbikini istedi.¹⁷⁹ Hasta olan el-Âdîd'dan bu durum gizlendi ve kederden ölmemesine özen gösterildi. el-Âdîd, 13 Eylül 1171'de öldü ve böylece Fâtımî hilafeti son buldu.¹⁸⁰ Fâtımî hilafeti kaldırılırken gerekli önlemler alındığından herhangi bir olay çıkmadı. Fâtımî hilafetinin kaldırılmasına tepkiler, 1172 ve 1174 yıllarında yaşandı. 1172'de Yukarı Mısır'da en-Nûbe kralının desteğiyle; 1174'te de Umâret el-Yemenî idaresinde Kudüs Haçlıları, Sicilya Normanları ve Haşhaşîler desteğiyle isyan çıktı.¹⁸¹

Nûreddin Mahmud ile Selâhaddin Eyyûbî'nin arasının açıldığı söylenir. İki defa Kerek üzerine ortak sefer yapılmış ancak Selâhaddin Eyyûbî, kuşatmadan geri çekilmişti. Bu durum, Selâhaddin Eyyûbî'nin Nûreddin Mahmud ile buluşmaktan çekinmesi şeklinde yorumlanmıştır. Selâhaddin'e kızan Nûreddin Mahmud, Mısır üzerine bir sefer hazırlığındayken 6 Mayıs 1174 günü hastalandı ve 15 Mayıs'ta da Dımaşk Kalesi'ndeki evinde öldü.¹⁸² Nûreddin Mahmud'un ölümü, Müslümanların,

¹⁷⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 296, fakat yine de İbn el-Esîr, Selâhaddin Eyyûbî'nin, Fâtımî hilafetinin sürmesine taraftar olduğunu yazar. Çünkü Nûreddin Mahmud gelip Mısır'ı onun elinden alabilirdi. a.e. aynı yer, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

¹⁷⁸ Abû'l-Farac, bu kişiyi İranlı olarak yazıyor. Abû'l-Farac, II, s. 414, İbn el-Esîr de onu Musul'da gördüğünden bahsediyor. İbn el-Esîr, XI, s. 297

¹⁷⁹ İbn el-Esîr, XI, aynı yer, Steven Runciman, II, s. 329, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Abû'l-Farac, bu konuda; "(...) *Araplar arasındaki fatalistler sevindiler, İrade-i cüz'iyeyi ve insanın hâkimiyetini kabul edenlerin mezhebi itibardan düştü. Bilhassa Fatimîlerin Ali ve Fatıma neslinden gelmeyerek bir Yahudi veya bir Mecusinin torunları olduklarına dair ileri sürülen iddialar revaç buldu. Şairler bir sürü şiirler yazarak "Firavun'un devri son buldu ve Yusuf'un devri başladı" tarzında sözler söylediler. (...)*" demektedir. Abû'l-Farac, II, s. 415

¹⁸⁰ İbn el-Esîr, XI, aynı yer, Abû'l-Farac, II, s. 414

¹⁸¹ İbn el-Esîr, XI, s. 320, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 59

¹⁸² İbn el-Esîr, XI, s. 322, İbn el-Adîm, a.g.e. s. 173, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 63

Haçlılar karşısında güç kaybetmesi ve kurduğu İslam birliğinin dağılması anlamına gelir. Nitekim bu durum, hemen gün yüzüne çıktı. Nûreddin Mahmud, sağlığında Musul Kalesi'ne Sa'düddin Gümüştekin'i görevlendirmişti. Nûreddin Mahmud'un ölümünü haber alan Gümüştekin, ordunun başından ayrıldı.¹⁸³ Seyfeddin Gazi ise Nusaybin'e vardıktan sonra sırasıyla Habur, Harran, Urfa ve Ceziret İbn Ömer'deki ez-Zaferân'ı aldı. Böylelikle Rakka, Suruç ve Ca'ber hariç el-Cezîre'ye hâkim oldu.¹⁸⁴

C- NÜREDDİN MAHMUD'UN ÖLÜMÜ ÜZERİNE GELİŞEN OLAYLAR

Nûreddin Mahmud ölünce yerine es-Sâlih İsmail geçti ve Selâhaddin Eyyûbî, onun adına para bastırıp hutbe okuttu.¹⁸⁵ es-Sâlih'in niyabetini üstlenen İbn el-Mukaddem, çıkan kargaşayı Selâhaddin Eyyûbî'nin bertaraf edebileceğini düşünüyordu. Fakat diğer emirlerin muhalefeti, İbn el-Mukaddem'i bu düşünceden vazgeçirdi.¹⁸⁶ Nûreddin Mahmud'un ölümünü fırsat bilip Banyas'ı kuşatan Haçlılarla İbn el-Mukaddem anlaşma yoluna gidince¹⁸⁷ Selâhaddin Eyyûbî'nin de bakış açısı değişti.¹⁸⁸ Bundan sonraki on yıl içinde Selâhaddin Eyyûbî, Haçlılardan çok Müslüman rakipleriyle uğraşmak zorunda kaldı. Selâhaddin Eyyûbî'nin, Dımaşk'ı zaptı, Nûreddin Mahmud'un emirleri arasındaki anlaşmazlıklar sayesinde oldu. Haleb'in idaresinde bulunan İbn ed-Daye ile es-Sâlih'in naibi İbn el-Mukaddem arasında anlaşmazlık çıktı. İbn ed-Daye, es-Sâlih'in Haleb'e gelmesini isteyince İbn el-Mukaddem bunu kabul etmemişti.¹⁸⁹ Daha sonra yapılan istişareler sonucunda es-Sâlih'in, Haleb'e gitmesinin daha hayırlı olacağına karar verildi. –daha önce Dımaşk önünde İbn el-Mukaddem'e yenilmiş olan- Gümüştekin, Ağustos

¹⁸³ İbn el-Esîr, XI, s. 325

¹⁸⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 326, Abû'l-Farac, fazla abartılı duran rivayetinde Seyfeddin Gazi'nin, Nûreddin öldüğü zaman Musul'da münadiler çıkararak artık herkesin serbestçe içki içip eğlenebileceğini duyurduğunu söylüyor. Abû'l-Farac, II, s. 417

¹⁸⁵ Abû'l-Farac, II, aynı yer, İbn el-Esîr, XI, s. 324

¹⁸⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 324, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 69

¹⁸⁷ Steven Runciman'ın verdiği bilgiye göre; İbn el-Mukaddem, Frank esirleri serbest bırakmanın yanında bir de Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı ittifak teklifinde bulunmuştu. Steven Runciman, II, s. 333

¹⁸⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 327, Abû'l-Farac, II, s. 418

¹⁸⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 325

1174'te es-Sâlih ile Haleb'e döndü.¹⁹⁰ Bu kez es-Sâlih adına bütün işleri Gümüştekin'in idare etmesi, İbn el-Mukaddem'i rahatsız etti ve Seyfeddin Gazi'den yardım isteyip Dimaşk'ı teklif etti. Bunun bir tuzak olduğunu düşünen Seyfeddin, alacağı bazı yerler karşılığı Haleb ile anlaşmayı daha uygun buldu. Bu durum, İbn el-Mukaddem'i tekrar Selâhaddin Eyyûbî'ye yönlendirdi. Selâhaddin Eyyûbî, Dimaşk'tan aldığı davet üzerine yedi yüz kişilik bir süvari birliğiyle Haçlıların arasından sıyrılarak Basra'ya oradan da Dimaşk'a gitti.¹⁹¹ Selâhaddin Eyyûbî'nin, Dimaşk'a girişi kolay oldu. Selâhaddin Eyyûbî, burada es-Sâlih'e bağlılığını yineledi.¹⁹² İbn el-Adîm'in verdiği bilgiye göre es-Sâlih, Selâhaddin Eyyûbî'nin Dimaşk'tan uzaklaştırılmasını isteyip halktan yardım istemişti. Bunun üzerine aşağıda görüleceği üzere Kurûn-i Hama savaşı yaşanacaktır.¹⁹³

Selâhaddin Eyyûbî, 8 Aralık'ta Humus'u kuşattı fakat burayı alamayınca Hama'ya gitti ve burasını 28 Aralık 1174'te ele geçirdi.¹⁹⁴ Hama'dan sonra Haleb'i kuşatan Selâhaddin Eyyûbî, Gümüştekin'in gönderdiği bir grup Haşhâşinin saldırısına uğradı ve 26 Ocak 1175'te Haleb kuşatması kaldırıldı.¹⁹⁵ Kuşatmanın kaldırılma sebebi, Haleblilerin, Haçlıları yardıma çağırmalarıydı. 2 Şubat'ta Selâhaddin Eyyûbî, Hama'ya ulaşınca Haçlılar geri çekildiler. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, önce Humus Kalesi'ni, sonra da 29 Mart 1175'te Baalbek'i ele geçirdi.¹⁹⁶ Selâhaddin Eyyûbî, Müslüman hâkimlerin anlaşmazlıklarından da yararlandı. es-Sâlih, Seyfeddin Gazi'den yardım istemişti. Seyfeddin Gazi, hazırlık yaparken, kardeşi Sincar Hâkimi İmâdüddin'den, yanında olmasını istedi. Durumu haber alan Selâhaddin Eyyûbî, kendisi büyük olduğu için İmâdüddin'i hükümdar yapmayı vaat etti ve Seyfeddin'den uzaklaştırdı. Bunun üzerine Seyfeddin Gazi, kardeşi Mesud'u Suriye'ye gönderip kendisi de Sincar üzerine yürüdü. İmâdüddin'in

¹⁹⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 332

¹⁹¹ İbn el-Esîr, XI, s. 333, Emirler arasındaki bu anlaşmazlık üzerine Selâhaddin Eyyûbî de es-Sâlih'in yetiştirilmesi işini üstlenmek üzere Dimaşk'a hareket etti. İbn el-Adîm, a.g.e. s. 173-174, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Steven Runciman, II, s. 338

¹⁹² İbn el-Esîr, XI, s. 334, Selâhaddin Eyyûbî, es-Sâlih İsmail'in niyabetine herkesten çok kendisinin layık olduğunu düşünüyordu. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 69-70, Abû'l-Farac, II, s. 418

¹⁹³ İbn el-Adîm, a.g.e. s. 174-175

¹⁹⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 334, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 70, , Abû'l-Farac, II, s. 419

¹⁹⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 335-336, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

¹⁹⁶ İbn el-Esîr, XI, s. Aynı yerler, Abû'l-Farac, II, aynı yer

başarılı savunması sürerken, Mesud'un mağlubiyet haberi ulaştı. Seyfeddin Gazi, İmâdüddin ile anlaşmak zorunda kaldı ve geri döndü.¹⁹⁷

D- EYYÛBÎLER DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN İSLAM BİRLİĞİNİ SAĞLAMA FAALİYETLERİ

Seyfeddin Gazi ve Selâhaddin Eyyûbî, görüşmelerden bir sonuç alamayınca savaş durumuna geldiler.¹⁹⁸ Hama yakınlarındaki Kurûn-i Hama denilen mevkide 13 Nisan 1175'te Selâhaddin Eyyûbî, Seyfeddin Gazi'nin askerlerini bozgun vaziyette geri gönderdi ve Haleb'i kuşattı. Fakat Haleb kuşatması barışla sonuçlandı.¹⁹⁹ Varılan anlaşmaya göre Selâhaddin Eyyûbî'nin aldığı yerler kendisinde kalacak ve es-Sâlih'in elindeki yerlerde hâkimiyet es-Sâlih İsmail'e ait olacaktı.²⁰⁰ Selâhaddin Eyyûbî, daha önce anlatıldığı gibi ismen es-Sâlih İsmail'e tabi idi. Fakat Haleb muhasarası esnasında es-Sâlih'in adını hutbelerden ve paralardan kaldırdı ve bu durum, Abbâsî halifesi tarafından da teyid edildi.²⁰¹ Ramazan Şeşen'in verdiği tarihe göre 6 Mayıs 1175 günü Abbâsî halifesi el-Musta'zî'nin, Selâhaddin Eyyûbî'ye gönderdiği temlikname ve hilatler kendisine ulaştı, Selâhaddin Eyyûbî de kendi adına para bastırıp hutbe okutmaya başladı ve bağımsızlığını ilan etti.²⁰² Haleb anlaşması, Mısır'dan Kuzey Şam'ın Hama şehrine kadar fethettiği topraklarda Selâhaddin Eyyûbî'nin hâkimiyetinin tanınması demektir. Yani Selâhaddin Eyyûbî müstakil bir hükümdardır artık.²⁰³

¹⁹⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 336-337

¹⁹⁸ Selâhaddin Eyyûbî, Seyfeddin'e çok makul bir teklifte bulunmuştu. Humus, Hama ve Dimaşk'ı ona bırakmayı önerdi fakat Seyfeddin, Selâhaddin Eyyûbî'nin Suriye'de aldığı tüm yerleri istediği gibi Selâhaddin Eyyûbî'nin de Mısır'a dönmelerini istedi. İbn el-Esîr, XI, s. 337

¹⁹⁹ İbn el-Adîm, a.g.e. s. 174-175, İbn el-Esîr, XI, s. 337-338, Steven Runciman, II, s. 341

²⁰⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 338, İbn el-Adîm'in verdiği bilgiye göre; Maarre, Kefertab ve Barin Selâhaddin Eyyûbî'nin olacaktı. İbn el-Adîm, a.g.e. s. 175

²⁰¹ Steven Runciman, II, s. 341-342, İbn el-Esîr, XI, s. 338, Abû'l-Farac, II, s. 419-420

²⁰² Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 71, aynı yazar, "Eyyûbîler" Türkler, V, s. 62

²⁰³ Ali Beyyumi, a.g.e. s. 221, Bu bağımsızlığı Eyyûbî ailesi daha Mısır'a giderken düşünüyordu diyen yazarlar bulunmaktadır. Ali Beyyumi, a.g.e. s. 59, 103-104, P. M. Holt, Haçlılar Çağı, s. 48, aynı yazar, Haçlı Devletleri ve Komşuları, s. 83, Böyle düşünmeye sebep olacak kayıt İbn el-Esîr'de bulunmaktadır. Nûreddin Mahmud, Haleb'de hasta yatarken, öldüğüne dair asılsız haberler çıkmıştı. Bunun üzerine halk, Nureddin Mahmud'un kardeşi Emir-i Emirân'a tabi oldu. Nureddin Mahmud'un ölmediği halka gösterildi ve Emir-i Emirân, Harran'a gitti. İşte bu esnada Şîrkûh da Dimaşk'ı almak için yola çıktı. Fakat Necmeddin Eyyûb, eğer Nûreddin Mahmud ölmemişse yanında bulunmamız

Seyfeddin Gazi, Sincar'ı kuşatırken kardeşi Mesud'un, Dımaşk'ta Selâhaddin Eyyûbî'ye yenildiğini söylemiştik. Bu yenilgiden sonra Seyfeddin, Musul'da hazırlıklara başladı. 22 Nisan 1176 yılında Selâhaddin Eyyûbî ile Seyfeddin arasında Tell Sultan mevkiinde cereyan eden savaşta İbn el-Esîr'in ifadesine göre bir kişiden başka ölen olmamıştır. Çünkü Seyfeddin Gazi'nin askerlerine komuta eden Zülfendâr, sancaklarını çukur bir yere dikmişti. O mevkie yakın kimseler dışında kimse sancakları göremediğinden, askerler yenildiklerini zannedip geri çekildiler ve savaş, bu şekilde son buldu.²⁰⁴ Seyfeddin'in, Nusaybin'de gereğinden fazla kalması ayrıca büyük hatadır. Çünkü Selâhaddin Eyyûbî'nin askerlerinin bir kısmı o anda Mısır'da idi.²⁰⁵ Selâhaddin Eyyûbî, bu mücadeleden sonra Buzaa'yı alıp Azaz'ı kuşatmak üzere devam etti. Azaz kuşatmasında Selâhaddin Eyyûbî'ye yine Haşhaşî suikastı oldu.²⁰⁶ Sarığının altındaki zırh sayesinde kurtulan Selâhaddin Eyyûbî, kuşatmayı hızlandırarak Azaz'ı 21 Haziran 1176'da²⁰⁷ teslim aldı.²⁰⁸ Selâhaddin Eyyûbî, buradan tekrar Haleb'i kuşatmaya gitti. 25 Haziran 1176'da başlayan muhasara, 1177 yılı girinceye kadar devam etti. Kuşatmanın uzaması üzerine es-Sâlih, Seyfeddin, Hısn Keyfâ ve Mardin hâkimleri ve Selâhaddin Eyyûbî arasında barış yapıldı. Selâhaddin Eyyûbî, Azaz Kalesi'ni es-Sâlih'e bıraktıktan sonra Haleb'ten ayrıldı.²⁰⁹ Azaz kuşatmasında yaşanan suikastın hesaplaşması için Selâhaddin Eyyûbî, Haşhaşîler üzerine sefere çıktı. Haşhaşîlerin merkezi Misyâb Kalesi kuşatılırken, Selâhaddin Eyyûbî, Haşhaşîlerden, kendisinin ve ailesinin

lazım ama eğer ölmüşse biz zaten Dımaşk'tayız, istediğimizi yaparız diyerek onu vazgeçirmiştir. İbn el-Esîr, XI, s. 209, fakat Selâhaddin Eyyûbî, es-Sâlih'e bağlılığını bildirmişti. Onun Suriye'ye müdahalesini Nureddin Mahmud'un cihat politikasını devam ettirmek istemesi yönünde düşünmek gerekir. Nureddin Mahmud öldüğünde genel eğilim parçalanma yönündeydi. Yani eğer Selâhaddin Eyyûbî müdahalesi olmasaydı Nureddin Mahmud'un arazisi küçük parçalara ayrılabilir ve Haçlılar karşısında direnme şansı bulamayabilirdi. Ali Beyyumi, a.g.e. s. 202

²⁰⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 342-343, ayrıca değişik rivayetler için bkz. İbn el-Adîm, a.g.e. aynı yer

²⁰⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 342

²⁰⁶ Selâhaddin Eyyûbî, cihadın savunucusu olarak temayüz ettiğinde Haşîşîlerin kara listesine alındı.

Bu durumda Haleb- Musul ittifakı ile Haşîşîler yakınlaştılar. Selâhaddin Eyyûbî'nin Müslüman rakipler, Haçlılarla arabuluculuk için Haşîşîleri kullandılar. Onlara kale, toprak ve Halep'te bir propaganda evi vaat ettiler. Selâhaddin Eyyûbî, tüm bu rakiplere karşı mücadele verdi. Bernard Lewis, Haşîşîler İslam'da Radikal Bir Tarikat, Çev. Kemal Sarısözen, Kapı Yay. İstanbul 2005, s. 161

²⁰⁷ Abû'l-Farac, bu tarihi 1175 olarak kaydeder. Abû'l-Farac, II, s. 421

²⁰⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 344-345, Steven Runciman, II, s. 342

²⁰⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 345, Steven Runciman, II, s. 342-343, Anadolu Selçukluları da anlaşmayı onaylayan taraflar arasındadır. Bkz; Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti- Eyyûbi Mûnasebetleri", Türkler, V, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002, s. 86

Erdoğan Merçil, "Sultan Selâhaddin Eyyûbî'nin Anadolu'daki Türk Devletleriyle Mûnasebetleri", Belleten, S. 209, Ankara 1990, s. 417-418

öldürülmesi konusunda tehditler aldı. Selâhaddin Eyyûbî, kuşatmayı kaldırarak Haşhâşîlerle anlaşma yaptı.²¹⁰ Sultan, Haşhâşîlerin üzerine yapılan bu seferden sonra askerlerine izin verdi ve kendisi de Mısır'a gitti.²¹¹ Bu arada Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılarla da mücadelesi sürüyordu. Ayn el-Carr mevkiindeki mücadele ve Remle yenilgisi sonrasında İbn el-Mukaddem'in, Baalbek'i Şemsüddeve'ye bırakmak istemeyip başlattığı isyanıyla uğraşmak zorunda kaldı.²¹²

II. Kılıcarslan'ın, 1176'daki Miryokefalon zaferi sonrası fetih hareketlerinde Selâhaddin Eyyûbî ve Sultan Kılıcarslan karşı karşıya geldiler. Kılıcarslan, Danişmend'e ait Malatya'yı alınca sıranın kendilerine geldiğini düşünen Artuklu beyleri, Selâhaddin Eyyûbî'nin himayesine sığındılar ve iki sultan arasında bir üstünlük mücadelesi başladı. Selâhaddin Eyyûbî, Haçlıların, Mahadat el-Ahzân'daki kalesini tahrip ederken Kılıcarslan, zamanında Nûreddin Mahmud'un, Ra'ban Kalesi'ni izinsiz aldığını söyledi ve iadesini istedi. İsteği kabul edilmeyince kaleyi kuşattı. Fakat Selâhaddin Eyyûbî'nin gönderdiği Takıyyüddin Ömer karşısında tutunamadı ve mağlup oldu.²¹³ İki sultanı ikinci kez karşı karşıya getiren kişi Hısn Keyfa ve Diyarbakır bölgesi hâkimi Nûreddin b. Karaarslan oldu. II. Kılıcarslan'ın damadı olan bu şahıs, bir şarkıcı kadınla ilişki yaşamaya başlayınca Kılıcarslan ile arası açıldı. Kılıcarslan, müdahale etmeye hazırlanırken, Nûreddin b. Karaarslan, Selâhaddin Eyyûbî'den yardım istedi. Sultanlar düzeyinde yapılan muhabereden

²¹⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 349, Bernard Lewis, a.g.e. s. 164, Steven Runciman, II, s. 343, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 72-73, anlaşma sayesinde Selâhaddin Eyyûbî, hem Müslüman rakiplerini hem de Haçlıları güçlü ve tehlikeli bir müttefikten ayırmış oluyordu. Amin Maalouf, a.g.e. s. 171, Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haşhâşîlerle ilişkilerine dair onun Haşhâşî liderine yazdığı korkusuzca meydan okuyan bir mektuptan bahsedilir. Bernard Lewis, a.g.e. s. 165-166, Daha ilginç bir anlatıya göre ise; Selâhaddin Eyyûbî'ye bir elçi gelir ve görüşmek için herkesin dışarı çıkarılmasını ister. Selâhaddin Eyyûbî'nin yanında sadece iki memlûk kalır ve elçi bunların da çıkarılmasını ister. Selâhaddin Eyyûbî, bunlar benim oğullarım sayılır, çıkmalarına gerek yok der. Bunun üzerine elçi memlûklere “Şimdi Sultanı öldürün desem ne yaparsınız” der. Memlûkler hemen emri yerine getireceklerini söylerler. Bu durum Selâhaddin Eyyûbî'yi şoka sokar ve sonrasında Haşhâşîlerle anlaşma yapıp iyi geçinir. a.e. s. 166-167

²¹¹ İbn el-Esîr, XI, aynı yer

²¹² Dimaşk'ın zaptı sırasında Selâhaddin Eyyûbî'ye yardım eden İbn el-Mukaddem'e, alındığı zaman Baalbek verilmişti. Selâhaddin Eyyûbî'nin kardeşi Şemsüddeve burasının kendisine verilmesini istedi. Bu isteğe karşı çıkan İbnü'l Mukaddem, Baalbek'e çekildi. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, Baalbek'i muhasaraya başladı. Şehir alınmadan şehir önünden ayrılan Selâhaddin Eyyûbî, kuşatma için birlikler bıraktı. Muhasaranın uzaması üzerine İbn el-Mukaddem başka yerler karşılığı şehri teslim razı oldu. İbn el-Esîr, XI, s. 360-361

²¹³ İbn el-Esîr, XI, s. 366, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 74-75, Abû'l-Farac, II, s. 425, Erdoğan Merçil, a.g.m. s. 418, Emine Uyumaz, a.g.m. s. 86

sonuç çıkmayınca Selâhaddin Eyyûbî, savaşmak amacıyla yola çıktı.²¹⁴ Bu arada Selâhaddin Eyyûbî'nin karargâhına gelen Kılıcarslan'ın elçisinin ikna yeteneği Selâhaddin Eyyûbî'yi bu girişimden vazgeçirdi ve sorun çözüldü.²¹⁵ Bu seferin dönüşünde Selâhaddin Eyyûbî, Türkmenlerin mallarını gasp eden Ermeniler üzerine sefere çıktı ve bir miktar tahripten sonra Ermeni Leon'un, Müslüman esirleri serbest bırakması karşılığı bölgeden ayrıldı.²¹⁶ Haçlı cephesinde ise Selâhaddin Eyyûbî'nin yokluğundan faydalanan Kerek kontu Renaud'un taşkınlıkları görüldü. Renaud'un amacı Mekke ve Medine üzerine yürümekti. Ferruh Şah, bu durumda hemen Kerek'e saldırdı ve Haçlıların yürüyüşüne engel olmaya çalıştı. Renaud, daha fazla ilerleyemedi ve geri döndü.²¹⁷

29 Haziran 1180'de Musul Atabegi Seyfeddin, ölmüştü. 4 Aralık 1181'de de es-Sâlih İsmail öldü.²¹⁸ es-Sâlih, ölmeden önce Haleb'in idaresinin İzzeddin Mesud'a verilmesini istemişti. Bu esnada Selâhaddin Eyyûbî, Mısır işleriyle uğraştığı için doğrudan Haleb'e müdahale edemedi. Ancak Mısır'dan Abbâsî halifesi ile iletişim kurdu. Fakat en-Nasır, selefinin aksine Selâhaddin Eyyûbî'ye olumlu cevap vermedi. Selâhaddin Eyyûbî, Haleb-Musul ittifakı ile Haçlılar, Haşhaşîler ve Acemler işbirliği içinde olduklarından ve Kudüs'ün fethinin geciktiğinden dolayı Haleb'in idaresini istiyordu. Fakat halife, durumun vahametini anlayamadı.²¹⁹ es-Sâlih ölünce emirler, İzzeddin'e haber gönderip Haleb'e çağırdılar.²²⁰ İzzeddin, Haleb'e giderken, Haleb askerlerinin, Dımaşk'ı zapt teklifleri Selâhaddin Eyyûbî ile olan anlaşma dolayısıyla reddedildi. İzzeddin, Mücâhidüddin Kaymaz ile 29 Aralık 1181 yılında Haleb'e ulaştı ve burada biraz kaldıktan sonra Rakka'ya gitti.²²¹ İzzeddin, Rakka'da iken kardeşi İmâdüddin, Haleb'in kendisine verilmesini ve karşılığında Sincar'ın

²¹⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 370-371

²¹⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 371- 372, Abû'l-Farac, II, s. 425-426, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 75-76, Erdoğan Merçil, a.g.m. s. 419-420, Emine Uyumaz, a.g.m. s. 87, Steven Runciman, II, s. 353

²¹⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 372, Abû'l-Farac, II, s. 426, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 76-77, aynı yazar, Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti, s. 62

²¹⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 375

²¹⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 376, Abû'l-Farac, II, s. 427, es-Sâlih'in ölüm tarihi ile ilgili rivayetler için bkz. İbn el-Adîm, a.g.e. s. 176-177

²¹⁹ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 77

²²⁰ Abû'l-Farac, bu konuda Haleb'teki şehirliler ile Yörükler arasında görüş ayrılığından ve Yörüklerin, İmâdüddin'i Haleb'e çağırdıklarından bahsediyor. Abû'l-Farac, II, s. 427

²²¹ İbn el-Esîr, XI, s. 377

alınmasını teklif etti. Başta İzzeddin buna yanaşmak istemedi. Fakat İzzeddin'in gücünden çekinen Mücâhidüddin Kaymaz'ın da uğraşlarıyla İzzeddin buna razı oldu ve Haleb'i 19 Mayıs 1182'de teslim etti.²²²

Selâhaddin Eyyûbî, bu haberi alınca 1182 Haziran ayında²²³ Mısır'dan çıktı. Beysân ve Beyrut seferlerini müteakip Haleb üzerine yoğunlaşmıştı ki Musul'a bağlı Harran hâkimi Muzafferüddin Gökböri, Hısn Keyfâ hâkimi Nûreddin b. Karaarslan, Birecik hâkimi Şihâbeddin Mahmud ve Suruç hâkimi İbn Mâlik, Selâhaddin Eyyûbî ile anlaşp onu Musul üzerine bir sefer düzenlemeye ikna ettiler.²²⁴ Selâhaddin Eyyûbî'nin, Birinci Şark Seferi başladığında Musul hâkimi İzzeddin ile Mücâhidüddin, Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı durmak için Nusaybin'e geldiler fakat bu kez de Urfa için endişeye düştüler ve Musul'a dönüp Urfa'yı tahkim etmeye başladılar.²²⁵ Eylül 1182'de Urfa'yı kuşatıp alan Selâhaddin Eyyûbî, daha sonra sırasıyla Rakka, Habur, Karkisiya, Makisin, Araban ve Nusaybin'i zapt etti.²²⁶ 10 Kasım 1182'deki Musul muhasarası, Abbâsî halifesi engeline takılınca muhasara sırasında Selâhaddin Eyyûbî'nin ikmal yolunu kesen Sincar kuşatıldı.²²⁷ Şehirden ez-Zerzâriyyeli bir Kürt emir Selâhaddin Eyyûbî ile temasa geçip 19 Aralık 1182'de Sincar'ın zaptında büyük pay sahibi oldu. Selâhaddin Eyyûbî, Sincar'ı ele geçirince bölgeye yerleşme imkânına ve Musul-Haleb ittifakı ile mücadelede bir üsse sahip oldu.²²⁸

Selâhaddin Eyyûbî'nin el-Cezîre'de bulunması, bölge hâkimleri için bir endişe kaynağı idi. Ahlat hakimi Şah-ı Ermen Zahîrüddin Sökmen,²²⁹ Mardin hakimi İlgazi ve bazı Artuklu beyleri, Musullularla birleşerek Mart 1183'te Harzem'de

²²² İbn el-Esîr, XI, s. 378, Steven Runciman, II, s. 362-363, İbn el-Adîm, a.g.e. s. 178-179, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 78

²²³ İbn el-Esîr, bu tarihi 11 Mayıs 1182 olarak kaydeder. İbn el-Esîr, XI, s. 380

²²⁴ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

²²⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 383

²²⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 383-384

²²⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

²²⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 387, Abû'l-Farac, II, s. 429-430, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

²²⁹ Şah Ermen, Selâhaddin Eyyûbî Sincar muhasarasında iken elçilerini göndermiş ve Musul konusunda barış yapılmasını istemişti. Eğer Selâhaddin Eyyûbî Sincar muhasarasından vazgeçmezse üzerine yürüme tehdidinde bulunmuştu. Selâhaddin Eyyûbî, kuşatmaya devam edince Şah Ermen yola çıkmıştı. İbn el-Esîr, XI, s. 388

toplandılar. Fakat Selâhaddin Eyyûbî, Ra's el-Ma'dan üzerlerine yürüyünce müttetikler dağıldılar.²³⁰ Müttetiklerin bu başarısızlığı sonrası Selâhaddin Eyyûbî, Harzem'de iken Amîd'in zaptına dair halifenin temliknamesi geldi. 13 Nisan 1183'te kuşatılan şehir, 29 Nisan'da alındı ve daha önceden söz verildiğinden yardımlarına karşılık Nûreddin b. Karaarslan'a teslim edildi.²³¹

Selâhaddin Eyyûbî, Haleb'e doğru yola çıkınca Halebliler, Haçlılardan Dımaşk üzerine bir caydırma seferine çıkmalarını buna karşılık kendilerine yıllık 10.000 dinar harç ve alınan yerlerdeki Hristiyan esirlerin serbest bırakılmasını teklif etmişlerdi. Buna ek olarak Banyas ve Habis Caldak'ın, Haçlılara vaat edilmesi Haleblilerin İslam birliği yolunda ne büyük tehlike olduklarının en güzel göstergesi idi. Haçlılardan ilk olarak Trablus kontu Raimond saldırıya geçti. Kudüs kralı IV. Baudouin de gelince Dâreyya'da bir cami yıkılmak istenmişti. Dımaşk Hristiyanları, bu hususta kralı uyarınca bu teşebbüsten vazgeçildi ve bir miktar yağma daha yapıldıktan sonra Haçlılar çekildiler. Haçlıların bu girişimleri Selâhaddin Eyyûbî, Nusaybin kuşatmasında iken oldu. Haçlılar, Sur'a çekildikten sonra kral Baudouin'in ağırlaşan hastalığı nedeniyle barış yapıldı ve böylece Selâhaddin Eyyûbî, Haleb işiyle uğraşma fırsatını yakaladı.²³² Selâhaddin Eyyûbî, 21 Mayıs'ta Haleb'i kuşattı. Haleb'te 10.000'den fazla savaşçı kimse vardı ve bunlarla çarpışmalar sürerken Selâhaddin Eyyûbî, kuşatmanın sürdürülmesi için şehrin dışına burçlar ve evler yaptırdı. Para sıkıntısı da yaşayan İmâdüddin Zengî, Selâhaddin Eyyûbî'ye anlaşma teklif etti. Selâhaddin Eyyûbî ile ordu kumandanı Toman el-Yarûkî²³³ arasındaki gizli müzakereler sonucu; Haleb'in teslimi ve Haleb'e karşılık Sincar, Habur, Suruç ve Nusaybin'in alınması, İmâdüddin Zengî'nin Selâhaddin Eyyûbî'ye tabi olması, Selâhaddin Eyyûbî isteyince asker göndermesi konularında anlaşmaya varıldı.²³⁴ Toman el-Yarûkî'ye de iyi niyeti ve arabuluculuğu için Rakka verildi. Halep emirlerinin tepkilerine rağmen Haleb, 12 Haziran 1183'te Selâhaddin Eyyûbî'nin

²³⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 388-389, Abû'l-Farac, II, s. 430

²³¹ İbn el-Esîr, XI, s. 391-392, Abû'l-Farac, II, s. 430-431, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 79

²³² Steven Runciman, II, s. 363-364

²³³ İbn el-Esîr, bu kimse Selâhaddin Eyyûbî'nin saflarına geçmeye meyilli olduğu için İzzeddin'in onu gönderdiğini söylüyor. İbn el-Esîr, XI, s. 394

²³⁴ İbn el-Esîr, XI, aynı yer. İbn el-Adîm, a.g.e. s. 178, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 81

eline geçti.²³⁵ Selâhaddin Eyyûbî'nin Haleb'den sonraki hedefi olan Harîm'de de yine Haçlılar olaya dâhil edildi. Kale hâkimi Serhâk, Selâhaddin Eyyûbî'den aşırı isteklerde bulundu. Selâhaddin Eyyûbî, istekleri kabul etmeyince Haçlıları çağırdı. Haçlı tehlikesi üzerine askerler, Serhak'ı tutukladılar ve Selâhaddin Eyyûbî'den eman dilediler.²³⁶ Harîm'in de alınmasından sonra Antakya Prinkepsi IV. Bohemund, Selâhaddin Eyyûbî ile anlaşmak zorunda kaldı.²³⁷

Haleb'in zaptı ile Haçlılar, bir Müslüman ittifakı imkânından mahrum kalırlarken Musul da artık Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı direnme ümitlerini yavaş yavaş kaybetmiştir. Buna bir de Musul Atabeyliği'ndeki olumsuz dâhili olaylar eklenince Musul, çok zor günlerle karşı karşıya kaldı.²³⁸ Nûreddin Mahmud'un kızının da – Selâhaddin Eyyûbî'in inadinı kırmak için- elçi olarak geldiği ilk Musul muhasarası, Selâhaddin Eyyûbî'nin teklifleri reddetmesi sonucunda şehrin gayretli savunması ile başarısız oldu.²³⁹ Musul'a, Meyyâfârikîn ele geçirildikten sonra dönüldü. Selâhaddin Eyyûbî, Kefr Zemmâr'da iken Musul'dan elçiler gelip gidiyordu. Bu sırada Selâhaddin Eyyûbî hastalandı ve Kefr Zemmâr'dan Harran'a gitti. Selâhaddin Eyyûbî, Harran'da hasta yatarken Musul elçileri geldiler ve itaat bildirdiler. Yapılan anlaşmaya göre; *‘İzzeddin Mesud, Şehrizur ve çevresini, el-Karabli vilayetini ve Zab'ın ötesindeki bütün şehirleri kendisine (Selahaddin'e) teslim edecek, ülkesinin minberlerinde Selâhaddin Eyyûbî adına hutbe okunacak, paralara onun adı basılacaktı.’* Selâhaddin Eyyûbî'nin ve İzzeddin'in yeminleri alındıktan sonra İzzeddin, mezkûr yerleri teslim etti ve Musul da Selâhaddin

²³⁵ İbn el-Esîr, XI, aynı yer. İbn el-Adîm Selâhaddin Eyyûbî'nin şehre 21 Haziran'da sahip olduğunu ve Toman'a Busra'nın verildiğini yazar. İbn el-Adîm, a.g.e. s. 179, 183, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer. Steven Runciman, II, s. 364, Haleb'in ele geçirilmesi konusunda değişik rivayetler için bkz. İbn el-Adîm, a.g.e. s. 177-184

²³⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 395, İbn el-Esîr'den farklı olarak Abû'l-Farac; Harîm emirinin kaleyi Haçlılara satmak istediğini ve bunun üzerine muhafızların, bir gezinti sonrası onu şehre almadıklarını yazıyor. Abû'l-Farac, II, s. 433

²³⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 82

²³⁸ İzzeddin Mesud, Eylül 1183'te Mücâhidüddin Kaymaz'ı tutuklattı ve idari kademelerde Zülfendâr'ın sözü geçer oldu. Mücâhidüddin'in tutuklanması üzerine onun hâkimiyetinde olan yerlerden Erbil ve Ceziret İbn Ömer hâkimleri İzzeddin'e itaati reddettiler. Bir yıl sonra hapisten çıkarılan Mücâhidüddin, ilk iş olarak Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı Kızılarslan ve Pehlûvan ile müzakerelere girişti. İbn el-Esîr, XI, s. 396, 399, bu duruma Selâhaddin Eyyûbî müdahale etti.

²³⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 404-405, Ramazan Şeşen'e göre, bu kimseler geldiler ve İmâdüddin Zengî'nin aracılığı sunucu burada anlaşma sağlandı. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 83, Abû'l-Farac, II, s. 435

Eyyûbî'nin hâkimiyeti altına girdi.²⁴⁰ Bu sayede İslam içindeki birleşme tamamlanmış oldu. Fakat bu sağlanıncaya kadar Selâhaddin Eyyûbî, bir on yıl kadar bu işle –aynı zamanda da Haçlılarla- uğraşmak zorunda kaldı. Selâhaddin Eyyûbî'nin, Abbâsî halifesi ile mektuplaşmalarının çoğunda dile getirdiği gibi Musul-Halep ittifakı Haçlılarla işbirliği içinde olduğundan Kudüs'ün fethi gecikiyordu. Bu sorun ortadan kalkınca Selâhaddin Eyyûbî, Haçlılarla, ölümüne kadar sürecek olan mücadelesine girişti.

²⁴⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 408-409, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 83-84

İKİNCİ BÖLÜM

SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN, NÛREDDİN MAHMUD EMRİNDEKİ FAALİYETLERİ

Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'ün kurtarılmasına çalışıldığı, her Müslüman'ın cihad için hazır bulunduğu ve Orta Doğu'yu Haçlılardan temizleme ümidinin hep diri tutulduğu bir ortamda yetişti. Nûreddin Mahmud'un, Şîrkûh'u Mısır'a sefere görevlendirmesi ile de Selâhaddin Eyyûbî Eyyûbî ismi gün ışığına çıkmış oldu. Mısır'da hâkimiyet sağlanıp Şîrkûh'un, Mısır veziri olması ve daha sonra ölümüyle Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'da Nûreddin Mahmud'un ordu komutanı ve Mısır Fâtımî halifesinin de veziri olarak göreve başladı. İlk olarak Mısır seferleri esnasında Nûreddin Mahmud Zengî'nin emrinde Haçlılarla mücadele eden Selâhaddin Eyyûbî, Nûreddin Mahmud ölünce, kendini Nûreddin Mahmud'un halefi ilan ederek Haçlılarla amansız bir mücadeleye başladı.

Selâhaddin Eyyûbî'nin Haçlılarla mücadelesinde ilk devreyi Kudüs'ün fethine kadar olan zaman dilimi oluşturur. Bu aralıkta Selâhaddin Eyyûbî, Doğu'daki Haçlılarla ve onlara yardıma gelenlerle savaşırken, Batı Frankları ile iyi geçinmiştir. Bu devrede Selâhaddin Eyyûbî'yi Haçlılarla etkili bir mücadeleden alıkoyan İslam âleminin içinde bulunduğu durum idi. Çünkü Selâhaddin Eyyûbî, İslam birliğini kurmaya çalışmış, Müslüman rakipleriyle mücadele etmiş, Haleb, Musul ve Dımaşk'ı bir yönetim altında toplayabilmenin mücadelesini vermiştir. Selâhaddin Eyyûbî, bu dönemde daha çok İtalyan şehir cumhuriyetleriyle ticari ilişkiler kurmuştur.²⁴¹ Selâhaddin Eyyûbî'nin cihad mücadelesinde ikinci devre, Kudüs'ün fethiyle başlar. Kudüs'ün fethi üzerine başlayan III. Haçlı Seferi sonunda 1 Eylül

²⁴¹ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti, s. 62

1192’de varılan anlaşmayla bu devre son bulmuş ve Selâhaddin Eyyûbî, bu zaman aralığında tüm Haçlılarla savaş halinde olmuştur. Bu, ikincisi Selâhaddin Eyyûbî’nin en yoğun savaş verdiği dönemdir. Çünkü hem Doğu hem Batı hem de onlara yardıma gelen tüm devletlerle savaş hali korunmuştur.²⁴²

A- MISIR SEFERLERİ (1164- 1169)

1- Mısır’ın Durumu

Mısır’a hâkim olan Fâtımîler, uzun zamandır bir karışıklık içindeydiler. Bu karışıklık, güçlü bir vezir olan el-Efdal’in 1121’de Kahire’de ölümüyle iyice hissedilir oldu ve bu tarihten sonra Mısır, bir daha da düzelmedi. Mısır’daki vezaret rekabeti kanlı bitiyor, kılıcı keskin olan, vezirlik makamına geliyor ve bu vezirler aynı zamanda ‘‘Sultan ‘‘ unvanını taşıyorlardı. İbn el-Esîr’in ifadesiyle ‘‘ *Mısır’da vezirlik mütegalibenin elindeydi. Halifeler, hâciblerin gerisinde kalmıştı. Vezirler âdeta mütegalibe ve zorba gibiydiler. Efdâl’den sonra bu makama savaş, öldürme ve benzeri hâller dışında normal yolla geçenlerin sayısı azdır. (...)*’’²⁴³

Mısır’daki vezirlik kavgalarına şahit olan ve olaylara karışan Usâme İbn Munkız’ın anlatımına göre; el-Zafir’in halifeliği döneminde vezir el-Âdil, İbn Abbâs tarafından 3 Nisan 1153’te öldürüldü ve Abbâs vezir oldu. Bu arada Abbâs’ın oğlu Nasr’ı, halife, babasına karşı kıskırttı, babasını öldürmesini öğütledi ve birçok hediye gönderdi. Fakat Usâme, Nasr’ı babasını öldürmekten vazgeçirip babasıyla bir olup halifeyi öldürmesi konusunda ikna etti. Nihayetinde 15 Nisan 1154 tarihinde halife öldürüldü. Yerine çocuk yaştaki el-Fâiz getirildi.²⁴⁴ Bu olaylar üzerine saray ve Mısır halkının tepkisine maruz kalan Abbâs’a karşı, öldürülen halifenin kızları Yukarı Mısır’ın güçlü simalarından Talâ’i İbn Ruzzîk’ten yardım istediler. Çıkan isyan sonucu Abbâs, ülkeden kaçmak zorunda kaldı ve Nûreddin Mahmud’a sığınmak için

²⁴² Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 63

²⁴³ İbn el-Esîr, XI, s. 161

²⁴⁴ Usâme İbn Munkız, Kitâb el-İtibâr, ‘‘İbretler Kitabı’’, Çev. Yusuf Ziya Cömert, Kitabevi Yay. İstanbul 2008, s. 43-46, İbn el-Esîr, XI, s. 165-166

çıkıldığı yolda Haçlılar tarafından öldürüldü. Oğlu Nasr, esir düştü ve Mısır'a iade olununca öldürüldü. Usâme ise kaçmayı başardı.²⁴⁵

1160 yılında çocuk halife el-Fâiz ölünce İbn Ruzzîk, el-Âdil'i tahta çıkardı.²⁴⁶ İbn Ruzzîk, kızını, halife ile evlendirerek saraydaki konumunu sağlama aldı fakat saray kadınlarını da kendisine düşman etti. Keyfi davranışları ve sert tepkileri sonucu halifenin halası, Mısırlı emirlere para gönderip onu öldürmelerini istedi. Saray dehlizinde ağır yaralanan İbn Ruzzîk, ölmeden önce halifenin halasını getirtti ve öldürdü. Ondan sonra yerine el-Adil unvanıyla oğlu Ruzzîk vezir tayin edildi.²⁴⁷ Yukarı Mısır'a vali olarak İbn Ruzzîk, Şâver'i tayin etmişti. Nesebini Hz. Muhammed'in sütannesi Halime'ye dayandıran Şâver,²⁴⁸ daha sonra burada güçlenip büyük itibar kazandı ve halkı kendi tarafına çekmeyi başardı. İbn Ruzzîk, Şâver'e karşı bir tedbir alamamıştı ve ölürken oğlu el-Âdil'e, Şâver'i görevinde bırakmasını tembih etti. Fakat oğlu, vezir olunca etrafındakilerin de kışkırtmasıyla onu görevden aldı ve yine hiç de yadırganmayan bir isyan Yukarı Mısır'dan patlak verdi. Kahire üzerine yürüyen Şâver, el-Adil'i bertaraf ederek vezirliği ele geçirdi ve onu öldürdü. Şâver'in vezirliğine de kısa bir süre sonra Dırgâm tarafından son verildi. Bunun üzerine Şâver Suriye'ye kaçtı.²⁴⁹

Mısır, böyle bir kaos içindeyken Fâtımîlerin, Suriye-Filistin sahil şehirleriyle ilgilenecek zamanları yoktu. Bu durumdan faydalanan Kudüs kralı III. Baudouin, 1153'te Askalan'ı işgal etti ve böylece Fâtımîlerle Franklar arasındaki son engel de ortadan kalkmış oldu.²⁵⁰ Nûreddin Mahmud ise Şam'ı ele geçirerek durumunu

²⁴⁵ Usâme İbn Munkız, a.g.e. s. 48-54, İbn el-Esîr, XI, s. 167, Abû'l-Farac, Nasr'ın değil de Abbâs'ın, esir alındığını ve Mısır'a gönderilince öldürüldüğünü rivayet ediyor. Abû'l-Farac, II, s. 394, ayrıca bkz. Steven Runciman, II, s. 305-306

²⁴⁶ Vezirler, aile üyeleri arasından halife seçiyorlardı. Özellikle yaşı küçük olanlar tercih ediliyordu. İbn el-Esîr, XI, s. 212, İbn el-Esîr, Talai b. Ruzzik'i Ermeni asıllı olarak kaydeder. a.e. s. 225

²⁴⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 226, Steven Runciman, II, s. 306

²⁴⁸ Fikret Işıltan, "Şâver", İA, XI, MEB. İstanbul 1979, s. 357

²⁴⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 237-238,

²⁵⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 169, Abû'l-Farac'ın rivayetine göre; Haçlılar, Askalan kuşatmasında epeyce zorluk yaşamışlardır. Açılan gedikte nöbet bekleyen ve burayı Askalanlıların, kapatmasına müsaade etmeyen Haçlılar, kralın etkili sözleri üzerine yaşanan zorlukları unuttular ve şehre saldırıp hâkim oldular. (kral, şehre bir haç atmış ve "Bu haç ile birlikte ilerlemeyen Hristiyan sayılmaz." demişti. Abû'l-Farac, II, s. 391, Yazar, olayları bu şekilde anlatır fakat daha sonra, 1154 yılı olayları arasında da Askalan'ın, Haçlıların eline geçtiğini söyler. a.e. s. 392

sağlamlaştırdı. Zira Haçlılar Askalan'a saldırdıkları zamana Nûreddin Mahmud, Dımaşk engeline takılmış ve müdahale edememişti.²⁵¹ Haçlılarla Müslümanlar arasındaki mücadeleye bundan sonra Mısır, ev sahipliği yaptı. Çünkü Mısır, her iki taraf için de hayati önem taşıyordu artık. Haçlılar, Suriye üzerine seferlerinden elleri boş döndükleri için Mısır'dan başka genişleme ve hareket alanları kalmamıştı. Haçlılar, Mısır'ı alarak Nûreddin Mahmud'a karşı stratejik üstünlük sağlamak ve arkalarını sağlama almak istiyorlardı. Çünkü Nûreddin Mahmud'un olası bir Mısır hâkimiyeti, Haçlıların iki ateş arasında kalmaları anlamını taşıyordu.²⁵² Bunun içindir ki her iki taraf da Mısır'ı çok iyi gözlemliyorlardı.

Kudüs kralı III. Baudouin, Yafa Kontu Amaury'yi Mısır üzerine sefere gönderdi. Mısırlılar da yıllık 160.000 dinar vergi vermek teklifiyle Haçlıların, Mısır seferini durdurabildiler.²⁵³ III. Baudouin'den sonra Kudüs kralı olan Amaury, 1163 yılında Mısırlıların ödemeyi vaad ettikleri vergiyi vermedikleri gerekçesiyle tekrar Mısır seferine çıktı. Haçlı ordusu Kahire'ye yaklaşmıştı ki Mısır ordusuna komuta eden vezir Dırgâm'ın kardeşi, Nil Nehri'nin bentlerinden birkaçını açarak Haçlıların geçecekleri yerleri sular altında bıraktı. Haçlılar, mecburen çekilmek zorunda kaldılar.²⁵⁴

2- Birinci Mısır Seferi (15 Nisan 1164- 26 Ekim 1164)

Vezirliği sırasında hırslı davranan ve çevresindekileri küçük gören Şâver, İbn Ruzzâk'ın intikamını almak için yola çıkan Dırgâm tarafından yerinden edilmiş ve Şâver de Nûreddin Mahmud'a sığınmıştı. Şubat 1164'te Nûreddin Mahmud ile görüşen Şâver, vezirlik makamına geri dönebilmesi için Nûreddin Mahmud'un yardımını ve Mısır'a asker sevk etmesini istedi. Frankların, Filistin'de

²⁵¹ Nûreddin Mahmud'un, Dımaşk'ı zaptı için bkz. İbn el-Esîr, XI, s. 169-170, Abû'l-Farac, II, s. 393, Nûreddin Mahmud, Dımaşk'ı zapt ile haçlılarla olan mücadelesinde arkasını emniyete aldı. Ali Beyyumi, Kuruluş Devrinde Eyyubiler, s. 79

²⁵² Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbi ve Devlet, s. 41

²⁵³ 1160 yılındaki bu olayı Abû'l-Farac, 1161 olarak kaydeder. Abû'l-Farac, II, s. 398, ayrıca bkz. Steven Runciman, II, aynı yer

²⁵⁴ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

tutunabilmeleri belki de Mısır'a bağlı olduğundan Nûreddin Mahmud, bu stratejik ülkeyi, Haçlılara bırakmak istemiyordu fakat Mısır yolu üzerinde bulunmaları, Mısır'a bir sefer için çekimser davranmasına sebep oluyordu. İbn el-Esîr'e göre Nûreddin Mahmud'un ağırdan almasının asıl sebebi; çaresiz kalmış Şâver'den daha çok taviz koparabilmektir. Ayrıca Nûreddin Mahmud, Şâver'in vezirliğe geldikten sonra sözünü tutmama ihtimalini de düşünüyordu.²⁵⁵ Nihayet, uzun istişarelerden sonra anlaşma sağlandı ve sefer için Nûreddin Mahmud'un en güçlü emiri Esedüddin Şîrkûh görevlendirildi. Anlaşmaya göre; *'Askerlerin iktaları verildikten sonra Mısır'ın geriye kalan gelirinin üçte biri Nûreddin ait olacaktı. Şîrkûh, askerleriyle Mısır'da ikamet edecek ve Nûreddin'in istek ve direktiflerine göre hareket edecekti.'*²⁵⁶ Şîrkûh'un Mısır'da Nûreddin Mahmud'a bağlı olması bir nevi Mısır'da Nûreddin Mahmud'un hükmetmesi doğrultusunda da düşünülebilir. Bazı tarihçilerin ileri sürdüğü *'Şîrkûh'un Mısır'da bağımsızlık umut etmesi'*²⁵⁷ ise Nûreddin Mahmud'a bağlılığı nedeniyle asılsız görünüyor.

Şîrkûh, çoğunluğu Oğuzların oluşturduğu askeri birlikle 15 Nisan 1164 Perşembe günü Mısır'a hareket etti. Şîrkûh'un, henüz yirmi yedi yaşındaki yeğeni Selâhaddin Yusuf (Eyyûbî) da bu sefere katılmıştı fakat bu duruma pek istekli değildi.²⁵⁸ Şîrkûh, bu seferde Eyle-Sadr-Süveyş güzergâhını²⁵⁹ takip ederek 10 Mayıs 1164'te Kahire'nin doğusundaki Bilbîs (Bülbeys)'e vardı. Onları burada Dırgâm'ın

²⁵⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 243, Dırgâm, Şâver'in, yüzüstü bırakılması için Nûreddin Mahmud'a bir elçi göndermişti. Nûreddin Mahmud, Dırgâm'a herhangi bir olumsuz cevap vermedi fakat bu konuda Şâver'in yanında olmayı, siyasete daha uygun buldu. Malcolm Cameron Lyons-D. E. P. Jackson, Selâhaddin, s. 15

²⁵⁶ İbn el-Esîr, XI, aynı yer

²⁵⁷ Ali Beyyumi, a.g.e. s. 59, 103-104, P. M. Holt, Haçlılar Çağı, s. 48, aynı yazar, Haçlı Devletleri ve Komşuları, s. 83, G. Wiet'in ifadesine göre Şîrkûh'un, Mısır'da vezirliği kabul etmesi de Nureddin Mahmud'un emri ve rızasıyla gerçekleşti. *'(...) Şîrkûh'un Mısır'da bir hanedan kurmak fikrini taşıdığını kabul etmek; onun, efendisi Nûreddin'e karşı gösterdiği büyük sadakat ve itaat müvacehesinde hiç de doğru olmasa gerektir.(...)'* G. Wiet, "Şîrkûh", İA. XI, MEB. İstanbul 1979, s. 571

²⁵⁸ Steven Runciman, II, s. 307, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 42, çağdaş tarihçiler Selâhaddin Eyyûbî'nin ilk seferde Mısır'da gittiğini kabul etmelerine rağmen İbn el-Esîr ve Abû'l-Farac, Selâhaddin Eyyûbî'nin, Mısır'a gittiğini zikretmezler. Şîrkûh'un, yanındaki emirlerle seferinden bahsederler ve isim vermezler. Bkz. İbn el-Esîr, XI, s. 243-245, Abû'l-Farac, II, s. 401-402

²⁵⁹ Şîrkûh'un, haçlılardan zarar görmemesi için Nûreddin Mahmud, Banyas üzerine bir şaşırtma taarruzunda bulundu ve askerlerinin güvenliğini sağladı. Şîrkûh, Kerek-Şevbek'in batısından geçip Mısır'a ulaştı. Fikret Işıltan, "Şâver", s. 358, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

kardeşi Nasîrüddin komutasında Mısır ordusu karşıladı.²⁶⁰ Şîrkûh, Bilbîs'te kalabalık Mısır ordusunu yendi ve Kahire'yi kuşattı. Dırgâm, daha önce Kudüs kralından yardım istemiş, adeta Mısır'ı Kudüs'e tabi kılacak bir anlaşma yapmış ve III. Baudouin zamanında kararlaştırılan yıllık vergiyi ödemeyi taahhüt etmişti. Kahire'nin kuşatılması üzerine Dırgâm, 24 Mayıs'ta Kahire'den kaçtı ve Haçlılar yardımı gelemeden Seyyide Nefise Türbesi yakınlarında öldürüldü. Şâver, 25 Mayıs 1164'te tekrar Fâtımî veziri ilan edildi. Şâver, mevkiine kavuştuktan sonra Nûreddin Mahmud'a verdiği sözleri tutmadı ve Şîrkûh'a da Mısır'ı terk etmesini söyledi.²⁶¹ Nûreddin Mahmud, elçi gönderip Şâver'i Suriye'ye çağırdı fakat Şâver bunu da yapmadı. Şîrkûh, bunun üzerine –Mısır'daki Sünni muhaliflerle de işbirliği yaparak– yeğeni Selâhaddin Eyyûbî'yi Bilbîs'te bırakıp Kahire'yi kuşatma altına aldı. Haçlılara bu kez zor durumda kalan Şâver başvurdu ve Nûreddin Mahmud, Mısır'ı ele geçirebilir diye Haçlıları korkuttu.²⁶²

Bu yardıma karşılık Şâver, Amaury'ye, Kudüs'ten Nil'e kadar yirmi yedi merhale tutan seferin her merhalesi için 1000 dinar, kendisine refakat edecek Hospitalier Tarikatı şövalyelerine ayrıca hediyeler ve atlarının yem parasını ödemeyi teklif etti.²⁶³ Tetikte bekleyen kral Amaury, Şâver'in yardım etmeleri için gönderdiği para ve malzemeye de hazırlıklarını yapıp Mısır'a doğru yola çıktı. Nûreddin Mahmud, Haçlıların hareketlerini engellemek için Frank topraklarına akınlar düzenledi fakat Haçlılar, Mısır'ın Nûreddin Mahmud'un eline geçme ihtimalini daha korkutucu bulduklarından bu topraklara muhafız birlikleri bırakarak Mısır'a hareket ettiler. Bu arada Avrupa'dan hac etmek için gelen kafilenin bir kısmı, Haçlı ordusuna

²⁶⁰ Şîrkûh, bu kalabalık orduyu görünce tereddüt etmiş ve bunun üzerine Şâver; *“Bu kalabalık seni korkutmasın, kumandanlarının gönderdiği mektuplar yanımda. Bunların çoğu dokumacı, çiftçi vs. gibi meslek erbabıdır. Davul çalarsan toplanırlar, sopa gösterirsen kaçarlarsın.”* demiş ve Şîrkûh'u rahatlatmıştır. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 44, Ali Beyyumi, a.g.e. s. 106-107

²⁶¹ İbn el-Esîr, XI, s. 244, Abû'l-Farac, Şâver'in, sözünü tutmayıp Haçlılarla anlaşma yapmasını, Şîrkûh'un tutumuna bağlamaktadır. *“ (...) Şâver, Şîrkûh'un hareketlerinden, Mısırlıların saltanatını kaldırmaya taraftar olduğunu anlamıştı. O da Franklara haber gönderdi ve onlarla sulh yaptı.”*, Abû'l-Farac, II, s. 401

²⁶² Ramazan Şeşen, a. g. e. aynı yer, İbn el-Esîr'in rivayetine göre Şâver, sözünde durmayınca Nûreddin Mahmud, naiblerini gönderip Bilbîs'i teslim almış ve Mısır'ın doğusundaki yerleri de eline geçirmiştir. İbn el-Esîr, XI, aynı yer

²⁶³ Steven Runciman, II, s. 307-308, Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 126

katıldı, bir kısmı da toprakları korumak için Filistin’de kaldı.²⁶⁴ Haçlılar, Mısır’a yaklaşınca Şîrkûh, Bilbîs’e çekildi ve orasını güvenli bir hale getirdi. Mısır-Frank müttefik ordusu, Bilbîs’i üç ay boyunca muhasara ettiler.²⁶⁵

Nûreddin Mahmud, Şîrkûh’un Mısır’a hareketinden önce 1163’te Trablus Haçlı Kontluğu topraklarına yaptığı bir akında Hısn el-Erkâd yakınlarında Trablus, Antakya, Bizans ve Ermeni müttefik ordusunun pususuna düşmüş ve mağlup olmuştu.²⁶⁶ Nûreddin Mahmud, bunun intikamını almak, Haçlı ordusunu Mısır’dan çekilmeye zorlamak ve Şîrkûh’u kuşatmadan kurtarmak için Harîm üzerine yürüdü. Ordusunda Musul ve el-Cezîre bölgesi hâkimi olan kardeşi Kutbeddin Mevdûd, Hısn Keyfâ hâkimi Fahreddin Karaarslan, Mardin hâkimi Necmeddin Alpı ve diğer bölge askerleri vardı. Nûreddin Mahmud, 10 Ağustos 1164’te yapılan savaşta müttefik ordusunun sağ kanada saldırması üzerine bozgun halinde geri çekilir gibi yapmış ve düşmanı üzerine çekince ani bir dönüşle Haçlıları hezimete uğratmıştır. Savaş sonunda Antakya Prinkepsi III. Bohemund, Trablus Kontu Raimond, Bizanslı Konstantinos Koloman, Ermeni Thoros ve Hugue de Lusignan gibi liderleri esir aldı.²⁶⁷

Bu haber, Mısır’a ulaşınca Amaury, ülkesinin tehlikeye maruz kaldığını görerek telaşa kapıldı. Anlaşma yolunda adımlar atılmaya başladı ve sonunda iki taraf arasında anlaşma yapıldı. İbn el-Esîr, kesin bir ifadeyle Nûreddin Mahmud’un, Suriye’de Haçlılara karşı kazandığı zaferden Şîrkûh’un haberi olmadığını kaydeder. Şîrkûh’un, anlaşmayı kabul etme sebebi erzakının azalmış olması ve kuşatmanın

²⁶⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 244-245

²⁶⁵ Anlaşıldığına göre Şâver’in, Şîrkûh’un Bilbîs’te yok edilmesini istemesi için bir sebep yok. Şâver için en karlı iş her iki tarafın da Mısır’dan çıkıp gitmesidir. Nitekim olaylar da bu yönde gelişme göstermiştir. Ali Beyyumi, a.g.e. s. 110, Bilbîs kuşatmasında ısrar edilmedi. Daha sonra Şâver’in, Şîrkûh’a Haçlıları bilerek durdurduğunu söylediği rivayet edilir. Malcolm Cameron Lyons-D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 17

²⁶⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 240-242, Steven Runciman, II, s. 306-307

²⁶⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 246-247, Steven Runciman, II, s. 308, Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, aynı yer. İbn el-Esîr, bu olayın devamında askerlerin Antakya’yı zapt etmek için Nûreddin’e tavsiyede bulunduğunu söyler. Fakat Nûreddin Mahmud; “*Şehri zapt etmek kolay, fakat kale çok müstahkem olduğu için orayı almak zordur. Ayrıca şehri Bizans İmparatoru’na da teslim edebilirler, çünkü Antakya hâkimi imparatorun kardeşinin oğludur. Bohemund’a komşu olmak benim için Kostantmiyye hükümdarıyla komşu olmaktan daha iyidir.*” demiş ve bu işe kalkışmamıştır. İbn el-Esîr, XI, s. 247-248

uzun sürmesi idi. Abû'l-Farac da Amaury'ye ulaşan bu haberden Şîrkûh'un haberdar olduğuna dair bir kayıt düşmez.²⁶⁸ Şâver'in, Şîrkûh'a 30.000 dinar tazminat vermesi, Şîrkûh ve Amaury'nin aynı anda Mısır'dan çekilmeleri üzerine üç taraf arasında 26 Ekim 1164'te anlaşma yapıldı. Şîrkûh, 13 Kasım 1164'te Dimaşk'a ulaştı.²⁶⁹ Bu durumda ilk Mısır seferinde en karlı çıkan Şâver oldu ama Şîrkûh da Mısır'ı, yakından inceleme imkânı buldu. Ayrıca Mısır'da Sünni çevrelerden pek çok taraftar edindi ve bunlarla devamlı iletişim halinde oldu. İlk Mısır seferiyle Selâhaddin Yusuf ismi, ortaya çıktı ve Bilbîs muhasarası sırasında kendi üzerine düşeni hakkıyla yerine getirdi. Ramazan Şeşen'in verdiği bilgiye göre Selâhaddin Eyyûbî, Birinci Mısır seferinden sonra Dimaşk şihneliği (garnizon kumandanı, subaşılığı) görevinde bulunmuş ve Nûreddin Mahmud'un yanında da mevkiini yükseltmiştir.²⁷⁰

3- İkinci Mısır Seferi (9 Ocak- 5 Eylül 1167)

Birinci Mısır Seferi'nden sonra Şîrkûh'un, Mısır'a karşı önüne geçilmez bir istek duymaya başladığı söylenir.²⁷¹ Ayrıca Şâver'in, verdiği sözleri tutmayışı da Şîrkûh'u çok hırslandırmıştı. Mısır, sahipsiz bir durumdaydı ve bu zengin, aynı zamanda stratejik önemi olan ülke, ele geçirilmeliydi.²⁷² Şîrkûh, ilk Mısır seferinden döndükten sonra Şâver, Dırgâm'ın taraftarlarıyla ve Yahya b. el-Hayyât gibi isimlerle uğraşmak zorunda kaldı (1165). Şâver, bunların isyanını bastırdı ve isyancılar ülkede tutunamayıp Dimaşk'a kaçtılar. Şâver, durumun vahametini

²⁶⁸ İbn el-Esîr, XII, s. 245, Abû'l-Farac, II, s. 402, fakat Nûreddin Mahmud'un, Harîm zaferinin anlaşmayla alakasının bulunduğunu yazan tarihçiler vardır. Işın Demirkent'e göre Nûreddin Mahmud, bir torba dolusu Frank kafasını Şîrkûh'a göndermiş ve Frank ordusunun görmesi için surlara asmasını emretmiştir. Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, aynı yer. Ayrıca bkz. Ali Beyyumi, a.g.e. aynı yer, Amin Maalouf, a.g.e. s. 154-155

²⁶⁹ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Steven Runciman, II, aynı yer, İbn el-Esîr, XI, s. 245, Abû'l-Farac, II, s. 401-402

²⁷⁰ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 45, aynı yazar, Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti, s. 35

²⁷¹ Ali Beyyumi'ni çalışmasının tamamına hâkim olan tema, Eyyûbî ailesinin bağımsızlık için fırsat kolladığıdır. Yazara göre; kendilerine bir devlet kurma azmindeydiler fakat yer konusu sıkıntı idi. Ama Şîrkûh, ne zaman Mısır gündeme geldi; işte o zaman bu işi hayata geçirmeye karar verdi. Ali Beyyumi, a.g.e. s. 59

²⁷² Başka kaynaklarla desteklenmeyen bir bilgiye göre Şîrkûh, –efendisi Nûreddin Mahmud'u da aşarak- bizzat Abbasi halifesiyle temas kurdu ve halifeye, yeni bir Mısır seferini “*sapık Fatımi hilafetine karşı bir cihad*” olarak ilan ettirdi. Steven Runciman, II, s. 310, Malcolm Cameron Lyons-D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 19, krş. İbn el-Esîr, XI, s. 263, Abû'l-Farac, II, s. 403

kavramakta gecikmedi. Derhal Amaury'ye haber gönderip gizli bir anlaşma yaptı. Çünkü Şâver'in bakış açısından Şîrkûh, Amaury'den daha tehlikeli idi.²⁷³

İbn el-Esîr'e göre Nûreddin Mahmud, yeni bir Mısır seferine taraftar değildi. Şîrkûh'un azim ve gayreti karşısında fazla direnmemiş, başlarına bir olay gelmesinden ve İslam âlemini zayıf düşürmesinden korktuğu için buna razı olmuştu. Fakat Şîrkûh'un hareketine, yeni birlikler gelinceye kadar izin vermedi. Birliklerin iltihakı ile Şubat 1165'te Mısır seferine çıkıldı.²⁷⁴ Nûreddin Mahmud, -ilk Mısır seferinde olduğu gibi- Haçlıların, Şîrkûh'un yolunu kesmelerine engel olmak için Haçlı arazisine akınlar düzenledi ve dikkatleri başka yöne çekti.²⁷⁵ Haçlılar da sefer hazırlıkları yapmaya başladılar. Sınırları korumak için kalan askerlerin dışındaki tüm askerlerin sefere katılmasına karar verildi. Sefere katılamayanlar da yıllık gelirlerinin onda birini vermekle mükellef kılındılar.²⁷⁶ Şîrkûh; Haçlıların, yolunu keseceğini haber almıştı ve bu yüzden ordusunu Sina Çölü'nden geçirdi.²⁷⁷ Şîrkûh ve ordusu 30 Ocak 1167'de Aftih'e ulaştı. Buradan devamla Nil'in batısından, bir ay sonra Cîze'ye ulaştılar ve burada karargâh kurdular.²⁷⁸

Bu sırada Şâver ile Amaury, bir anlaşmaya vardılar. Anlaşmaya göre Şîrkûh, ülkeden kovuluncaya kadar Amaury, Mısır'ı terk etmeyeceğine törenle yemin edecek ve buna karşılık, yarısı hemen yarısı daha sonra ödenmek üzere 400.000 Bizans altını alacaktı. Kaysâriye hâkimi Hugue ve Geoffroi adında bir Templier şövalyesi bu anlaşmayı onaylatmak üzere Kahire'ye gittiler.²⁷⁹ Haçlılar, Şîrkûh'a ulaştıklarında sonuçsuz küçük çarpışmalar vuku buldu. Bu durumda iki ordu yaklaşık iki ay kadar karşı karşıya beklediler. Abû'l-Farac ve İbn el-Esîr'in ortak rivayetlerine göre Şîrkûh'un askerleri, Haçlıların gücü karşısında endişeye kapılmışlar ve *"Eğer biz hezimete uğrarsak -ki büyük bir ihtimalle mağlûp olabiliriz- nereye sığınacağız,*

²⁷³ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, aynı yer

²⁷⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 263

²⁷⁵ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

²⁷⁶ Steven Runciman, II, s. 311

²⁷⁷ "Şîrkûh'un çölden geçerken kum fırtınasına yakalandığı ve neredeyse ordusunun tamamını kaybedebileceği" de rivayet edilir. Steven Runciman, II, aynı yer, Işın Demirkent, a.g.e. s. 126-127, Malcolm Cameron Lyons-D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 20

²⁷⁸ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer. İbn el-Esîr, XI, aynı yer

²⁷⁹ Steven Runciman, II, aynı yer

kimin himayesine gireceğiz? Bu bölgedeki asker, halk ve fellahların hepsi bize düşmandır.” demişlerdir. Bunun üzerine Nûreddin Mahmud’un Şâkif valisi Şerefüddin’in ‘Bozkuş’ adlı memlûkü: “Öldürülmekten ve esir düşmekten korkanlar hükümdarların hizmetine girmez, bilakis evinde karısının yanında oturur. Allah’a yemin ederim ki, eğer galib gelmeden veya mazur görülebileceğimiz bir felâketle karşılaşmadan geri dönersek hiç şüphesiz Nûreddin Mahmud, iktâlarımızı da maaşlarımızı da elimizden alacaktır. Bu güne kadar yaptığımız hizmet karşılığı elde ettiğimiz şeylerin hepsini geri alacak ve: “Siz Müslümanların mallarını alıp düşmanın önünden kaçıyor, Mısır gibi bir ülkeyi de kâfirlere teslim ediyorsunuz!” diyecektir; hüküm onundur.”²⁸⁰ dedi. Esedüddin Şîrkûh ve Selâhaddin Eyyûbî de Bozkuş’u teyid ile savaşılmaması gerektiğini ifade ettiler. İki ordu karşı karşıya beklediği bu anda Şîrkûh, Şâver’e haber göndererek; **"Düşmanımız Franklar elimizde, üslerinden çok uzakta ve kopmuş durumdalar. Ordularımızı birleştirip onları yok edelim. Zaman uygun; bu fırsat bir daha çıkmayabilir"**²⁸¹ dedi ve işte o zaman Mısır’ı ebediyen terk edeceğini hatta Mısır’a kimsenin saldırmasına izin vermeyeceğini vaat etti.²⁸² Fakat cihad değil de kendi menfaatlerini düşünen Şâver, bu teklife olumlu cevap vermedi.

Bu savaşta sayı üstünlüğü, Frank-Mısır müttefik ordusu lehineydi. Abû'l Farac tarafların sayısını; Şîrkûh’un ordusu 2.000, müttefiklerin 10.000 kişi olarak verirken,²⁸³ İbn el-Esîr, “Bu, tarihin kaydettiği garip hadiselerden biridir, çünkü iki bin süvari Mısır ve sahildeki Haçlı kuvvetlerini mağlûp etmiştir.” diyerek sadece Şîrkûh’un ordusunun sayısı hakkında bilgi verir.²⁸⁴ Şîrkûh’un, taktiği bu savaşta kazanmasını sağladı. Buna göre ordu, müttefik kuvvetler gelene kadar karargâhta kaldılar. Ağırıkları merkeze toplayan Şîrkûh, buraya Selâhaddin Eyyûbî’yi bıraktı.

²⁸⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 264, Abû'l-Farac, II, s. 403-404

²⁸¹ Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 127, Steven Runciman, II, aynı yer, Amin Maalouf, a.g.e. s. 156

²⁸² Malcolm Cameron Lyons-D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 22

²⁸³ Abû'l-Farac, II, s. 404

²⁸⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 265, Fakat bu, sayı üstünlüğüne rağmen Amaury, yine de tereddüt yaşarken, Haçlı seferlerinde çokça rastlanan aziz kerametlerinden biri vuku buldu. Aziz (Bernard de Clairvoux), bir vizyonda Amaury’ye göründü ve Amaury’nin boynunda taşıdığı Kutsal Haç parçasına layık olmadığını söyledi. Daha iyi bir Hristiyan olmaya yemin etmesi durumunda bu haç parçasını kutsayacağını bildirdi. Bu olaydan heyecana gelen Amaury, 18 Mart günü saldırıya geçti. Steven Runciman, II, s. 312

Şîrkûh, ordusuna; ‘‘Mısır ve Haçlı kuvvetleri benim merkezde olduğumu zannederek olanca güçleriyle oraya saldıracaklar; onlar size saldırınca sakın onlarla ciddî bir savaşa girişip kendinizi tehlikeye atmayınız, onların önünden geri çekiliniz, sizin peşinizi bırakınca da hemen arkalarından geri dönünüz.’’²⁸⁵ emrini verdi. Daha sonra Şîrkûh, adamlarından sağlam yapıllıları sağ kanada yerleştirdi. Nihayet savaş başladığında müttefikler merkeze saldırdılar. Selâhaddin Eyyûbî ve emrindeki askerler, küçük bir çarpışmadan sonra bozguna uğramış hissi vererek düzenli şekilde geri çekildiler. Haçlıların, bu çekilenleri takip etmeleri sonlarını hazırladı. Çünkü bu arada Şîrkûh ve maiyeti, geride kalanları bozguna uğrattılar. Merkezdekileri takip eden Haçlılar, döndüklerinde askerlerinin ölümleri ile karşılaştılar ve bozgun halinde geri çekilmek zorunda kaldılar.²⁸⁶ Şîrkûh’un, bu savaş taktiği, zaferi getirdi. Amaury’nin canını kurtarabilmesi, boynundaki haçın kerametine yoruldu.²⁸⁷

Mısır-Haçlı müttefik ordusunu yenen Şîrkûh, İskenderiye üzerine yürüdü. Buraya gelirken yolu üzerindeki köylerden haraç topladı ve şehri, İskenderiye halkından bazılarının yardımıyla şehri ele geçirdi. Selâhaddin Eyyûbî’yi, İskenderiye’de bırakan Şîrkûh, buradan Yukarı Mısır’a hareket etti.²⁸⁸ Babeyn’den bozgunla ayrılan Mısırlılar ve Franklar, bir müddet Kahire’de kalıp toparlandıktan sonra İskenderiye’yi muhasara altına aldılar. Müttefikler, İskenderiye’yi şiddetli bir muhasaraya tabi tuttular ve şehirde erzak sıkıntısı baş gösterdi.²⁸⁹ Selâhaddin Eyyûbî’yi bu zor durumdan kurtarmak isteyen Şîrkûh, Yukarı Mısır’dan yola çıktı. Bu sırada Haçlı ve Mısırlıların elçileri Şîrkûh’a gelip anlaşma teklifinde

²⁸⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 264, Abû’l-Farac, II, aynı yer.

²⁸⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 264-265 Abû’l-Farac, II, aynı yer,

²⁸⁷ Steven Runciman, II, aynı yer.

²⁸⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 265, bu konuda Runciman, ‘‘Şâver’den nefret eden İskenderiye ahalisi şehrin kapılarını açtı’’ derken; Ramazan Şeşen, ‘‘Necmeddin b. Masâl tarafından müdafaa edilen şehirde Şîrkûh, coşkuyla karşılandı’’ bilgisini veriyor. Steven Runciman, II, s. 313, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 47, Ali Beyyumi’nin verdiği bilgiye göre ise Fatîmi hilafetinin merkezi Kahire’ye muhalefet eden tek şehir İskenderiye idi. Ali Beyyumi, a.g.e. s. 116

²⁸⁹ Steven Runciman’a göre; Filistin’den gelen Frank gemilerinin de yardımıyla Şîrkûh, yaklaşık bir ay İskenderiye’de muhasara altında tutulmuş ve erzak sıkıntısı üzerine bir gece gizlice Amaury’nin karargâhının yanından sızarak Yukarı Mısır’a kaçmıştır. Buna çok içerleyen Amaury, Şîrkûh’un peşine düşmek istemiş fakat Şâver’in; Şîrkûh’un Mısır’ı yağmalamasının önemsiz, önemli olanın İskenderiye’yi almak olduğunu söylemesi üzerine sakinleşmiştir. Steven Runciman, II, aynı yer, ayrıca bkz, Amin Maalouf, a.g.e. s. 158

bulundular.²⁹⁰ Anlaşmaya göre; ‘‘Şîrkûh ve Amaury, aynı anda Mısır’dan ülkelerine dönecekler, işgal ettikleri yerleri Şâver’e bırakacaklar. Frank esirleri geri verilecek, buna karşılık Haçlılar, İskenderiye’deki yaralı ve zayıf Müslüman askerleri gemilerle Akkâ’ya taşıyacaklar, onların Şam’a dönmelerine yardım edecekler. İskenderiye, Şâver’e teslim edilecek lakin Şâver, Şîrkûh tarafını tutanları cezalandırmayacak. Şâver, Şîrkûh’tan Mısır’da kaldığı müddet esnasında topladığı vergileri geri almayacak. Ayrıca ona 50.000 dinar, Amaury’ye 30.000 dinar harp tazminatı verecek.’’²⁹¹ Bu şartlarda anlaşmaya varıldı ve 4 Ağustos 1167’de Mısırlılar şehri teslim aldılar. Fakat Şâver’in memurları şehre girince Şîrkûh ile işbirliği yapanları tutuklamaya başladılar. Bu durum üzerine bizzat Selâhaddin Eyyûbî, kral Amaury’ye başvurup tutuklamalara engel olunmasını istedi ve Amaury’nin emriyle bu kimseler serbest bırakıldı. Amaury, Şîrkûh’un yaralı askerlerinin denizden Akkâ’ya nakledilmeleri için gemiler de tahsis etti.²⁹² Şîrkûh’un, 5 Eylül 1167’de Dimaşk’a ulaşmasıyla bu sefer de son buldu.

Şâver, İkinci Mısır Seferi’nden de karlı çıkıp ülkede hâkimiyetini devam ettirmişti. Fakat bu işten karlı çıkan sadece Şâver değildi. Çünkü Haçlılar, Şâver ile yaptıkları bir anlaşmaya göre; ‘‘Haçlılarla Mısırlılar Kahire’de bir Haçlı temsilcisinin bulunması, şehrin kapılarının Nûreddin’in onların üzerine asker göndermesine mâni olmak için Haçlı süvarilerinin elinde kalması ve her yıl Mısır gelirlerinin yüz bin dinarının Haçlılara verilmesi hususunda bir anlaşma yapmışlardı.’’²⁹³ Haçlılar, bu anlaşmaya dayanarak kuvvetli bir süvari birliğini Mısır’da bıraktılar. Müslümanların kazancı ise el-Kamil Şûcâ b. Şâver idi. Bu zat, Nûreddin Mahmud’a haber göndererek dostluk ve itaatini bildiriyordu. Yani Şâver’in oğlu Mısır’da, Nûreddin Mahmud’un askerlerinin bulunmasını yeğliyordu ve her sene belirli bir para göndermeyi taahhüt ediyordu.²⁹⁴

²⁹⁰ Steven Runciman’ın verdiği bilgiye göre; ‘‘Şîrkûh, Frank esirlerinden Arnoul de Turbessel adında bir şövalyeyi Amaury’nin karargâhına göndermiş ve anlaşma istemiştir.’’ Steven Runciman, II, aynı yer

²⁹¹ Ramazan Şeşen, a. g. e. aynı yer.

²⁹² Steven Runciman, II, aynı yer, Malcolm Cameron Lyons-D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 28, Ali Beyyumi, a.g.e. s. 122

²⁹³ İbn el-Esîr, XI, aynı yer

²⁹⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 265-266

4- Üçüncü Mısır Seferi (17 Aralık 1168- 8 Ocak 1169)

Şîrkûh ve Haçlıların Mısır'dan çekilmeleri, Şâver'in rahat bir nefes almasını sağladı. Fakat Şâver, çok geçmeden Haçlı tehlikesi ve bir iç isyan ile baş başa kaldı. 6 Nisan 1168 tarihinde vuku bulan Babeyn muharebesinden önce Şâver, Haçlılarla bir anlaşma yapmıştı. Bu anlaşmaya uygun olarak Haçlılar, Kahire'de bir çarşı açıp Kahire'nin korunması amacıyla Balian d'İbelin komutasında bir birliği de Kahire'de bıraktılar.²⁹⁵ Mısır'daki bu gelişmeleri Nûreddin Mahmud ve Şîrkûh, yakından izlemekteydiler. Şâver'in oğlu el-Kamil Şûcâ da Nûreddin Mahmud taraftarıydı. Kargaşanın eksik olmadığı Mısır'da, tam bu sırada –Haçlıların da tahrikiyle- Yahya el-Hayyât yönetiminde bir isyan daha çıktı. Bu isyanı bastırmak Şâver için pek zor olmadı fakat isyancılar Kudüs'e sığınınca Şâver ile Haçlıların arası açıldı. Bu durum pek tabi Şam ile Kahire'nin tekrar yakınlaşması ve Şâver'in, Haçlılarla yapılan anlaşmaya uymaması ile sonuçlandı.²⁹⁶ Abû'l-Farac, bu isyandan söz etmezken İbn el-Esîr, isim vermeden –Şâver'e düşman olan- Mısır'ın ileri gelenlerinden bir taifenin Haçlılarla bağlantısından, ülkede kalan Haçlıların halka yaptığı zulüm ve işkenceden bahseder. Ortak rivayete göre; vergi toplamak ve Nûreddin Mahmud'un askerlerine karşı kapıları korumak için Mısır'da bulunan Haçlılar, Amaury'ye haber göndermişler, Mısır'ın sahipsiz olduğunu -ve Şâver'in oğlu Kamil'in, Şîrkûh ile haberleştiğini- söyleyerek Amaury'yi Mısır'ı zapt etmeye çağırmışlardır.²⁹⁷

Kral Amaury, Bizans kuvvetlerinin gelmesini beklemek taraftarıydı ve Bizans ile iyi geçinmek istiyordu fakat baronlar, Bizans'ın ganimetten pay almasını

²⁹⁵ Steven Runciman, II, s. 313-314, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 48

²⁹⁶ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Şîrkûh'un, ilk Mısır seferi sonrası 1165'te isyan çıkmış ve o zaman isyancılar, Nûreddin Mahmud'a sığınmışlardı. a.e. s. 45

²⁹⁷ Abû'l-Farac, II, s. 406-407, İbn el-Esîr, XI, s. 272, Buna karşılık Kudüs eşrafi hemen sefere çıkılmasını istemişler fakat Amaury; " *Bana kalırsa oraya gitmemeliyiz. Orası bizim için bir nimettir, malları da nasıl olsa bize gönderiliyor ve biz de bu mallar sayesinde Nûreddin'e karşı güçleniyoruz. Eğer orayı zapt etmek için harekete geçsek, Fatimî halifesi, onun askerleri, bütün ülke halkı ve fellâhlar ülkeyi bize teslim etmezler, onun uğrunda bizimle savaşırlar, sonra da bizden korkarak ülkeyi Nûreddin'e teslim edebilirler. Şayet Nûreddin orayı alır ve oraya Esedüddin gibi bir kumandanını görevlendirirse bu Haçlılar için mahvolmaları ve Suriye topraklarından sürülmeleri demektir.*" dedi. Kudüs eşrafi ısrarla sefere çıkılmasını istediler ve " *Orada ülkeyi müdafaa ve bize karşı himaye edecek kimse yoktur. 'Nûreddin'in askerleri hazırlanıp oraya varıncaya kadar biz çoktan orayı zapt etmiş ve işimizi bitirmiş oluruz. İşte o zaman Nûreddin bizden kurtulmak isteyecektir*" dediler. a.e. s. Aynı yer.

istemiyorlardı. Sonuçta Haçlılar, Şâver ve Nûreddin Mahmud'un arasının düzelmesinden endişe duyarak yeni bir sefer hazırlığına başladılar. Amaury, 1167 Ağustos'unda Mısır'dan döndüğünde Bizans'ta bulunan elçileri Kaysâriye başpiskoposu ile kilercibaşı Edue, İmparatorun yeğeni Maria Komnene ile Sur'a ulaştılar. Amaury ile Maria'nın düğünü 29 Ağustos'ta gerçekleşti. Mezkûr kimselerle gelen Georgios Palaiologos ve Manuel Komnenos, Amaury ile ittifak meselesinde müzakere yetkisine sahiptiler.²⁹⁸ Amaury'nin elçileri, yardım şartlarını imparatora götördüklerinde olumlu bir cevap alamamış olmaları ki Amaury, Bizans'a ittifak meselesini konuşması için tarihçi Willermus'u yolladı. Manuel Komnenos ile yapılan anlaşmaya göre Mısır'da yapılan fetihleri, taksim etmek kararlaştırıldı.²⁹⁹ Baronlar, Bizans'ın gelmesini beklemek taraftarı olmadıklarından Haçlılar, Mısır seferine çıktılar (19 Ekim 1168). Amaury, hazırlıklarını yapıp Humus üzerine yürüyeceği söylentilerini yaydı. Amacı, Mısır'a giderken, Nûreddin Mahmud'u bir müdahaleden alıkoymaktı.³⁰⁰

Haçlıların, Mısır'a doğru yola çıkmaları, Şâver'i endişelendirdi. Amaury, her ne kadar kötü bir niyeti olmadığını, anlaşma şartlarının yerine getirilmesini istediğini, el-Kamil Şûcâ'nın, Şîrkûh ile müzakereler yapması dolayısıyla hareketinin haklı olduğunu³⁰¹, Batı'dan gelen şövalyelerin zaten bir sefer yapacaklarını ve onları dizginlemek için orada olduğunu söylese de;³⁰² Mısır seferine çıkmadan önce Mısır topraklarını baronlarına pay etmesi onun gerçek niyetini ortaya koyuyor.³⁰³ Haçlıların ilk hedefi Bilbîs oldu. Haçlılar, bu kez daha düzenli bir sefer içindeydiler. 4 Kasım günü Bilbîs kuşatılırken Haçlı donanması da Tinnîs'i zapt etti. Birkaç gün süren bir kuşatmadan sonra düşen Bilbîs'te halk, ya esir edildi ya da katledildi. 13 Kasım günü kuşatılan Kahire ise her ne pahasına olursa olsun savunuldu. Durumun bu kadar kritik olması Şâver'i bir kez daha Nûreddin Mahmud'dan yardım istemeye

²⁹⁸ Steven Runciman, II, s. 314-315

²⁹⁹ Steven Runciman, II, s. 316

³⁰⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 272-273

³⁰¹ el-Kâmil, Şîrkûh ile mektuplaşıyordu ve Selâhaddin Eyyûbî'nin kız kardeşi ile evlenme isteğinde idi. Buna ek olarak Selâhaddin'nin de Şâver'in kızlarından birisi ile evlilik hazırlığında olduğu söylentileri yayıldı. Bunlar üzerine Sünnî Türklerden hoşlanmayan bir kısım Mısır ümerası, Amaury'den yardım istemişti. Fikret Işıltan, "Şâver", s. 360-361, Steven Runciman, II, s. 317

³⁰² Steven Runciman, II, s. 318

³⁰³ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 49

sevk etti. Şâver, derhal Nûreddin Mahmud'a elçiler gönderip 1164 yılında kararlaştırılan eski anlaşmayı yürürlüğe koyacağını taahhüt etti. Nûreddin Mahmud, Mısır'ı Haçlılara kaptırmak niyetinde değildi. Mısır'dan ardı arkasına gelen mektuplar Nûreddin Mahmud'un harekete geçmesine sebep oldu. Zira mektuplarda durumun vahametinden dem vuruluyor ve acilen yardım gelmezse Mısır'ın kaybedilebileceği söyleniyordu. Aslında Şâver, böyle bir şey yapmaya pek niyetli değildi fakat el-Kamil, Halife ile görüşerek onu yardım isteğine zorladı.³⁰⁴ Zor durumda kalan Şâver, 12 Kasım günü Mısır'ın³⁰⁵ yakılmasını ve halkın Kahire'ye geçmesini emretti. Elli dört gün süren yangın, halkı fakir düşürdü. Bu zor durumda Mısır'daki askerler de Nûreddin Mahmud ile haberleşiyorlar, Mısır'ın üçte birini Nûreddin Mahmud'a vermeyi vaad ediyorlardı. Şîrkûh'un, Mısır'da kalmasına taraftardılar ve daha önce vaad edilen yerler dışında ayrıca iktalar öneriyorlardı.³⁰⁶

Nûreddin Mahmud, emirleriyle de görüştüktan sonra Şîrkûh'a yeni bir Mısır seferi için emir verdi. Bu sefere Selâhaddin Eyyûbî, Aynüddeve Yarukî, Humartekin, Kutbeddin Yınal b. Hasan, Şihâbeddin Mahmud el-Harîmi, Seyfeddin Ali b. el-Maştûb, Kutbeddin Hüsrev b. Telîl, İzzüddin Curdik, Şerefüddin Bozkuş, Garsüddin Kılıç gibi kumandanlar katıldı.³⁰⁷ Şîrkûh'un özel birliği Esedîler ile birlikte 7.000'den fazla süvari ile Mısır seferine çıkıldı (17 Aralık 1168). Bu seferde de Şîrkûh'un en büyük yardımcısı Selâhaddin Eyyûbî idi. İbn el-Esîr, bu sefere Selâhaddin Eyyûbî'nin isteksiz olarak katıldığını yazar. Bu seferin, evinden, aile ocağından ayrılmak olduğunu ve adeta ölüme gider gibi Mısır'a gittiğini dramatik bir şekilde hikâye eder.³⁰⁸

³⁰⁴ Steven Runciman, II, s. 318-319, Ramazan Şeşen, aynı yer, İbn el-Esîr, el-Âdîd'ın, Nûreddin Mahmud'a müracaatını rivayet eder. Şâver ve oğlunun girişimlerine yer vermez. el-Âdîd, zevcelerinin ve kızlarının saçlarını keserek Nûreddin Mahmud'a gönderdi ve kendilerini Haçlıların elinden kurtarmasını istedi. İbn el-Esîr, XII, s. 273, aynı rivayet, Abû'l-Farac, II, s. 407

³⁰⁵ Yakılan yer, Nil'in doğu kıyısındaki Fustat'tır. Şâver, Kahire'yi yakmak düşüncesini gerçekleştirmemiştir. Fikret Işıltan, a.g.m. s. 362

³⁰⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 273-274

³⁰⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 274, Ali Beyyumi, Nûreddin Mahmud'un bu kimseleri Şîrkûh ile gönderme sebebini; Şîrkûh'un nasıl davranacağını kontrol etmek, daha doğrusu ona güvenle ilgili bir sıkıntı yaşadığı için o kimselerin kendisine rapor vermesini düşündüğüne bağlar. Ali Beyyumi, a.g.e. s. 130

³⁰⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 275, 278

Şîrkûh, 17 Aralık 1168'de Ra's el-Ma'dan yola çıktı. Bu arada Şâver, müzakerelerle Haçlıları, Kahire önlerinde oy alıyor ve Şîrkûh'un gelmesini bekliyordu. Abû'l-Farac ve İbnü'l Esîr'e göre ise Şâver'in, Amaury ile iletişim kurması bir hile idi. Zira Şâver, Amaury'ye eski dostluklarını hatırlatmış ve Mısır'ı kendisine, teslim etmek istediğini fakat Nûreddin Mahmud'dan çekindiğini söylemiştir. Ayrıca Mısır'ı teslim ederse Arapların, canına kastedeceğinden korkmuştur. Haçlılara, gelip yine vergiyi alın ve Nûreddin Mahmud'un, ülkeye sahip olmasına izin vermeyin demiş ve 1.000.000 dinar karşılığı barış yapılmasını istemiştir.³⁰⁹ Haçlılar, Nûreddin Mahmud'un, Mısır'a hâkim olmasından endişeyle, istemeyerek barışa razı oldular. Aldıkları parayla kuvvetlerini takviye etmeyi ve daha güçlü bir saldırıda bulunmayı planladılar.³¹⁰ Abû'l-Farac ve İbn el-Esîr'in ortak ifadelerine göre, eğer Haçlılar Bilbîs'te halka iyi davranmış olsalardı Kahire halkı şehri teslim edebilirlerdi. Fakat Bilbîs'te halk, kılıçtan geçirilmişti ve kendilerinin sonunun da aynı olmasından korkan Kahireliler şehri canla başla müdafaa ettiler.³¹¹ el-Fâkih Ziyâeddin Îsâ'nın önden Kahire'ye ulaşp Şîrkûh'un geldiğini haber vermesiyle Amaury, 2 Ocak 1169'da çekilmeye başladı.³¹² 8 Ocak günü de Şîrkûh, Kahire'ye ulaşınca Nûreddin Mahmud'un, Mısır hâkimiyeti fiili olarak başlamış oldu. Bu, Mısır donanmasının ve zenginliklerinin Müslümanların emrine girdiği ve Kudüs Haçlı Krallığı'nın iki taraftan kuşatıldığı anlamını taşıyordu.

Şîrkûh ve Şam askerlerinin Mısır'a girmesi, halk üzerinde emniyet hissi oluşturdu. Zira iktidar mücadelesinden ve yerli askerlerin olumsuz hareketlerinden halk, bezmişti. Bunların aksine, gelenler disiplinli idi ve halka yaklaşımları iyiydi.³¹³ Şîrkûh, 10 Ocak'ta halifenin sarayına davet edildi. Fakat Şâver, yine -âdeti olduğu

³⁰⁹ Abû'l-Farac, II, s. 407, İbn el-Esîr, XI, s. 273- 374, Steven Runciman, ayrıca "Şîrkûh'un gelişinden rahatsızlık duyan Şâver'in, Amaury'yi uyardığını, Şîrkûh, çölden çıkar çıkmaz bastırmasını öğütlediğini yazar. Ancak Amaury geldiğinde Şîrkûh onun güneyinden sıyrılıp geçmeyi başarmıştır." Steven Runciman, II, s. 319

³¹⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 274

³¹¹ Abû'l-Farac, II, aynı yer, İbn el-Esîr, XI, s. 273

³¹² Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 50, Abû'l-Farac'ın ifadesine göre; Haçlılar, kendilerine 1.000.000 dinar verilmesi şartıyla anlaşmaya varmışlar ve daha Şîrkûh gelmeden Mısır'ı terk etmişlerdir. Bu konuda yazar "Nûreddin, Frankların Mısır'dan ayrıldıklarını haber aldıktan sonra da asker göndermekten fariğ olmadı. Çünkü maksadı Mısırlılara iyilik etmek değil, belki memleketlerine hâkim olmaktı. Onun için Şîrkûh'u ordunun başına geçirdi ve kardeşinin oğlu Selâhaddin'i de alıp hareket etmesini istedi." ifadelerini kullanır. Abû'l-Farac, II, s. 407-408

³¹³ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 50-51

üzere- sözünde durmaya niyetli değildi. Şâver, Nûreddin Mahmud'a vaad edilen paranın, askerlerin iktalarının ve Nûreddin Mahmud'a ayrılacak olan üçte birinin tespiti hususlarında devamlı olarak Şîrkûh'u oyalamaya başladı. Yani Şâver, Şîrkûh'tan kurtulma yollarını arıyordu. Sonunda bir ziyafet tertip edip Şîrkûh'u ve Selâhaddin Eyyûbî'yi tutuklamayı planladı. Şâver, onları tutuklayıp askerlerini de kendi hizmetine alacaktı ve bu askerlerle Haçlılara karşı koyacaktı. Şâver'in, Şîrkûh'a suikast düşüncesi bizzat kendi oğlu el-Kamil Şûcâ tarafından önlendi. Oğlu, eğer böyle yapmaya kararlı olursa bu durumu Şîrkûh'a haber vereceğini söyledi ve babasını bu düşünceden vazgeçirdi.³¹⁴ Şâver'in bu şekilde hareket etmesi ve vaatlerini geciktirmesi, Selâhaddin Eyyûbî başta olmak üzere İzzüddin Curdik ve Şerefüddin Bozkuş gibi kumandanları harekete geçirdi. Selâhaddin Eyyûbî, Şâver'i ortadan kaldırmak için fırsat kolluyordu. Şâver, bir gün Şîrkûh'u ziyarete geldiğinde, Şîrkûh, İmam-ı Şâfi'nin kabrini ziyarete gitmişti. Bu esnada Selâhaddin Eyyûbî ve adamları Şâver'i tutukladılar. Şîrkûh, Şâver'in öldürülmesine *"halifeden emir almadıkça bir şey yapamayız"* diyerek engel oldu ve 18 Ocak günü durumu el-Âdîd'a bildirdiler.³¹⁵ Halifenin de ısrarla Şâver'in idamını istemesi sonucu Şâver idam olundu. Şâver yönetiminden memnun olunmayan ülkede bir kargaşa çıkmadı. Ayrıca halkın, canına kast etmemesi için Şîrkûh, vezirin sarayını halka yağmalattı.³¹⁶

Daha önce belirtildiği üzere ülkede en güçlü kumandan vezir tayin ediliyordu. Bu âdete göre Şîrkûh, Mısır veziri oldu. Şîrkûh adına işleri yürüten ise yeğeni Selâhaddin idi. Yani Şîrkûh, Nûreddin Mahmud'un ordu kumandanı ve el-Âdîd'ın veziri sıfatlarını haizdi. Bu durum, her ne kadar zenci ve Ermeni asıllı askerlerin huzursuzluğuna sebep oldu ise de askerlere anlaşma gereği ülkede iktalar verildi. Şîrkûh ise bunca mücadeleden sonra hâkim olduğu Mısır'da çalışmalarının meyvesini toplayamadı. Vezir tayin olunduktan iki ay sonra kalp rahatsızlığından öldü (23 Mart 1169).³¹⁷

³¹⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 275

³¹⁵ Abû'l-Farac, II, s. 408, İbn el-Esîr, XI, s. 276, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 51

³¹⁶ İbn el-Esîr, XI, aynı yer, Steven Runciman, II, s. 319-320

³¹⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Abû'l-Farac, Şîrkûh'un fazla yemekten öldüğünü yazar. Abû'l-Farac, II, aynı yer, Steven Runciman, II, s. 320

B- SELÂHADDİN EYYÛBÎ'İN MİSİR VEZİRLİĞİ

Şîrkûh'un, Mısır konusundaki ısrarı sonuç verip Mısır, Nûreddin Mahmud'un hâkimiyetine girince Haçlılar, müşkül duruma düştüler. Daha önce ifade ettiğimiz gibi Haçlılar, Dımaşk-Mısır arasında sıkışmış oldular. Tek hareket yönü olan Mısır, artık Nûreddin Mahmud'un elinde olduğundan Amaury, Batı'nın yardımına başvurdu. Amaury, yeni bir Haçlı seferi ricası için 1169 yılı başlarında Patrik Amaury ve Kaysâriye başpiskoposu önderliğinde bir elçilik heyetini yola çıkardı. Bu elçilik heyetinin bindiği gemi iki gün sonra fırtınaya tutulmamış olsaydı Amaury'nin mektupları Alman kralı Friedrich, Fransa kralı VII. Louis, İngiltere kralı II. Henry, Sicilya kraliçesi ve bazı kontlara ulaşmış olacaktı. Sur başpiskoposu Frederic'in başkanlığında –ve Banyas piskoposu Ioannes ile Hospitalier tarikatının ileri gelenlerinden Guibert'in katılımıyla- yeni bir elçilik heyeti yola çıkıncaya kadar kimse deniz yolunun tehlikelerini göze alarak Batı'ya gitmeye cesaret edemedi.³¹⁸

Bu heyet, 1169 Temmuz ayında Roma'ya ulaştı. Fakat dört yıllık boşuna uğraştan sonra Filistin'e döndüler.³¹⁹ Batı'da herkesin bir mazereti vardı. Ülkeleri içindeki istikrarsızlıklardan dem vuran krallar, heyeti eli boş gönderdiler. Kralların bu tutumunu daha ileride görüleceği üzere Selâhaddin Eyyûbî, ağır ödetecektir. Amaury'nin, İstanbul'a gönderdiği elçiler daha başarılı oldular. Franklara karşı yaklaşımı her zaman temkinli olan Manuel –Doğu'daki dengeleri kendi lehine bozmak düşüncesiyle biraz da- yardıma evet cevabı verdi. Mısır'a hâkim olma hevesinden vazgeçmeyen Amaury, Bizans donanmasıyla büyük bir sefer teklifini sevinçle karşıladı. Böylece Haçlı-Bizans ittifakı kuruldu.³²⁰

³¹⁸ Steven Runciman, II, aynı yer.

³¹⁹ Steven Runciman, II, s. 320-321, Işın Demirkent, a.g.e. s. 128

³²⁰ Steven Runciman, II, s. 321, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 55-56, Işın Demirkent, a.g.e. s. Aynı yer. Bizans imparatoru Manuel'in, Mısır'a bir elçi gönderip haraç istediği ve bu istek reddedilince de Mısır'a saldırma tehdidinde bulunduğu da söylenir. Malcolm Cameron Lyons-D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 52

1- Haçlıların Dimyat'ı Muhasara Etmeleri (16 Ekim-13 Aralık 1169)

Şîrkûh'un Mısır'ı ele geçirmesi üzerine Haçlılar harekete geçmişlerdi. Bu sebeple Dimyat'ı ele geçirmeye ve daha sonra Mısır'ı almaya karar verdiler. Kudüs kralı Amaury, 1169 ilkbahar ayında çoğunluğu papazlardan oluşan bir elçi heyetini Bizans'a³²¹ gönderdi. Yapılan müzakereler sonucu iki taraf anlaştılar ve Bizans imparatorunun emriyle Andronikos Kontostephanos kumandasında altmış parçadan oluşan Bizans donanması denize açıldı. Bu donanma ve Haçlılar birleşerek 16 Ekim 1169 tarihinde Mısır'a doğru yola çıktılar ve nihayet 27 Ekim'de Dimyat önlerine ulaştılar.³²²

Selâhaddin Eyyûbî, ilk olarak Dimyat'a asker sevk edip Nil Nehri'nden gemilerle silah ve erzak gönderdi. Hemen ardından Nûreddin Mahmud'a haber verdi. Çünkü Nûreddin Mahmud'un yardımı olmadan bu tehlikeyi atlatmak mümkün gibi görünmüyordu.³²³ Selâhaddin Eyyûbî'nin korktuğu nokta; kendisi Dimyat'a varırsa geride kalan Mısırlıların ayaklanması ve iki ateş arasında kalmaktı.³²⁴ Haçlılar Dimyat Kalesi'ne saldırmaya başladılar. Haçlıların yaptıkları ilk saldırı kulesi yanlış hesaplar sonucu surun kuvvetli olduğu bölüme denk gelmişti. Kale içindekiler şehri çok başarılı bir şekilde savundular hatta zaman zaman dışarı çıkarak meydan savaşı verdiler. Bu durum üzerine Haçlılar, başarı sağlayamadılar ve suçu Bizans ve Franklar birbirleri üzerine atmaya başladılar. Dahası açlık sorunu ile baş başa kaldılar.³²⁵

³²¹ İbn el-Esîr, Haçlı elçilerinin Bizans'a gittiğini değil de Sicilya, Endülüs ve Diğer yerlerdeki Franklara haber ulaştırıldığını rivayet ediyor. İbn el-Esîr, XI, s. 384

³²² Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yerler, Selâhaddin Eyyûbî, Bilbîs üzerine sefer düzenleneceğini düşündüğünden oradaki asker sayısını fazla tutmuştu. Fakat Haçlılar, Dimyat önüne gelince buradan Kahire üzerine yürüse idi Selâhaddin Eyyûbî, zor durumda kalabilirdi. Steven Runciman, II, s. 322-323

³²³ İbn el-Esîr, XI, aynı yer, Steven Runciman, II, s. 323

³²⁴ Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'a hâkim olduğu zaman, Mûtemen el-Hilâfe, Selâhaddin Eyyûbî'yi Mısır'dan çıkarmak için Haçlılardan yardım istedi. Plana göre Haçlılar gelince Selâhaddin Eyyûbî, onları karşılamaya çıkacak, bu arada Mûtemen el-Hilâfe, geride kalan askerleri öldürüp Selâhaddin Eyyûbî'ye saldıracaktı ve iki ateş arasında kalan Selâhaddin Eyyûbî, yok edilecekti. İbn el-Esîr, XI, s. 280, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 54, Bu olay, o zaman için gerçekleşmedi fakat bu kez hayata geçirilebilirdi.

³²⁵ Steven Runciman, II, s. 323-324, Söylendiğine göre Haçlılar, Dimyatlılardan para almışlar ve kuşatmada ısrarcı olmamışlardı. Aydın Usta, a.g.e. s. 186, Bu ittifak, ta en başından yanlış bir karardı. Amaury, savaşın asıl sıkıntılarını Bizanslıların çekmesi için Dimyat'a geç gelmişti. Kuşatmanın

Bu arada Nûreddin Mahmud, Mısır'a asker sevki yapmakla beraber Haçlı topraklarına caydırma mahiyetinde akınlar düzenledi, etrafı yağma etti. Azimleri kırılan Haçlılar, Selâhaddin Eyyûbî'nin kumandanlarından Çavlı el-Esedî vasıtasıyla anlaşma teklifinde bulundular. Esirlerin karşılıklı mübadelesi şartıyla anlaşma sağlandı. İbn el-Esîr'in ifadesiyle *“Dimyat’a pirince giderken evdeki bulgurdan olan”*³²⁶, Haçlılar, geri dönmek zorunda kaldılar. Selâhaddin Eyyûbî'nin bu başarısı, Amaury ile Bizans'ın arasını açtı. Başarısızlığın suçlusunu bulamadılar tabi. Dimyat önündeki başarısından sonra Selâhaddin Eyyûbî ile Bizans'ın ilişkileri hep iyi bir seyir takip etti. Amaury ise Mısır üzerine bir sefer düzenleyemediği gibi ülkesini savunma gayretine düştü.³²⁷

2- Selâhaddin Eyyûbî'nin, Dârum, Gazze Seferleri (8-13 Aralık 1170) ve Eyle'yi Fethi (1171)

Haçlı-Bizans müttefik ordusu, Dimyat önünde başarısız olunca Selâhaddin Eyyûbî, taarruza geçip Kudüs Haçlı Krallığı topraklarına üç sefer düzenledi. Bunlardan sonuncusu fetihle sonuçlandı. Kudüs kralı Amaury İstanbul'a 1171 yılı başlarında bir ziyarete karar vermişti fakat bu ziyaret, Selâhaddin Eyyûbî'nin ani taarruzuyla ertelendi.³²⁸ Selâhaddin Eyyûbî, 1170 Aralık ayı başlarında ağırlıklarını el-Arîş'te bırakarak Dârum önünde göründü. Selâhaddin Eyyûbî karşısında pek direnecek gibi görünmeyen Dârum Kalesi, Amaury'nin zamanında müdahalesiyle kurtuldu. Amaury, iyi talim görmüş askerlerle 18 Aralık'ta Askalan'a ulaşip buradan Gazze'ye geçti. Burada kendisine katılan Templierlerle Dârum'u kuşatan Selâhaddin Eyyûbî'nin saflarını yarmayı başardı.³²⁹ Fakat anlaşılan bu çarpışmada bir galip taraf tayin etmek zordur. Selâhaddin Eyyûbî de kuşatmayı kaldırarak Gazze'ye doğru

başarısız olacağı anlaşılmaya başlandığı zaman, taraflar birbirlerini suçlamaya başladılar. Bizanslıların maddi sıkıntı çektikleri sırada Amaury'nin onlara yardım etmeyişi ve müttefiklerin, tam bir başarı kazanmayı umdukları anda Amaury'nin, anlaşma yapmakla suçlanması, müttefikler arasında bir dayanışmanın hiç var olmadığını gösterir. Malcolm Cameron Lyons-D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 53-54

³²⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 285

³²⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 56-57

³²⁸ Steven Runciman, II, s. 326

³²⁹ Steven Runciman, II, aynı yer, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 60

hareket etti. İbn el-Esîr, buradaki mücadeleye ise Selâhaddin Eyyûbî'nin galip geldiğini ve Amaury'nin esir düşmekten zor kurtulduğunu yazıyor.³³⁰ Amaury, Gazze'ye geldiği zaman buraya Miles de Plancy'yi kale komutanı olarak bırakmıştı. Bu kimsenin emriyle sıkı bir savunma içinde olan şehrin aşağı kısmı, Selâhaddin Eyyûbî'ye fazla direnemedi ve ahalisi katledildi. İç kale direnmeye devam edince Selâhaddin Eyyûbî de geri çekilerek hızla Mısır sınırına döndü.³³¹ Selâhaddin Eyyûbî'nin bu seferden kârı, etrafı bir miktar yağmalamak ve bu yerlerdeki pek çok Müslüman esiri kurtarmak oldu. Ramazan Şeşen'e göre Selâhaddin Eyyûbî, ilk iki seferi Haçlıların dikkatini dağıtmak için yapmıştı. Asıl hedefi, Haçlıların Kızıldeniz'e açılan tek kapısı Eyle'yi fethetmekti. Bu amacını gerçekleştirmek için Fustat Tersanesi'nde prefabrik gemiler yaptırmıştı. Gazze ve Dârum seferi dönüşünün dördüncü günü Eyle Seferi'ne çıkıldı. Hazırlanan prefabrik gemiler Kızıldeniz'e taşındı, birleştirilip Eyle bu sayede 1171 yılı başlarında fethedildi. Kalenin yıkılan kısımları tamir edildikten sonra Selâhaddin Eyyûbî, 6 Mart 1171'de Kahire'ye ulaştı.³³²

3- Kerek-Şevbek Prinkepsliği'ne Sefer (23 Eylül- 16 Kasım 1171) ve Selâhaddin Eyyûbî-Nûreddin Mahmud Anlaşmazlığı

Selâhaddin Eyyûbî, Nûreddin Mahmud'a elçiler göndererek, babası Necmeddin Eyyûb'u Mısır'a göndermesini istemişti. Necmeddin Eyyûb, yanında birçok tüccarla Mısır'a doğru yola çıktı. Selâhaddin Eyyûbî bu sırada Gazze ve Dârum seferinde idi. Yola çıkan kafileye Haçlıların zarar vermesinden çekinen Nûreddin Mahmud, Kerek Kalesi'ni kuşatıp taşa tuttu. Bu esnada Necmeddin Eyyûb ve maiyeti Selâhaddin Eyyûbî'nin yanına ulaşmıştı.³³³ Bu, Dârum ve Gazze seferleri dönüşü Nûreddin Mahmud ile Selâhaddin Eyyûbî'nin arasının bozulduğu söylenir.³³⁴

³³⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 294

³³¹ Steven Runciman, II, aynı yer

³³² Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, İbn el-Esîr, Eyle'nin fetih tarihini 12-21 Aralık 1170 olarak kaydeder. İbn el-Esîr, XI, s. 294

³³³ İbn el-Esîr, XI, s. 285

³³⁴ Selâhaddin Eyyûbî ile Nûreddin Mahmud'un arasında bir soğukluk vardır fakat bu, ilk olarak Nûreddin Mahmud'un, Abbâsî halifesi adına Mısır'da hutbe okutulmasını istediği ama Selâhaddin

İbn el-Esîr'in yazdığına göre bu durum Ekim-Kasım 1171'deki Kerek-Şevbek seferinde gün yüzüne çıkmıştır. Öyle ki Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'dan yola çıkıp Şevbek Kalesi'ni kuşatınca Nûreddin Mahmud da Suriye yönünden Kerek Kalesi'ni kuşattı, yani birbirlerine bir günlük mesafede idiler. Durum bu ahvalde iken Selâhaddin Eyyûbî'ye; *“Eğer Haçlılar bu vaziyette iken Nûreddin, Haçlı topraklarına girerse, bir yandan sen, bir yandan o Haçlılar sıkıştırır ve ellerindeki yerleri zapt edersiniz. Bu takdirde Haçlılar arasından çekilip, ülkeleri de ele geçirilince Mısır'da Nûreddin ile birlikte kalmanız mümkün olmaz. Eğer burada iken Nûreddin senin yanına gelirse mecburen ona katılacaksın, işte o zaman o seni dilediği gibi tahakküm altına alacaktır. Dilerse seni Mısır'da bırakır, dilerse azleder. Sen ona karşı gelecek güçte değilsin, yapacağın en doğru iş Mısır'a dönmendir.”*³³⁵ dediler.

İşte Selâhaddin Eyyûbî'nin, bu apar topar Mısır'a dönüşünü İbn el-Esîr ve Abû'l-Farac, Nûreddin Mahmud ile buluşmaktan korkmasına bağlarlar.³³⁶ Hatta bu konuda Abû'l-Farac, diğer kaynaklarla uyuşmayan bilgiler verir. Ona göre Nûreddin Mahmud, Selâhaddin Eyyûbî'yi kıskanıyordu. Nûreddin Mahmud, *“Ben Kerek'e karşı harekete geçtim, sen de hemen yola çık”* diye haber göndermiş ve Selâhaddin Eyyûbî korktuğu için gitmemişti. Yani Selâhaddin Eyyûbî'nin, Şevbek seferi gerçekleşmemişti.³³⁷ Fakat her iki yazarın da ortak rivayeti; Nûreddin Mahmud'un, Selâhaddin Eyyûbî'ye kızdığı ve bizzat Mısır'a sefer düzenlemeye karar verdiğidir. Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'a dönünce bir toplantı yaparak durumu istişare etti. Selâhaddin Eyyûbî'nin yeğeni Takıyyüddin Ömer, *“ Eğer gelirse onunla harp ederiz ve ülkeden uzaklaştırırız.”* dedi. Bunun üzerine Necmeddin Eyyûb, bu sözleri tasvip etmeyerek Selâhaddin Eyyûbî'ye, Nûreddin Mahmud ile arasını düzeltmesini öğütledi. İbn el-Esîr'in ifadelerinden çıkan sonuca göre Necmeddin Eyyûb, Nûreddin Mahmud'a son derece bağlı bir insandı veya Nûreddin Mahmud'un gücünün

Eyyûbî'nin gerekli altyapıyı hazırlamak için bu işi geciktirdiği zaman ortaya çıkmıştı. Çünkü Mısır'da bir ayaklanmadan Selâhaddin Eyyûbî, doğal olarak çekiniyordu. Bahaddin Kök, “Mısır'ın Alınmasından Sonra Nûreddin Mahmud'la Selâhaddin Eyyûbî Arasında Ortaya Çıkan Soğukluğun Sebepleri, Belleten, LVII/ 219, TTK Basımevi, Ankara 1994, s. 419-421

³³⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 299

³³⁶ İbn el-Esîr, XI, aynı yer, Abû'l-Farac, II, s. 415

³³⁷ Abû'l-Farac, II, aynı yer

farkında idi.³³⁸ Ramazan Şeşen'e göre Selâhaddin Eyyûbî ile Nûreddin Mahmud'un arası çok kötü olmamıştı. Nûreddin Mahmud'a Mısır'dan giden paranın eksik gönderilmeye başlanması ve bu durum üzerine Nûreddin Mahmud'un, Mısır'a teftiş maksatlı görevliler yollaması, Selâhaddin Eyyûbî'nin de bu duruma bir parça bozulması dışında bir soğukluk yaşanmamıştır.³³⁹ Selâhaddin Eyyûbî'nin, Şevbek seferinden Mısır'a ani dönüşü de Amaury'nin, el-Arîş yönünde ilerlemesinden kaynaklanıyordu.³⁴⁰ Babasını dinleyen Selâhaddin Eyyûbî, Nûreddin Mahmud ile arasını düzeltti.

4- Selâhaddin Eyyûbî'nin, İkinci Kerek Seferi (1 Nisan 1173)

Nûreddin Mahmud ile arası düzelen Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'daki işleriyle meşgul olmaya başladı. Bu bağlamda ilk olarak en-Nûbe'deki Hristiyan Krallığı'na 1172-1173 yılları arasında Turan Şah kumandasında sefer düzenlendi. Seferin düzenlenme amacı, bu Hristiyan devletin Yukarı Mısır'daki rejim aleyhtarlarıyla işbirliği içinde olmalarıydı.³⁴¹ Abû'l-Farac, seferin amacını Nubyalılar'ın Yukarı Mısır'daki yağma hareketine bağlarken;³⁴² İbn el-Esîr, Nûreddin Mahmud'un, Mısır'a saldırma ihtimaline karşı Selâhaddin Eyyûbî'nin kendilerine bir yurt hazırlama ihtiyatında olduklarını düşünür.³⁴³ Fakat burasının fakir bir bölge

³³⁸ Babası, Selâhaddin Eyyûbî'ye: *'Ben babanım, bu Şihâbuddin de dayın. Şu gördüklerin arasında seni en çok seven bizleriz. Vallahi eğer ben ve dayın Nûreddin'i görsek onun önünde yer öperiz. Eğer kılıçla senin boynunu vurmamızı emrederse and olsun ki vururuz. Biz bu vaziyette olursak sen diğerlerinin sana ne yapacağını beklersin? Şu yanında gördüğün emirler eğer Nûreddin'i tek başına görseler eyerleri üzerinde duramazlar. Bu ülke onundur. Biz onun memlûkleri ve buradaki nâibleriyiz. Eğer o seni azlederse, "Baş üstüne" der arz ederiz. Yapacağın en doğru iş Nûreddin'e: "Bu ülke için harekete geçmek istediğini duydum. Buna ne lüzum var? Bana bir adam gönder, boynuma mendil bağlayıp sana götürsün. Burada sana karşı gelecek kimse yoktur." diye mektup yazmandır.'* dedi ve Selâhaddin Eyyûbî'yi, Nûreddin Mahmud ile arasını düzeltmesi için ikaz etti. İbn el-Esîr, XI, aynı yer, aynı rivayet için bkz. Abû'l-Farac, II, s. 416

³³⁹ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 61, Nûreddin Mahmud'un Haçlılarla mücadelesinde maddi harcamaların bir kısmının Mısır'dan karşılanması bekleniyordu. Selâhaddin Eyyûbî de Mısır'da düzenlemeler yapıyordu ve Suriye'ye gönderilen mallar yeterli bulunmuyordu. Bu durum üzerine Selâhaddin Eyyûbî'yi teftiş için Nûreddin Mahmud'un Mısır'a müfettiş göndermesi, aradaki kırgınlığın bir başka sebebi idi. Bahaddin Kök, a.g.m. s. 425-429

³⁴⁰ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 60, aynı yazar, Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti, s. 40

³⁴¹ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 62

³⁴² Abû'l-Farac, II, s. 416

³⁴³ İbn el-Esîr, XI, s. 310, 311

oluşundan dolayı Turan Şah, Mısır'a geri döndü.³⁴⁴ Bundan başka olarak Nûreddin Mahmud'un izniyle 1174 yılı başlarında Yemen Seferi'ne çıkılmış ve buralar da fethedilmiştir. Ayrıca Şerefüddin Bozkuş'un Libya seferleri de bu dönemde gerçekleşti.³⁴⁵ Bütün bu hareketler Nûreddin Mahmud'un bilgisi dâhilinde gerçekleşmiştir ve Nûreddin Mahmud, bunları kendi icraatları olarak halifeye bildirmiştir. Bu yayılmanın bir diğer sebebi de Mısır'da biriken askeri güce yeni sahalar açmaktır.³⁴⁶

Selâhaddin Eyyûbî, 1 Nisan 1173'te ikinci kez Kerek Seferi'ne çıkarken yanında Nûreddin Mahmud'a göndereceği hediyeler de vardı. İbn el-Esîr'in anlatımına göre Selâhaddin Eyyûbî, Kerek'te Nûreddin Mahmud ile birleşecekti. Daha önce Şevbek Seferi'nden dönünce Nûreddin Mahmud, bu harekete kızmıştı ve Selâhaddin Eyyûbî de Kerek üzerine yeni bir sefere çıkmaya söz vermişti. Kerek'e gelen Selâhaddin Eyyûbî, Nûreddin Mahmud'un hareketini haber alınca babasının ölümü üzerine Mısır'ın elinden çıkmasından korktuğunu beyan ederek geri çekildi. Mısır'a döndüğünde ise Necmeddin Eyyûb ölmüştü.³⁴⁷ İbn el-Esîr'in eserine dayanan çağdaş yazarlar da Selâhaddin Eyyûbî'nin, Nûreddin Mahmud ile karşılaşmaktan bu sefer de korktuğunu kabul ederler. Steven Runciman'a göre Amaury, 1173 yılında Çukurova'ya sefer düzenlemişti. Kralın yokluğundan istifadeyle Nûreddin Mahmud, Mâverâ-i Ürdün'e akın düzenledi ve Selâhaddin Eyyûbî'yi de yardıma çağırdı. Babasının öğütlerine uyan Selâhaddin Eyyûbî, Kerek'e sefer düzenledi. Nûreddin Mahmud, Selâhaddin Eyyûbî'ye doğru yaklaşınca Selâhaddin Eyyûbî geri çekildi. Yazarın görüşüne göre Selâhaddin Eyyûbî, Nûreddin Mahmud ile arasında bulunan ve bir tampon bölge oluşturan bu Haçlı kalesini ortadan kaldırmak istememişti.³⁴⁸ Müslümanların en çok Kerek-Şevbek Prinkepsliği'nden zarar gördüğü düşünülürse bu fikre katılmak zordur. Nitekim İbn Cübeyr, Kerek'i, Hristiyanların en büyük kalesi olarak kaydeder. Burası, Hicaz yolunu kestiği için Müslümanların hacca

³⁴⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 311, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Abû'l-Farac, II, s. 416-417

³⁴⁵ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 63

³⁴⁶ Ramazan Şeşen, "Selâhaddin Eyyûbî Devrinde Libya'da Türkler ve Karakuş Meselesi", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul 1982, s. 173-174

³⁴⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 315, 316

³⁴⁸ Steven Runciman, II, s. 330, P. M. Holt, Haçlılar Çağı, s. 52, bu konuların değerlendirmesi için bkz; Bahaddin Kök, a.g.m. s. 429-444

gıtmesi engelleniyordu ve İbn Cübeyr'in anlatımına göre dört yüz köy buraya bağlıydı ve Filistin toprağının en güzel yerindeydi.³⁴⁹

Yukarıda Selâhaddin Eyyûbî'nin, sefere çıkarken Nûreddin Mahmud'a gönderilmek üzere yanına hediyeler aldığını söylemiştik. Selâhaddin Eyyûbî, Kerek'e ulaşınca kalenin etrafını yağmalamış ve Haçlılara rehberlik eden etraftaki bedevileri dağıtmıştı. Buradan Şam'a giden bir kabileyle hediyeleri Nûreddin Mahmud'a gönderdi. Bu esnada babasının ölümü üzerine ülkede bir karışıklık çıkmasından korktuğu için Mısır'a döndü. Hediyeler Nûreddin Mahmud, Haleb'de iken ulaştı. Nûreddin Mahmud, bu sıralarda Anadolu Selçukluları ile uğraşmaktaydı.³⁵⁰

³⁴⁹ İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, Çev. İsmail Güler, Selenge Yay. İstanbul 2003, s. 212

³⁵⁰ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜREDDİN MAHMUD’UN ÖLÜMÜNDEN HİTTİN SAVAŞINA KADAR SELÂHADDİN EYYÛBÎ’NİN HAÇLILARLA MÜCADELESİ

A- SELÂHADDİN EYYÛBÎ’NİN REMLE YENİLGİSİNE KADAR HAÇLILARLA MÜCADELESİ

1- Banyas Kuşatması (1174)

1174 yılına gelindiğinde Nûreddin Mahmud Zengî, 15 Mayıs’ta Dımaşk’ta öldü. Onun ölümü Müslümanların, Haçlılar karşısında güç kaybetmesi manasına gelir ki bu, sonraları daha net bir şekilde görülecektir. İbn el-Esîr, daha önce anlattığımız üzere Selâhaddin Eyyûbî ile Nûreddin Mahmud’un aralarının son zamanlarda açıldığını haber veriyordu. Bu bağlamda anlattığına göre Selâhaddin Eyyûbî’nin tavrını Haçlılara karşı savaşta gevşek olmak olarak yorumlayan Nûreddin Mahmud, Mısır üzerine sefere hazırlanıyordu ki 15 Mayıs 1174’te vefat etti.³⁵¹ Yerine oğlu es-Salih İsmail geçti.

Nûreddin Mahmud’un ölümü üzerine Haçlılar, derhal harekete geçtiler ve Banyas’ı kuşatma altına aldılar (1174). es-Sâlih İsmail adına işleri yürüten İbn el-Mukaddem, Dımaşk’tan harekete geçti fakat Amaury’ye karşı pek şansının olmadığını bildiğinden anlaşma yollarını aradı. İbn el-Mukaddem, büyük miktar para yanında Dımaşk’taki Frank esirlerini serbest bırakmayı ve Selâhaddin Eyyûbî’ye karşı ittifak teklif etti.³⁵² İbn el-Esîr’in ifadesine göre İbn el-Mukaddem, Amaury’ye

³⁵¹ İbn el-Esîr, XI, s. 322

³⁵² Steven Runciman, II, s. 333, Burada Nûreddin Mahmud’un dul eşinin, Haçlılarla anlaşmaya çalıştığı fakat Amaury’nin, daha fazlasını umut ettiği için kuşatmayı bir müddet daha sürdürdüğü de

gönderdiği haberde; eğer Banyas'tan dönmezlerse Musul hükümdarı Seyfeddin ve Mısır valisi Selâhaddin Eyyûbî ile anlaşıp savaşmakla tehdit etti.³⁵³ Sefer sırasında zaten hasta olan Amaury, anlaşmayı uygun buldu ve Kudüs'e döndüğünde hastalığı iyice nüksetti. Nihayetinde 11 Temmuz 1174'te öldü.³⁵⁴ Haçlıların, kuşatmasını haber alan Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'dan çıkmıştı. Fakat Sadr'a geldiği esnada Müslümanların, Haçlılarla anlaştığı haberini aldı ve geri döndü.³⁵⁵

2- Sicilya Donanması'nın İskenderiye Seferi (26-30 Temmuz 1174)

Nisan 1174 yılında Mısır'da Fâtımî taraftarları ayaklanmak istediler. Selâhaddin Eyyûbî'nin askerlerinden de bazılarını saflarına çeken bu kimseler, sahildeki Haçlıları ve Sicilyalıları Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı kendileriyle birleşmeye çağırdılar ve kendilerine bazı toprakları vaat ettiler. Daha önce Dimyat muhasarası esnasında yapılmak istenen bu kez de uygulanmak istendi. Yani Haçlılar geldiği zaman Selâhaddin Eyyûbî, onları karşılamak için çıkınca Mısır'daki isyancılar da harekete geçeceklerdi ve Selâhaddin Eyyûbî iki ateş arasında kalacaktı. Selâhaddin Eyyûbî, bertaraf edilince Şîî hilafeti tekrar kurulacaktı. Burada Selâhaddin Eyyûbî'nin işine yarayan, bu isyancıların kendi aralarında anlaşamamalarıydı. Seçilecek vezir konusunda Ruzzîkoğulları ve Şâveroğulları, anlaşmazlığa düşünce İbn Necâ, bu durumdan haberdar oldu ve Selâhaddin Eyyûbî'ye haber verdi. Selâhaddin Eyyûbî, sorumlu kimseleri idam ederek bu tehlikeyi savuşturdu.³⁵⁶ Fakat şimdi de Sicilya donanması tehlikesi vardı. Nûreddin Mahmud'un ölümünden de istifade ile Haçlılar, Selâhaddin Eyyûbî'ye saldırdılar. Sicilya kralı II. Guillaume'un Bizans'a karşı bir gövde gösterisine dönüşen bu

söylenir fakat bu durumu destekleyecek kaynaklar mevcut değildir ve İbn el-Mukaddem'in teşebbüsleri zikredilir. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 97

³⁵³ İbn el-Esîr, XI, 326, 327

³⁵⁴ Steven Runciman, II, Aynı yer.

³⁵⁵ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 65, Abû'l-Farac, Haçlıların, Banyas'ı kuşatmasından bahsetmez. Şamlıların, Haçlılarla anlaşmasından bahseden yazar, bunu da es-Salih'in niyetini isteyen Selâhaddin Eyyûbî'den korkan Şam halkının, Amaury'ye haber göndermelerine bağlar. Abû'l-Farac, II, s. 418

³⁵⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 320

çıkartmada³⁵⁷ beklenmeyen şey Amaury'nin ölümüydü. Amaury'nin ölümünden habersiz olan Sicilya donanması, 25 Temmuz 1174'te Lecce kontu Tankred kumandasında İskenderiye önüne geldiler.³⁵⁸ İbn el-Esîr'in verdiği bilgiye göre bu donanma, iki yüz kırk gemiden oluşuyordu. Elli bin piyade ve bin beş yüz süvari sefere katılmıştı.³⁵⁹ Sicilyalıların, Bizans ile araları bozuktur ve bu seferde çok iddialıydılar. Bizans yardımı almayı hiç düşünmemişlerdi çünkü Kudüs'ün yardımından mahrum kalacakları da ihtimal dâhilinde değildi.³⁶⁰

İskenderiye halkı, Sicilyalıları karşılamak ve karaya ulaşmalarını engellemek niyetindeydi fakat şehrin valisi surlarda savunma yapmayı uygun buldu ve durumu Selâhaddin Eyyûbî'ye haber verdi. Şehir halkı, çok iyi bir müdafaa gerçekleştirdiler. Kuşatmanın üçüncü günü şehirden bir çıkış hareketiyle Haçlılara zaiyat verdirdiler. Haçlıların moralleri bozulmuştu. Selâhaddin Eyyûbî'nin geldiğini haber aldıklarında ise daha bir şevkle savaşa devam ettiler ve Müslümanların, Haçlı karargâhına geceleyin düzenledikleri saldırı, Haçlıların sonunu getirdi. İbn el-Esîr, bu mücadelenin sonunu şu şekilde tasvir eder; *“(...) (Haçlılar,) Binmek için savaş gemilerini sahile yanaştırdılar. Bir kısmı binip kurtuldu, bir kısmı da boğuldu. Bazı Müslümanlar denize dalıp Frank savaş gemilerini deldi ve bu gemiler su alıp battılar. Üç yüz Frank süvarisi tepenin başına sığındı ve Müslümanlar sabah erkenden bunlarla savaşa girdi. Muharebe kuşluk vaktine kadar sürdü. İskenderiyye halkı onları mağlûp ve perişan etti, kimi öldürüldü, kimi de esir düştü. (...)”*³⁶¹

3- Trablus Kontu III. Raimond'un Hama Üzerine Seferi (Ocak-Şubat 1175)

Haçlı-İslam mücadelesinde Kral Amaury ile Müslümanlara karşı güçlü bir dönem yaşamıştı. Amaury'nin ölümü ile tahta on üç yaşındaki cüzzamlı IV. Baudouin çıkarıldı. Küçük yaştaki krala bir naib tayin olunmadığından, en yakın

³⁵⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Topraklarının tehlikede olduğuna dair imparator Manuel, Selâhaddin'i uyarmıştı. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 100

³⁵⁸ Steven Runciman, II, s. 337

³⁵⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 330

³⁶⁰ Steven Runciman, II, aynı yer

³⁶¹ İbn el-Esîr, XI, s. 330-331

akrabası olması hasebiyle Trablus kontu Raimond, kralın naibliğine talip oldu. 1174'ün sonbaharında kralın naibliğine tayin edilen Raimond'un destekçileri II. Onfroi de Toron, İbelin ailesi ve Renaud de Sidon olmuşlardı.³⁶² Raimond'un naib tayin edilişi, Kudüs Krallığı'nı ikiye ayırdı diyebiliriz. İlk grup, yerli baronlardan ve Hospitalierlerden oluşan Raimond'un idaresindeki gruptu. Bunlar, komşularıyla iyi geçinmeye gayret eden, barış yanlısı insanlardı. İkinci grup ise –daha ileride görüleceği üzere- Kudüs Krallığı'nı felakete sürükleyen gruptu. Bunlar, savaşçı ideallerle dolu ve Renaud de Chatillon'un idaresindeki Templierlerdi.³⁶³ Raimond, bir naib sıfatıyla bu kritik ortamda Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı durmaya çalışacaktı. Raimond'un ilk ve en önemli vazifesi Selâhaddin Eyyûbî'nin yükselişini engellemekti.

Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'dan gelen takviye kuvvetlerle Haleb'e doğru yola çıktı. 9 Aralık 1174'te Humus'a giren Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı iç kale direndi ve bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, orada bir birlik bırakarak Hama üzerinden Haleb'e yürüdü. 30 Aralık'ta Haleb muhasarasına başlandı ve Gümüştegin, Haşhâşîler ve Haçlılardan yardım istedi.³⁶⁴ Selâhaddin Eyyûbî, Haleb muhasarasında iken Haçlılardan gelen ilk müdahale, Hama üzerine oldu. Ocak-Şubat 1175 yılında Trablus kontu III. Raimond, Hama üzerine bir sefer düzenledi ve Selâhaddin Eyyûbî'yi Haleb muhasarasından vazgeçirmeye çalıştı.³⁶⁵ Bu akın, istenen sonucu verdi ve Selâhaddin Eyyûbî, kuşatmayı kaldırdı. Raimond da geri çekildi. Bütün bu hizmetlere karşılık Gümüştegin, bir minnettarlık nişanesi olarak– İslam'a büyük zararları dokunan ve Haleb zindanında bulunan- Renaud de Chatillon, Joscelin de Courtenay ve bütün Haçlı esirleri serbest bıraktı.³⁶⁶

³⁶² Steven Runciman, II, s. 338-339, Işın Demirkent, a.g.e. s. 129

³⁶³ Steven Runciman, II, s. 339, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer

³⁶⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 335-336

³⁶⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 336, Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 95

³⁶⁶ Steven Runciman, II, s. 341, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 71

4- Ayn el-Carr Savaşı (1176) ve Haçlıların Yardım Bulma Çabaları

Selâhaddin Eyyûbî, 1175 Temmuz-Ağustos yılında Kurûn-i Hama'da kazandığı zaferden³⁶⁷ sonra Dımaşk'a geldi. Bu esnada Haçlılar bir elçilik heyeti göndererek Selâhaddin Eyyûbî'den barış isteğinde bulundular ve Selâhaddin Eyyûbî de kabul edince bir anlaşma imzalandı. Fakat 1176 yılı başlarında Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haleb'i kuşatması sırasında Kudüs kralı IV. Baudouin, anlaşmayı bozarak sefer hazırlıkları yapmaya başladı. Selâhaddin Eyyûbî, Misyâf Kalesi'ni kuşattığı sırada IV. Baudouin ve III. Raimond yola çıktılar. Cübeyl istikametinden gelen Haçlıların bir kısmını Baalbek hâkimi Şemseddin b. el-Mukaddem, Bika yakınlarında bozguna uğratıp bir miktarını esir aldıysa da; IV. Baudouin ve III. Raimond'un birleşip Dımaşk'a ilerleyişlerinde Turan Şah, el-Mukaddem kadar şanslı değildi. Ayn el-Carr mevkiinde Haçlılar karşısında yenilgiye uğrayan Dımaşk ordusu geri çekildi.³⁶⁸ Müslümanların çekilişini müteakip Haçlılar da daha fazla ilerleme riskine girmeyerek çekilmek zorunda kaldılar. Bu savaştan sonra Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'a döndü.

Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'da içişleriyle meşgul olurken Haçlılar da iç problemlerini halletme çabasına girdiler. IV. Baudouin on altı yaşına girince Raymond'un, naibliği sona erdi. Baudouin, hasta olduğundan krallığın geleceği için kralın kız kardeşi Sibylle'ya bir eş arayışına girildi. 1175 yılında Filistin'e davet edilmiş olan Guillaume Longue-Epêe, 1176'da Sayda'ya geldi ve kendisine Askalan ile Yafa kontlukları verilip Sibylle ile nikâhlandı. Fakat 1177 yılında malarya hastalığından ölünce krallık, yeni bir varis arayışına girdi.³⁶⁹ Sibylle için Avrupa'da uygun bir eş arayan elçiler aynı zamanda Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı müttefikler de arıyorlardı. Avrupa hükümdarları kendi dertleriyle ilgilendiklerinden geriye kalan tek müttefik Bizans olabilirdi. Fakat Bizans, 1176'da Kılıcarslan tarafından

³⁶⁷ Hama yakınlarındaki Kurûn-i Hama denilen mevkide 13 Nisan 1175'te Selâhaddin Eyyûbî, Seyfeddin'in askerlerini bozgun vaziyette geri gönderdi ve Haleb'i kuşattı. Fakat Haleb kuşatması barışla sonuçlandı. İbn el-Esîr, XI, s. 337-338, İbn el-Adîm, a.g.e. s. 174-175, Steven Runciman, II, aynı yer.

³⁶⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 350, Steven Runciman, II, s. 343, Ramazan Şeşen, Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti, s. 64, aynı yazar, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 96

³⁶⁹ Steven Runciman, II, s. 344, Işın Demirkent, a.g.e. s. 129

Miryokefalon'da³⁷⁰ bozguna uğratılınca bu ihtimal de zora girdi. Flandre kontu Thierry'nin Doğu'yu ziyareti yardımdan çok Kudüs kraliçesini akrabalarıyla evlendirmek niyetinden ibaret olduğundan Batı'dan gelen soylu yardımı da boşa çıktı.³⁷¹ Miryokefalon hezimetinin yaralarına rağmen Bizans, Mısır'a yapılacak bir sefer için donanma gönderdi fakat bu donanma Kudüs'e ulaşınca gördü ki Kudüs, bir sefer yapamayacak kadar kendi içişleriyle meşguldü, bunun üzerine donanma geri döndü.³⁷²

B-SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN REMLE YENİLGİSİ VE SONRASINDAKİ MÜCADELESİ

1- Selâhaddin Eyyûbî'nin, Remle Yenilgisi (25 Kasım 1177)

Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'dan hareket edip 18 Kasım 1176'da Filistin topraklarına ulaştı. Selâhaddin Eyyûbî'nin bu sefere çıkma sebebi, Mısır'a gelen Mardin ve Hısn Keyfâ Artuklu elçilerinin Kudüs Krallığı tarafından esir edilmeleridir. Selâhaddin Eyyûbî'den, Gazze üzerine bir sefer bekleniyor olmalı ki Templierler, Gazze'de savunma önlemleri almaya başladılar. Fakat Gazze ve Dârum'da bir miktar yağmada bulunduktan sonra Selâhaddin Eyyûbî, Askalan'a yöneldi.³⁷³ Selâhaddin Eyyûbî'den önce Askalan'a ulaşmayı başaran Baudouin, krallığın savaşabilecek tüm erkeklerini Askalan'a çağırdı. Askalan'dan gelen çağrıya ilk cevap veren grubu Selâhaddin Eyyûbî, esir aldı. Baudouin'i belki de Askalan'dan dışarı çıkarmak amacıyla Kudüs üzerine harekete geçti.³⁷⁴ Haçlı kuvvetlerinin Askalan'da bulunmasını Selâhaddin Eyyûbî, yanlış değerlendirmiş olacak ki, askerlerin etrafa yağmaya çıkmasına müsaade etti. İbn el-Esîr, Haçlıların, Müslümanlara karşı asker çıkarmamaları üzerine Müslümanların hırslarının daha

³⁷⁰ Savaş ve değerlendirmeleri için Bkz. Abdulhaluk Çay, II. Kılıç Arslan, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ankara 1987, s. 68-88

³⁷¹ Steven Runciman, II, s. 344-345

³⁷² Steven Runciman, II, s. 347

³⁷³ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, aynı yer

³⁷⁴ Steven Runciman, II, s. 348

arttığını söylüyor.³⁷⁵ Selâhaddin Eyyûbî'nin askerleri, disiplinsiz bir şekilde ilerlerken Baudouin, Askalan'dan Gazze'ye haber gönderip kendisiyle birleşmelerini emretti.³⁷⁶ Birleşen Haçlılar 25 Kasım 1177'de Remle yakınlarında bir vadiden geçmekte olan Müslümanlara saldırdılar. Selâhaddin Eyyûbî'nin askerlerinden bir kısmı erzak tedarikindeydiler hem de etrafta Haçlılardan kimse görülmediği için askerlerin üzerlerinde zırhlar yoktu.³⁷⁷ Haçlıların bu saldırısından Selâhaddin Eyyûbî, özel muhafız birliği sayesinde kurtulabildi. Hatta İbn el-Esîr, bir Haçlı askerinin Selâhaddin Eyyûbî'ye saldırarak kadar yaklaştığını ama ona ulaşmadan öldürüldüğünü haber veriyor.³⁷⁸

Müslümanlar, ganimetleri bırakıp canlarını zor kurtardılar. Geride kalan birçok Müslüman katledildi. Ordusunu tekrar bir araya toplamayı başarabilen Selâhaddin Eyyûbî, bedevi saldırıları arasında Sina Çölü'nü geçerek 9 Aralık 1177'de Mısır'a ulaştı.³⁷⁹ Selâhaddin Eyyûbî'nin Remle yenilgisi hakkında Ramazan Şeşen'in değerlendirmesi; Haçlıların bu galibiyetinin çok abartılmasının yanlış olacağı, çünkü Müslümanlara düşmandan çok çölün ve bedevi saldırılarının zarar verdiği yönündedir. Çölde zayıat daha da artabilirdi bu da Kadı el-Fâdıl'ın çöle rehberler gönderip yolunu kaybedenleri toplatması ile önlendi.³⁸⁰

2- Selâhaddin Eyyûbî'nin, Merciuuyn Zaferi (9 Haziran 1179) ve Beyt el-Ahzân Kalesi'ni Fethi (29 Ağustos 1179)

1177 yılında Flandre kontu Philippe'nin, iki başarısız seferinin olduğu görülüyor. Bunlardan ilki Trablus kontu ile beraber Hama üzerine yapıldı. Kral

³⁷⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 354

³⁷⁶ Abû'l-Farac, bu konuda çok canlı tasvirle Kralın, hastalığına rağmen atından inip Kutsal Haç'ın önünde eğilip ağladığını ve bu durumu gören Frankların savaşımaya yemin ettiklerini rivayet ediyor. Abû'l-Farac, II, s. 423

³⁷⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer. Steven Runciman, II, s. 348-349, İbn el-Esîr, XI, aynı yer.

³⁷⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 354-355

³⁷⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 355

³⁸⁰ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 98, Abû'l-Farac, bu konuda da farklı bilgiler verip; çöle kaçan Türkleri imha etmek için Frankların beş gün uğraştıklarını ve bunlardan birçoklarını bulup öldürdüklerini veya esir aldıklarını söylüyor. Abû'l-Farac, II, aynı yer.

Baudouin'ın de yardım göndermesiyle Hama kuşatıldı. 14 Kasım'da kuşatılan şehir önünde şiddetli çarpışmalar yaşandı ve Haçlılar, mağlup şekilde geri çekildiler.³⁸¹ Flandre kontu daha sonra Antakya hâkimi Bohemund ile birleşti ve Harîm'i kuşatma altına aldılar. Pek başarılı olmayan bu kuşatma ise es-Sâlih İsmail'in, Selâhaddin Eyyûbî'nin yaklaşmakta olduğunu söylemesiyle son buldu. Bu başarısızlıktan sonra Flandre kontu Filistin'den ayrıldı.³⁸²

Selâhaddin Eyyûbî'nin, 25 Kasım 1177'deki Remle yenilgisi, Kudüs Krallığı'nı bir müddet rahatlattı fakat Banyas'ın, Selâhaddin Eyyûbî'nin elinde oluşu, savunma açısından tehlike arz ediyordu. Bunun için Onfroi de Toron, Hunin Kalesi'ni sağlamlaştırırken, Krallık da Huleh ve Taberiye Gölleri arasında bir kale yapımına başladılar. Bu kale, Yakub Geçidi mevkiine hâkim olmak için yapılmak istenmişti. İstiraplar Geçidi denen mevkide bulunan bir meşe ağacı, Müslüman-Haçlı sınırı konumunda idi. Haçlılarla Müslümanlar arasında, buraya herhangi bir müdahalede bulunulmaması konusunda anlaşma olduğundan Baudouin, kaleyi başka yere yapma arzusundaydı. Fakat Templierlerin ısrarı sonucu kale yapımına karar verildi. Bölge Müslümanları, Selâhaddin Eyyûbî'ye başvurdular ve Selâhaddin Eyyûbî, buraya kale yapılmaması için önce 60.000 sonra da 100.000 altın teklif etti. Baudouin, bunu kabul etmeyince Selâhaddin Eyyûbî, buraya müdahaleye karar verdi.³⁸³

³⁸¹ İbn el-Esîr, XI, s. 355-356, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 99, Steven Runciman, Dımaşk birliklerinin bölgeye yaklaşmasıyla kuşatmanın kaldırıldığını söyler ve çarpışmalardan bahsetmez. Steven Runciman, II, s. 348,

³⁸² Steven Runciman, II, aynı yer, Haçlılar, Gümüştegin ile es-Salih arasındaki anlaşmazlıktan faydalanarak böyle bir sefere girişmişlerdi. Nüreddin Mahmud zamanından beri devlet içinde önemli bir mevki elde etmiş olan Ebu Salih b. el-Acemî, Bâtıniler tarafından öldürülünce bu olayın sorumlusunun Gümüştegin olduğu söylenmeye başladı. Artan tepkiler üzerine es-Salih, Harîm'i ondan almak ve tutuklatmak istedi. Bu durumda Gümüştegin isyan etti ve sonucunda öldürüldü. İşte bu anlaşmazlık ortamında Haçlılar, Harîm'i kuşattılar. es-Salih, Selâhaddin Eyyûbî'nin geldiğini söylemesiyle bu kuşatma kaldırıldı. İbn el-Esîr, XI, s. 356-357

³⁸³ Steven Runciman, II, s. 349-350, ayrıca bkz. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 101, Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılara 60 bin dinar teklifi reddedildi çünkü bu kale, burada bulunduğu sürece İslam beldelerini zapt etmek daha kolay olacaktı. İbn el-Esîr, XI, s. 365

Selâhaddin Eyyûbî, 23 Mart 1178'de Mısır'dan çıkmıştı. Selâhaddin Eyyûbî, bu arada Baalbek konusunda İbn el-Mukaddem'in isyanıyla³⁸⁴ uğraşmak zorunda kaldı. 1178 yılı her iki taraf için de genelde sakin geçti. Karşılıklı birkaç yağma akını dışında başka mücadele yaşanmadı,³⁸⁵ ta ki 1179 yılında kral Baudouin Müslümanlara yönelik yağma seferine girişinceye kadar. Bu yıl, ilkbaharda yaylalara sevk edilen koyun sürülerini gasp etmek için kral Baudouin, Dımaşk-Banyas arasında akında bulundu. Durumu anlaması için gönderilen Selâhaddin Eyyûbî'nin yeğeni Ferruh Şah, kralı Banyas'ta dar bir vadide (Tell el-Harra) baskına uğrattı. Onfroi de Toron'un gayretleriyle bu baskın savuşturulabildi fakat Onfroi de Toron, aldığı yaralar sebebiyle 22 Nisan 1179'da Hunîn'de öldü.³⁸⁶

Ferruh Şah'ın, Banyas'taki başarısını müteakip Selâhaddin Eyyûbî, Beyt el-Ahzân Kalesi üzerine sefere çıktı. Kalenin savunma hattını aşamayan Selâhaddin Eyyûbî, Banyas'a çekildi. Beyrut ve Sayda arasına akıncılar çıkarmıştı ki; Baudouin, Raimond'u da alarak Toron'a ulaştı. Baudouin, Ferruh Şah'ın zengin ganimetle dönmekte olduğunu duyunca Mercuiyûn Vadisi'nde onu yakalamak için harekete geçti. Ferruh Şah'ın, Haçlılardan zarara uğramaması Selâhaddin Eyyûbî'nin dikkati sayesinde önlendi. Selâhaddin Eyyûbî, Banyas tepesinden etrafı gözetlerken Ürdün'ün öte yakasında koyun sürülerinin kaçışmakta olduğunu gördü. Bu esnada bir çoban gelip Haçlı askerleri gördüğünü söyledi.³⁸⁷

Ferruh Şah ile Haçlılar 9 Haziran 1179'da karşılaştılar. Haçlı ordusu, Ferruh Şah'ı kaçırmaya zorluyordu ki daha önde giden Raimond ve Templierler, Mercuiyûn Vadisi'nin girişinde Selâhaddin Eyyûbî ile karşı karşıya kaldılar. Raimond ve

³⁸⁴ Dımaşk'ın zaptı sırasında Selâhaddin Eyyûbî'ye yardım eden İbn el-Mukaddem'e, alındığı zaman Baalbek verilmişti. Selâhaddin Eyyûbî'nin kardeşi Şemsüddeve, burasının kendisine verilmesini istedi. Bu isteğe karşı çıkan İbn el-Mukaddem, Baalbek'e çekildi. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, Baalbek'i muhasaraya başladı. Şehir alınmadan şehir önünden ayrılan Selâhaddin Eyyûbî, kuşatma için birlikler bıraktı. Muhasaranın uzaması üzerine İbn el-Mukaddem, başka yerler karşılığı şehri teslim razı oldu. İbn el-Esîr, XI, s. 360-361

³⁸⁵ Bunlar Humus ve Hama üzerine düzenlenen yağmalardır. İbn el-Esîr, XI, s. 359-360

³⁸⁶ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Steven Runciman, Selâhaddin Eyyûbî'nin yeğenini, Faruk Şah olarak kaydeder. Yaşanan olaylar için bkz. Steven Runciman, II, s. 350-351, İbn el-Esîr'in, Henri diye bahsettiği kişi Onfroi olmalıdır. İbn el-Esîr, XI, s. 362

³⁸⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 101-103, Steven Runciman, II, s. 351, İbn el-Esîr, Selâhaddin Eyyûbî'nin, bu gözlemlerinden ve Baudouin'den bahsetmez. Bu kimseler, Antakya ve Lazkiye hâkimleri ile Trablus kontu idi. İbn el-Esîr, XI, aynı yer.

Templierlerin saldırısı, Selâhaddin Eyyûbî tarafından geri püskürtüldü ve Haçlılar, kralın yanına kadar kovalandı. Raimond ve Baudouin, Beaufort Kalesi'ne sığınarak kurtuldu. Kaçamayan Haçlılardan kalanlar ya katledildi ya da esir edildiler. Esirler, arasında Templierler'in üstadı Edue de St. Amand, Baudouin d'Ibelin ve Hugue de Galilée gibi kimseler de vardı.³⁸⁸ Mercuiyûn'daki zaferden sonra Selâhaddin Eyyûbî, Yakub Geçidi'ndeki kaleyi yıkmak üzere sefere çıktı. 24 Ağustos 1179'da kale, kuşatma altına alındı. Bu esnada Haçlılar gelinceye kadar kaledekiler direnmeye devam ettiler. Haçlılar, Taberiye'de olduklarından kaledekilerin hala ümitleri vardı. Fakat surların delinmesi ve ateşin yakılmasıyla 29 Ağustos 1179'da yapılan seferde kaleye zorla girildi. Kaledekiler öldürüldü ve kale yıkıldı.³⁸⁹

1179'un Ekim ayına gelindiğinde Mısır donanmasının, Akkâ'da bulunan gemilere başarılı bir baskını oldu. Bir de Galilaea bölgesine büyük çaplı bir yağma akını yapılırken Baudouin anlaşma teklinde bulundu. Suriye'deki kıtlık sebebiyle yağma hareketleri her iki tarafın işine de gelmediğinden ve Selâhaddin Eyyûbî'nin Haleb'i alma kararında olmasından dolayı 1180 Mart ayında iki yıllık bir ateşkes imzalandı. Bu anlaşmaya katılmayan Raimond ile de Mısır donanmasının Antartus'a baskını ve Selâhaddin Eyyûbî'nin, Bukaye Ovası'nda geri püskürtülmesinden sonra anlaşma imzalandı.³⁹⁰

3- Kudüs Krallığı'nın Durumu ve Renaud de Chatillon'un Anlaşmayı Bozması

Selâhaddin Eyyûbî ile imzalanan ateşkestten sonra Kudüs Krallığı, müttefik arayışlarına devam etti. Roma ziyaretinde Willermus'a, Manuel Komnenos, yardım

³⁸⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 364, Steven Runciman, II, s. 351-352, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 103, Mercuiyûn Savaşı'nın Abû'l-Farac tarafından anlatımı, farklıdır. Yazara göre; Selâhaddin Eyyûbî, Baalbek meselesini hallettikten sonra Filistin'e gelmişti. Haçlılar, Müslümanlara hücum ettiler ve onları kaçmaya mecbur ettiler. Müslüman memleketlerini yağmalayarak geri döndüler. Haçlılar, zafer kazanmış gibi karargâhlarında dinlenirken Müslüman baskını yaşandı ve yüz kadar esir alındı. Bu esirler arasında Frankların üstadı (Templier lideri) de vardı. Abû'l-Farac, II, s. 424

³⁸⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 365, Steven Runciman, II, s. 352, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer. Surda açılan yarıktaki Haçlılar, odunları tutuşturdular fakat rüzgâr onlara doğru esince zor durumda kaldılar ve teslim olmak istediler. Bu teklif kabul görmedi ve ölenler dışında 700 esir alındı ve sonrasında 100 Müslüman esir kurtarıldı. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 179

³⁹⁰ Steven Runciman, II, aynı yer.

vaadinde bulunmuştu gerçi ama imparator, son günlerini yaşadığından Bizans'ın yardımını, mümkün görünmüyordu.³⁹¹ Kudüs kralının hasta oluşu, krallığın geleceği için Sibylle'nin evliliğini zorunlu kılıyordu. Sibylle'nin, gönül vererek nişanlandığı Baudouin d'Ibelin, Mercuuyûn Savaşı'nda esir düştü. Selâhaddin Eyyûbî, Baudouin'i serbest bırakınca O, kurtuluş parasını bulma çabasına girişti. Bu doğrultuda gittiği Bizans'ta İmparator, parayı kendisine verdi fakat döndüğünde çok şey değişmiş ve Sibylle, başka biriyle nişanlanmıştı. Sibylle, annesinin yoğun çabalarıyla ve Onfroï ölünce yerine konnetable olan Amaury'nin gidip Fransa'dan getirdiği kardeşi Guy de Lusignan ile nişanlanmıştı. Kral, bu duruma engel olmak istemiş fakat Sibylle ve Agnes, kralı ikna etmişlerdi. 1180 Paskalyası'nda nikâh kıyıldı ve Guy'e Yafa ve Askalan kontlukları verildi. Bu evlilik, krallıktaki kutuplaşmayı daha da belirgin hale getirdi. Ibelinler ile Courtenaylar arasındaki anlaşmazlık, Baudouin'in attığı adımla giderilmeye çalışıldı. Courtenayları destekleyen Renaud de Chatillon'un üvey oğlu IV. Onfroï ile Baudouin d'Ibelin'in üvey kızı Isabella nişanlandılar fakat bu girişim de faydasız kaldı.³⁹² Kraliçe Agnes'in –sadece yakışıklı olduğu için- desteklediği Heraclius,³⁹³ Kudüs patriği olunca artık iktidar, Agnes, Lusignanlar ve destekçisi Renaud de Chatillon ve de Heraclius'un eline geçti. Kralın nüfuzu kırılmıştı artık. İşte bu ortamda Kudüs'ün müttefiki Bizans İmparatoru da öldü.³⁹⁴ Çocuk yaşta başa geçen II. Aleksios, Andronikos'un darbesiyle tahttan indirildi ve bir müddet sonra da öldürüldü. Andronikos, Sicilyalılarla uğraşacağını bildiğinden, Doğu sınırını emniyete almak istedi ve Selâhaddin Eyyûbî ile bir anlaşma yaptı. Manuel Komnenos'un ölümü üzerine Antakya ve Ermeni hâkimleri savaşa başladılar. Daha sonra Antakya hâkimi Bohemund, Bizanslı karısından boşandı ve Selâhaddin Eyyûbî'nin casusu olan Sibylle ile evlendi.³⁹⁵

³⁹¹ Steven Runciman, II, s. 353

³⁹² Steven Runciman, II, s. 354-355,

³⁹³ Patrik Heraclius, Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'ü fethettiği zaman nasıl bir karakterde olduğunu ispat etti. Halkın kurtuluşu için hiçbir çabası olmadığı gibi, kiliselerin hazineleriyle şehirden ayrıldı. Heraclius, Kudüs patriği olduğu sıralarda Nabluslu bir tuhafiyecinin karısı ile aşk yaşıyordu. Dediğimiz gibi, Agnes'in sevgisini kazanması ile bu makama gelmiş birisidir. Steven Runciman, II, s. 355, Işın Demirkent, a.g.e. s. 131

³⁹⁴ Steven Runciman, II, s. 355-357, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer.

³⁹⁵ Steven Runciman, II, s. 358-359

Kudüs kralının iyice hasta oluşu ve yönetimdeki liyakatsizlik, Kudüs Krallığı'nı Selâhaddin Eyyûbî karşısında güçsüz bıraktı. Bu kritik ortamda 1180 yılında yapılan anlaşma daha bir önem kazanıyordu. Fakat Renaud de Chatillon, bu anlaşmayı bozarak Krallığın sonunun gelişinde büyük bir pay sahibi oldu. Anlaşmaya göre, Hristiyan ve Müslüman tacirler her iki bölgede de serbest hareket imkânına sahiptiler. Renaud, bu duruma dayanamayarak 1181 yaz ayında Dimaşk-Mekke yolunda bulunan Teyma vahasına birlikler gönderdi ve Mekke'ye giden kervanları yağmalattı. Hatta asıl niyeti Mekke'ye saldırmaktı. Selâhaddin Eyyûbî, bunun üzerine Dimaşk'taki Ferruh Şah'ı, Mâverâ-i Ürdün'e gönderdi ve Renaud, geri dönmek zorunda kaldı.³⁹⁶ Selâhaddin Eyyûbî, anlaşmaya dayanarak esirlerin iadesini ve malların tazminini talep etti. Baudouin, Selâhaddin Eyyûbî'yi haklı bulmakla beraber Renaud'a söz geçiremedi. Selâhaddin Eyyûbî ise talebinde ısrara etti.³⁹⁷

Selâhaddin Eyyûbî, bunun üzerine –anlaşmanın sona erdiğini bilmeyen- 500 Hristiyan hacıyı Dimyatta zincire vurdu ve tekrar Renaud'un, zararları tazmin etmesini istedi. Renaud yine reddetti.³⁹⁸ Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'dan 11 Mayıs 1182'de çıktı. Haçlılar da onun yolunu kesmek için Mâverâ-i Ürdün'de (Kerek'te) toplandılar. Selâhaddin Eyyûbî, ordunun savaşçı olmayan kısmı ile savaş ağırlıklarını Tâc el-Mülk Böri ile Dimaşk'a gönderip, kendisi savaşçılarla Haçlı topraklarına girdi. Daha çok Kerek-Şevbek şehirlerinde yağmalar yapıldı.³⁹⁹ Haçlıların, Selâhaddin Eyyûbî'nin yolu üzerinde Kerek'te beklediğini duyan Ferruh Şah, Haçlı topraklarına sefere çıktı. Debbûriye ve civarındaki köyler yağmalandı. Ferruh Şah, bu sefer dönüşü, Habis Caldak Kalesi'ni kuşatma altına aldı. Kale, bir kayanın içine oyulmuştu. Kazılan bir tünel sayesinde kale düştü.⁴⁰⁰ Selâhaddin Eyyûbî, Dimaşk'taki naibi Ferruh Şah ile 11 Haziran 1182'de harekete geçti. Taberiye'nin

³⁹⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 375, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 104

³⁹⁷ Steven Runciman, II, 361, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer.

³⁹⁸ Steven Runciman, II, aynı yer, Abû'l-Farac, bu konuda Renaud'un yağmasından bahsetmez. Ona göre arada anlaşma olduğu için Franklar Dimyat'a seyahate gittiklerinde Araplar, anlaşmayı ihlal edip 2500 Hristiyan tacirleri esir aldılar. Daha sonra Franklar da Kızıldeniz harekâtına giriştiler. Abû'l-Farac, II, 428, Abû'l-Farac, Renaud'un Kızıldeniz'deki faaliyetlerini bu esir alma olayına bağlıyor.

³⁹⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 380-381, Runciman'a göre Selâhaddin Eyyûbî, Sina Çölü'nü geçerek Akabe'ye vardı, buradan da Dimaşk'a gitti. Steven Runciman, II, aynı yer

⁴⁰⁰ Steven Runciman, II, s. 361-362, İbn el-Esîr, XI, s. 381, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

güneyinden Filistin'e giren Selâhaddin Eyyûbî, Mâverâ-i Ürdün'den gelen Haçlı ordusu ile Belvoir Kalesi yakınlarında karşılaştılar. Vuku bulan korkunç savaşta her iki taraf da birbirine dayandı ve sonucu belli olmayan bu mücadele, akşam sona erdi.⁴⁰¹

4- Beyrut Muhasarası ve Selâhaddin Eyyûbî'ye Karşı Müslüman-Haçlı İttifakı

-Belvoir'deki karşılaşmadan dönen- Selâhaddin Eyyûbî, Haçlı topraklarına sefere çıktı. Beysan, Cinîn ve Lacun'u yağmaladıktan sonra Kevkeb'i kuşattı fakat vuku bulan savaşta Haçlılar, geri çekilince Selâhaddin Eyyûbî de bir miktar daha yağmada bulunduktan sonra 18 Temmuz'da Dımaşk'a döndü.⁴⁰² Selâhaddin Eyyûbî, Ağustos ayında bu kez Beyrut üzerine sefere çıktı. Bu arada Mısır'a haber yollayıp donanmayı istemişti. Mısır donanması da gelince şehir, muhasaraya alındı. Baudouin, bunun üzerine Galilaea'dan yola çıktı ve Akkâ ile Sûr arasındaki gemileri de yanına aldı. Kale, Haçlılar gelmeden ele geçirilemediği için muhasara kaldırıldı.⁴⁰³ Selâhaddin Eyyûbî, Haleb'i muhasara ettiği sırada İmâdüddin ve İzzeddin, Haçlılardan yardım istediler. Musul'dan gelen heyet, Haçlılara Selâhaddin Eyyûbî'yi oyalamak için Dımaşk'a saldırılarını teklif etti. Bunun için yıllık 10. 000 dinar, Banyas ve Habis Caldak'ın teslimi, Selâhaddin Eyyûbî'den kurtarılacak esirlerin teslimini de garanti ettiler.⁴⁰⁴

Baudouin, Busra'ya ilerlerken Raimond, Habis Caldak'ı kuşatıyordu. Raimond'un yağma akını Dereyya'ya kadar oldu ve burada bir camiye yıkmak istedi. Fakat Hristiyanların misilleme uyarıları Raimond'u bundan vazgeçirdi.⁴⁰⁵ Baudouin,

⁴⁰¹ Steven Runciman, II, s. 362, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer, (bu mücadeleden diğer kaynaklarda bahsedilmemektedir.)

⁴⁰² İbn el-Esîr, XI, s. 382, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 104-105

⁴⁰³ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 105, İbn el-Esîr, Dimyat'a Haçlı kafilesinin sürüklenmesi ve esir alınması olayının Dimyat muhasarası esnasında vuku bulduğunu rivayet eder. Verdiği rakam göre bin altı yüz yetmiş altı kişi esir alınmıştı. İbn el-Esîr, XI, s. 383

⁴⁰⁴ Steven Runciman, II, s. 363

⁴⁰⁵ Steven Runciman, II, s. 364, İbn el-Esîr'in kaydına göre Selâhaddin Eyyûbî, '' Onlar köyleri tahrip ediyorlar, biz de onlara karşılık şehirleri ele geçiriyoruz. Sonra döner köyleri de tamir eder, Haçlı

Dımaşk'a saldırma imkânı bulamadı ve Sur'a çekildi. Nazareth'te bulunduğu sırada hastalığı, Krallığı herhangi bir teşebbüsten alıkoyuyordu. Antakya Prinkepsi Bohemund ise Selâhaddin Eyyûbî'ye bir hamlede bulunamayacak kadar zayıf bir halde idi. Bohemund, şehrini tahkim etmek düşüncesiyle Selâhaddin Eyyûbî'ye elçiler göndererek anlaşma istedi ve dört yıllık bir mütareke yapıldı.⁴⁰⁶

5- Renaud de Chatillon'un Kızıldeniz Harekâtı (1183)

IV. Baudouin, Nazareth'te hasta iken, idareyi Guy de Lusignan'a bırakmak zorunda kaldı. Kralın idaresinden yoksun kalan Kudüs Krallığı, Selâhaddin Eyyûbî ile iyi geçinmek zorunda olduğu bir sırada Kerek kontu Renaud de Chatillon'un, Müslümanlara karşı yeni bir saldırısı gerçekleşti.⁴⁰⁷ Renaud, Kerek'te prefabrik gemiler yaptırıp bunları sahilde birleştirdi ve 1183 yılı başlarında Eyle üzerine yürüdü. Kuşatma altına alınan Eyle'de bir kısım Haçlı, şehre su vermeyip halkı zor duruma sokmaya çalışırken, bir kısım Haçlı da Ayzâb civarında yağma hareketinde bulunuyordu.⁴⁰⁸ Sonunda Haçlılar Eyle'ye hâkim olmayı başardılar. Ayzâb'a açılan Haçlılar ise İslam Dünyası'nı telaşa düşürdüler. Çünkü bunlar, Medine'ye yakın el-Havra ve Yenbû'da bulunan gemileri ateşe verip bir Mekke limanı olan er-Râgıb'a kadar ilerlemişlerdi.⁴⁰⁹

Bu durum üzerine el-Âdil, Mısır'dan derhal harekete geçti. Onun gönderdiği Hüsâmeddin Lü'lü komutasındaki donanma, Haçlılar üzerine yürüdü. Hüsâmeddin, ilk iş olarak Eyle'yi geri aldı. Daha sonra el-Havra'da Haçlılara yetişerek bozguna uğrattı ve birçok esir aldı. Bu esirlerden bazıları, -hac mevsimi olduğu için- kurban edilmek üzere Mina'ya gönderildi. Bu haber Selâhaddin Eyyûbî'ye ulaşınca, bu

topraklarına yürüme azmimizi kuvvetlendiririz.'' demiş ve el-Cezîre'deki fetihlerine devam etmiştir. İbn el-Esîr, XI, s. 384

⁴⁰⁶ Steven Runciman, II, aynı yer

⁴⁰⁷ Steven Runciman, II, 366, Işın Demirkent, a.g.e. s. 131-132

⁴⁰⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 389, Ramazan Şeşen, "el-Bark eş-Şâmî'ye Göre 1182- 1183 Yıllarında Salah el-Din'in Bazı Tayinleri ve Eyyûbîler ile Franklar Arasında Cereyan Eden Harpler", İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, VI/ 3- 4, İstanbul 1976, s. 7

⁴⁰⁹ Steven Runciman, II, 366-367, Işın Demirkent, a.g.e. s. 132, İbn el-Esîr, XI, s. 389, ayrıca bkz. Ramazan Şeşen, a.g.m. aynı yer

harekâtın yollarını bilen kimsenin hayatta bırakılmaması için Selâhaddin Eyyûbî, kalan diğer esirlerin öldürölmelerini emretti.⁴¹⁰ Bu sayede Müslömanlar ve kutsal mekânlar, Haçlıların kötölüklerinden emin oldular. Selâhaddin Eyyûbî, Renaud'u eline geçirirse öldüreceğine dair yemin etti.⁴¹¹ Haleb üzerine yoğunlaşan Selâhaddin Eyyûbî, burada kuşatmada iken İbn el-Esîr, Haçlılarla Müslömanlar arasında cereyan eden iki mücadeleyi haber veriyor. Selâhaddin Eyyûbî'nin, Beysân seferi öncesi gerçekleşen olayların ilkinde Mısır'dan denize açılan Müslöman donanması, üç yüz kişilik bir Frank gemisine rastladılar. Haçlıların çoğu öldüröldü ve bir kısmı da esir alındı.⁴¹² Müslömanların üstönlüğüyle sonuçlanan ikinci olayda; Haçlılar, Dârum taraflarından Mısır'a doğru yağma seferine çıktılar. el-Üseyle mevkiinde iki taraf karşı karşıya geldiler. Su kaynağını tutan Haçlılar karşısında Müslömanlar zor durumda idiler ki yağın yağmurla cesaretlenip Haçlılara saldırdılar ve galip geldiler.⁴¹³

6- Beysân (1183) ve Kerek Seferleri (1183-1184)

Selâhaddin Eyyûbî, Haleb'i hâkimiyeti altına alınca tekrar Haçlılarla olan mücadelesine döndü. 29 Eylül 1183'te Ürdün Irmağı'nı geçerek Beysân'a geldi ve etrafı yağmalamaya başladı.⁴¹⁴ Durumu haber alan Haçlılar, -Guy de Lusignan kumandasında ve takviye kuvvetler almış olarak- Müslömanları karşılamaya çıktılar. Mâverâ-i Ürdün'den gelen Onfroi de Toron, Müslömanların pususuna yakalandı ve O da askerlerinin çoğunu kaybetmiş olarak Kudüs ordusuna katıldı. Selâhaddin Eyyûbî, Tûbâniye kaynağı yanında kurduğı karargâhından Haçlılar üzerine saldırıyordu. Haçlılar da Câlût'un Havuzları denen mevkie yerleştiler. Haçlılar,

⁴¹⁰ Ramazan Şeşen, a.g.m. s. 8, İbn el-Esîr, XI, s. 389-390, Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 227-228

⁴¹¹ Steven Runciman, II, 367, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer, Haçlıların, Kızıldeniz harekâtı ve bunun önlenmesi dolayısıyla hilafet makamına yazılan mektuplar için bkz. Ramazan Şeşen, a.g.m. s. 7-10

⁴¹² İbn el-Esîr, XI, s. 393, Hilafet makamına yazılan mektuplardan bu olayın detayları takip edilebiliyor. Dokuz gün süren bir sefer, (10-19 Mayıs 1183) sonrası verilen rakama göre 375 kişilik bir haçlı grubu esir alındı. Ramazan Şeşen, a.g.m. s. 12

⁴¹³ İbn el-Esîr, XI, aynı yer. Ramazan Şeşen, a.g.m. s. 12-13

⁴¹⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 397, Ramazan Şeşen, a.g.m. s. 13-14

arkalarını dağa yaslamışlar ve bir meydan savaşına cesaret edememişlerdir.⁴¹⁵ Raimond ve Ibelinler'in telkinleriyle Guy, böyle davranıyor fakat Renaud, saldırıya geçmek istiyordu. Kudüs ordusunu muhtemel bir hezimetten, yerinden hareket etmeyişi kurtardı.⁴¹⁶ Haçlılar, bu bölgede mahsur kalmışlardı adeta. Bu arada Selâhaddin Eyyûbî, etrafa akınlar düzenleyip ganimet ve esir elde ediyordu. Selâhaddin Eyyûbî, düşmanın bir meydan savaşına niyeti olmadığını görünce kuşatmayı kaldırarak 5 Ekim 1183 günü geri çekildi.⁴¹⁷

Haleb alınca el-Âdil, burasının kendisine ikta edilmesini istemişti. Selâhaddin Eyyûbî, bunu kabul ederek, El-Âdil'den, kendisiyle Kerek'te buluşmasını söyledi. Ekim/ Kasım 1183'te Selâhaddin Eyyûbî, Kerek'i muhasaraya ve surları dövmeye başladı. Kuşatma sürerken Haçlıların, yaklaşmakta oldukları haberi geldi. Çok müstahkem bir kale olan Kerek'in ele geçirilemeyeceği anlaşıldığından kuşatma kaldırıldı.⁴¹⁸ Kerek muhasarası esnasında -IV. Baudouin'in, parti kavgalarını önlemek için nişanladığı- Isabella ile Onfroi de Toron'un düğünleri yapılmaktaydı. Kuşatma sırasında Onfroi'nin annesi Etiennette, Selâhaddin Eyyûbî'ye düğün yemeklerinden yolladı. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, damatla gelinin bulunduğu kuleyi sormuş ve buranın mancınık atışının dışında bırakılmasını emretmiştir.⁴¹⁹ Selâhaddin Eyyûbî, Takıyyüddin'i Mısır'a gönderip el-Âdil ile Dımaşk'a döndü.

Selâhaddin Eyyûbî'nin Kerek üzerine 13 Temmuz-4 Eylül 1184 tarihleri arasında bir seferi daha oldu.⁴²⁰ Bu sefere Nûreddin b. Karaarslan gibi müttetiklerini ve yine Mısır askerlerini de çağırmişti. Bu kez kale hariç şehrin tüm varoşları

⁴¹⁵ Ramazan Şeşen, a.g.m. s. 14

⁴¹⁶ Steven Runciman, II, s. 368

⁴¹⁷ Detaylar ve yazılan mektuplar için Ramazan Şeşen, a.g.m. s. 13-16, İbn el-Esîr, dönüş tarihini 7 Ekim olarak kaydeder. İbn el-Esîr, XI, s. 397-398, Steven Runciman, II, aynı yer.

⁴¹⁸ Ramazan Şeşen, a.g.m. s. 17, İbn el-Esîr, kuşatmanın kaldırılmasını, kuşatma aletlerinin yetersizliğine bağlar ve Haçlıların yaklaşmakta olduklarından bahsetmez. Hatta Selâhaddin Eyyûbî, Haçlıların, Kerek'i muhasara ettirmeyeceklerini zannediyordu ve bu yüzden fazla mancınık almamıştı. İbn el-Esîr, XI, s. 398, Hâlbuki Selâhaddin Eyyûbî'nin gelişi, Kudüs'e haber verilince hasta yatan Baudouin, krallığın askerlerini Raimond ile göndermiş ve kendisi de bir sedye ile orduya katılmıştır. Steven Runciman, II, s. 369

⁴¹⁹ Steven Runciman, II, aynı yer.

⁴²⁰ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 107

yağmalanmıştı fakat kuşatma, şehir etrafındaki hendekler yüzünden yürütülemiyordu. Ayrıca surlardan atılan taş ve oklar Müslüman askerlerin surlara yaklaşmasını imkânsız kılıyordu. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, askerlerin surlara yaklaşabilmesi için ağaç ve kerpiçlerden dehlizler yaptırdı. Fakat bu da sağlam surları aşmaya imkân vermedi ve Haçlı kuvvetlerinin yardıma gelmeleri üzerine kuşatma kaldırıldı. Müslümanlar, şehre yakın bir yerde konakladılar ve Haçlıların yerlerinden çıkmalarını beklediler. Haçlıların, hareket etmelerini sağlamak için Selâhaddin Eyyûbî, bulunduğu yerden biraz uzaklaşınca Haçlılar, Kerek'e girdiler ve böylece kuşatma sona erdirildi. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, Nablus'a gitti ve buradaki Müslüman esirleri kurtarıp şehri tahrip etti.⁴²¹

⁴²¹ İbn el-Esîr, XI, s. 400-401, Her iki Kerek seferi ile ilgili Abû'l-Farac, pek fazla bilgi vermemektedir. Bkz. Abû'l-Farac, II, s. 433-434

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

III. HAÇLI SEFERİNE KADAR SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN HAÇLILAR İLE MÜCADELESİ

A- HİTTİN SAVAŞI VE SONRASINDAKİ FETİHLER

1- Hittîn Savaşı Öncesi Gelişmeler

1183 yılında Ayn-ı Câlût mevkiindeki savaşta Guy'nin, savaşa girmeyip savunmada kalması özellikle Templierler tarafından çok eleştirilmiş ve Guy, korkaklıkla suçlanmıştı. Ordu, Kudüs'e dönünce Baudouin de bu duruma çok kızmış, kendisini naiblikten azletmiş ve kız kardeşi Sibylle'nin ilk evliliğinden olan oğlu V. Baudouin'i naib ilan etmişti. Guy, buna kendi iktaları olan Yafa ve Askalan'a çekilip krala isyan ederek karşılık verdi.⁴²² Guy, kral ile ters düşünce 1184 sonbaharında Askalan'dan geçiş için Baudouin'e bir miktar ücret ödeyen bedevilerin sürülerini gasb etti. Bedevilerin, bu ücreti krala değil de kendisine ödemeleri gerektiğini düşünmüştü ama bu hareket iyice hasta olan krala bir meydan okuma idi.⁴²³

Kudüs kralı IV. Baudouin, 1185 Mart ayında ölünce yerine yeğeni, sekiz yaşındaki V. Baudouin getirildi. Küçük yaştaki krala, Trablus Kontu Raimond'un naib olması ve vesayetinin de dayısı Joscelin de Courtenay'a verilmesi kararlaştırılmıştı. Bu şekilde Kudüs'teki iç kavgalar önlenmeye çalışıldı. Ayrıca Raimond'a, naibliğine karşılık Beyrut ikta olarak verildi.⁴²⁴ Raimond'un, naib olarak

⁴²² Steven Runciman, II, 368

⁴²³ Steven Runciman, II, 371

⁴²⁴ Bu naiblik konusu: Çocuk on yaşına basmadan ölürse, Batı imparatoru, Papa, Fransa ve İngiltere kralları, Sibylle ve Isabella'nın taht üzerindeki haklarını karara bağlayıncaya kadar Raimond naibliğe

karşılaştığı ilk zorluk kıtlık tehlikesi oldu. Yağmur yağmadığı için ülke çok zor bir durumda idi. Selâhaddin Eyyûbî ile dört yıllık bir anlaşma yapılması Kudüs Krallığı'nı bu kötü durumdan kurtardı. Mısır ve Musul'da sorunların çıkması, Selâhaddin Eyyûbî'nin bu anlaşmayı kabulüne sebep oldu. Bu anlaşma sayesinde Franklarla komşuları arasındaki ticari seyahatler normale döndü ve ülke kıtlıktan kurtulabildi.⁴²⁵

Bu sırada Haçlılar arasında yaşanan olaylar Selâhaddin Eyyûbî lehine bir seyir izledi. Çocuk kral, henüz dokuz yaşında 1186 Ağustos ayında Akkâ'da ölünce, vesayet hakkına dayanan Joscelin de Courtenay, Sibylle'yı kraliçe ilan etti. Sibylle da kral olarak Guy de Lusignan'a taç giydirince özellikle Ibelinler ve Raimond'un sert muhalefetiyle karşılaştılar. Raimond, bu durumda Prenses Isabella ve onun kocası Onfroi de Toron'u Kudüs'e götürüp taçlandırmak istedi. Bu hareket ise Onfroi'nin, Kral Guy tarafına geçip sadakat yemini etmesiyle sonuçsuz kaldı. Bu gelişmeler üzerine Raimond, kendi hâkimiyet alanına çekildi ve Guy'nin, Akkâ'da topladığı asilzadeler toplantısına da katılmadı. Fakat bu hareketi, Beyrut'un elinden alınmasıyla sonuçlandı. Haçlılar adeta bir iç savaş yaşıyorlardı.⁴²⁶

Bu kritik durumda Selâhaddin Eyyûbî ile olan anlaşmaya her zamankinden çok ihtiyaç olduğunu bilen Guy, anlaşmanın sürmesine taraftardı. Zaten Müslümanlardan da anlaşmaya aykırı bir hareket gözlemlenmedi. Fakat iki taraf arasındaki bu sükûn ortamını Guy'nin yakın dostu Renaud de Chatillon bozdu.⁴²⁷ Renaud de Chatillon, Kahire'den Dımaşk'a gelen bir kervana saldırıp, ganimet ve esirlerle Kerek'e çekildi. Hatta kendisine anlaşma hatırlatılınca esirlere, **“Şimdi kurtarması için Muhammed'inize yalvarın”** dedi. Bu olaya çok sinirlenen

devam edecekti. Saray içi kavgaları önlemek için de kralın dayısı vesayet hakkına sahip olmuştu. Steven Runciman, II, aynı yer.

⁴²⁵ Steven Runciman, II, s. 372-373, Işın Demirkent, a.g.e. s. 134

⁴²⁶ Steven Runciman, a.g.e. s. 374-376, ayrıca bkz. Abû'l-Farac, II, s. 440, Işın Demirkent, a.g.e. s. 135

⁴²⁷ Renaud, ilk haçlı istilasını yaşamaya çalışan bir Templierdir. Savaşmak, öldürmek, yağma vs. onun tek düşüncesidir. Amin Maalouf, a.g.e. s. 173

Selâhaddin Eyyûbî, eğer Renaud'u yakalarsa kendi elleriyle öldürmeye yemin etti.⁴²⁸ Selâhaddin Eyyûbî –yine de barışçıl bir yolla- esirlerin iadesi ve zararın tazmini konusunda Renaud'a bir elçi heyeti gönderdi. Renaud, elçileri kabul etmediği gibi, Kral Guy da Renaud'a sözünü geçiremedi. Bu durumda savaş kaçınılmaz hale geldi. Olayların bu şekilde seyretmesi üzerine en akıllıca hamle Antakya Prinkepsi Bohemund'dan geldi. Selâhaddin Eyyûbî'nin gücünün farkında olan Prinkeps, Selâhaddin Eyyûbî ile olan anlaşmayı yeniledi. Naiblik konusunda kendisine haksızlık yapılan ve Kudüs ile arası açılan Raimond'a gelince: O –daha sonra Müslüman olmakla suçlanacağı şekilde- Selâhaddin Eyyûbî'ye yakınlaştı. Kendi ülkesinin güvenliği konusunda Selâhaddin Eyyûbî ile anlaşılan Raimond, kral olmasına yardım etmesi için Selâhaddin Eyyûbî'den destek vaadi almayı da başardı. Kudüs Krallığı'nın, kendisiyle anlaşma isteklerinde ilk olarak Beyrut'u geri istedi. Bunu kabul etmeyen Guy yine de bir anlaşma ya da Raimond'u, Selâhaddin Eyyûbî'den uzaklaştırmak için, aralarında Templierler'in üstadının da bulunduğu bir heyeti, Raimond'a gönderdi. Heyet, Raimond'a ulaşmadan Akkâ'daki savaş yaşandı.⁴²⁹

Mayıs 1187'de Selâhaddin Eyyûbî, cihat ilan etti. Musul, el-Cezîre, Erbil ve diğer yerlerle Mısır'dan askerler toplanmaya başladı. Selâhaddin Eyyûbî, oğlu el-Efdal'e Filistin üzerine bir gözlem akını yapmaları için birlikler sevk etmesini emretti. el-Efdal de Akka üzerine, Urfa ve Harran Emiri Muzafferüddin Gökbörü komutasında 7.000 kişilik bir birlik yolladı. Birlikte Kaymaz el-Necmî ve Durulum el-Yarukî de vardı.⁴³⁰ el-Efdal, Raimond'dan –aralarındaki anlaşmaya dayanarak- birliklerin topraklarından geçmesine izin vermesini istedi. Raimond; ertesi gün, gün ışıyınca geçmelerini, karanlık bastırmadan dönmelerini ve ülkesinde hiçbir yere zarar vermemelerini tembih etti. Aynı anda Kudüs'ten gelen elçi heyetine de bu durumu

⁴²⁸ Işın Demirkent, a.g.e. s. Aynı yer, Amin Maalouf, a.g.e. s. 174, İbn el-Esîr, Kudüs Krallığı ile anlaşmayı, zikretmez ve Renaud ile Selâhaddin Eyyûbî'nin arasında anlaşma olduğunu yazar. İbn el-Esîr, XI, s. 417

⁴²⁹ Steven Runciman, a.g.e. s. 377-378, İbn el-Esîr'in rivayetlerine göre, Raimond, naib iken toplanan malların hesabı kendisinden istenmiş ve Raimond da malların hepsini krallık için harcadığını söylemişti. Bu ve bunun gibi olaylar Raimond'u Selâhaddin Eyyûbî ile anlaşmaya itti. İbn el-Esîr, Kudüs'ün fethini, Raimond'un bu hareketlerinin kolaylaştırdığı düşüncesindedir. İbn el-Esîr, XI, s. 415-416

⁴³⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 419

haber verdi.⁴³¹ Gökböri, 10 Mayıs'ta Sâfûriye'ye ulaştı. Templierler'in büyük üstadı Gerard de Ridefort'un kuvvetleriyle Kresson yakınlarında yapılan savaşta Haçlılar, tam bir bozgun yaşadılar. Hospitalier'in üstadı da ölenler arasındaydı. Çok sayıda esir ve bol ganimet elde edildi. Mızrakların ucunda Frank kafaları asılı olduğu halde dönen Müslümanları Raimond, normal karşıladı.⁴³²

el-Efdal, Akkâ'da savaş verirken Selâhaddin Eyyûbî de Kerek üzerine sefere çıktı. Ülkenin her yerinden askerlerin gelmekte ve büyük bir savaşa hazırlanılmakta olduğu sırada Renaud'un hacdan gelen bir kervana saldıracağı haberi alındı. İslam'ın en büyük düşmanlarından olan ve Kudüs ile Selâhaddin Eyyûbî'nin arasını açan Renaud'un amacı, hacdan dönenleri soymak (bunların arasında Selâhaddin Eyyûbî'nin akrabaları ve kız kardeşinin oğlu da vardı) ve Mısır'dan gelen ordunun Selâhaddin Eyyûbî'nin ordusuyla birleşmesini önlemektir. Selâhaddin Eyyûbî, Ra's el-Ma'dan hareketle Busra üzerine geldi. Renaud'un, topraklarının tehlikeye girdiğini görmesi onu bu niyetinden vazgeçirdi. Hacılar, sağ salim dönünce Selâhaddin Eyyûbî, Kerek'i muhasara altına aldı. Mısır'dan gelenlerin de katılımıyla Kerek, Şevbek ve diğer şehirler yağma edildi ve yakıldı. Takviye kuvvetlerin başında bulunan el-Efdal'in gelme ihtimalinden, hiçbir Haçlı gücü buraya yardıma gelemedi.⁴³³

2- Selâhaddin Eyyûbî'nin, Taberiye Seferi ve Büyük Savaş'ın Hazırlıkları

Selâhaddin Eyyûbî'nin, büyük bir ordu topladığını haber alan Haçlılar, Kresson yakınlarındaki kıyımın intikamını da almak için yaklaşık 1200-2000 şövalye, 20.000 Türkopol ve süvariyle Akkâ'da toplandılar. Gerçek Haç da Akkâ'ya getirildi.⁴³⁴ Selâhaddin Eyyûbî'nin ordusu ise Musul, Diyarbekir, el-Cezîre

⁴³¹ Steven Runciman, a.g.e. s. 379, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer.

⁴³² İbn el-Esîr, XI, s. 419, Steven Runciman, a.g.e. s. 380

⁴³³ İbn el-Esîr, XI, s. 418-419, Steven Runciman, Selâhaddin Eyyûbî'nin, hac kafilesinin güvenli geçişini sağladığını söyler ve Kerek'te yapılan tahribattan bahsetmez. Steven Runciman, a.g.e. s. 381

⁴³⁴ Steven Runciman, orduya davet olunan Patrik Heraclius'un sağlık durumlarını bahane ederek Kutsal Haç'ı başpapazla gönderdiğini ve Patrik'in sevgilisinin yanından ayrılmadığını söyler. Steven Runciman, a.g.e. aynı yer, ayrıca bkz. Işın Demirkent, a.g.e. s. 137

askerlerinin gelmesi ve Antakya'yı göz hapsinde tutan Takıyyüddin Ömer'in gelmesiyle 12.000 kişiyi buldu.⁴³⁵ Akkâ zaferinden sonra Selâhaddin Eyyûbî, ordusunu teftiş etti ve emirleriyle istişarelerde bulundu. Bazıları Frankların zayıflatılmasını tavsiye ederken emirlerden biri; *"Bana kalırsa Haçlıların topraklarına girelim, yağma edelim, yakalım, yıkalım ve çoluk çocuklarını esir alalım, eğer Haçlılardan biri karşımızda durursa onunla Savaşa gireriz; zira doğudaki ahali bizi tel'in ediyor ve Haçlılarla cihadı bıraktığımızı söylüyorlar. "Müslümanlarla savaşmak için sefere çıktı." diyorlar. Doğrusu öyle bir iş yapalım ki, yaptığımız işte mazur görülelim ve halkın bize dil uzatmasına mani olalım*"⁴³⁶ dedi. Selâhaddin Eyyûbî de aynı şeyi düşünüyordu. Bu emirin de dediği gibi Selâhaddin Eyyûbî, Haçlılardan çok Müslüman rakipleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştı. Haleb ve Musul'u da kendisine bağlayan Selâhaddin Eyyûbî, şimdi Franklarla kesin netice alacağı bir savaşa girebilirdi. İbn el-Esîr ve Abû'l- Farac'ın rivayetlerine göre Selâhaddin Eyyûbî, bunca zorlukla toplanan orduyu dağıtmak istemiyor ve kesin sonuçlu bir savaşı arzuluyordu.⁴³⁷ Hazırlıklar tamamlanınca ordu, savaş nizamında yola çıktı. Eyyûbî ordusu, kara ve deniz kuvvetlerinden oluşuyordu. Kara kuvvetleri süvari ve yayalardan, süvariler de hür olanlar ve memlûklerden (kölemenler) müteşekkildi. Bir kara savaşı olan Hittîn'de Türk kökenli memlûklerin oynadığı rol önemlidir.⁴³⁸ 1 Temmuz'da Ürdün Suyu'nu geçen Selâhaddin Eyyûbî, Kefr es-Sebt'te karargâh kurup, ordusunun bir kısmını alarak Taberiye'yi kuşattı.⁴³⁹ Haçlıların saldırma ihtimaline karşı bir birliği de Haçlılarla arasına yerleştirdi. Taberiye'nin düşmesi kolay oldu fakat şehir halkı ve Raimond'un eşi Kontes Ehive (Eschiva) iç kaleye çekildiler ve kale direnmeye devam etti.⁴⁴⁰ Bu arada Haçlı cephesinde Trablus Kontu Raimond, Selâhaddin Eyyûbî ile anlaşma yaptığı ve ülkesi üzerinden Selâhaddin Eyyûbî rahatça geçebildiği için Haçlıların tepkisine maruz kaldı. ***'Hiç şüphesiz sen Müslüman oldun. Aksi halde dün Müslümanların***

⁴³⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 420, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 110, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer.

⁴³⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 420-421

⁴³⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 421, Abû'l- Farac, II, s. 441

⁴³⁸ Ramazan Şeşen, 'Hittîn'de Selâhaddin'in Ordusu', Belleten, LIV/ 209, TTK Yay. Ankara 1990, s. 428

⁴³⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 421, Abû'l-Farac, Selâhaddin Eyyûbî'nin; kendisinin Taberiye'ye gitmediğini, bir kısım askerlerini gönderdiğini rivayet ediyor. Abû'l-Farac, II, s. 441, Steven Runciman, II, aynı yer

⁴⁴⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 421, Steven Runciman, II, s. 381-382, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 111

yaptıklarına tahammül etmezdin. Onlar Hospitalier ve Templier'e mensup askerleri öldürüp esir alarak onlarla birlikte senin yanından geçiyorlar da sen bunu yadırgamıyorsun.” dediler. Ayrıca patrik, karısıyla nikâhını feshetmekle tehdit etti. Zor durumda kalan Raimond tövbe ve yardım etmeyi taahhüt etti.⁴⁴¹

Akkâ'da bulunan Haçlılar, Taberiye'ye hareket etmek hususunu konuşturlarken söz alan Raimond; *“Taberiye bana ve karıma aittir. Selâhaddin Eyyûbî şehirde yapacağını yaptı. Kale duruyor ve karım da orada bulunuyor. Ben onun kaleyi, karımı ve bize ait eşyaları da alıp geri dönmesine razıyım. And olsun ki, İslâm ordularını eskiden de görmüştüm”* şimdi de; *fakat Selâhaddin Eyyûbî'nin yanındaki bu ordu kadar güçlü ve kalabalık bir ordu görmedim. Eğer Selâhaddin Eyyûbî, Taberiye'yi alsa bile, orada kalması imkânsızdır. O ne zaman oradan ayrılır ve geri dönerse biz de tekrar şehre sahip oluruz. Eğer orada kalırsa ki ancak bütün ordusuyla orada kalabilir, onlar da yurtlarından ve ailelerinden uzun zaman ayrı kalamazlar; bu sebeple Selâhaddin Eyyûbî Taberiye'den mutlaka; ayrılacaktır. Biz de esirlerimizi kurtarıyoruz”* dedi. Guy ve birçok şövalye bu tavsiyeye uymayı düşünüyordu fakat Renaud; *“Halkı Müslümanlardan korkutmak için lafi uzattın. Hiç şüphe yok ki, sen onları seviyor, onların safına geçmek istiyorsun. Yoksa böyle konuşmazdın. "Onlar çoktur." demene gelince, odunun çokluğu ateşe zarar vermez.*”⁴⁴² dedi. Guy da korkaklıkla suçlanmamak için Taberiye üzerine hareket emri verdi. Haçlılar, 2 Temmuz 1187'de Sephoria yanında karargâhlarını kurdular. Bu sırada Kontes Eschiva, Haçlılara bir haberci gönderdi ve durumu haber verdi. Raimond ıslarla bulundukları yeri terk etmemelerini tavsiye etti. Guy'nin çadırında yapılan görüşmeden Sephoria'da kalma kararı çıktı. Gece yarısı Templier Tarikatı'nın reisi kralın çadırına gelip; *“Sir! Herhalde bir hainin sözlerine itimat etmeyeceksiniz”* dedi⁴⁴³ ve krala, 10 km ötedeki bir şehri feda etmenin namussuzlukla eşdeğer olduğunu telkin etti. Her söylenene inanan Kral Guy,

⁴⁴¹ İbn el-Esîr, XI, s. 420

⁴⁴² İbn el-Esîr, XI, s. 421, Trablus kontu, Selâhaddin Eyyûbî ile bir savaşa girmenin sakıncalarını anlattığı zaman Guy de Lusignan da kendisine çok güvendiğinden bu savaşı istiyordu. Abû'l-Farac, II, aynı yer.

⁴⁴³ Steven Runciman, II, s. 382, Işın Demirkent, a.g.e. s. 138, Guy, Ayn-ı Câlût'ta yaşananlardan sonra korkaklıkla suçlanmış ve çok eleştirilmişti. Şimdi ise ağır bir baskı altında olduğu şüphesizdir. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 313

sabahleyin Taberiye'ye yola çıkılacağını ilan etti. İbn el-Esîr'e göre, Selâhaddin Eyyûbî'nin, Taberiye'ye saldırma amacı da zaten Haçlıları savaşa çekmekti. Selâhaddin Eyyûbî'nin bu taktiği etkili oldu ve Haçlılar bu doğrultuda hareket ettiler.⁴⁴⁴

3- Hittîn Savaşı (4 Temmuz 1187)

Haçlıların, Taberiye'ye hareketini haber alan Selâhaddin Eyyûbî, ordusunu Hittîn mevkiine yerleştirdi. Hittîn, geniş otlaklara ve bol suya sahip bir köydü. Selâhaddin Eyyûbî'nin Taberiye'de bulunan ve şehri gözaltında tutan kuvvetleri de gelip orduya katıldılar. Selâhaddin Eyyûbî, merkezde, Takıyyüddin Ömer sağ kanatta, Gökböri ise sol kanatta yer alıyordu.⁴⁴⁵ Raimond, içinden geçilen arazi kendisine ait olduğundan öncü kuvvetlere komuta ediyor, Guy merkezde yer alıyor, Renaud, tarikat şövalyeleri ve Balian d'İbelin artçılara komuta ediyordu. Hava çok sıcaktı ve Haçlıların suyu da yoktu. Selâhaddin Eyyûbî'nin ordusuyla karşı karşıya gelen Haçlılar bir müddet yürümeyi başarıp küçük bir su kaynağını ele geçirdiler fakat Taberiye'ye doğru harekete geçmeleri bu su kaynağının da kaybına sebep oldu. Çünkü Selâhaddin Eyyûbî'nin emriyle Takıyyüddin Ömer ve Gökböri, suya doğru ilerleyip Haçlıların burayı tekrar ele geçirmelerine engel oldular.⁴⁴⁶

Her yandan sarılan Haçlılar, sıcağın zorlukla hareket imkânı bulabildiler ve bu zorluğa bir de susuzluk eklendi. Templier şövalyeleri, Guy'e yola devam edemeyeceklerini haber verdiler. Baronlardan birkaçı buna karşı çıkıp göle (Taberiye Gölü) kadar savaşılmasını istediler. Guy, kararını çoktan vermişti ve *"Hittîn Boynuzları"* denen yerde gecenin geçirileceği haberi verildi. Öncülere komuta eden Raimond, bu haberi alınca çılgına döndü ve kralın yanına gelip, ***"Aman Ya rabbi! Savaş bitmiştir. Ölüme adanmış kimseleriz artık, krallığın sonu geldi"*** diye

⁴⁴⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 421, Selâhaddin, Taberiye'yi çok rahat alabilecekken kuşatmayı Haçlıları harekete geçirmek için uzattı. Amin Maalouf, a.g.e. s. 177, Ramazan Şeşen, "Hittîn'de Selâhaddin'in Ordusu", s. 431

⁴⁴⁵ Ramazan Şeşen, a.g.m. s. 430

⁴⁴⁶ Ramazan Şeşen, a.g.m. s. Aynı yer.

bağırды. Raimond'un dile getirdiği bu tehlike üzerine ordu; yapılacak en iyi şey olan Lûbiye'nin hemen ötesinde, Hittîn Boynuzları denen yerin yamacında bir kuyu başına nakledildi. Bu seferki felaket ise kuyunun kurumuş olmasıydı.⁴⁴⁷ Haçlılar, geceyi susuz ve çaresiz geçirdiler. Daha önce Haçlılarla savaşmaktan korkan Müslüman askerlerin cesareti arttı. Kelime-i Tevhîd ve tekbir sesleri, Haçlıların kalbine korku saldı.⁴⁴⁸ Müslümanlar, tepedeki kuru çalıları yakınca dumanlar Haçlı karargâhını kapladı. Bundan istifade eden Selâhaddin Eyyûbî, ordusunu Haçlı karargâhına iyice yaklaştırdı. Güneş doğunca 4 Temmuz 1187'de Müslümanlar saldırıya geçtiler. İlk olarak Selâhaddin Eyyûbî'nin memlûklerinden Menkubars adında bir genç, Haçlılara saldırdı. Arkadaşları onu takip etmedikleri için bu asker öldürüldü. İbn el-Esîr'e göre bu memlûk öldürünce Müslümanlar şiddetli bir saldırıya geçtiler.⁴⁴⁹ Abû'l-Farac'a göre ise; bu memlûk (Manguras) öldürünce Haçlıların şevki arttı. Çünkü Franklar, öldürülen genci, Selâhaddin Eyyûbî'nin oğullarından birisi sanmışlardı.⁴⁵⁰

Göle inmeye çalışan Haçlılar, kuşatmayı nafile uğraşla yarmaya çalıştılar. Tepeye doğru geri sürüldüler ve daha önce Gökboro'nin tutuşturduğu çalılardan çıkan alevle Müslüman savaşçıların arasında sıkışıp kaldılar. Birçok kişi kılıçtan geçirildi. Fakat tepedeki süvariler, savaşa devam ediyorlardı. Raimond, kralın talebiyle Müslüman saflarını yarmaya çalıştı.⁴⁵¹ Takıyyüddin Ömer ise safları araladı ve bunlar çemberden çıktılar. İbn el-Esîr, bu olayı; Haçlılar öfkeyle saldırdıklarından Takıyyüddin karşı duramadığı için safları araladı diye anlatır.⁴⁵² Abû'l-Farac daha farklı bilgiler verir. Ona göre; “(...) içi fesat dolu olan Frankların zaferi kazanmalarından endişeye düşen ve evvelce harb edilmemesini tavsiye ettiği için müşkül bir vaziyete düşen kont, Frankları alıp Araplara meydan okumak istediğini söyledi ve atına binerek Arapların tarafına gidince Araplar onun geçmesi için

⁴⁴⁷ Steven Runciman, II, s. 383, Işın Demirkent, a.g.e. s. 139

⁴⁴⁸ Steven Runciman, II, s. 384, Abû'l-Farac de savaş esnasında Araplar arasında bir gevşeklik olduğundan ve Selâhaddin Eyyûbî'nin saflar arasında dolaşp onları şevke getirdiğinden bahseder. Abû'l-Farac, II, 442

⁴⁴⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 422, Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, aynı yer.

⁴⁵⁰ Abû'l-Farac, II, aynı yer.

⁴⁵¹ Steven Runciman, II, aynı yer

⁴⁵² İbn el-Esîr, XI, aynı yer.

saflarını açtılar. Çünkü aralarında bu şekilde hareket için bir anlaşma vardı ve Araplar kontun kendi dindaşlarıyla barışık olmadığını biliyorlardı. Arap safları arasından geçen kont, kendi şehri olan Trablus'a gitti. Bunun gitmesi üzerine Franklar hezimete uğradılar. Çünkü içlerinden bir kimse diğerine güvenmiyordu.⁴⁵³ Balian de d'Ibelin ve Renaud de Sidon da kurtulmayı başaranlardan oldu. Bazı küçük gruplar da savaş meydanından kaçmayı başarak etraftaki kalelere sığındılar.⁴⁵⁴

Giderek çember daraldı ve savaş, kralın çadırı etrafında sürmeye başladı. Selâhaddin Eyyûbî'nin oğlu el-Efdal'in katıldığı ilk savaştı bu. Onun anlatımına göre; ***"Bu savaşta babamın tarafındaydım. Bu benim şahit olduğum ilk savaştı. Kral yanındaki süvarilerle o tepede kalınca karşılarındaki Müslümanlara öyle korkunç bir saldırıda bulundular ki, onları babamın yanına kadar sürdüler. Babama baktığımda yüzü mahzun, rengi kaçmıştı. Sonra sakalından tutup ilerledi ve: "Şeytan yalan söylemiştir." diye bağırdı; bunun üzerine Müslümanlar tekrar Haçlıların üzerine döndüler ve tepeye çıktılar. Haçlıların dönüp gittiğini ve Müslümanların da onları takip ettiğini görünce sevincimden: "Onları yendik" diye bağırdım. Bunun üzerine Haçlılar tıpkı birinci saldırı gibi ikinci bir saldırıda bulundular ve Müslümanları babamın yanına kadar sürdüler. Babam yine biraz önceki gibi yaptı. Müslümanlar onlara saldırıp tepeye kadar sürdüler. Ben de yine: "Onları yendik" diye bağırdım. Bunun üzerine babam bana dönüp "Sus! O çadır yıkılmadıkça onları yenmiş olmayız!" dedi. Babam benimle konuşurken birden o çadır da yıkıldı, bunun üzerine Sultan, atından inip Allah'a şükür secdesine kapandı ve sevincinden ağladı.***⁴⁵⁵ İşte savaşın içinde bulunan bir kişi savaşın sonucunu bu şekilde tasvir ediyor.

⁴⁵³ Abû'l-Farac, II, aynı yer.

⁴⁵⁴ Ramazan Şeşen, "Hittîn'de Selahâddin'in Ordusu", s. 432

⁴⁵⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 423

Ölenler arasında Akkâ piskoposu da vardı. Bu sayede Kutsal Haç, Müslümanların eline geçti.⁴⁵⁶ Esir alınanlara gelince: Bunlar arasında meşhurlardan; Kral Guy de Lusignan, onun kardeşi Amaury, Renaud de Chatillon, onun üvey oğlu Onfroi de Toron, Templierler'in üstadı Gerard de Ridefort, Marki de Montferrat, Cübeyl Hâkimi II. Hugue ve Botrun hâkimi bulunuyorlardı.⁴⁵⁷ Önemli esirler Selâhaddin Eyyûbî'nin çadırına getirildiler. Selâhaddin Eyyûbî, Guy'a, Hermon Dağı'ndan getirilme karla soğutulmuş bir sürahi gül suyu ikram etti. Guy, içtikten sonra suyu Renaud'a verdi. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, tercüman vasıtasıyla krala, ona suyu veren ben değilim, sensin dedi. Çünkü Arap adetlerine göre bir esire yiyecek-içecek vermek onu affetmek demektir. Selâhaddin Eyyûbî, sonra Renaud'a yaptığı işleri hatırlattı. Onu yakalarsa kendi elleriyle öldüreceğine dair iki kez yemin etmişti. (Mekke ve Medine üzerine yürüdüğü ve hacıları esir alıp öldürdüğü zaman). Selâhaddin Eyyûbî, Renaud'u orada öldürdü.⁴⁵⁸

Abû'l-Farac, bu konuyu yine farklı anlatır. Ona göre Selâhaddin Eyyûbî, Guy'e ***'Ben emretmeden ona su vermeniz doğru değildir'*** dedi. Guy de şu cevabı verdi: ***Susuzluk bir ölümdür ve sizin onu iki kere öldürmeniz gerekmez. Mağlubiyet, maktul düşmek demektir. Size de iki kere katletmek yakışmaz. Bu sözler sultanı memnun etti ve asilzadeler ısrar etmemiş olsalardı sultan, Arnat'ın (Renaud'un) hayatını bağışlamaya hazırdı. Asilzadeler: 'Bu adam yaşamaya layık değil. Çünkü nice defalar sadakat andını içtiği halde yalan söyledi' dediler. Bunun üzerine Selahaddin, bunların ikisini kendilerine hazırlanan çadıra gönderdikten bir saat sonra Arnat'ı huzuruna getirtti ve kılıcını çekerek onu kendi eli ile öldürdü.***⁴⁵⁹ Selâhaddin Eyyûbî, Guy'nin hayatını bağışladı fakat Templier ve Hospitalier Tarikatı'nın üyeleri öldürüldü. Bu zaferle Kudüs Krallığı'nın askeri gücünün neredeyse tamamı yok edildi. 30.000-40.000 arası ölü vardı.⁴⁶⁰ İbn el-Esîr, bu savaşın sonucunu şu şekilde tasvir eder: ***'Maktulleri görenler bir kişinin bile***

⁴⁵⁶ İbn el-Esîr göre bu haç da ellerinden alındıktan sonra öldürüleceklerine kesin gözüyle bakıyorlardı. Haç'ın onlara verdiği manevi güç de bitecekti. Çünkü bu haçın üzerinde İsa'nın çarmıha gerildiği haçın parçaları bulunuyordu. İbn el-Esîr, XI, s. 423

⁴⁵⁷ Steven Runciman, II, s. 385, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 112

⁴⁵⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 424, Steven Runciman, II, aynı yer

⁴⁵⁹ Abû'l-Farac, II, s. 443

⁴⁶⁰ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

*esir alınmadığını, esirleri görenler de onlardan bir kişinin dahi öldürülmediğini zannederlerdi. Haçlılar, Suriye sahillerine geldikleri 491 (1098) yılından bu güne kadar böyle bir felakete maruz kalmamışlardı.*⁴⁶¹

4- Hittîn Savaşı Sonrası Fetihler

Selâhaddin Eyyûbî, Hittîn Savaşı'nda Haçlıları bozguna uğrattıktan sonra bir dizi fetih hareketine girişti. Hittîn'de, Kudüs Haçlı Krallığı'nın askeri gücünün neredeyse tamamı yok edilmişti. Bu durumdan istifadeyle Kudüs hedefine ulaşılabilirdi. Selâhaddin Eyyûbî, bunu yapabilecek durumdaydı ve karşısında duracak bir güç de kalmamıştı artık.

a- Taberiye'nin Fethi (5 Temmuz 1187)

Selâhaddin Eyyûbî, Hittîn Savaşı öncesi kuşatılan ve şehrin sahibesi Kontes Ehive (Eschiva)'nin iç kalede direndiği Taberiye şehri üzerine yürüdü. Kontes, zor durumda kalınca Selâhaddin Eyyûbî'den eman diledi. Kendisi, çocukları ve malları için Selâhaddin Eyyûbî'den güvence aldıktan sonra 5 Temmuz'da şehri teslim etti.⁴⁶² Kontes, anlaşmaya uygun olarak güvenlik içinde Trablus'a gitti. Abû'l-Farac'ın rivayetine göre Selâhaddin Eyyûbî, Kontes'e hediyeler de verdi.⁴⁶³

İbn el-Esîr ve Abû'l-Farac'ın mutabık ifadelerine göre; Selâhaddin Eyyûbî, Taberiye'yi teslim aldıktan sonra Templier ve Hospitalier Tarikatlarına mensup esirlerin öldürülmelerini emretti. Bazı askerler fidye almak için bu esirleri bırakmak istemediler. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, bu esirleri her biri için 50 dinar (Abû'l-Farac'a göre 500 dinar) karşılığı satın aldı ve öldürttü. Selâhaddin Eyyûbî'nin, bunu yapmaktaki amacı; bunların, Frankların savaşçı gücüne dâhil

⁴⁶¹ İbn el-Esîr, XI, aynı yer. Haçlıların kaybı 23.000-60.000 arasında veya 30.000'den fazla idi. Ramazan Şeşen, "Hittîn'de Selâhaddin'in Ordusu", aynı yer.

⁴⁶² İbn el-Esîr, XI, s. 424, Abû'l-Farac, II, s. 443, Steven Runciman, II, s. 386

⁴⁶³ Abû'l-Farac, II, aynı yer.

olmaları ve İslam'a herkesten çok zarar vermeleri idi.⁴⁶⁴ Savaşta esir alınan Kral ve ileri gelen esirler ise Dımaşk'a gönderildiler.⁴⁶⁵

b- Akkâ'nın Fethi (9 Temmuz 1187)

Taberiye'den sonra Selâhaddin Eyyûbî, 8 Temmuz 1187'de Akkâ'ya ulaştı. Abû'l-Farac; bütün eşraf, deniz yoluyla Sûr'a kaçtı ve zavallı halk, canlarına dokunulmaması şartıyla teslim oldu derken;⁴⁶⁶ İbn el-Esîr, şehir halkının direniş gösterdiğini ve surlar üzerinde güç gösterileri yaptıklarını söyler.⁴⁶⁷ Şehrin sahibi III. Joscelin de Courtenay, mukavemet edemeyeceğini anlayınca bir kısım halk ile Sur'a gitti. Yani şehrin sahibi kendi güvenliğinin peşindeydi. Selâhaddin Eyyûbî, Akkâ'ya geldiğinde Pierre Brice adında bir şehirliyi gönderip mallarına ve canlarına dokunulmayacağını ve şehri teslim etmelerini bildirdi. Şehir halkı, bunu kabul etmedi.⁴⁶⁸ Selâhaddin Eyyûbî, şehre saldırmaya hazırlanırken şehirden teslim olma isteği geldi ve 9 Temmuz 1187'de Akkâ alındı. Cuma günü girilen şehirde, Haçlıların, Suriye'ye hâkim olduklarından bu yana Suriye sahillerinde ilk Cuma namazı kılındı.⁴⁶⁹

Akkâ, ticari açıdan canlı bir şehirdi. Buradaki tüccarların çoğu hayati kaygılarla şehirden ayrıldılar. Halk, götürebildiği malları yanına alırken geride bıraktıkları, hiç de yabana atılacak miktarlar değildi. Selâhaddin Eyyûbî, Akkâ'yı oğlu el-Efdal'e bıraktı ve bu zengin ganimet askerlere dağıtıldı.⁴⁷⁰ Templierler'e ait mallar ise Fâkih İsa'ya verildi. Akkâ fethedilince 4000'den fazla Müslüman esir kurtarıldı.⁴⁷¹

⁴⁶⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 425, Abû'l-Farac, II, aynı yer. Bunlara Müslüman olmaları da teklif edilmedi fakat bazıları kendi istekleriyle Müslüman oldular. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 320

⁴⁶⁵ İbn el-Esîr, XI, aynı yer.

⁴⁶⁶ Abû'l-Farac, II, aynı yer.

⁴⁶⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 425, Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 325

⁴⁶⁸ Steven Runciman, II, aynı yer

⁴⁶⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 425

⁴⁷⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 425, Steven Runciman, II, aynı yer

⁴⁷¹ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 113

c- Mecd el-Yaba, Yafa ve Bazı Şehirlerin Fethi (1187)

Selâhaddin Eyyûbî, Filistin topraklarında fetihlerle meşgul iken Mısır yönünden de harekete geçilmesi için kardeşi el-Âdil'e haber gönderdi. El-Âdil, Mısır'dan hareketle önce Mecd el-Yaba Kalesi'ni fethetti sonra Yafa üzerine hareket etti. Hittîn Savaşı'ndan sonra girilen fetih hareketlerinde en acı son, Yafa halkına nasip oldu diyebiliriz. Şehir halkı, teslim olmak istemeyince burası hücumla zapt edildi ve bütün ahali esir alındı.⁴⁷²

Müslümanlar, Akkâ'dan civar yerlere akınlar yaptılar. Bu çerçevede en-Nasıra, Kaysâriye, Hayfa, Saffûriyye, Ma'laya eş-Şâkif, Fula gibi yerler yağma edildi. Hüsâmeddin Ömer b. Lacin, Nablus'a gönderildi ve Sabastiya (Hz. Zekeriya'nın kabri buradadır) alındı. Daha sonra Nablus, anlaşma yoluyla teslim alındı.⁴⁷³ Takıyyüddin Ömer, Tıbnîn ve Sur'a erzak gönderilmesini engellemek için Tıbnîn'e gönderilmişti. Tıbnîn'in alınması zor olduğu için Takıyyüddin, Selâhaddin Eyyûbî'den yardım istedi. Tıbnîn, bir dağ üzerinde kuruluydu ve emniyetli bir yerdi. 19 Temmuz'da Selâhaddin Eyyûbî'nin gelmesiyle şehir, muhasara altına alındı. Zor durumda kalan şehir halkı, Müslüman esirleri serbest bıraktılar ve beş gün sonra da teslim oldular.⁴⁷⁴

Selâhaddin Eyyûbî, Sayda'ya mücadelesiz 29 Temmuz 1187'de sahip oldu. Şehrin hâkimi Renaud de Sidon, Selâhaddin Eyyûbî'nin geldiğini haber alınca Beaufort şatosuna kaçmıştı. Şehirde muhafız birlikleri de bırakılmadığından şehir kolayca alındı.⁴⁷⁵ Selâhaddin Eyyûbî, aynı gün Beyrut üzerine yürüdü. Şehir halkı, surların sağlamlığına güvenerek savunmaya geçtiler, birkaç gün boyunca çarpışmalar yaşandı. Savaş esnasında, Müslümanların başka bir noktadan şehre girdiklerine dair asılsız bir haber şehre yayıldı. Bunun sonucunda yaşanan kargaşa ve korku

⁴⁷² İbn el-Esîr, XI, s. 426, 427, Steven Runciman, II, s. 387

⁴⁷³ İbn el-Esîr, XI, s. 426

⁴⁷⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 427

⁴⁷⁵ İbn el-Esîr, XI, s. 427, Steven Runciman, II, aynı yer, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

ortamında ahali, emanla teslim oldu. Sekiz günlük bir mücadeleden sonra Beyrut, 6 Ağustos 1187’de fethedildi.⁴⁷⁶

Cübeyl’in hâkimi Dimaşk’taki esirler arasındaydı ve Selâhaddin Eyyûbî’nin naibi aracılığıyla Sultana serbest bırakılması karşılığı Cübeyl’i teslim etmeyi teklif etti. Selâhaddin Eyyûbî’nin, bu teklifi kabul etmesi sonucu Hugue Embriaco, Dimaşk’tan Cübeyl’e getirildi. Hugue’nin emri üzerine şehir, Selâhaddin Eyyûbî’ye teslim edildi. Anlaşmaya uygun olarak Hugue, serbest bırakıldı ve o da Sûr’a gitti.⁴⁷⁷

d- Sûr Muhasarası (1187)

Hittîn Savaşı sonrası Trablus kontu Raimond, Sûr’a çekildi. Sûr, çok sağlam bir şehirdi ve güvenli addolunuyordu. Fakat Selâhaddin Eyyûbî, Tibnîn, Sayda ve Beyrut’u alınca Sûr’da bulunan Trablus kontu, sıranın kendisine geldiğini düşünerek endişeye kapıldı. Raimond, şehri savunma konusunda bir ümitsizlik içinde Trablus’a gitti ve dolayısıyla şehri savunacak bir kuvvet kalmadı. İbn el-Esîr’e göre; şayet Selâhaddin Eyyûbî, Tibnîn ve bazı yerlerin fethinden önce Sûr’a öncelik vermiş olsaydı bu şehir, alınabilirdi. Fakat Selâhaddin Eyyûbî, şehrin müstahkem olduğunu düşünmüş ve etraftaki yerlerin fethinin Sûr’un fethini kolaylaştıracağını düşünmüştü.⁴⁷⁸

Selâhaddin Eyyûbî, diğer yerlerin fethiyle meşgulken Sûr şehri savunmaya hazır hale getirildi. Sûr’u bu ümitsiz durumdan kurtaran Konrad oldu. Konrad, Akkâ’ya ziyaret ve ticaret amaçlı gelmişti. Steven Runciman’ın verdiği bilgilere göre bu zat, Marki de Montferrat’ın oğlu ve Sibylle’nin ilk eşinin kardeşi idi. Konrad, daha önceleri İstanbul’da bulunurken bir cinayet dolayısıyla başı derde girmişti ve bu durumdan kurtulmak için bir grup Haçlı şövalyesiyle Filistin’e doğru yola

⁴⁷⁶ İbn el-Esîr, XI, s. 428

⁴⁷⁷ İbn el-Esîr, XI, aynı yer. , Abû’l-Farac, II, s. 444

⁴⁷⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 429

çıkmişti.⁴⁷⁹ Selâhaddin Eyyûbî'nin fetihlerinden ve Haçlıların içinde bulunduğu durumdan bihaberdi. Konrad, Akkâ'daki insanları ve gemilerin limana yanaşırken çan çalma olayının terk edildiğini görünce şüpheye kapıldı.⁴⁸⁰ Fakat bu şüphesi el-Âdil'in, adamlarını gönderip kim olduğunu sordurması ve olup bitenin anlatılması ile son buldu. Konrad, Sûr, Askalan ve bazı şehirlerin hala Haçlıların elinde bulunduğunu öğrenmişti fakat rüzgâr olmadığı için hareket edemedi. Rüzgârın çıkmasını beklerken şehre girip ticaret yapmak için izin istedi ve orada biraz daha oyalandı.⁴⁸¹

Bu arada Sûr, çaresiz bir durumda idi. Selâhaddin Eyyûbî, fethettiği yerlerin halkına eman veriyor ve onları Sûr'a gönderiyordu. Fakat bu insanları bir arada tutup düzene sokacak bir lider bulunmadığından Sûr halkı, şehri emanla Selâhaddin Eyyûbî'ye teslim etmeye karar vermişlerdi ki⁴⁸² rüzgâr, Haçlıların lehine esmeye başladı. Akkâ önünden demir alan Konrad, Sûr'a yöneldi. El-Âdil, bir savaş gemisi gönderip Konrad'ı takip ettirdi ise de bir sonuca ulaşamadı. Sûr'a ulaşan Konrad, halka cesaret vererek savunma durumuna soktu. Hatta yanındaki malları halka dağıttı. Şehir etrafındaki hendekleri yeniden kazdırdı ve surları takviye ettirdi.⁴⁸³ Selâhaddin Eyyûbî'nin sancakları hendeğe atıldı ve savunma durumuna geçildi. Konrad'ın elbette güvendiği noktalar vardı. Şehrin insan sayısı fazla idi ve Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'ü aldığı için Avrupa, illa ki yardıma gelirdi. Selâhaddin Eyyûbî, Sûr'a gelince Bir savunma duvarı ile karşılaştı. Şehrin teslimini sağlamak için Dimaşk'ta bulunan Konrad'ın babası Marki'yi getirtti ve eğer teslim olunmazsa bu zatı, öldüreceğini söyledi. Konrad'ın bu duruma tepkisiz kalması üzerine

⁴⁷⁹ Steven Runciman, II, s. 395, ayrıca bkz. Işın Demirkent, a.g.e. s. 145

⁴⁸⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 429, Runciman, bu olayı biraz daha farklı anlatıyor. Buna göre Konrad, Akkâ'da daha demir atmadan liman memuruna kendini tacir olarak tanıtmış ve olup biteni öğrenmişti. Duydukları üzerine üzölmüş ve bu durum liman memurunu şüphelendirmişti. Liman memuru durumu daha kimseye haber vermeden Konrad, Akkâ'dan hızla ayrılmıştı. Steven Runciman, II, aynı yer, ayrıca bkz. Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer

⁴⁸¹ İbn el-Esîr, XI, aynı yer

⁴⁸² Şehrin başında bulunan Renaud de Sidon, Selâhaddin Eyyûbî ile müzakerelere girişmişti. Hatta Selâhaddin Eyyûbî, iç kaleye çekilmesi için sancaklarından ikisini göndermişti. Steven Runciman, II, s. aynı yer

⁴⁸³ İbn el-Esîr, XI, s. 429-430

Selâhaddin Eyyûbî, adamı serbest bıraktı ve kuşatmayı kaldırarak Askalan'a yöneldi.⁴⁸⁴

e- Askalan'ın (5 Eylül 1187) ve Gazze'nin Fethi (1187)

Hittîn Savaşı'nı müteakip girişilen fetih hareketlerinde fethedilmesi özellikle hayati öneme sahip yerler vardı. Bunlardan Sûr, yukarıda belirttiğimiz gibi Selâhaddin Eyyûbî'nin bir taktik hatası olarak varlığını sürdürüyordu. Diğer şehirler ise Askalan ve özellikle –uğrunda birçok savaş verilen- Kutsal Kudüs şehri idi. Askalan ve Kudüs, Mısır yolu üzerinde bulunmalarından dolayı stratejik bir öneme sahiptirler. Askalan, Mısır ile Suriye arasında bir geçit durumunda olduğundan ticari bir önemi de vardı.⁴⁸⁵ Askalan'ın en büyük önemi, Haçlı seferleri ile başlar. 1153'te III. Baudouin tarafından zapt edilene kadar Kudüs Krallığı için bir tehlike konumunu korumuş ve Fâtımîlerle Haçlılar arasında birçok savaşa ev sahipliği yapmıştır.⁴⁸⁶

İşte tüm bu sebeplerden dolayı Selâhaddin Eyyûbî, Beyrut'tan Askalan üzerine yürüdü. 23 Ağustos 1187'de el-Âdil kumandasındaki Mısır askerleriyle birleşerek Askalan'ı kuşatma altına aldı.⁴⁸⁷ Selâhaddin Eyyûbî'nin kan dökmeye pek meyli bulunmadığından şehri, savaşız alma yolunu denedi. Çünkü bu, hem zaman hem insan kaybı hem de Kudüs'ün fethinin gecikmesi anlamlarını içeriyordu. Selâhaddin Eyyûbî, Guy de Lusignan ve Templierlerin liderini Dimaşk'tan getirip şehrin teslim olması halinde iki esiri de serbest bırakmayı teklif etti. Fakat Guy'nin itibarı Hittîn yenilgisi dolayısıyla yerle bir olmuştu. Kralın teslim olma çağrısı, Askalan halkının hakaretiyle yankı buldu. Selâhaddin Eyyûbî'nin, kuşatmayı hızlandırması ve hücumu geçmesi üzerine esir kralın çağrıları bir kez daha reddedildi.⁴⁸⁸

⁴⁸⁴ Steven Runciman, II, aynı yer, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer.

⁴⁸⁵ Mustafa Fayda, "Askalan", DİA, III, İstanbul 1991, s. 488, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

⁴⁸⁶ R. Hartmann, "Askalan", İA. I, MEB, İstanbul tarihsiz, s. 676

⁴⁸⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 430

⁴⁸⁸ İbn el-Esîr, XI, aynı yer

Guy'nin, Askalanlılar'a *'serbest bırakılınca yeniden asker toplayıp Müslümanları yok etme vaadi'* şehir istihkâmları zayıflayıp şehrin düşeceği anlaşıldığı zaman ciddiye alındı. Bu kez şehir halkı, kral vasıtasıyla eman şartlarını konuşmaya başladılar. Barış yanlısı olduğunu her fırsatta ispat eden Selâhaddin Eyyûbî, şehir halkının tüm şartlarını kabul etti ve 5 Eylül 1187'de şehir teslim alındı.⁴⁸⁹ İbn el-Esîr'in, sık sık eleştirdiği hatasını Selâhaddin Eyyûbî, Askalan'da da yineledi. Haçlıların kadınlarını, çocuklarını ve mallarını güvenli şekilde Kudüs'e gönderdi.⁴⁹⁰ Askalan'ın fethinden sonra sıra Kudüs'e gelmişti. Fakat Selâhaddin Eyyûbî, Askalan civarındaki şehirleri fethetmeyi daha uygun buldu. Bu doğrultuda sevk ettiği birlikler, Remle, Dârum, Meşhed-i Halil İbrahim, Beyt el-Lahm, Beyt el-Cibril, en-Natrûn ve Templierlere ait yerleri fethettiler.⁴⁹¹

Templierler'in kumandanı Gerard, Gazze'ye, teslim olmaları emrini verdi ve tarikat kurallarına göre üstadın emirlerine uymak zorunda olan Templierler, şehri Selâhaddin Eyyûbî'ye teslim ettiler. Gerard, bu sayede özgürlüğüne kavuşabildi. Guy ise bir süre Nablus'ta sonra da Lazkiye'de esir tutuldu. Askalan kuşatması esnasında Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'ün teslimini konuşmak üzere Kudüs'ten bir heyet çağırmıştı. Selâhaddin Eyyûbî, Askalan'a sahip olduğu gün, bu heyetle bir görüşme yaptı. Heyettekiler, Kudüs'ü teslim etmekten kaçındılar ve gururlu bir tavırla Kudüs'e döndüler. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'ü fethetmeye and içti.⁴⁹²

B- KUDÜS'ÜN FETHİ (2 Ekim 1187)

Kudüs'ten Askalan'a gelen heyetle yapılan görüşmeden bir sonuç çıkmadı ve Askalan'dan sonra şimdi hedef, Kutsal Şehir idi. Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'e hareket etmeden önce güvenlik tedbirleri aldı. Bu doğrultuda Hüsâmeddin Lü'lü komutasındaki Mısır donanmasını, Mısır'dan getirtti ve donanma, denizde

⁴⁸⁹ İbn el-Esîr, XI, aynı yer, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 114

⁴⁹⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 431

⁴⁹¹ İbn el-Esîr, XI, s. 432, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

⁴⁹² Steven Runciman, II, s. 387-388

beklemeye başladı. Bu sayede Frankların yolu kesilmiş oluyordu. Bu donanma, Franklara ait bir yolcu gemisi gelirse yağmalıyor, savaş gemisi gelirse tamamına el koyuyordu.⁴⁹³ Daha Kudüs muhasarası başlamadan Selâhaddin Eyyûbî, o eşsiz merhametini sergilemeye başladı. Hittîn'den kurtulan ve o anda Sûr'da bulunan Balian b. Barzan, Selâhaddin Eyyûbî'den Kudüs'e gitme müsaadesi istedi. Balian'a sadece bir gece kalması ve silah taşımaması şartıyla izin verildi. Fakat Kudüs'ün içinde bulunduğu durum Balian'ın, tekrar Selâhaddin Eyyûbî'ye başvurmasına neden oldu. Kudüs, fethedilen yerlerden gelen mülteciler dolayısıyla hınca hınç dolu fakat bir liderden yoksundu. Patrik Heraclius ve tarikat üyeleri harp için tedbirler alıyordu ama halk, Balian'ı bırakmak istemedi.⁴⁹⁴ İbn el-Esîr'e göre patrik, kraldan daha üstündü ve Balian da halkın nazarında bir krala eşdeğerdeydi.⁴⁹⁵ Balian, Selâhaddin Eyyûbî'ye bir mektup yazarak sözünde duramamasının sebebini anlattı. Selâhaddin Eyyûbî ise onu affettiği gibi Balian'ın ailesini ve mallarını Sûr'a götürönlere bir refakat birliğı de gönderdi. Bundan sonra Balian, asil bir aileden olan ve on altı yaşını geçmiş bulunan herkesi şövalye ilan ederek şehrin muharip gücünü kuvvetlendirmeye başladı. Erzak tedarikine ek olarak II. Hugue'nin, Hospitalierler'e gönderdiği paralara el koyarak Kutsal Mezar Kilisesi'nin çatısındaki gümüşleri de söktürdü.⁴⁹⁶

Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'e hareket ettiğinde öncü kuvvetlerden ayrılan ve daha önden yürüyen Cemâleddin Şervin b. Hasan el-Zerzanî kumandasındaki grup, Kubaybât civarında Haçlılarla karşılaştılar. Bunların çoğı öldürüldü. Cemâleddin Şervîn de ölenler arasındaydı.⁴⁹⁷ Selâhaddin Eyyûbî, 20 Eylül 1187 tarihinde artık Kudüs'e ulaşmış bulunuyordu. Şehrin batı tarafında karargâh kuruldu. Surlar çok güçlü olduğu ve güneş ışıkları askerlerin gözüne geldiğı için beş gün sonra karargâhın yeri değıştirildi. Muhasaraya en müsait yer olarak Amuda Kapısı ve Sahyûn Kilisesi tarafındaki şehrin kuzeyi tercih edildi. Şehir, mancınıklarla taşa tutulmaya başlandı. İbn el-Esîr ve Abû'l-Farac, Frankların zaman zaman şehrin

⁴⁹³ İbn el-Esîr, XI, s. 431

⁴⁹⁴ Steven Runciman, II, s. 388

⁴⁹⁵ İbn el-Esîr, XI, aynı yer.

⁴⁹⁶ Steven Runciman, II, s. 388-389

⁴⁹⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, İbn el-Esîr, XI, s. 431

dışına çıktıklarını ve şiddetli çarpışmaların yaşandığını söylerler. Her iki kaynak da şehrin savaşçı gücünü (kadın, çocuk ve yaşlılar hariç) 60.000 olarak verirler.⁴⁹⁸ Çarpışmalar sonucu her iki taraf da kayıplar verdiler. Ca'ber Kalesi Hâkimi İzzeddin İsa da şehid olanlar arasındaydı. Bundan sonra Müslümanlar, ok kullanarak savaşı, surlar üzerinde sınırlı kılmışlar ve bu sayede çoğunluğu Halebli olan güçler, surlara yaklaşıp bir gedik açmayı başarmışlardır. Açılan deliklerdeki tahtalar ateşe verilmiştir.⁴⁹⁹ Şehirdeki Franklar, bir çıkış hareketiyle savaşmak istemişler fakat bu istek Heraclius ve Balian tarafından engellenmiştir. Onlar, bu hareketin, kadınların ve çocukların esareti ile sonuçlanacağını düşünüyorlardı. Bunun üzerine yapılan müzakerelerden Selâhaddin Eyyûbî'ye anlaşma teklifi yapılması kararı çıktı. Fakat Kudüs ileri gelenlerinden Selâhaddin Eyyûbî'ye giden grup eli boş döndü. Selâhaddin Eyyûbî; ***'Siz 491 (1098) yılında şehri işgal ettiğiniz zaman halka nasıl muamele ettiyseniz ben de size aynı şekilde davranacağım. Siz nasıl onları öldürüp esir aldınız ve kötü muamele ettiyseniz ben de aynısını yapacağım.'*** dedi.⁵⁰⁰

Steven Runciman, Selâhaddin Eyyûbî'nin, şehirdeki Ortodoks Hristiyanlarla işbirliği içinde olduğundan bahseder. Bu Hristiyanlar, Latin Kilisesi'nin üstünlük tavırlarından hoşnut değillerdi. Onlar, ibadetlerini Müslüman hükümdarlar zamanında istedikleri gibi yaparlarken, Latinler, onları yabancı oldukları ayin şekillerine zorluyorlardı. Hatta Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'ün Ortodoks cemaati ile temasa geçmişti ve onlar şehrin kapılarını Selâhaddin Eyyûbî'ye açmaya hazırdılar.⁵⁰¹ Belki bu durumun verdiği rahatlık ve güven ve de etmiş olduğu yemin dolayısıyla Selâhaddin Eyyûbî, elçilerin eman dileklerini reddetmişti. Bunun üzerine Balian, Selâhaddin Eyyûbî ile bizzat görüşmek istedi ve Selâhaddin Eyyûbî'nin yanına gitti. Selâhaddin Eyyûbî ona 1099'daki Haçlıların katliamını hatırlattı ve şehri kılıçla zapta and içtiğini söyledi. Ancak kayıtsız şartsız bir teslimiyet onu bu yemininden vazgeçirebilirdi. Balian ise; ***'Ey Sultan! İyi bil ki, biz bu şehirde Allah'tan başkasının bilmeyeceği kadar büyük bir kalabalığa sahibiz. Bu topluluk emân almak umuduyla savaşa ara verdi. Sen diğer şehirlerin halkına emân***

⁴⁹⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 432-433, Abû'l-Farac, II, s. 444

⁴⁹⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 432, Abû'l-Farac, II, aynı yer.

⁵⁰⁰ İbn el-Esîr, XI, s. aynı yer, Abû'l-Farac, II, aynı yer.

⁵⁰¹ Steven Runciman, II, s. 389

verdiğin gibi onlara da emân verirsin zannettiler. Onlar yaşamak istiyor, ölmek istemiyorlar, fakat eğer ölümden başka çare olmadığını görürsek, Allah'a yemin ederiz ki, çocuklarımızı ve karılarımızı öldürür, mallarımızı, eşyalarımızı ateşe veririz. Size bu mallardan bir dinar veya bir dirhem olsun istifade ettirmeyiz. Ne bir erkek ve ne de bir kadın esir alabilirsiniz. Bu işi bitirdikten sonra da Kubbetu's-Sahra'yı, Mescid-i Aksâ'yı ve diğer yerleri tahrip eder, sonra da elimizdeki esir Müslümanları öldürürüz. Bunların sayısı beş bindir. Kendimize bir tek hayvan dahi ayırmadan hepsini öldürür, sonra da hepimiz size karşı saldırıya geçer, canını ve kanını müdafaa etmek isteyen insanlar gibi savaşıyoruz. O zaman da öldürülenlerin sayısınca adam öldürmedikçe ölmeyiz. Ya şerefimizle ölür, ya da şerefli bir şekilde muzaffer oluruz.” dedi.⁵⁰²

Selâhaddin Eyyûbî bunun üzerine durumu istişare etti. Emirleri de Frankların bu söylediklerini yapabileceklerini söylediler. Selâhaddin Eyyûbî, bu teklifi kabul etti ve Balian ile bir anlaşma yapıldı. Anlaşmaya göre; “ (...) *zengin olsun, fakir olsun erkeklerin onar dinar, kız ve erkek çocukların ikişer dinar, kadınların da beşer dinar ödemesi kararlaştırıldı. Her kim bu meblağı kırk gün zarfında öderse o kendini kurtarmış demektir. Her kim kırk gün dolduğu hâlde bu meblâğı ödememişse o da köle olacaktı.*”⁵⁰³ Balian, şehirde bu miktarları ödeyemeyecek yirmi bin kişinin olduğunu söyledi. Bunların serbest kalması için istenen 100.000 dinardan vazgeçildi ve 30.000 dinar karşılığı yedi bin kişinin serbest kalması hususunda anlaşıldı. Balian'ın emri üzerine garnizon, silahlarını bıraktı ve şehir, teslim oldu (2 Ekim 1187). Selâhaddin Eyyûbî'nin şehre girdiği bu tarih, Hz. Muhammed'in, Mescid el-Aksâ'dan miraca yükseldiği 27 Receb tarihine denk geliyordu.⁵⁰⁴

⁵⁰² İbn el-Esîr, XI, s. 432-433, Abû'l-Farac, bu konuşmayı yapanı, Selâhaddin Eyyûbî'ye aman dilemeye gelen franklardan biri olarak kaydeder. Abû'l-Farac, II, s. 445

⁵⁰³ İbn el-Esîr, XI, s. 433, Abû'l-Farac, II, s. 445, Steven Runciman, II, s. 390

⁵⁰⁴ Steven Runciman, II, aynı yer. Işın Demirkent, a.g.e. s. 141, Abû'l-Farac, bu 30.000 dinar ödendikten sonra zenginlerin, fakirler adına paralar ödeyip sulh içinde şehri terk ettiklerini söyler. Abû'l-Farac, II, aynı yer. Fakat bu durum gerçekleşmedi. Özellikle şövalye tarikatlarını, hazinelerini açmaya ikna etmek çok zor oldu.

Müslümanların şehre girişleri, daha önce Kudüs'te katliam yapıp şehri kana bulayan Batılılara bir insanlık ve merhamet dersi verir nitelikteydi. Şehirde hiçbir bina yağma edilmedi ve kimsenin canına dokunulmadı. Selâhaddin Eyyûbî, kimsenin canına, malına bir zarar gelmemesi için sokaklara ve kapılara nöbetçiler yerleştirdi. Ne yazık ki Patrik Heraclius, Templierler ve Hospitalierler kendi halklarının güvenliklerini Müslümanlar kadar düşünmediler. Balian, vaat edilen 30.000 dinarı tedarike uğraşırken Hospitalierleri ve Templierleri hazinelerini açmaya zor ikna etti. Heraclius ise sadece kurtuluş akçesi olarak on dinarı ödemişti. Şehirden çıkarken üzerindeki altınların ağırlığından sendeleyerek yürüyordu ve arkasında arabalar dolusu mallar onu takip ediyordu. Bu durum Müslümanları ve Hristiyanları çok sinirlendirdi.⁵⁰⁵ Abû'l-Farac, Kudüs'teki yiyecek maddesi ve her türlü levazımın boşaltılmasına bazı Müslümanların tepki gösterdiğini ve bunlara el konulmasını istediklerini yazar. İmâd adında bir yazıcı, Selâhaddin Eyyûbî'ye “ ***Biz bunlara, yalnız canlarının selâmeti için söz verdiğimiz halde bunlar niçin bütün bu kıymetli eşyayı alıp götürüyorlar?***” demiş; fakat Selâhaddin Eyyûbî, bunun böyle olması gerektiğini düşünerek; “***Hakikat bu merkezdedir. Fakat Franklar farkında değiller. Biz bunların ellerindeki eşyaları alacak olursak içtiğimiz andı tutmadığımıza dair dışarıda söz söylerler ve böylece bizim adımızı kirletirler.***” demiştir.⁵⁰⁶

İbn el-Esîr'e göre Franklar, vaat ettikleri miktarları ödemedikleri için kapılara askerler yerleştirildi ve bunlar kurtuluş bedellerini tahsil ettiler. Vaat edilen miktarlar ödenseydi eğer, Selâhaddin Eyyûbî'nin hazinesi dolar taşardı. Çünkü şehir, fethedilen yerlerden iltica edenlerle çok kalabalık bir hale gelmişti.⁵⁰⁷ Bazı Müslüman emirler, Selâhaddin Eyyûbî'den daha farklı bir davranış içine girdiler. Bu emirler, Franklara, Müslüman kıyafeti giydirip şehir dışına çıkarıyorlar ve kurtuluş akçelerini kendilerine alıyorlardı. Bir kısım emirler ise, bazı Hristiyanları daha evvel

⁵⁰⁵ Işın Demirkent, a.g.e. s. aynı yer, Steven Runciman, II, aynı yer.

⁵⁰⁶ Abû'l-Farac, II, s. 446, İbn el-Esîr, buna benzer olayı Patrik Heraclius, şehirden çıkarken anlatır ve yine Selâhaddin Eyyûbî, sözünde duracağını söylemiştir. İbn el-Esîr, XI, s. 434, 435

⁵⁰⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 433-434

kendi hâkimiyet alanlarından kaçanlar olarak gösteriyorlar ve paraları kendileri alıyorlardı.⁵⁰⁸

Selâhaddin Eyyûbî'nin bu -bazı olumsuzluklara rağmen- emsali bulunmaz merhameti, Kudüs'ün fethinde sadece Müslümanlar tarafından değil, Hristiyanlar tarafından da övgüyle karşılanmıştır. Kurtuluş akçesi bulamayan bir grup esarete yollanırken bunların hali içler acısı idi. el-Âdil, ağabeyine başvurarak, hizmetlerine mukabil bu esirlerden bin tanesini kendisine bağışlamasını istedi. Selâhaddin Eyyûbî de bunu kabul edince bu bin kişi el-Âdil tarafından serbest bırakıldı. Daha sonra Patrik Heraclius için yedi yüz ve Balian için de beş yüz esir bağışlandı. Fidyeleri ödenip kurtulan kadınlar, kocaları için Selâhaddin Eyyûbî'ye müracaat ediyorlardı. Selâhaddin Eyyûbî, bunların ricasıyla kocalarını serbest bıraktığı gibi dul ve yetimlere de hediyeler verdi. Ayrıca ihtiyar kadın ve erkekler de serbest bırakıldı.⁵⁰⁹

Selâhaddin Eyyûbî'nin bu merhametli davranışına karşılık, şehirden çıkanlar kendi dindaşları tarafından bu kadar iyi niyetle karşılanmadılar. Üç kafile halinde yola çıkan insanları Hospitalierler, Templierler ve Balian ile Heraclius idare ediyorlardı. Mültecilerle dolu olan Sûr'a sadece işe yarayanlar alındı. Kalanların bir kısmı Botrun yakınında Raimond de Niphin adında bir mahalli baron tarafından soyuldular. Trablus'a ise erzak sıkıntısı olduğu için kabul edilmediler. Antakya'ya kadar birçok zorluk yaşandı. Askalan'dan hicret edenler ise İtalyan ticaret gemilerine alınmadılar. Ancak Mısırlılar, mültecileri gemilere almadıkları için limandan gemilerin ayrılmasına izin vermediler. Bu mülteciler de bu şekilde Hristiyan limanlarına nakledildiler.⁵¹⁰ Kudüs'te bir manastırda yaşayan bir Yunan kraliçesi ve Prenses Sibylle güvenli bir şekilde maiyetleriyle birlikte şehirden ayrıldılar. Sibylle, Nablus'ta tutsak olan kral eşinin yanına gitti. Hittîn'de Selâhaddin Eyyûbî tarafından öldürülen Renaud de Chatillon'un karısı Etiennette, Selâhaddin Eyyûbî'ye gelerek

⁵⁰⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 434, Hatta iş o kadar abartılmıştı ki bazıları surlardan indiriliyor bazıları da sepetlerle gizlice dışarı çıkarılıyordu. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 334, Abû'l-Farac, Müslüman emirlerin, Hristiyanlara Müslüman asker kıyafeti giydirilmesi olayından bahsetmez. Kurtuluş parasını ödeyemeyen 5.000 kişinin esir alındığını ve Muzafferüddin'in, 1.000 kişiyi kendi iktandan olduğu için satın aldığını zikreder. Abû'l-Farac, II, s. 445-446

⁵⁰⁹ Steven Runciman, II, s. 390-391

⁵¹⁰ Steven Runciman, II, s. 391

tutsak oğlu Onfroï için şefaât diledi. Selâhaddin Eyyûbî, Kerek'i kendisine teslim etmesi karşılığında oğlunu serbest bıraktı. Fakat Kerek halkı, Etiennette'yi dinlemeyip teslim olmadı ve Onfroï esarette kaldı.⁵¹¹

Kutsal Şehir'e gelince; Haçlıları yasa boğan olay, daha onlar şehirden çıkmadan yaşanmıştı. Kubbet es-Sahra'nın üzerindeki altın yaldızlı Haç indirildi. Selâhaddin Eyyûbî'nin bazı dostları, Kutsal Mezar Kilisesi'nin tahrip edilmesi için ısrar ettiler. Fakat Selâhaddin Eyyûbî, bunu yapmadı. Burası üç gün kapalı kaldıktan sonra tekrar hizmete açıldı. Hacılar, belli bir ücret karşılığı buraya tekrar girebildiler. Templierler, Mescid el-Aksâ'nın yanında evler inşa etmişlerdi. Bunlar yok edildi ve mekân eski haline getirildi. Kubbet es-Sahra ve el-Aksa Camii gül suyu ile yıkandı.⁵¹² Nihayet 9 Ekim 1187'de Mescid el-Aksâ'da Cuma namazı kılınabildi. Selâhaddin Eyyûbî, Mescid el-Aksâ'ya bir minber yapılmasını emrettiğinde, Nûreddin Mahmud'un daha önceden burası için yaptırdığı minber, Haleb'den getirildi ve yerine konuldu. Frankların yaptıkları resimler silindi ve Sahranın üzerindeki mermer kaldırıldı.⁵¹³

Ortodoks Hristiyanlar ve Yakubiler cizye ödemek şartıyla şehirde kaldılar. (Bu Hristiyanlar aslen Frank olmayanlardı.) Sahipsiz kalan malların çoğu da Yahudiler tarafından satın alındı.⁵¹⁴ Selâhaddin Eyyûbî, kutsal mekânların idaresinde dört Frank rahip bırakmıştı. Fakat buralar daha sonra Rum Patrikliğine geçti. Selâhaddin Eyyûbî'nin, Kudüs'ü fethi İstanbul'da duyulunca İmparator Isaakios Angelos, zaferi kutlamış ve kutsal mekânların idaresini rica etmişti. Bunun üzerine

⁵¹¹ İbn el-Esîr, XI, s. 434, Steven Runciman'ın kaydına göre Kerek, teslim olmayı reddedince Etiennette, oğlunu tekrar Selâhaddin Eyyûbî'ye gönderdi. Kadının bu hareketi, Selâhaddin Eyyûbî'nin hoşuna gitti ve Onfroï'yi serbest bıraktı. Steven Runciman, II, s. 392

⁵¹² İbn el-Esîr, XI, s. 435, Steven Runciman, II, aynı yer.

⁵¹³ İbn el-Esîr, XI, aynı yer, ‘‘Sahrâ'nın üzerine mermer örtülmesinin sebebi şu idi: Papazlar, kendilerini ziyarete gelen Franklara Sahra'nın büyük bir kısmını satmışlardı. Franklar bunun kendilerine uğur getireceğine inanarak ağırlığınca altın verip satın alıyorlardı. Onlardan biri Sahra'dan koparılmış küçük bir parçayla ülkesine girse kendisi için bir kilise yaptırıyor ve kilisenin mihrabına bu parçayı yerleştiriyordu. Hristiyan hükümdarlardan biri Sahra'nın tamamen tükenip yok olmasından korktu ve emir verip Sahrâ'yı muhafaza maksadıyla üzerini örttürdü''. İbn el-Esîr, XI, s. 436

⁵¹⁴ İbn el-Esîr, XI, s. 436, Steven Runciman, II, aynı yer.

Kudüs'te Frank izleri tamamen yok olmuştur.⁵¹⁵ Kudüs'ün fethinden sonra Selâhaddin Eyyûbî, 30 Ekim 1187'ye kadar Kudüs'te kaldı ve bazı düzenlemeler yaptı. Daha sonra Sur şehrini kuşatmak maksadıyla Akkâ'ya hareket etti.⁵¹⁶ Birinci Haçlı ordularının 1099'da kana bulayarak aldıkları Kudüs, nihayet Müslümanların eline geçti. Müslümanlar, bu fethi kanla kirletmeyip halkın canına ve malına dokunmadılar. Kudüs'ün fethedilmesi, Hristiyanları yasa boğarken Selâhaddin Eyyûbî nezdinde Müslümanlara müthiş bir itibar kazandırdı. Bunun üzerine Avrupa, üç büyük kral kumandasında yeni bir Haçlı seferine giriştiler.

C- KUDÜS'ÜN FETHİNDEN SONRAKİ FETİHLER

1- Sûr Muharasası (1187)

Akkâ'nın fethinden sonra Sûr şehrinin surlarından çekinen Selâhaddin Eyyûbî'nin, yoluna devam edip Askalan ve Kudüs'ün fethiyle uğraşması, Sûr'a tahkim edilme imkânı verdi. Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'ten Akkâ'ya geldi. Onun Akkâ'da olduğunu haber alan Konrad, şehrin etrafındaki hendekleri derinleştirmek suretiyle şehri bir ada haline getirdi ve doğal bir savunma alanı oluşturdu. Savaşa müsait tek nokta, şehrin karaya bitişik olduğu dar yerdi. Hareket alanı dar olduğu için Selâhaddin Eyyûbî'nin askerleri, nöbetleşe savaş verdiler. Selâhaddin Eyyûbî, ilk kuşatmayı kaldıralı beri şehre Batı'dan yardımlar gelmişti. Şu anda şehirdeki insan sayısına, sağlam surlara bir de deniz gücü eklenmişti.⁵¹⁷

Sûr'un, denizden aldığı yardımın farkına varan Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'dan Akkâ'ya gelen savaş gemilerini yardıma çağırdı. İslam gemilerinin gelişiyle talih,

⁵¹⁵ Steven Runciman, II, aynı yer

⁵¹⁶ İbn el-Esîr, XI, aynı yer.

⁵¹⁷ İbn el-Esîr, XI, s. 436-437, İbn Cübeyr, Sur şehrini şu şekilde tasvir etmektedir: ‘‘(...) Dillerde dolaşan sağlamlığı ve dayanıklılığı ise, en ilginç yönüdür. Bunun da nedeni, biri karaya, diğeri denize açılan iki kapısının bulunmasıdır. Biri dışında her yönden denizle çevrilidir. Kara tarafından, hepsi duvarlarla çevrili üç veya dört kapı geçildikten sonra içeri girilebilir. Deniz yönünden ise liman kenarındaki güçlü iki kule arasından geçilerek girilir. Deniz kenarında bulunan kentlerin hiç biri bunun gibi değil. Kent, üç taraftan surlarla, dördüncü taraftan ise kireç sıvalı bir duvarla çevrilidir.’’ İbn Cübeyr, a.g.e. s. 226

Müslümanlardan yana dönmüş gibi görünse de –hatta İbn el-Esîr’in birçok savaş için anlattığı gibi Müslümanlar, neredeyse savaşı kazanacak olsalar da- bu durum fazla uzun sürmedi. Gemilerin, Sûr’dan çıkıp halkın savaşmasına engel olması üzerine Müslümanlar, şehre yaklaşma imkânı buldular. Beklenmeyen olay, Müslüman savaş gemilerinin gafil avlanması idi. Abd’üs-Selam el-Magribî’nin kumandasındaki donanma, dinlenme halinde iken sabah erken saatlerde Haçlıların baskınına uğradı. Müslümanlar burada ağır zayıtlar verdiler ve Selâhaddin Eyyûbî’nin emriyle kalan kısım, Beyrut’a çekilerek hayatını kurtardı.⁵¹⁸

Kuşatma sürerken şehirden dışarı çıkan Haçlılarla akşama kadar süren bir savaş yaşandı ise de Sûr’un imkânsızlığı anlaşılmış bulunuyordu. İbn el-Esîr’in rivayetlerinden Selâhaddin Eyyûbî’nin, gitmek arzusunda olduğunu görüyoruz. Fakat emirleriyle yaptığı istişarelerde ‘*Frankların buradan başka tutunacağı yer kalmadı. Kuşatmaya devam etmeli.*’ fikri daha mantıklı gelmiş olacak ki; kuşatmaya devam edildi. Bu fikre muhalif grup ise Selâhaddin Eyyûbî’nin, elde edilen parayı harcadığı için kendilerinden para istemesinden korkuyorlardı. Kalma fikrine muhalif grubun savaşı bırakıp çeşitli bahanelerle savaşmaması, kuşatmanın sonunu getirdi. Selâhaddin Eyyûbî, kuşatmayı kaldırarak 1 Ocak 1188’de Akkâ’ya hareket etti ve askerlerine izin verdi.⁵¹⁹

Selâhaddin Eyyûbî, Sûr’da başarısız olmuş ve donanması da ağır zayıtlar vermişti. Sûr muhasarası esnasında Müslümanlar için sevindirici mahiyette olan bir haber Hunîn’in teslim olmasıdır. Tibnîn’in fethinden sonra direnen Hunîn’e Selâhaddin Eyyûbî, asker göndermiş ve şehre yiyecek ikmalini önlemişti. Selâhaddin Eyyûbî, Sûr’u kuşatırken Hunîn halkı elçi gönderip eman dilediler. Bu sayede Hunîn de İslam’a kazandırıldı.⁵²⁰ Bu arada Sûr muhasarasını kaldırmak zorunda kalan Selâhaddin Eyyûbî’nin, Safed-Kevkeb cephesinden gelen haberlerle üzüntüsü arttı. Selâhaddin Eyyûbî, daha Askalan’ın fethine giderken, Hospitalierler’in elindeki Kevkeb’e ve Temlierler’e ait Safed’e, bölgede emniyeti sağlamaları ve bulundukları

⁵¹⁸ İbn el-Esîr, XI, s. 437-438, Abû’l-Farac, II, s. 447, Ramazan Şeşen a.g.e. s. 118

⁵¹⁹ İbn el-Esîr, XI, s. 438-439, Steven Runciman, II, s. 396

⁵²⁰ İbn el-Esîr, XI, s. 439-440

yerden aşağı inmelerine mani olmaları için birlikler göndermişti. Bu kalelerden Kevkeb'i kuşatan Emir Seyfeddin ve birliği, bir gece Haçlıların baskınına uğradılar. Haçlılar, Müslümanların tamamına yakınıni katlettikleri gibi epeyce de ganimet aldılar. Bu haber, Selâhaddin Eyyûbî, Sûr'dan ayrılırken geldi.⁵²¹

Selâhaddin Eyyûbî, Akkâ'dan Mart 1188'de Kevkeb Kalesi üzerine sefere çıktı. Selâhaddin Eyyûbî, Akkâ'dan güneye doğru bütün sahil şeridini (Sûr hariç) fethetmişti. Bu yüzden Kerek, Şevbek ve Safed'i almak ve kuvvetlerini bu yerlere bölmek istemiyordu. Kerek'ten, en başından beri Müslümanlar, çok zarar görmüşlerdi zaten. Safed ve Kevkeb de tarikat şövalyelerinin elinde bulunduğundan buralar, mutlaka alınmalıydı. Selâhaddin Eyyûbî, Kevkeb'e geldiğinde gördü ki bu sağlam kalenin fethi olmayacaktı. Mayıs 1188'e kadar burada kalan Selâhaddin Eyyûbî, Kaymaz en-Necmi'yi muhasarayı sürdürmesi için bıraktı ve kendisini fetihlerden dolayı tebrike gelen Kılıcarslan ve Kızıl Arslan'ın elçileriyle Dimaşk'a döndü.⁵²²

2- Cebele'nin Fethi (15 Temmuz 1188)

Selâhaddin Eyyûbî, Dimaşk'tan Trablus topraklarına doğru bir fetih hareketine daha girişti. 13 Haziran 1188'de Humus'a hareket eden Selâhaddin Eyyûbî, güneydeki Kades Gölcüğü mevkiinde diğer bölge askerlerinin gelişini beklemek için konakladı. İlk gelen kimse İmâdüddin Zengî b. Mevdûd oldu. Selâhaddin Eyyûbî buradan Safisa, el-Urayme, Yahmûr ve bazı toprakları yağmalayarak Trablus yakınlarında keşiflerde bulundu. Selâhaddin Eyyûbî, Hısn el-Erkâd'ın aşağısında konaklarken Cebele kadısı Mansûr b. Nebil, Selâhaddin Eyyûbî'ye gelerek Cebele, Lazkiye ve kuzeye doğru sefere teşvik etti. Bunun üzerine kuzeye hareketle Antartus'a vardılar. Haçlılar, şehri boşaltıp sağlam iki burçta direnişe geçmişlerdi. Bu burçlardan birisi Gökböri'nin birliklerine teslim olmak

⁵²¹ İbn el-Esîr, XI, s. 440, Ramazan Şeşen a.g.e. s. 123

⁵²² İbn el-Esîr, İslam Tarihi, el-Kamil Fit-Tarih Tercümesi, XII, Çev. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özeydin, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987, s. 17

zorunda kaldılar. Fakat diğer burç direnmeye devam etti. Burayı savunan, Templierler'in Hıttîn'de esir alınıp bırakılan lideri idi. Müslümanlar, Antartus'u harabeye çevirip Merâkiyye'ye yöneldiler. Halk, Hospitalierler'in elindeki el-Markab Kalesi'ne çekilmişti.⁵²³

Selâhaddin Eyyûbî, el-Markab kuşatmasında iken yetmiş parçalık gemisiyle Sicilya donanması geldi ve el-Markab'ın aşağısından Müslümanları ok atışlarıyla hareketsiz kılmaya çalıştı. Selâhaddin Eyyûbî, okçuların korumasında Cebele'ye ulaşmayı başardı ve Cebele kadısının daha önce buradaki, korkutma ve teslim olmaya teşvik faaliyeti sonuç verdi. 15 Temmuz 1188'de Cebele teslim alındı. Şehrin Haçlıları, kaleden ikna edilerek emanla aşağı indirildiler. Cebele, Antakya hâkiminin hâkimiyetinde olduğundan elinde Müslüman esirler vardı. Bunlara karşılık Mansûr b. Nebil de Haçlılardan esirler aldı. Daha sonra esirler karşılıklı serbest bırakıldı. Cebele ve Hama arasındaki Kısraîl Kalesi de Selâhaddin Eyyûbî'nin eline geçince Müslümanlar, emniyet açısından rahata ulaştılar.⁵²⁴

3- Lazkiye'nin (24 Temmuz 1188) ve Sahyûn'un (29 Temmuz 1188) Fetihleri

Cebele'nin fethinden sonra Lazkiye üzerine yürüyen Selâhaddin Eyyûbî, şehri muhasaraya başladı. Şehir halkı iki kalede savunma yapıyordu. Sicilyalıların Doğu'ya yardıma gönderdikleri donanmaları da muhasara başladığı sıralarda Lazkiye'ye ulaştı. Donanmanın gelişi, Selâhaddin Eyyûbî üzerinde pek etki yapmadı. Kuşatma devam ederken Cebele kadısı da teslim olunması hususunda halk ile temaslara geçmişti. Müslümanlar, üç günlük bir uğraştan sonra 24 Temmuz 1188'de emanla şehre sahip oldular.

Sicilyalılar, şehir halkına bu kadar çabuk teslim oldukları için kızıyorlar ve şehirden dışarı çıkanları cezalandırmak istiyorlardı. Halk da bu durum karşısında

⁵²³ İbn el-Esîr, XII, s. 18- 19, Ramazan Şeşen a.g.e. s. 124

⁵²⁴ İbn el-Esîr, XII, s. 19, Ramazan Şeşen a.g.e. s. 124-125, Bu kale, İslam beldelerinden ordugâha uzanan bir yol oldu. İbn el-Esîr, XII, aynı yer, bu kalenin alınışı ile daha içerilere, Hama'ya doğru bir iâşe hattı açılmış oldu. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, Selahaddin, s. 348

cizye ödemek koşuluyla şehirde kaldı.⁵²⁵ Yani yardıma gelen Sicilyalıların zararları daha fazla oldu. Daha sonra Sicilya donanmasının kaptanı Margaritus, Selâhaddin Eyyûbî ile görüşme talebinde bulundu. Huzura kabul edilen kaptan, Selâhaddin Eyyûbî'ye *‘‘Sen asil ve merhametli bir hükümdarsın. Franklara yapacağını yaptın ve onları itaat altına aldın. Onları salıver de senin kölelerin, beldeler ve ülkeler fetheden askerlerin olsunlar. Onlara beldelerini geri ver. Aksi hâlde denizden karşı koyamayacağın ordular gelir ve işte o zaman zor durumda kalır ve sıkıntıya düşersin.’’* dedi. Bu sözler üzerine Selâhaddin Eyyûbî de; *‘‘Biz çok güçlüyüz, denizden gelecek askerlerin hiç bir önemi yoktur. Eğer üzerimize gelecek olurlarsa diğer Frankların başına gelenler onların da başına gelir. Ölüm ve esaret acısını onlara da tattırırız.’’*⁵²⁶ diyerek kararlılığını gösterdi. Böylece kaptan Selâhaddin Eyyûbî'nin yanından ayrıldı.

Selâhaddin Eyyûbî'nin, Lazkiye'den sonraki hedefi, Sayhûn oldu. Sayhûn, sağlam bir şehir olmakla birlikte çok da yüksek bir rakımı vardı. Selâhaddin Eyyûbî'nin kurduğu mancınıklar başlangıçta pek etkili olmadı. Bu şehrin fethinde Halebli askerlerin çok büyük katkıları oldu. Şehrin düşmeyeceğini düşünen Sayhûn askerlerinin direnişi, 29 Temmuz 1188 günü şiddetli bir hücumla kırıldı.⁵²⁷ Kalenin kulesinde bulunan insanlar, bir süre daha direndiyse de sonunda eman dilediler fakat Selâhaddin Eyyûbî, kabul etmedi ve Kudüs'ün fethinde olduğu gibi fidye karşılığı Sahyûn teslim oldu. Daha sonra Sahyûn'a yakın yerlerin fethine çıkılarak Ayzu, Cemâhartin ve Balâtunus kaleleri ele geçirildi.⁵²⁸ Sahyûn ve civarının fethi, Müslüman hâkimiyetini genişletti. Fakat en önemli sonucu, Antakya Prinkepsliği topraklarının yolu açıldı.⁵²⁹

⁵²⁵ İbn el-Esîr, XII, s. 20, Abû'l-Farac, bu fetihlerle ilgili bilinen dışında pek detay vermez. Bkz. Abû'l-Farac, II, s. 448, Steven Runciman, Cebele'nin teslim tarihini 22 Temmuz olarak kaydeder. Steven Runciman, II, s. 394, Ramazan Şeşen, Sicilyalıların tutumundan bahsetmiyor ve yerli Hristiyanların cizye karşılığı kalmak istediklerini söylüyor. Ramazan Şeşen, Selahaddin Eyyubi ve Devlet, s. 125

⁵²⁶ İbn el-Esîr, XII, s. 21, Abû'l-Farac, II, s. 448-449

⁵²⁷ İbn el-Esîr, XII, s. 21, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 125, 127, Steven Runciman, II, aynı yer.

⁵²⁸ İbn el-Esîr, XII, s. 21-22, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 127

⁵²⁹ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

4- Bekas (2 Ağustos 1188) Şugr (12 Ağustos 1188) ve Diğer Yerlerin Fetihleri

Selâhaddin Eyyûbî, 2 Ağustos 1188'de Bekas Kalesi'ni muhasara etti. Bekas ve Şugr Kaleleri birbirine bitişik kalelerdir. Bekas'ın alınması, Şugr'a göre daha kolay olduğundan⁵³⁰ Haçlılar, Bekas'ı boşaltarak Şugr kalesine sığındılar. Bekas, savaş yapılmadan alındı fakat Şugr kalesi uğraştırdı. Bu iki kalenin alınması şarttı. Çünkü bu kaleler, Antakya toraklarına yakın yerlerde ve Suriye'de fethedilen şehirlerin yolu üzerinde idi.⁵³¹ Şugr kalesindeki Frankların güvendikleri noktalardan ilki, kalenin uçurumlarla çevrili doğal bir savunma potansiyeline sahip olması idi. İkinci dayanak noktaları Antakya Prinkepsi Bohemund'dan yardım istemiş olmaları idi.⁵³²

Selâhaddin Eyyûbî, kaleyi birkaç gün muhasara etti fakat kale, düşecek gibi görünmüyordu. Kuşatmanın bundan sonraki seyri hakkında Müslüman karargâhında istişareler yapılırken, kaleden bir elçi karargâha geldi. İbn el-Esîr, bu elçinin; eğer üç gün müddet verilir ve bu esnada bir yardım gelmezse kaleyi teslim edeceklerini⁵³³ Ramazan Şeşen de Antakya hâkimi III. Bohemund'dan izin alınabilirse teslim olacaklarını dile getirdiğini⁵³⁴ söylüyor. Antakya Prinkepsliği'nden herhangi bir yardım gelmemesi üzerine 12 Ağustos 1188'de kale teslim oldu. Buranın idaresi Selâhaddin Eyyûbî tarafından Garseddin Kılıç'a verildi.⁵³⁵

Fetihlere devam eden Müslümanların sonraki hedefleri Sermîniyye oldu. Selâhaddin Eyyûbî'nin oğlu Haleb hâkimi ez-Zâhir Gazi'nin, Serminîyye'yi 19 Ağustos 1188'de fethi ve kaledeki Müslüman esirleri kurtarmasından sonra Cebele'nin fethiyle başlayan altı haftalık süreçte Antakya'ya bağlı birçok kale ve şehir Müslümanların eline geçti.⁵³⁶

⁵³⁰ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer. İbn el-Esîr, kuşatma tarihini değil de Selâhaddin Eyyûbî'nin, oraya ulaştığı tarihi, 30 Temmuz olarak kaydetmiştir. İbn el-Esîr, XII, s. 22

⁵³¹ İbn el-Esîr, XII, aynı yer

⁵³² İbn el-Esîr, XII, aynı yer, Steven Runciman, II, aynı yer

⁵³³ İbn el-Esîr, XII, s. 22-23

⁵³⁴ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

⁵³⁵ İbn el-Esîr, XII, s. 23, Garseddin, daha sonra Ermenilerden Kefr Debin kalesini de aldı. Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

⁵³⁶ İbn el-Esîr, XII, aynı yer

5- Berzeve'nin Fethi (23 Ağustos 1188)

Selâhaddin Eyyûbî'nin fetihlerinde savaşız veya çok zorlanmadan alınan yerler olduğu gibi doğal savunma avantajlarına güvenerek çok fazla uğraştıran Berzeve Kalesi gibi yerler de vardı. Selâhaddin Eyyûbî, 20 Ağustos 1188 günü kuşattığı kaleye saldırma imkânı bulması hatta yön belirlemesi bile zaman almıştı. Muhasaraya uygun tek yön olan batı tarafı idi fakat burası da kaledeki mancınıklardan atılan taşlarla kullanılamaz hale geliyordu. Selâhaddin Eyyûbî, bu kaleyi hücumla alamayacağını anlayınca kuşatmayı uzatıp içerdeki zor durumla teslim zorlamaya karar verdi. Bunun için orduyu üçe ayırdı. İlk savaşan Sincar hâkiminin birlikleri idi. Onun birliklerinin yorulması üzerine Selâhaddin Eyyûbî'nin hassa ordusu savaş verdi. Üçüncü birliğin kuşatması sırasında Haçlılar kaleden çıkarak saldırıya geçtiler. Her üç kısmın birleşmesi Haçlıların sonunu hazırladı. Yorulan Haçlılar, kaleye ulaşmaya çalışırken Müslüman askerler de kaleye girmeye muvaffak oldular.⁵³⁷

İbn el-Esîr'in rivayetine göre kuşatmanın bundan sonrası daha kolay oldu. Haçlılar kuleye sığındıklarında Müslüman esirleri de kulenin üstüne çıkarmışlardı. Kaleye giren Müslümanların tekbir seslerine kuledaki esirler de katılınca Haçlılar, kulenin zapt edildiğini zannettiler ve teslim oldular.⁵³⁸ Müslümanlara çok zararı dokunan bu kale pek çok esir ve ganimetle ele geçirildi. İbn el-Esîr'in rivayetine göre kale, teslim olduğunda esir alınanlardan bazı aileler Selâhaddin Eyyûbî tarafından bir araya getirildi. Bu kalenin kumandanı, Antakya Prinkepsinin baldızı ile evliydi. Prinkepsin karısı Sibylle, Selâhaddin Eyyûbî'nin casusu olduğundan ve devamlı Selâhaddin Eyyûbî ile haberleştiklerinden kız kardeşi ve birçok esir, bu kimsenin hatırı için serbest bırakıldı.⁵³⁹

⁵³⁷ İbn el-Esîr, XII, s. 24-25

⁵³⁸ İbn el-Esîr, XII, s. 25

⁵³⁹ İbn el-Esîr, XII, s. 26, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Steven Runciman, II, aynı yer.

6- Derb-i Sâk'ın (13 Eylül 1188) ve Bağras'ın (26 Eylül 1188) Fetihleri

Amanod Dağları'nda bulunan Derb-i Sâk, Templierlere ait bir kale idi. Derb-i Sâk'ı Templierler zor ve tehlikeli anlarda erzak depo etmek için kullanırlardı. Bu kale, 2 Eylül 1188'de kuşatma altına alındı. Kaledekiler, Şugr halkı gibi Antakya Prinkepsliği'nden yardım istemiş ve eğer yardım gelmezse teslim olacaklarını bildirmişlerdi. Kuşatma sırasında Haçlıların, yıkılan bir kısım suru, tamir etmemeleri pahalıya mal oldu. Açılan çukurla bir burcun da çökmesi sonları oldu. Antakya Prinkepsliği'nden yardım gelmemesi üzerine 13 Eylül 1188'de teslim oldular. Selâhaddin Eyyûbî'nin eman şartları bu kez biraz değişti. Dediğimiz gibi burası Templierlerin erzak deposu olduğundan her şey bırakıldı ve halk, üzerindeki elbiseler dışında yanlarına bir şey alamadılar.⁵⁴⁰

Bağras, Antakya'dan Çukurova'ya giden yola hâkim bir noktada ve Antakya'ya çok yakın bir mevkidedir. Bu sebeple –Bağras kuşatıldığı sırada– Selâhaddin Eyyûbî'nin emirleri arasında görüş ayrılığı mevcuttu. Muhalif bir gruba göre bizzat Antakya'ya hücum etmekle Bağras'a hücum etmek arasında fark yoktu.⁵⁴¹ Fakat Selâhaddin Eyyûbî, Antakya yakınlarına birlikler bırakarak Antakya'nın olası bir saldırısına engel olmak için tedbirler aldı.⁵⁴² Kalenin sağlam oluşu, saldırıları sonuçsuz bırakırken ordugâh, su sıkıntısı ile karşı karşıya kaldı. Bu sorun, Selâhaddin Eyyûbî'nin kale önünde havuzlar açtırıp su taşıması ile çözüme kavuşturulabildi. Aslında Müslüman karargâhında durum pek iç açıcı değildi. Bu durumun bilincinde olmayan şehir halkı, Selâhaddin Eyyûbî'ye gelip Derb-i Sâk'ta olduğu gibi erzakları bırakmak şartıyla eman dilediler. Kale, bu şekilde ele geçirildi (26 Ağustos 1188).⁵⁴³ Müslümanların çok zarar gördüğü bu kale -1191 yılı sonlarında-⁵⁴⁴ yıktırıldı. Ermeni kralı Leon'un, kaleyi daha sonra gelip tamir etmesi

⁵⁴⁰ İbn el-Esîr, XII, s. 26-27, Ramazan Şeşen ve Steven Runciman, bu şehrin fetih tarihini 16 Eylül olarak kaydederler. Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Steven Runciman, II, aynı yer.

⁵⁴¹ İbn el-Esîr, XII, s. 27

⁵⁴² İbn el-Esîr, XII, aynı yer, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

⁵⁴³ İbn el-Esîr, XII, aynı yer, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 127-128, İbn el-Esîr ve Abû'l-Farac, herhangi bir tarih vermezlerken Steven Runciman, 23 Ağustos 1188 tarihini kaydeder. Abû'l-Farac, II, s. 449, Steven Runciman, II, aynı yer

⁵⁴⁴ III. Haçlı Seferi'nin zor günlerinde yıktırıldı. Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 128

ve Haleb üzerine akınlar yapması ile kalenin, Müslümanlara olan zararları, daha sonraki tarihlerde devam etti.⁵⁴⁵

7- Antakya Prinkepsliği İle Anlaşma (26 Eylül 1188)

Bağras'ın fethi ile Antakya Prinkepsliği'nin toprakları iyice küçülmüş oldu. Antakya'nın elinde kalan yerler, Süveydiye, el-Markab ve Kusayr'dan ibaretti. Antakya Prinkepsi III. Bohemund, baldızını göndererek Selâhaddin Eyyûbî'dan barış talebinde bulundu. Selâhaddin Eyyûbî'nin askerleri elde ettikleri ganimetlerin etkisiyle yurtlarına dönme arzusundaydılar. Emirlerin de baskısıyla sulh talebi kabul edildi. Şemsüddeve Abû'l-Fâris Abdurrahman b. Munkız ile Antakya elçileri arasındaki müzakerelerde Antakya'daki bütün Müslüman esirlerin serbest bırakılması şartıyla barış imzalandı. 26 Eylül 1188'de yapılan anlaşma, Ekim-Mayıs zaman dilimini kapsıyordu. Selâhaddin Eyyûbî, Antakya Prinkepsliği topraklarının tamamını fethetme niyetinde olduğundan barış süresini kısa tuttu.⁵⁴⁶

8- Kerek (Ekim 1188) ve Civarı ile Safed (30 Kasım 1188) ve Kevkeb'in (5 Ocak 1189) Fetihleri

Selâhaddin Eyyûbî, Derb-i Sâk ve Bağras üzerine yürürken, çok zarar gördüğü Kerek'e el-Âdil'i muhasara ile görevlendirmişti. Şehirdekiler, erzakları tükenince ve artık umutları kalmayınca el-Âdil'e haber gönderip emanla teslim olmak istediler. el-Âdil, eman verince bu müstahkem ve stratejik nokta, Müslümanların eline geçti (Ekim 1188). Daha sonra Şevbek, Hürmüz, Vuayra ve Sel' gibi kaleler teslim olunca Kudüs'ün ve civarının emniyeti sağlandı.⁵⁴⁷ Selâhaddin Eyyûbî, Antakya ile anlaşmaya vardıktan sonra 24 Ekim 1188'de

⁵⁴⁵ İbn el-Esîr, XII, s. 28, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

⁵⁴⁶ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, İbn el-Esîr'in rivayetine göre Selâhaddin Eyyûbî, Antakya topraklarına bir saldırıya hazırlanıyordu ve Antakya hâkiminin barış istemesi bu yüzdendi. İbn el-Esîr, XII, s. 28

⁵⁴⁷ İbn el-Esîr, XII, s. 29, Ramazan Şeşen a.g.e. s. 129

Dımaşk'a gelmişti. Burada kendisine askerlerin yorgun olduğu ve memleketlerine dağıtılması söylendiğinde; *''Safed, Kevkeb ve diğer bazı kaleleri fethetmeden bu askerleri dağıtmam.''* demişti. Bu yüzden Dımaşk'tan Safed'e yürüdü ve muhasara etti. Kuşatmanın uzaması ile şehir, yiyecek sıkıntısı yaşamaya başladı. Halk, erzak tükenip zor duruma düşmekten veya Selâhaddin Eyyûbî'nin daha önce şehre hâkim olmasından korkarak teslim oldular (30 Kasım 1188). Buranın halkı da Sûr'a gönderildi.⁵⁴⁸

Selâhaddin Eyyûbî, Safed'in kuşatmasında iken Sûr şehrindeki Haçlılar, Kevkeb adına da telaşa kapılmışlardı. Çünkü Safed'in fethi ile Kevkeb ve diğer Haçlı şehirleri de tehlikeye düşüyordu. Bunun için bölgeye asker ve erzak gönderdiler. Kevkeb muhasarasında bulunan bir askerın ava çıkması ve pusudaki Haçlıları görüp ordugâha bildirmesi, Haçlıların bu girişimini sonuçsuz bıraktı. Müslüman askerinin gösterdiği yerdeki tüm Haçlılar, etkisiz hale getirildi.⁵⁴⁹ Kevkeb muhasarası sürerken Selâhaddin Eyyûbî, kaleye haber göndererek teslim olmalarını istedi. Fakat kaledelikler, mukavemete devam ederek yağmurlar yüzünden istedikleri gibi savaşma imkânı bulamayan Müslümanlara mancınıklarla taş atmaya başladılar. Müslümanların, okçular refakatinde surlara şiddetle saldırmaları, sonucu getirdi ve müdafaa duvarı aşıldı. Müdafiler, artık yapacakları bir şeyin kalmadığını görerek teslim olmak istediler ve Selâhaddin Eyyûbî 5 Ocak 1189'da şehri teslim alarak halkı, Sûr'a gönderdi. Kevkeb ve Safed'in fethi, Müslümanlara çok büyük kazançlar sağladı. Mezkûr fetihlerle el-Kusayr hariç tüm Antakya toprakları ve Eyle sınırından Beyrut'a kadar olan bölge Müslüman hâkimiyetine alındı.⁵⁵⁰

⁵⁴⁸ İbn el-Esîr, XII, s. 29-30

⁵⁴⁹ İbn el-Esîr, XII, s. 30

⁵⁵⁰ İbn el-Esîr, XII, s. 31

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ (1189-1192)VE SELÂHADDİN EYYÛBÎ

1095 yılında Clermont Konsili'nde Papa Urbanus'un çağrısıyla başlayan Haçlı seferlerinde –yahut Hristiyan- Müslüman mücadelesinde- bazı dönüm noktaları vardır. Bunlardan ilki 1144 yılında Urfa'nın, İmâdüddin Zengî tarafından fethidir ki İslam topraklarının orta yerine sokulan bu Haçlı kontluğunun ortadan kaldırılmasından sonra Müslümanlar bir parça rahat nefes alabilmişlerdir. Urfa'nın fethedilmesinin bir reaksiyonu olan İkinci Haçlı Seferi ise hezimetle sonuçlanmıştır. İkincisi ise; Hittîn Savaşı'nda Hristiyan ordusunun imha edilmesi ve Kudüs'ün, Selâhaddin Eyyûbî tarafından fethidir. Bu, ikincisine Hristiyan âleminin tepkisi daha bir gayretli olmuştur ve bu durumda, Üçüncü Haçlı Seferi hayata geçirilmiştir. Üçüncü Haçlı Seferi'nin en büyük özelliği, '*Kralların Seferi*' olmasıdır. Bir diğer özellik ise; Doğu'daki ticari menfaatlerini kaybeden Venedik, Pisa, Cenova, Amalfî Cumhuriyetleri, İskandinav ülkeleri ve Sicilya donanmasının da katılmasıdır. Üçüncü Haçlı Seferi'nde Haçlılar, Akkâ önlerinde bu devletlerin donanmaları– özellikle İtalyan şehir devletlerinin donanmalarının ikmal konusundaki başarıları- sayesinde tutunabilmiş ve Akkâ'yı alabilmişlerdir.⁵⁵¹ Haçlı Seferleri Tarihi'nde Birinci ve Üçüncü Haçlı Seferleri başarılı sayılabilir. Birinci seferle Doğu'da, Haçlı devletleri kurulmuş; üçüncüsü ile de Haçlılar, Akkâ'da daha iki yy'a yakın varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

⁵⁵¹ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti, s. 79-80

A- SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN BAŞARILARININ AVRUPA'DAKİ YANKILARI VE III. HAÇLI SEFERİ HAZIRLIKLARI

Haçlılar, 4 Temmuz 1187'de Hittîn'de bozguna uğramışlardı. Bu kötü haberi Avrupa'ya ilk olarak Cenovalı gemiciler götürdüler. Ayrıca tarikat şövalyelerinin bazılarında, ne kadar zor durumda olduklarına dair mektuplar alınmıştı. Bu haberler, daha söylenti mahiyetindeyken, Sûr başpiskoposu Josias'ın, yardım istemek için Batı'ya ulaşması ile felaket, netlik kazandı.⁵⁵² Selâhaddin Eyyûbî'nin fetihleri sırasında hayatta kalanlar veya Selâhaddin Eyyûbî'nin, eman verdikleri Sûr Şehri'ne sığınıyorlardı. Selâhaddin Eyyûbî, daha önce Sur'u kuşatmış fakat savunma duvarını aşamayacağını düşünerek Askalan'ı kuşatmak üzere yoluna devam etmişti. İnsanlar, Sûr'da çok sıkışık ve ümitsiz bir durumda idiler. Onları ayakta tutan isim ise Konrad idi. Konrad'ın, Batı'dan yardım gelinceye kadar burayı savunma kararlılığı, şimdilik bu şehri Selâhaddin Eyyûbî'nin elinden kurtarmıştı fakat Batı'dan yardım gelmezse burayı savunmak pek mümkün görünmüyordu. Bu ümitsiz ortamda halk, Konrad'ın hâkimiyetini kabul etti ve ona tabii oldu.⁵⁵³ Selâhaddin Eyyûbî'nin, fetihlerine devam ettiği savaş arasında şehir halkı, içlerinde en itibarlı kimse olan Sûr başpiskoposu Josias'ı, durumlarını bildirmesi ve Batı'dan yardım istemesi için yola çıkarmışlardı.⁵⁵⁴

1187 yılının yaz ayları sonunda yola çıkan Sûr başpiskoposu, Sicilya kralı II. Guillaume'nin sarayına ulaştı. Daha önce felaket haberleri alınmıştı fakat Josias'ın, olayları tafsilatıyla anlatmasıyla kral, müthiş bir üzüntüye kapıldı ve çuvallara bürünüp ibadete başladı. Bu sıralarda II. Guillaume, Bizans ile savaş halindeydi ve Selanik'te uğradığı yenilgiye rağmen güçlü donanması Akdeniz'de idi. kral, derhal Batı krallarına yeni bir sefer için çağrıda bulunan mektuplar yazdı ve Bizans ile barış anlaşması yaptı. Sicilya kralının, Amiral Margaritus kumandasında gönderdiği Sicilya filosu, 1188 yazında Suriye sahillerine ulaştı. Sicilya donanmasının Doğu'ya

⁵⁵² Işın Demirkent, "Hittîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri" Belleten, LII/ 205, TTK Yay. Ankara 1988, s. 1547

⁵⁵³ İbn el-Esîr, XI, s. 429-430, Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, III, Çev. Fikret İşıltan, TTK, Ankara 1992, s. 3

⁵⁵⁴ Steven Runciman, III, s. 3-4

katkısı, hiç de yabana atılacak gibi değildir. Çünkü gelen filo, Trablus'un zapt edilmesini önlediği gibi Antakya ve Sûr'a da gerekli yardımı ulaştırdı.⁵⁵⁵

Josias, Ekim ayı içinde Roma'ya ulaşmış ve felaketi, ayrıntılarıyla anlatmıştı. Bu arada Avrupa'ya, bir Ceneviz heyeti, yeni bir haberle geldi. Bunların haberi, Kudüs'ün düştüğü idi.⁵⁵⁶ Pek tabi olarak bu haber, Batı âlemini derinden sarstı. Kudüs'ün Müslümanlarca fethi ve daha önce Hittîn'de Hristiyan ordusunun neredeyse tamamının imha olunması Batı dünyasını kendine getirdi. Kudüs Krallığı'nın daha önceki yardım çağrıları pek karşılık bulmamıştı. Papalık sarayı, Selâhaddin Eyyûbî nezdinde Müslümanların gücünün arttığının farkındaydı fakat bir sefer de hemen hayata geçirilecek bir organizasyon değildi. Netice itibariyle Selâhaddin Eyyûbî'nin yükselişi sonuç verdi ve Hittîn zaferini müteakip, birçok şehir fethedildiği gibi Kudüs de tekrar Müslümanların eline geçti. *Kutsal Haç*'ın artık Müslümanların elinde bulunması ise Hristiyanlar için apayrı bir üzüntü nedeniydi. Haçlıları, harekete geçiren güçlerden belki de en önemlisi Doğu'daki rahat hayatın iyice tehlikeye girmiş olması idi.⁵⁵⁷ Tüm bunlara rağmen şimdi Avrupa'da 1095'li yılların görüntüsü tamamen silinmişti. Haçlı seferleri başlarken Avrupa'nın içinde bulunduğu durumdan eser kalmamış, sosyal hayata bir düzen gelmiş, ticaret gelişmiş, özellikle dokumacılığın geliştiği bir ortamda zengin bir tüccar sınıfı da oluşmuştu. Avrupa'nın içinde bulunduğu şartlar, insanları, yeni bir Haçlı Seferi'ne heveslendirmiyordu.⁵⁵⁸ İbn el-Esîr'in rivayetine göre Kudüs patriği, yanına bazı kimseler alarak Frank şehirlerini dolaşmış ve Hz. İsa'nın, bir bedviden dayak yediği resmi göstererek *"İşte bu, Müslümanların peygamberi Hz. Muhammed'in, Hz. İsa'yı dövdüğünü, yaralayıp öldürdüğünü göstermektedir."* diyerek yardım istemişti.⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ Işın Demirkent, a.g.m. s. 1547-1548, Steven Runciman, III, s. 4, 8, Sicilya kralının bu samimiyeti, Haçlı seferi için çağrı yapıldığında daha belirginleşmiştir. *"Aslında Papa VIII. Gregorius'un Haçlı seferi çağrısına ilk cevap veren kral II. Guillaume olmuştur. Eğer kısa bir süre sonra, 18 Kasım 1189'da ölmeseydi Sicilya donanması Üçüncü Haçlı Seferi'nde önemli bir rol oynayacaktı. Fakat ölümünden sonra çıkan iç mücadeleler, Sicilya'nın 1194 yılına kadar haçlı seferiyle ilgilenmesini engelledi."* a.g.m. s. 1548

⁵⁵⁶ Işın Demirkent, a.g.m. Aynı yer, Steven Runciman, III, s. 4

⁵⁵⁷ Haçlılar, Doğu'da rahat bir hayat sürüyorlar, Avrupa'da hiç umudu olmayan insanlar Doğu'da bol kazanç ve itibar elde edebiliyorlardı. Bu durumun bir gün tersine döneceğini düşünmemişlerdi. Yardım çağrılarını karşılıksız bırakmaları bunu ispat ediyor. Steven Runciman, III, s. 3

⁵⁵⁸ Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 149

⁵⁵⁹ İbn el-Esîr, XII, s. 38

Doğu'daki durumu ayrıntılarıyla dinleyen ve o sırada hasta bulunan Papa III. Urbanus 20 Ekim 1187'de üzüntüsünden öldü. Papalık makamına gelen VIII. Gregorius (Albert de Mora), hemen kolları sıvadı ve bütün Batı Hristiyanlarını bağlayıcı bir duyuru neşri ile işe başladı. Bu duyuruda kısaca; Kutsal Ülke ve Kutsal Haç'ın kaybına sebep olan olaylara değinilmekte; kırk yıl önce Urfa'nın kaybının bir uyarı olduğu belirtilmekte idi. Bunun içindir ki; *'herkes günahlarına tövbe etmeli ve cennette kendisine hazineler biriktirmeliydi.'* Papa, duyurusunda daha önceki örneklerine uyarak dini motifler üzerinden etkili olmaya çalıştı ve Haçlı Seferlerinde bir gelenek haline gelmiş olan, sefere katılacakların günahlarının affını da vaat etti. Yine çok tanıdık olan *'cennette ebedi bir hayata nail olacakları ve onların yokluğunda mal ve mülklerinin kilisenin himayesinde olacağı'* da vaatlere eklendi. Papanın faaliyetleri bunlarla sınırlı değildir. Ayrıca Papa, beş yıl boyunca her Cuma oruç tutmayı, Çarşamba ve Cumartesi günleri et yememeyi de emretti. Papa, Hristiyan hükümdarlara gönderdiği beyannamelerde bunların hepsine birden yedi yıllık bir mütareke öngörüyordu. Bu faaliyetler sonucu birçok kardinalin, haçı kabul ettiği duyulmaya başlamıştı ki Gregorius 17 Aralık 1187'de Pisa'da aniden öldü. Papanın ölümünden iki gün sonra Palestrina başpiskoposu Paulus, III. Clemens unvanıyla papa oldu. Doğu'nun elçisi başpiskopos Josias, Fransa ve İngiltere krallarıyla görüşmek üzere yoluna devam ederken, yeni papa da Batı'nın en güçlü hükümdarı addolunan Alman kralı Friedrich Barbarosso ile görüşmeye hazırlanıyordu.⁵⁶⁰

1- Almanların Seferi

19 Aralık 1187'de papa olan III. Clemens, Alman imparatoru Friedrich Barbarosso ile temasa geçtiğinde, Sûr başpiskoposu Josias da Fransa ve İngiltere krallarına ulaşmak için yola çıkmıştı.⁵⁶¹ Papa VIII. Gregorius'un, Almanya ve Fransa'ya sefer davetini, Albano Kardinali Heinrich yürütüyordu. 1 Aralık 1187'de

⁵⁶⁰ Steven Runciman, III, s. 4-5, ayrıca bkz. Işın Demirkent, a.g.m. aynı yer, aynı yazar, Haçlı Seferleri, s. 145

⁵⁶¹ Steven Runciman, III, s. 5

Strasburg'ta toplanan Friedrich Barbarosso'nun meclisine iki papalık legatı gönderildi.⁵⁶² Bu legatler başlangıçta pek etkili olmadıysa da Friedrich Barbarosso, sefere çıkmaya sonunda karar verdi. Friedrich Barbarosso, Aralık 1187'de Fransa kralı Philippe Auguste ile bir araya geldi ve onu Haçlı seferine ikna etmeye çalıştı. Hatta Fransız ordusunun masraflarını üzerine almayı da teklif etti. Fakat İngiltere kralı II. Henri ile savaş halinde olması, kral Philippe'nin o an için sefere çıkmasını engelledi.⁵⁶³ Friedrich Barbarosso, o sıralarda yetmiş yaşlarında idi. Filistin ile bağlantıları çok güçlü olmamasına rağmen Montferrat hanedanı ile yakındı. Konrad'ın Sur'daki başarılı savunması, seferi, onun için cazip kılıyordu. Kralın, Filistin'e olan bu yakınlığına karşılık Roma ile olan ilişkilerinde pek başarılı olduğu söylenemez. Fakat Papa III. Urbanus'un hemen ardından papa olan VIII. Gregorius ve III. Clemens ile ilişkileri daha dostça oldu. Nihayetinde Friedrich Barbarosso, 27 Mart 1188'de haçı kabul etti.⁵⁶⁴ Kral, daha sonra ülkesinde bir dizi düzenleme yaptı ve ülkesinin idaresini büyük oğlu VI. Heinrich'e bıraktı. Ne kadar etkili olduğu bilinmez ama bu tarihlerde Yahudilere karşı bir katliam düşüncesi yasaklandı.⁵⁶⁵ Bu arada kral, sefer esnasında içinden geçeceği ülkelerin hükümdarlarına elçiler göndermişti. Friedrich Barbarosso'nun temasa geçtiği hükümdarlar Macar Kralı Bela, Bizans imparatoru II. Isaakios Angelos, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıcarşan ve Selâhaddin Eyyûbî idi. Macar kralı ve II. Kılıcarşan, yardım vaadinde bulunurlarken⁵⁶⁶, geçişin ayrıntılarını görüşmek üzere II. Isaakios, bir elçi heyetini Alman kralına gönderdi. Friedrich Barbarosso'nun, Selâhaddin Eyyûbî'ye gönderdiği Heinrich von Dietz, bir mektupla geldi. Mektupta kral, Filistin'in Hristiyanlara

⁵⁶² Işın Demirkent, "Hittin Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", aynı yer

⁵⁶³ Işın Demirkent, a.g.m. s. 1549

⁵⁶⁴ Steven Runciman, III, s. 9, Mainz'de 27 Mart 1188'de bir meclis toplanmasına Aralık 1187'de karar verilmişti. Bu toplantı, daha gerçekleşmeden Hz. İsa Toplantısı adıyla büyük bir ün kazanmıştı ve bu toplantı gerçekleşince Friedrich, haçı, resmen kabul etti. Işın Demirkent, a.g.m. s. 1549-1550

⁵⁶⁵ *Friedrich Barbarosso, 29 Mart 1188'de bir ferman neşrederek "Kim bir Yahudi'ye dokunur veya onu yaralarsa onun eli kesilecektir ve kim bir Yahudi'yi öldürürse, o da öldürülecektir."* dedi. Aynı şekilde Mainz piskoposu Konrad da "Yahudilere el kaldıran kim olursa olsun mahvedilecek ve onun Haçlı seferi kabul edilmeyecektir." diye tehdit yollu halkı uyardı. Işın Demirkent, a.g.m. s. 1550

⁵⁶⁶ II. Kılıcarşan ile Friedrich Barbarosso arasında bir dostluktan bahsetmek mümkündür ve bu dostluk 1171 yılına kadar dayanır. Almanya kralının akrabası Saksonya dükü Henri, Filistin'den, memleketine dönerken II. Kılıcarşan, onu ağırlamış ve bu sayede iki ülke arasında bir dostluk vasıl olmuştu. II. Kılıcarşan'ın, Miryokefalon zaferi sonrası da –Bizans ile ilişkileri pek iyi olmayan-Friedrich- Kılıcarşan dostluğu pekişmiştir. Fakat Selâhaddin Eyyûbî ile iyi ilişkiler içinde olan Bizans, Alman kralına karşı daha ihtiyatlı davranmıştır. Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 220-221

verilmesini istiyor ve Selâhaddin Eyyûbî'yi 1189 Ekim ayında Zaon Meydanı'nda savaşmaya davet ediyordu. Fakat Selâhaddin Eyyûbî, sadece Haçlı esirleri serbest bırakmayı ve Latin manastırlarını sahiplerine geri vermeyi vaat ediyor, korkusuz bir cevapla, aksi halde savaşa hazır olduğunu söylüyordu.⁵⁶⁷

Alman ordusu, 1189 Mayıs ayında Resenburg'dan yola çıktı. Friedrich Barbarosso'nun yanında vasalları ve oğlu Schwaben kontu Friedrich von Schwaben bulunuyordu. Almanların, Macaristan'dan geçişleri sorunsuz oldu. Macar kralı Bela, onlara her türlü yardımda bulundu fakat Almanlar, 23 Haziran'da Tuna'yı geçip Bizans arazisine girdiklerinde sorunlar başladı. İmparator, ülkesi içinde var olan olumsuz şartlar dolayısıyla Almanların gelişinden tereddüt içindeydi. Kıbrıs'ta ve Çukurova'da sorunlar vardı ve Anadolu'daki Türkler, çok büyük bir tehlike arz ediyorlardı. Bu yüzdendir ki, II. Isaakios'un Selâhaddin Eyyûbî ile anlaşması, Hristiyanlığa zarar vermek amaçlı değil, Selçuklu yükselişine engel olmak amacına yönelikti. Fakat Kudüs'teki kutsal yerlerin himayesi Ortodoks kiliseye geçince imparator, yine de tepkilere maruz kalmıştır.⁵⁶⁸

Almanlar, Bizans topraklarına girince Sırp ve Bulgar çeteleri, ordunun artçılarına saldırmaya başladılar. Friedrich Barbarosso, Isaakios Angelos'un önlem almadığını düşünerek kızsız da daha akıllıca davranarak, merkeze bir isyan içinde olan bu grupları saflarına çekmeyi başardı. Esasen kralın niyetinden şüpheye düşen II. Isaakios'u bu durum, daha da tedirgin etti. Nitekim Barbarosso, Filibe'yi işgal edip, ordusunun Anadolu'ya geçirilmesi konularını görüşmek üzere imparatora elçi gönderince iki hükümdar arasında ipler koptu. II. Isaakios'un, elçileri hapsedmesi üzerine Barbarosso'nun hamleleri daha caydırıcı oldu. Friedrich von Schwaben'i Dimetoka'yı zapta gönderdiği gibi Almanya'daki oğlu Heinrich'e bir donanma göndermesini ve Papadan, Bizanslılara karşı yapılacak bir Haçlı seferi için izin

⁵⁶⁷ Steven Runciman, III, s. 10, Işın Demirkent, bu meydan okumada savaşacakları tarihi kesin bir ifadeyle 1 Kasım 1189 olarak vermektedir. Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 149, aynı yazar, a.g.m. s. 1550-1551

⁵⁶⁸ Steven Runciman, III, s. 10-11, İbn el-Esîr, Alman imparatorunun hareketini 1190-1191 yılı olayları arasında kaydetmektedir. Ayrıca Bizans imparatorunun, Selâhaddin ile ilişkilerinin iyi olması dolayısıyla Barbarosso'nun hareketini Selâhaddin Eyyûbî'ye, imparator haber verip geçiş izni vermeyeceğini de söylemişti. İbn el-Esîr, XII, s. 51

talebini istedi. Barbarosso'ya göre boğazlar, Franklarca işgal olunmadıkça hiçbir Haçlı seferi başarıya ulaşamazdı. Boğazların işgali ihtimali, Isaakios'u korkuttuğundan esirler serbest bırakıldı ve sonuçta iki taraf anlaştılar. Friedrich Barbarosso, Boğaziçi'nden değil de Çanakkale Boğazı'ndan geçmeyi, Isaakios da Almanlar, Anadolu'dan geçinceye kadar onların iâşelerini vermeyi kabul etti. Almanlar, Anadolu'yu kışın geçmenin tehlikelerini göz önünde bulundurarak kışı Edirne'de geçirdiler. 1190 Mart ayı gelince ordu, Gelibolu'dan Anadolu'ya geçti.⁵⁶⁹

Almanlar, Alaşehir'e ulaştıklarında halk, önce Almanlara iyi davranmış fakat sonraları ordunun artçılarını soymaya çalışmıştır. Alman ordusu, Miryokefalon (Karamıkbeli) mevkiinden geçerken 3 Mayıs'ta Türklerle küçük bir çatışma yaşandı. II. Kılıcarıslan, daha önce Anadolu'dan geçerken Almanlara yardım vaat etmişti. Fakat Almanları bir miktar yıpratmayı da ihmal etmedi.⁵⁷⁰ Açlık, susuzluk ve Türklerin okları, Almanlara kayıp verdirmeye başladı. Alman ordusu, 17 Mayıs'ta Konya'ya ulaştıklarında II. Kılıcarıslan, Konya'yı kısmen boşaltmıştı. Sultanın oğlu Kutbeddin ile Haçlılar arasında şiddetli bir çarpışma yaşandı ve Friedrich Barbarosso, Konya'ya girdi ise de burada fazla kalmadı. Meram'da biraz dinlendikten sonra Almanlar, yollarına devam ettiler.⁵⁷¹ Alman ordusu, Toros Geçidi'nden Silifke'ye doğru yol alırken Almanların yürüyüş haberi, Selâhaddin

⁵⁶⁹ Steven Runciman, III, s. 11-12, Abû'l-Farac, Barbarosso ile II. Isaakios'un arasında yaşanan bir savaşı haber veriyor. Yazara göre Bizanslılar, Alman imparatorunun yürüyüşüne engel olmak isteyince savaş çıktı ve Friedrich, Bizanslıları yenerek yoluna devam etti. (Almanların yürüyüşüne engel olunmak istenmesi, İbn el-Esîr'in, yukarıdaki rivayetini desteklemektedir.), Abû'l-Farac, II, s. 454

⁵⁷⁰ İlk bakışta Almanların Anadolu'da herhangi bir mukavemetle karşılaşmayacakları beklenebilir. Fakat Türkler, Bizans'ın aksine Almanlara karşı savaşımlardır. Bu durum, merkezi otoritenin kontrolüne sığmayan ve uçlarda kendilerine yurt edinmeye çalışan Türkmenlerin faaliyeti olarak başlamıştı. Almanlara karşı savaş verilmesinin bir başka nedeni de 1187'de Selâhaddin Eyyûbî'nin kızlarından biriyle nişanlanmış olan Kutbeddin Melikşah'ın, Suriye ve Mısır'da Haçlılara karşı verilen mücadeleden etkilenmiş olması idi. Abdulhaluk Çay, II. Kılıç Arslan, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ankara 1987, s. 111-112

⁵⁷¹ Işın Demirkent, a.g.e. s. 151-152, Steven Runciman, III, s. 12-13, İbn el-Esîr, Almanların, Anadolu'yu kışın geçtiğini kaydediyor. Soğuk, açlık ve Türkler, Haçlı ordusunu çok fazla yıpratmıştı. İbn el-Esîr, XII, s. 51-52, Almanların, Konya'dan yollarına devam etmeleri, Abû'l-Farac'a göre; Konya Kalesi'ne kapanmış olan Kılıç Arslan'ın, Alman kralına hediyeler gönderip onun, yoluna devam etmesi konusunda anlaşmasıyla mümkün olmuştu. Abû'l-Farac, II, aynı yer, İbn el-Esîr'e göreyse; Konya'ya geri dönen Kılıcarıslan'a, Friedrich'in hediyeler gönderip Kudüs'e gitme niyetinden bahsetmesi ve sulh yapmaları ile alakalıydı. İbn'ül Esir, XII, s. 52

Eyyûbî'ye ulaşmıştı ve bu haberi verenler de Ermenilerdi.⁵⁷² 10 Haziran 1190'da Silifke Ovası'na inen Haçlılar, burada büyük bir felakete maruz kaldılar. Çünkü Friedrich Barbarosso, serinlemek için girdiği nehirde boğularak öldü.⁵⁷³

Alman kralının ölümü, tüm Franklar için bir felakettir. Selâhaddin Eyyûbî, Friedrich Barbarosso'nun ölüm haberini alınca rahat bir nefes aldı. Almanları karşılaması için Kuzey Suriye'de bıraktığı askerleri başka yerlere kaydirdi. Alman ordusunda ise Barbarosso'nun yerine, oğlu Friedrich von Schwaben geçti fakat ordu disiplini bozulmuştu bir kere. Asilzadelerden bir kısmı Avrupa'ya döndü bir kısmı da Sûr'a gitmek üzere gemilerle yola çıktılar. İbn el-Esîr'in verdiği rakama göre kırk bin küsur kişi kalmış olan Alman ordusu, 21 Haziran'da Antakya'ya ulaştı. Antakya hâkimi, bu kimselerden usandığı için onları Filistin'e doğru yola çıkmaya teşvik etti. Almanların yolculuğunda Haleb ve diğer şehirlerden insanlar bunlara saldırarak kayıp verdirdiler.⁵⁷⁴ Bu esnada Selâhaddin Eyyûbî'ye, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıcarslan'ın özür dilekleri ulaştı. II. Kılıcarslan, ülkesinden, Almanları geçirmemek hususunda Selâhaddin Eyyûbî'ye vaatte bulunmuştu. İbn el-Esîr'in anlatımına göre Kılıcarslan'ın iktidarı, oğulları tarafından kısıtlandığından Almanlar konusunda Sultan, etkili olamadı ve bu durumu, Selâhaddin Eyyûbî'ye bildirip özür diledi.⁵⁷⁵ Alman ordusunun kalanı, Ekim ayının başlarında⁵⁷⁶ Akkâ'ya ulaştı. Friedrich Barbarosso gibi bir komutanı kaybeden Almanlar, III. Haçlı Seferi'nde pek etkili olamadılar. Kralın yerine geçen oğlu Friedrich von Schwaben, kayda değer bir varlık göstermeden Akkâ'ya varışından bir müddet sonra öldü.⁵⁷⁷

⁵⁷² Steven Runciman, III, s. 13, Steven Runciman, Ermenilerin, bu tutumundan bahsetmesine karşılık, Abû'l-Farac ve İbn el-Esîr, Ermenilerin, Alman kralına itaatini kaydederler. Abû'l-Farac, II, aynı yer, İbn el-Esîr, XII, aynı yer.

⁵⁷³ İbn el-Esîr, XII, aynı yer, Alman kralının ölümü ile değişik tahminler bulunmaktadır. Varsayımlara göre ya kral, serinlemek için girdiği çayın akıntısına kapılmış, ya da vücudu ani soğuğun şokuna dayanamamıştır. Bir başka tahmin ise atının ayağı sürçmüş, at, kralı düşürmüş ve zırhının ağırlığı etkisiyle kral boğulmuştur. Steven Runciman, III, aynı yer, Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 152, Bu konudaki en değişik rivayet, Abû'l-Farac'tadır. Ona göre, Alman kralı, yüzmek için nehre girmiş, soğuktan hastalanmış ve sonra burada ölmüştü. Abû'l-Farac, II, aynı yer.

⁵⁷⁴ İbn el-Esîr, XII, aynı yer. Steven Runciman, III, s. 14-15

⁵⁷⁵ İbn el-Esîr, XII, s. 53

⁵⁷⁶ Işın Demirkent, bu tarihi 4 Ekim 1190 olarak verirken, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer, Ramazan Şeşen, 7 Ekim olarak kaydeder. Ramazan Şeşen, Salâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 137

⁵⁷⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, (20 Ocak 1191) Steven Runciman, III, s. 28

2- İngiliz Ve Fransızların Seferi

Roma’da papa ile görüşen Sûr başpiskoposu Josias’ın, Fransa ve İngiltere’ye doğru yola çıktığını yukarıda söylemiştik. Josias, daha yolda iken II. Henri’nin, Poitou kontu olan oğlu (Aslan Yürekli) Richard, haçı kabul etmişti bile. İngiltere ve Fransa yıllarca savaş halinde olduklarından her iki ülke de yeni bir Haçlı seferini düşünemezdi. Fakat İngiltere ve Fransa kralları Ocak 1188’de Normandia sınırındaki Gisors’da barış müzakerelerinde iken Sûr başpiskoposu Josias da oraya ulaşmıştı. Onun yaptığı etkili konuşmalar sayesinde iki kral ve yüksek rütbeli kimseler, Haçlı seferine katılma vaadinde bulundular. Her iki kraldan biri, yola çıktığı zaman birinin, diğerinin topraklarına saldırma ihtimali bulunduğuandan kralların aynı anda sefere çıkmalarına, Fransızların kırmızı, İngilizlerin beyaz ve Flaman birliklerinin de yeşil haç taşımalarına karar verildi. II. Henri, Alman imparatoruna, Macar kralına ve Bizans imparatoruna mektuplar yazarak Kudüs’ü kurtarmak azmiyle yola çıktığı için, içinden geçeceği bu ülkelerde kolaylık istedi. Daha önce yardım çağrısında bulunan Antakya patriğine de Kudüs’e doğru yola çıktığı haberini gönderdi. Nihayet sefer kararı alınmıştı. Bundan sonra İngiltere ve Fransa’da seferin mali yönünü karşılamak için “*Selâhaddin Öşrü*” denen ve sefere katılmayanların gelirlerinin onda birini kapsayan vergi yürürlüğe kondu. Sûr başpiskoposu Josias, Avrupa’daki bu gelişmeler üzerine büyük umutlarla ülkesine döndü.⁵⁷⁸

Daha ordular toplanmadan İngiltere ve Fransa tekrar savaşa giriştiler. Poitou kontu Richard ile Toulouse kontu arasında yaşanan olumsuzluklara Fransa kralı, Berry Kontluğu’na akınlar düzenleyerek cevap verdi. II. Henri’nin de karşı saldırıya geçmesiyle tüm yaz ve sonbahar, savaş halinde geçirildi. Olayların başlamasına neden olan Richard’ın, Fransa kralı Philippe ile anlaşarak, babasına karşı savaşması olayların seyrini değiştirdi. Artık duruma papa el koymuştu⁵⁷⁹ fakat onun gönderdiği

⁵⁷⁸ Steven Runciman, III, s. 5-6, ayrıca bkz. Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 153-154, aynı yazar, “Hittin Zaferi ve Kudüs’ün Müslümanlarca Fethinin Batı’daki Akisleri”, s. 1551-1552, Bahsedilen “Selâhaddin Öşrü”, İngiltere’de büyük ölçüde toplandı Fakat Fransa’da çok sert tepkilerle karşılandı ve bir yıl sonra Philippe Auguste bu vergiyi, rezalet diye nitelendirerek kaldırdı. Hannes Möhring, Selahaddin Eyyûbî, s. 76

⁵⁷⁹ Işın Demirkent, bu konuda papanın her iki tarafı da aforozla tehdit ettiğini fakat aldırın olmadığını yazar. Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 154, yazarın verdiği bir diğer bilgiye göre de; Papa,

aracılar başarı sağlayamadılar ve savaş son bulmadı. Richard ve Philippe Auguste'nün saldırıları devam ederken II. Henri, 4 Temmuz 1188'de çok ağır şartları bulunan bir anlaşmayı kabul etti fakat bu anlaşma imzalanamadan İngiltere kralı öldü.⁵⁸⁰ II. Henri'nin ölümünden sonra Richard, Haçlı yeminini yerine getirmekte kararlı olduğunu gösterdi. Philippe Auguste ise seferin gecikmesini siyaseten uygun bulmadığından iki kral arasında anlaşma yapıldı. Haçlıların, Doğu'ya seferleri öncesi adet haline getirdikleri Yahudi katliamı, bu kez kral Richard'ın 3 Eylül 1189'da taç giyme töreninden sonra yapıldı. Londra ve York'ta birçok Yahudi –Tanrı düşmanı oldukları için- katledildi. Bu tarihten sonra kral Richard, ülkesinde düzenlemeler yapmakla ve mali hususları düzenlemekle meşgul oldu. Bu arada Fransa kralının elçileri geldiler ve Philippe Auguste'nün, 1 Nisan'da Vezelay'da buluşma isteğini iletiler.⁵⁸¹

İstanbul'dan gelen 1188 tarihli bir mektuba göre Selâhaddin Eyyûbî, aile içi münakaşalar ve Antakya yakınlarında uğradığı bir bozgun dolayısıyla zor durumdaydı ve Alman kralı Friedrich Barbarosso yola çıkmıştı. Bu durumda iki kral da vakit kaybetmemeliydi. Vezelay'da buluşma, 1 Nisan olarak kararlaştırılmıştı fakat Fransa kraliçesi Isabella d'Hainaut, Mart ayı başında ölünce buluşma ancak 4 Haziran'da gerçekleştirilebildi. İngiliz ve Fransızlar 4 Temmuz 1190'da Vezelay'dan hareket ettiler.⁵⁸² Fransızların ordusu, kralın vasallarından birçoğunun daha önce yola çıkmış olmalarından dolayı daha küçüktü. Fransızlar önde, İngilizler arkada yola çıktılar. İngilizlerin ilk şanssızlığı, Fransızlar geçtikten sonra Rhone Köprüsü'nün çökmesi oldu. Bu esnada birçok insan öldüğü gibi zaman da kaybedildi. Lyon'dan çıktıktan sonra ordular ayrıldılar. Fransızlar, Niş dolaylarında sahile ulaştılar ve buradan Cenova'ya doğru ilerlediler. İngilizler de daha önce yola çıkardıkları donanmayla 22 Ağustos'ta birleştiler. İngilizlerin bir kısmı, doğrudan Filistin'e giderken ana ordu, Sicilya'ya, Messina Limanı'na Fransızlarla buluşmak için yola

Richard'ı, aforoz etmekle, Fransa'yı da eğer II. Henri ile anlaşma yapmazlarsa dini yasak koymakla tehdit etti. Aynı yazar, a.g.m. s. 1552-1553

⁵⁸⁰ Steven Runciman, III, s. 6

⁵⁸¹ Steven Runciman, III, s. 7

⁵⁸² Steven Runciman, III, s. 7-8, ayrıca bkz. Işın Demirket, Haçlı Seferleri, aynı yer.

çıktı.⁵⁸³ Bu arada Sicilya’da durumlar çok değişmişti. Bilindiği üzere Doğu’ya sefere en hassas şekilde yaklaşan ve ilk adımı atan Sicilya kralı II. Guillaume idi. Kral, orduların Sicilya’da toplanmasını istemişti fakat 1189 Kasım ayında ani şekilde ölümü, Sicilya’nın sefer için hareketlerini sınırlandırmıştı. Kral Richard’ı Sicilya’ya çeken, II. Guillaume’nin, Richard’ın tek sevdiği kardeşi olan Joanna ile evli olmasıydı belki de. Fakat Sicilya’da entrikalarla iktidara gelen Tankred, bir sefere çıkacak durumda ve yetenekte değildi.⁵⁸⁴

Fransa kralı Philippe Auguste, sakın bir yolculuktan sonra 14 Eylül’de Messina’ya sakın bir giriş yaptı. İngiltere kralı Richard ise donanmadan ayrı, kara yolunu tercih etmişti ve 3 Ekim’de Messina’ya ulaştı. Richard, İtalya içlerinden geçerken Sicilya kralı Tankred’in, kız kardeşine yaptığı haksızlıklar konusunda bir şeyler duymuştu. Belki bunun da etkisiyle Messina’ya girişi daha bir gösterişli ve gövde gösterisi şeklinde oldu.⁵⁸⁵ Tankred, iktidara gelince kralın dul eşi Joanna’nın elinden has arazisini alarak kendisini hapis tutmuştu. Ayrıca II. Guillaume’nin, kayın pederi II. Henri’ye verilmek üzere bıraktıklarını Richard almak istiyordu. Bu durumda Richard’ın gelişi doğal olarak Tankred’i korkuya düşürdü.⁵⁸⁶ Tankred, Joanna’yı serbest bırakıp arazilerini geri verdi ve Joanna’yı ağabeyinin yanına gönderdi fakat Richard’ın öfkesi geçmemiş olacak ki etrafa birlikler göndererek yağmada bulundu. 3 Ekim’de şehir dışında İngiliz askerleriyle bir grup Messinalının arasında çıkan kavga ise daha büyük olaylara sebebiyet verdi. Philippe Auguste’ün de araya girmesiyle anlaşmaya çalışılırken halktan bir takım insanın, kral Richard’a küfretmesi, bardağı taşıran son damla oldu. Sonucunda İngilizler, Messina’yı zapt edip yağmaladılar. Sükûn ortamı Tankred’in, Richard’a kalan mirası vermesiyle sağlandı ve 8 Ekim’de Tankred ile Richard arasında anlaşmaya varıldı.⁵⁸⁷

Philippe Auguste ile Richard, yapacakları fetihleri aralarında eşit olarak taksim etmeyi kararlaştırmışlardı fakat iki kralın arasına soğukluk girmesi, daha eski bir

⁵⁸³ Steven Runciman, III, s. 32

⁵⁸⁴ Işın Demirkent, a.g.e. s. 155, Steven Runciman, III, s. 32-33

⁵⁸⁵ Steven Runciman, III, s. 33

⁵⁸⁶ Steven Runciman, III, aynı yer, Işın Demirkent, bu kalan mirasın II. Henri’ye değil de Richard’a bırakıldığını yazmaktadır. Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer

⁵⁸⁷ Steven Runciman, III, s. 34-35

olaydan gün ışığına çıktı. Beş yaşında iken II. Henri'nin sarayına Richard veya Henri'nin başka bir oğlu ile evlenmesi için gönderilen Philippe Auguste'nün kız kardeşi Alice, şimdiki sorunu teşkil ediyordu. II. Henri ve Alice hakkında çıkan dedikodular Richard'ın, bu evliliğe rıza göstermemesine sebepti. Annesi de Richard'ı Navara prensesi Berengaria ile evlendirmek arzusundaydı. Fransa kralı, bu konuda Richard'a dış geçiremeyeceğini anlayınca Messina'dan Kutsal Ülke'ye doğru 30 Mart 1191'de yola çıktı. Richard'ın ayrılışı ise 10 Nisan'da gerçekleşti.⁵⁸⁸ Fransızların yolculuğu sakin ve olaysız geçti. Sûr'da kuzeni Konrad de Montferrat tarafından karşılanan Philippe Auguste, 9 Nisan'da Akkâ'ya geldi ve (o sıralarda kuşatma altında olan) Akkâ'nın kuşatmasına katıldı. İbn el-Esîr'in anlattıklarına göre Philippe Auguste, çok fazla bir kuvvetle gelmemişti. Yanında sadece altı büyük şilep bulunuyordu. Ama soylu bir kralın Akkâ'ya gelişi, tabi ki manen Haçlıların moralini yükseltmişti.⁵⁸⁹

Kral Richard'ın yolculuğu, fırtına yüzünden daha olaylı geçti. Şiddetli rüzgâr dolayısıyla donanma birbirinden ayrıldı. Joanna ve Berengaria'nın bulunduğu gemi, Kıbrıs'a doğru sürüklendi ve karaya oturdu. Kıbrıs'a hâkim olan ve Bizans'a isyan halinde bulunan Isaakios Dukas Komnenos, büyük bir hataya imza atarak Joanna'nın ve Richard'ın nişanlısı Berengaria'nın mallarını müsadere etti. Richard, haliyle bu duruma çok öfkelenildi. 8 Mayıs'ta Kıbrıs'a gelen Richard'a, Isaakios Dukas, mukavemet edemeyeceğini anlamıştı. Bunun için Kilani Kasabası'na çekildi. Fazla bir direnişle karşılaşmayan Richard, Kıbrıs Adası'nı zapt etti ve Berengaria ile nikâhı da burada 12 Mayıs'ta kıyıldı. Richard, Kıbrıs'ta bulunurken Philippe Auguste ve Filistin asilzadelerinin, Akkâ önüne bir an önce gelmesi için gönderdikleri haberler ulaştı. 5 Haziran 1191'de Magosa'dan yola çıkan Richard, 8 Haziran 1191'de Akkâ'ya vardı.⁵⁹⁰

⁵⁸⁸ Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer, Steven Runciman, III, s. 36-37

⁵⁸⁹ İbn el-Esîr, XII, s. 64, İbn el-Esîr, kralın gelişini, 9 Nisan olarak kaydeder, fakat Runciman ve Işın Demirkent bu tarihi, 20 Nisan olarak vermişlerdir. Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer, Steven Runciman, III, s. 38

⁵⁹⁰ Steven Runciman, III, s. 38-41, Işın Demirkent, a.g.e. s. 155-156, İbn el-Esîr, Kıbrıs'ın Richard tarafından zaptını kadınların esir edilmesine değil de, Richard'ın, İsaakios'a hainlik yapmasına bağlar. Richard, adayı almak için kalmış ve bir kısım gemilerini önden göndermişti. Bunlar, Şefraam önlerinde bulunan Selâhaddin Eyyûbî'nin gönderdiği Usame tarafından bozguna uğratıldılar. Böylece daha Richard gelmeden zarara uğramıştı. İbn el-Esîr, XII, aynı yer

B- HAÇLI ORDULARININ GELİŞİNE KADAR BÖLGENİN DURUMU

Selâhaddin Eyyûbî'nin, İslam birliğini kurup Suriye, Haleb ve Musul'u bir çatı altında toplaması ve sonra giriştiği cihat faaliyetinde Kudüs'ü ve Haçlı hâkimiyetindeki birçok yeri fethetmesi, Avrupa'da bir kıpırdanmaya sebep olmuştu. Haçlıların, bölgede tutunacakları son kale, daha önce iki kez kuşatılan ama alınamayan Sûr şehri idi. İnisiyatif, Selâhaddin Eyyûbî'den yana idi fakat Sûr, Konrad tarafından pek başarılı olarak savunulmuş ve Batı'nın yardımları –pek büyük olmasa da- eksik olmamıştı. Daha önce ifade ettiğimiz gibi Sicilya donanmasının 1188 tarihli yardımı Trablus'u kurtarmış ve Selâhaddin Eyyûbî'nin, Kerek muhasarasını kaldırmasını sağlamıştı.⁵⁹¹

Bu arada Hristiyanları ve Hristiyan liderleri, çok iyi tahlil eden Selâhaddin Eyyûbî'nin farklı stratejilerini görüyoruz. Esirleri serbest bırakma yoluna gitmesi, başlangıçta anlaşılmaz bir durum gibi görünse de bu yöntem etkili olmuştur. Selâhaddin Eyyûbî, Guy ve Konrad ve de bunların taraftarları arasında III. Haçlı Seferi'nin sonuna kadar sürecektir bir anlaşmazlığın tohumlarını serpmiştir. Buna barışçıl bir politika veya dağınık durumdaki Haçlılar arasında ikilik çıkarma diyebiliriz. Haçlı esirlerin en meşhuru olan Kudüs eski kralı Guy, Askalan'ın teslimi karşılığı serbest bırakılmak istenmiş ama halkın olumsuz tavrı bunu imkânsız kılmıştı. Daha sonra kraliçe Sibylle'nin Selâhaddin Eyyûbî'ye müracaat edip Guy'i serbest bırakması yönündeki talepleri; Konrad'ın, Haçlılar arasında tek lider olduğu bir zamanda karşılık buldu. Kral Guy, ülkesine (Batı'ya) geri dönmek, bir daha İslam'a karşı silah kullanmamak şartlarıyla 1188 Temmuz ayında serbest bırakıldı ve Trablus'ta bulunan Sibylle'nin yanına gönderildi.⁵⁹²

Guy'nin, geldiği Trablus, Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı koyacak durumda değildi. 1187'de Raimond'un ölümünden sonra Trablus, Antakya Prinkepsi (ve

⁵⁹¹ Steven Runciman, III, s. 16, Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, s. 146, İbn el-Esîr, yardımların nereden geldiğini zikretmeksizin Sûr'da bulunan Haçlıların, yardımsız kalmadığını belirtiyor İbn el-Esîr'in kayıtlarına göre Sur, çok kalabalıktı ve çok miktarda erzak bulunuyordu. Bu durumda buraya deniz yoluyla yardımlar hiç kesilmemişti ve burası artık, Haçlılara dar gelince Akkâ'ya ve başka yerlere saldırmaya başladılar. İbn el-Esîr, XII, s. 39

⁵⁹² Steven Runciman, III, s. 17, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer.

Raimond'un teyzesinin oğlu) Bohemund'un hâkimiyetinde bulunuyordu. Zaten Bohemund'un rahat yaşamdan hoşlanan yapısı, Selâhaddin Eyyûbî ile mücadeleye engeldi. Bu durumda –itibarını geri kazanmak zorunda olan- Guy'nin tekrar başrole geleceği belliydi. Yapılan ilk iş Guy'nin, Selâhaddin Eyyûbî'ye ettiği yemini (bir inançsız, baskı altında yemin edildiği gerekçesiyle) geçersiz ilan etmek oldu. Bunun ardından, Kudüs eski kralı olmak sıfatı ve Haçlılara tekrar hükmetme arzusu ile Guy, Sûr'a gitti. Fakat Guy'nin esareti esnasında Haçlıları bir arada tutan Konrad, Guy'i şehre almadı.⁵⁹³

Guy ve Konrad arasında sürecek olan bu hükmetme rekabeti, Guy'i serbest bırakan Selâhaddin Eyyûbî'nin ulaşmak istediği gaye idi. Bu durum, Haçlılar arasındaki eski parti kavgalarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü Raimond ve Renaud de Chatillon'un taraftarları arasındaki kavga, mezkûr kimselerin ölümü ile son bulmamıştı. Raimond'a yakın olan Ibelinler'in, Konrad'ı reis kabul etmeleri, Guy taraftarlarını rahatsız etti. Konrad'ın, Guy'i Sûr'a almaması anlaşılır bir keyfiyettir. Konrad, Guy Hıttîn'de esir düşünce krallık sıfatını kaybettiğini ve kendisinin, Haçlıları zor durumdan kurtardığını düşünüyordu. Konrad, III. Haçlı Seferi liderleri gelinceye kadar Haçlıların başında olmaya kararlıydı ve krallar gelince, onların vereceği kararı bekliyordu. Fakat bunun da bir çözüm olmayacağı ve sorunları bitirmeyeceği kesindir. Çünkü İngiltere kralı, Guy'e daha yakınken; Konrad, Alman ve Fransız kralları ile kuzendi. Bu da demektir ki Guy-Konrad mücadelesinde kralların da tarafları bellidir.⁵⁹⁴

1- Guy'nin, Akkâ Kuşatması (29 Ağustos 1189)

1189 Nisan ayında Guy, yanında Sibylle bulunduğu bir halde ikinci kez Sur'a geldi. Sur'un kapıları bir kez daha yüzüne kapanınca bu defa Guy, Sûr önüne

⁵⁹³ Steven Runciman, III, s. 18, Guy'nin yeminini bozmasını, Selâhaddin Eyyûbî'nin pek yadırgadığı söylenemez. Bu durum, Müslümanların yabancı oldukları bir şey değildi. 1124 yılında Halep'te serbest bırakılan II. Baudouin de Belek'in yerine geçen Timurtaş ile anlaşma yapmış ve sözünde durmamıştı. Işın Demirkent, a.g.e. s. 93-94

⁵⁹⁴ Steven Runciman, III, s. 18-19

karargâh kurdu. 6 Nisan 1189'da Sûr'a gelen ve Konrad ile anlaşamayan Pisalılar, Guy Sûr'a gelince onun yanında yer aldılar. Sicilyalıları da tarafına çekmeyi başaran Guy, böylece durumunu kuvvetlendirdi.⁵⁹⁵ Bu esnada Selâhaddin Eyyûbî, Şâkif Arnûn Kalesi'nin kuşatmasındaydı. Selâhaddin Eyyûbî, bu kaleyi Nisan 1189'da kuşatmaya başlamıştı. Kalenin hâkimi Renaud de Sidon, Selâhaddin Eyyûbî'ye müracaat ederek kaleyi teslim etmek düşüncesinde olduğunu fakat kaleyi teslim ederse Konrad'ın yanında Sûr'da bulunan çocuklarına bir zarar gelmesinden korktuğunu bildirdi ve kendisine çocuklarını kurtarıncaya kadar zaman tanınmasını istedi. Bunun üzerine Ağustos ayında kalenin teslimi kararlaştırıldı. Selâhaddin Eyyûbî, beklerken Antakya Prinkepsliği ile olan anlaşmanın süresinin dolmasına az kalmıştı. Prinkepsin, muhtemel zararlarını önlemek için bölgede önlemler aldı. Renaud, Selâhaddin Eyyûbî'den zaman isterken samimi değildi. Bu sürede Sûr'dan yardım gelmesini umuyor ve kalenin tahkimi ile meşgul oluyordu. Selâhaddin Eyyûbî, Renaud'un hilesinin farkına varınca Renaud'u yanına getirtti ve Dimaşk'a hapse gönderdi.⁵⁹⁶

Henüz kalenin kuşatması sürerken, Selâhaddin Eyyûbî, -daha önce iki kez kuşatıp alamadığı- Sûr şehri yakınlarına bıraktığı öncü birliklerden (Konrad'ın, Sûr şehrine alamadığı Guy yönetiminde) Haçlıların, Sayda'ya doğru harekete geçtiği haberi ulaştı. İbn el-Esîr'in anlatımına göre; Müslüman birlikleri, Haçlıların yürüyüşünü durdurdular ve Sayda'ya ulaşmadan geri dönmeye mecbur bıraktılar. Her iki tarafın da kayıplar verdiği bu mücadele sona erdiği zaman Selâhaddin Eyyûbî, bir süvari birliği ile ancak bölgeye ulaşabildi.⁵⁹⁷ Selâhaddin Eyyûbî'nin, bölgeye gelişinden sonra 25 Haziran 1189'da Haçlılarla Müslümanlar arasında bir çarpışma daha vuku buldu. Selâhaddin Eyyûbî, Haçlıların Sûr önündeki karargâhını gözlemek için hareket ettiği bir sırada bunu bir savaş hareketi zanneden, çoğunluğu Araplardan müteşekkil gönüllüler, saldırıya geçtiler ve Selâhaddin Eyyûbî ile iletişimleri kesildi. Haçlılar, bu çıkış hareketini bir pusu sandıkları için önce harekete geçmediler. Haçlıların, işin aslını öğrenmeleri ise bu gönüllülerin sonunu getirdi.

⁵⁹⁵ Steven Runciman, III, s. 19

⁵⁹⁶ İbn el-Esîr, XII, s. 34-35, Abû'l-Farac, II, s. 459-460, Ramazan Şeşen, Salâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 130

⁵⁹⁷ İbn el-Esîr, XII, s. 35-36

Selâhaddin Eyyûbî'nin, olaya müdahalesi gecikmedi. Selâhaddin Eyyûbî'nin önünden kaçan Haçlıların kayıplarını İbn el-Esîr, öldürülenler dışında sadece suda boğulanları yüz zırlı asker olarak zikreder.⁵⁹⁸

İbn el-Esîr'in naklettiği bir üçüncü çarpışmada ise Müslüman ordusunda yaşanan iletişim eksikliği görülüyor. Selâhaddin Eyyûbî'nin savaş planına göre Akkâ'daki askerler, dışarı çıkıp dağlarda Haçlılara pusu kuracaklar ve Selâhaddin Eyyûbî'nin gönderdiği birlikler, Haçlılarla savaşırken bozgun halindeler imiş gibi geri çekileceklerdi ve bunun üzerine pusudakiler de savaşa dâhil olacaktı. İbn el-Esîr'in, geri çekilmeyi kendilerine yakıştıramadıklarını söylediği bu askerler, geri çekilmeyince pusudakiler, uzun süre bekleyip yerlerinden çıktılar. Cereyan eden savaşta Müslüman ordusu kayıplar verdi.⁵⁹⁹ Bu savaştan sonra Guy'nin, herhangi bir teşebbüsü görülmedi, ta ki Ağustos sonuna kadar. Guy, 22 Ağustos'ta –tarihçilerin, delilik olarak nitelediği hamlesini gerçekleştiren- Akkâ'yı kuşatmak için yola çıktığında, İbn el-Esîr'in rivayetinden anlaşıldığı üzere Selâhaddin Eyyûbî, tekrar Şâkif Arnûn'da idi.⁶⁰⁰ Konrad'ın hastalığı, Guy'nin rahat hareketini sağladı. Guy, Kudüs eski kralı olması hasebiyle Hıristiyanları tekrar hâkimiyeti altına alabilirdi. İşte bunun için ihtiyaç duyduğu şehri, Akkâ olarak belirlemişti. Guy'nin Akkâ'ya hareketi, başlangıçta Selâhaddin Eyyûbî'ye, kale kuşatmasını kaldırtmak amaçlı yorumlanmıştı ama bölgeden gelen haber, hedefin Akkâ olduğunu teyit etti.⁶⁰¹ Ne zaman Sûr mevzu bahis olsa İbn el-Esîr, Selâhaddin Eyyûbî'yi bu konuda eleştirmeye başlar. Ona göre Selâhaddin Eyyûbî, fethettiği yerlerden insanları, Sûr'a göndermekle bu şehrin savunmasını güçlendirmişti. Sûr'da çok fazla insan vardı ve savunma hat safhada idi. Şâkif Arnûn muhasarası dolayısıyla Guy ve Konrad'ın anlaşmazlıklarını çözdüklerini söyleyen İbn el-Esîr, Guy'nin, Sûr'a gelişinden ve Haçlılar arasından yaşanan olaylardan bahsetmez. Ona göre Guy'nin önce Sayda'ya

⁵⁹⁸ İbn el-Esîr, XII, s. 36

⁵⁹⁹ Bu askerlerin arasında Rebia ve Tayy kabilesine mensup dört emir vardı ve bu kimseler, öncü birlik bozguna uğrayınca bölgeyi bilmediklerinden dolayı zarar gördüler. İbn el-Esîr, XII, s. 37, Ramazan Şeşen'e göre; Selâhaddin Eyyûbî'nin taktığı, öncü birlikteki Arapların, bu planı uygulayamamaları başarısızlığı getirdi. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 132

⁶⁰⁰ İbn el-Esîr, XII, s. 35, Ramazan Şeşen'in verdiği tarihe göre Selâhaddin Eyyûbî, 26 Temmuz 1189'da tekrar Merciyûn'daki karargâhta idi. Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

⁶⁰¹ Steven Runciman, III, s. 19-20, Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 364

sonra da Akkâ'ya doğru hareketi, Sûr şehrinde fazla insanın birikmesi ve şehrin artık insanlara dar gelmesi dolayısıyla idi.⁶⁰²

Haçlılar, Akkâ'ya hareketlerinde sahil boyunca yol aldılar. Dağ yollarına ve dar geçitlere girmemeye de özellikle özen gösteriyorlardı. Batı'dan aldıkları deniz gücü takviyesi, Haçlıların yürüyüşünde emniyet kemeri görevi görüyordu. Çünkü karadan ilerleyen orduya paralel hareket eden gemiler, Haçlıları zor durumlardan kurtaracaktı.⁶⁰³ Şâkif Kalesi kuşatmasında bir miktar asker bırakıp yola çıkan Selâhaddin Eyyûbî, Guy, Nakura Dağları'nı aşarken saldırıya geçmek istedi. Eğer bu düşünce hayata geçirilmiş olsa idi Haçlıların Akkâ girişimleri sonları olabilirdi. Fakat bu esnada sağlık durumu iyi olmayan Selâhaddin Eyyûbî'nin fikri, savaş divanında kabul görmedi.⁶⁰⁴ Müslüman öncülerinin tacizleri arasında Haçlılar, yol aldı ve 29 Ağustos 1189'da Akkâ'ya ulaşma imkânı buldular.⁶⁰⁵

Selâhaddin Eyyûbî, 29 Ağustos 1189'da Akkâ'ya ulaştığında şehir, deniz ve kara yönünden kuşatılmıştı. Haçlı kuşatmasını inceleyen ve birkaç zayıf noktasını bulan Selâhaddin Eyyûbî, gece şehre bir miktar asker sokmayı başardı ve Müslüman karargâhı, Tell Kaysan'a kuruldu. Bu esnada Haçlıların sayısı 2000 süvari ve 30.0000 yaya idi.⁶⁰⁶ Guy, Turon Tepesi'ne kurduğu ordugâhından, gelişinin üçüncü günü Akkâ'ya saldırıya geçtiyse de çok sağlam olan şehir dayandı ve Guy, çaresiz olarak gelecek yardımları beklemeye başladı. Akkâ'nın bol erzaka sahip ve sağlam oluşu Guy'nin teşebbüsünü şimdilik sonuçsuz bırakmıştı.⁶⁰⁷

⁶⁰² İbn el-Esîr, XII, s. 38-39

⁶⁰³ İbn el-Esîr, XII, s. 39

⁶⁰⁴ Steven Runciman, III, s. 20, Selâhaddin Eyyûbî, "Eğer Franklar bir yere konaklarsa orayı sınıksız ellerinde tutarlar. Bizim onları sıkıştırmamız ve maksadımıza ulaşmamız zor olur. Bana kalırsa Franklar Akkâ'ya varmadan önce onlarla savaşa girmemiz daha doğru olur." diye çok mantıklı ve yerinde bir tespitte bulunmuştu fakat emirler bu fikri kabule yanaşmadılar ve daha sonra Haçlıları yenebilecekleri konusunda yanılığa düştüler. İbn el-Esîr, XII, s. 39-40

⁶⁰⁵ İbn el-Esîr, XII, aynı yer, Steven Runciman ve Işın Demirkent, bu tarihi 28 Ağustos, Steven Runciman, III, aynı yer. Işın Demirkent, a.g.e. s. 148, Ramazan Şeşen, 27 Ağustos olarak verir. Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

⁶⁰⁶ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

⁶⁰⁷ Steven Runciman, III, s. 20-21

2- Akkâ Önündeki Mücadeleler

Eski kral Guy, beklediği yardımlara 1189 Eylül'ünden sonra kavuştu. Batı'dan ilk gelenler Frizon ve Danimarka donanmaları oldu. Daha sonra İtalya birlikleri ve Beauvais piskoposu Philippe'nin kumandasındaki Fransızlar ile Markgraf Ludwing von Thüringen komutasındaki Almanlar ulaştılar.⁶⁰⁸ Haçlılara denizden takviyeler gelirken, Müslümanlar kara yoluyla yardım aldılar. Musul, Diyarbekir, Sincar, el-Cezîre birlikleri ile Takıyyüddin Ömer ve Muzafferüddin b. Zeyneddin, Selâhaddin Eyyûbî'nin yardımına koştular. İbn el-Esîr'in kaydettiği ilk çarpışma, 14 Eylül 1189 günü gerçekleşti fakat o gün bir netice alınamadı. Ertesi günkü saldırıda Selâhaddin Eyyûbî'nin yeğeni Takıyyüddin'in şiddetli saldırısı, Haçlıları yerinden uzaklaştırdı ve Takıyyüddin, Akkâ'nın kuzey kapısı ile bağlantı kurmayı başardı.⁶⁰⁹ Bu sayede şehre giriş çıkış imkânı bulundu. İbn el-Esîr'in bu konudaki yorumu; Müslümanların bu geçici muzafferiyete kandıkları yönündedir. Ertesi sabah Haçlıları yok edeceklerine inanan Müslümanlar, Haçlılar zor durumda iken savaşı bırakmışlardır.⁶¹⁰ 19 Eylül tarihindeki Müslüman taarruzu, Haçlıların tedbirli olmaları dolayısıyla sonuç vermedi. Yeni takviyelerin beklenmesi ise Haçlıların, savunmalarını güçlendirmesi (çevrelerine hendek kazmaları)'ne imkân sağladı. Müslümanlar bu defa 29 Eylül'de bir pusu ile Haçlılara kayıplar verdirdiler⁶¹¹ fakat bu da çok büyük bir başarı olarak kayda geçmedi. Her iki orduda da hastalıklar görülmeye başlayınca Selâhaddin Eyyûbî, ordugâhını Tell el-İyâziyye'ye nakletmek zorunda kaldı.⁶¹²

Ekim ayında Haçlılarla Müslümanlar arasındaki mücadele olağan hızıyla devam etti. Haçlılar, Selâhaddin Eyyûbî'nin birçok askerden yoksun olduğunun ve henüz Mısır donanmasının da yardıma gelmediğinin farkında idiler. Haçlıların,

⁶⁰⁸ Steven Runciman, III, s. 21, üçüncü Haçlı Seferi'nde İtalyan tüccarlar, hayati öneme sahiptir. Mısır ile bağları kopmuş olan bu tüccarlara Haçlıların, erzak ve asker taşımak için ihtiyaçları vardı ve bu yüzden geniş imtiyazlar vermişlerdir. Claude Cahen, Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı, s. 210

⁶⁰⁹ İbn el-Esîr, XII, s. 40, Abû'l-Farac, II, s. 450-451, Steven Runciman, III, aynı yer. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 133

⁶¹⁰ İbn el-Esîr, XII, s. 41

⁶¹¹ İbn el-Esîr, XII, aynı yer.

⁶¹² Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

değerlendirmeye çalıştıkları bu durum, Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılara karşı birçok cephede savaş verdiğinin kanıtıydı. Çünkü Selâhaddin Eyyûbî'nin askerlerinin bir kısmı, Antakya Prinkepsi Bohemund'a karşı Antakya yakınlarında, bir kısmı Humus'u korumak için Trablus karşısında, bir kısmı Sûr şehri dolaylarında ve bir kısmı da Mısır'da bulunmaktaydı.⁶¹³ Bütün bu durumları göz önüne alan Haçlılar, Müslümanlara saldırmaya karar verdiler. 3 Ekim'de⁶¹⁴ saldırıya geçen Haçlılarla Müslümanlar arasındaki savaşta Müslümanların taktik hataları, belki de iletişimsizlik, çok sayıda kayba neden oldu. Sağ kanadın kumandanı Takıyyüddin Ömer, Haçlıları üzerine çekmek için geri çekilirken, bu durumun hile olduğunu anlamayan Selâhaddin Eyyûbî, merkezden Takıyyüddin Ömer'e yardıma geldi. Tabi bu hareketin sonucu Müslümanlar, ağır kayıplar verdiler. Hatta Haçlılar, Selâhaddin Eyyûbî'nin otağının bulunduğu yere kadar ulaşma imkânı buldular. Fakat kaçan Müslümanların peşine düşen Haçlılar, Müslüman ordusunun sol kanadından bir hücumu uğrayınca pek çok zayıatla karargâhlarına dönmek zorunda kaldılar.⁶¹⁵ İşte bu esnada Haçlılar, iki ateş arasında kaldı. Çünkü Akkâ'dan çıkan garnizon, Haçlılara daha çok zarar verdi. Guy'nin kardeşi Geoffroi de Lusignan, Haçlıları emniyetli bir duruma kavuşturup tehlikeyi savuşturdu ise de Haçlıların kayıpları azımsanacak gibi değildi. Ludwing von Thüringen'in Akkâ'ya gelirken ikna ettiği ve o an için Akkâ'da bulunan Konrad bile bu saldırıdan Guy'nin müdahalesi ile kurtulabildi.⁶¹⁶ İbn el-Esîr, Templierlerin liderinin de esir alınıp öldürüldüğü bu savaşta Müslümanların kaybı ile ilgili bilgi vermezken, Haçlıların kaybını yaklaşık on bin olarak kaydeder.⁶¹⁷

⁶¹³ İbn el-Esîr, XII, s. 41-42

⁶¹⁴ Steven Runciman ve Ramazan Şeşen, bu tarihi, 4 Ekim olarak verirler. Steven Runciman, III, s. 22, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 134

⁶¹⁵ İbn el-Esîr, XII, s. 41-43, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 134-135

⁶¹⁶ Steven Runciman, III, aynı yer, İbn el-Esîr, Akkâ garnizonunun çıkışından bahsetmez. Bkz. İbn el-Esîr, XII, s. 43

⁶¹⁷ İbn el-Esîr, XII, aynı yer. Abû'l-Farac, bu savaş sonucunda Müslüman kaybını 4100, Haçlı kaybını da 2000 olarak kaydediyor. Abû'l-Farac, II, s. 452, Ramazan Şeşen'in verdiği rakama göreyse, Müslümanların kayıpları 160 kişiden ibaretti. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 135

3- Haçlıların, Avrupa'dan Yardım Almaları ve Sonraki Savaşlar

Batı'dan krallarını beklemeden yola çıkanlar Akkâ'ya ulaştıkça Akkâ'daki Haçlılar, durumlarını güçlendirdiler. Yukarıda bahsettiğimiz çarpışmada Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlıları bulundukları yerden uzaklaştıramaması, kuşatanların kök salmasını sağladı. Tam bu esnada Selâhaddin Eyyûbî'nin rahatsızlanması Müslümanları, Haçlılara müdahaleden alıkoydu. Haçlılara devamlı yardım gelmesi ve Müslümanların böyle bir imkândan mahrum olmaları, Selâhaddin Eyyûbî'nin emirlerini ümitsizliğe düşürdü. Emirlerin tavsiyeleri üzerine Selâhaddin Eyyûbî, Akkâ'dakilere talimatlarını verdikten sonra Müslümanlar, 16 Ekim 1189 günü ordugâhtan, Harrûbe'ye doğru yola çıktı. Bunu fırsat bilen Haçlılar, etraflarına hendek kazmakla ve topraktan bir koruma duvarı yapmakla meşgul oldular.⁶¹⁸

Haçlıların durumu şimdilik iyi görünse ve Müslümanlar zor durumda olsa da zaman zaman şehirle bağlantı kuruluyordu. İlk olarak 31 Ekim'de Müslümanlar, deniz yönünden Haçlı kuşatmasını yararak şehre silah ve yiyecek ulaştırmayı başardılar.⁶¹⁹ İbn el-Esîr'in, 26 Aralık olarak kaydettiği el-Âdil kumandasında Mısır donanmasının gelişi, Müslümanların moralini yükseltmişken Hüsâmeddin Lü'lü kumandasında daha sonra gelen donanma, Akkâ limanı ile bağlantı kurmayı başardı ve Akkâ'ya yardımda bulundu.⁶²⁰ Kış aylarında mücadele biraz daha duruldu. Bu esnada cereyan eden bazı olaylar Selâhaddin Eyyûbî'yi eleştirilere açık hale getirdi. Öyle ki, küçük çarpışmalar ve bazı düellolar dışında hem kuşatanlar hem de kuşatanları arasında yakınlaşmalar söz konusu idi. Savaşçıların birbirine hürmet beslemeleri, kutlanan bayramlara karşılıklı katılımlar ve çocukları dövüştürmek gibi şeyler doğal olarak cihaddan uzaklaştıldığı intibayı uyandırıyor.⁶²¹

⁶¹⁸ İbn el-Esîr, XII, s. 44-45, Abû'l-Farac, II, aynı yer, Ramazan Şeşen, Müslümanların ayrılışını 15 Ekim olarak vermiştir. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 136

⁶¹⁹ Steven Runciman, III, s. 23

⁶²⁰ İbn el-Esîr, XII, s. 45, Ramazan Şeşen, el-Âdil'in gelişini 27 Ekim, Hüsâmeddin Lü'lü'nün gelişini 26 Aralık olarak verirken Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 137, Steven Runciman, ilkinin 31 Ekim, ikincisini 20 Aralık olarak verir. Steven Runciman, III, aynı yer.

⁶²¹ Steven Runciman, III aynı yer, Abû'l-Farac'ın rivayetine göre Franklar; ‘‘(...) şimdiye kadar yaşlı adamlarla dövüşmekten bıktık. Bugün de genç çocuklarla dövüşerek eğlenmek istiyoruz. Sonra yüz Frank genci getirdiler. Araplar da bunlara karşılık yüz Arap genci çıkardılar. Bunlar evvela birbirlerine taş atarak dövüşüler. Sonra ellerine sopalar alarak dövüşe devam ettiler. Araplarla

Kıış, Harrûbe'deki karargâhta geçiren Selâhaddin Eyyûbî, burada bir Haçlı saldırısını göğüslemek zorunda kaldı. Selâhaddin Eyyûbî'nin, ava çıktığını haber alan Haçlılar, saldırıya geçmişler ve Müslüman öncülerıyla giriştikleri mücadelede karşılıklı kayıplar yaşanmıştı. Bu olaydan sonra Selâhaddin Eyyûbî, Dımaşk, Humus ve Hama'dan aldığı takviye kuvvetlerle Akkâ'ya doğru yola çıktı.⁶²²

Kış, bu şekilde atlatılınca Haçlılar, sıcakların artmasıyla zor günlerle karşı karşıya kaldılar. Su yetersizliğine eklenen salgın hastalıklar, Haçlı liderlerin kendilerine gelmesini sağlamış olacak ki Konrad ve Guy, aralarındaki anlaşmazlıkları tatlıya bağladılar. Konrad'ın Sûr'da hâkimiyetini devam ettirmesi, Beyrut ve Sayda alınınca ona verilmesi ve Guy'nin tüm Hristiyanların kralı olması konularında varılan anlaşma, Konrad'ın, Sûr'dan yardım getirmesini gerekli kıldı. Konrad, Mart ayında Sûr'a gidip erzak ve silah dolu gemilerle döndü. Müslüman donanması, onun bu hareketini önleyemeyince Haçlılar, durumlarını iyileştirdiler ve denizde üstünlük tekrar Haçlıların eline geçti.⁶²³ Sûr'dan getirilen malzemelerle hücum kuleleri yapıldı ve şehir, alınmaya çalışıldı. Ama Müslümanların bu kuleleri ateşe vermeleri Haçlıların, 5 Mayıs 1190 tarihli saldırılarını sonuçsuz bıraktı.⁶²⁴

Akkâ'da başlayan açlık tehlikesi üzerine Selâhaddin Eyyûbî, harekete geçme gereği hissetti. İlkbaharda takviyeler almış olan Müslümanların 19 Mayıs'taki saldırısı, çok şiddetli oldu ve Haçlılar, Müslümanları sekiz günlük bir uğraştan sonra geri püskürtebildiler.⁶²⁵ Denizde hâkimiyetin, Haçlılara geçmesi şehri, sıkıntıya sokmuştu. Akkâ'daki bu sıkıntılar üzerine Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'dan yeni bir donanma gönderilmesini istedi. Bu donanmanın 13 Haziran 1190'da Akkâ önüne ulaşması üzerine Selâhaddin Eyyûbî, gemilerin limana girebilmesi için Haçlılar üzerine bir saldırı düzenledi. Aynı anda şehirden çıkan garnizonun saldırısına

Franklar birbirlerine karıştılar ve Frank gençleri, Arapları kaçmaya ve şehre girmeye mecbur ettiler.'' Abû'l-Farac, II, s. 451

⁶²² İbn el-Esîr, XII, s. 48

⁶²³ Steven Runciman, III, s. 23-24

⁶²⁴ İbn el-Esîr, burçların kurulmasını ve bunların, Müslümanlar tarafından yakılmasını detaylı bir şekilde tasvir eder. Burçlar, bir Müslüman askerin hazırladığı madde sayesinde yakılarak yok edilmişti. İbn el-Esîr, XII, s. 49-50, Abû'l-Farac ise rüzgâr şehre doğru estiği için kulelerin tutuşmasıyla şehir halkının kayıplar verdiğini naklediyor. Abû'l-Farac, II, s. 453-454

⁶²⁵ Steven Runciman, III, s. 24

Hüsâmeddin Lü'lü'nün, Haçlı gemilerini arkadan vurması eklendi. Bu organize saldırının sonucu olarak Mısır donanması Akkâ'ya yardımda bulunabildi.⁶²⁶

Bundan sonraki Haçlı taarruzu 25 Temmuz 1190'da gerçekleşti. el-Âdil'in kumanda ettiği sağ kanadın zayıf olduğunu düşünen Haçlılar bu kısma saldırdılar.⁶²⁷ Bu şiddetli saldırıda el-Âdil, bulunduğu yerden çekilmek zorunda kaldı. Haçlıların, el-Âdil'in karargâhını yağmalama gayretlerini gören Selâhaddin Eyyûbî, o kısma bir miktar asker sevki yaptı ve merkezi zayıflatmamaya özen gösterdi. Sungur el-Halebî ve Hürrem Şah'ın, Haçlıların arkasından saldırımları sonucu Haçlılar pek çok kayıp vererek mevzilerine kadar kovalandı. Akkâ'dan garnizonun saldırısı da Haçlı karargâhından kadınların esir alınması ve birçok ganimetin ele geçirilmesi ile sonuçlandı.⁶²⁸ Haçlılar, bu şekilde zor duruma düşünce Müslümanlara anlaşma teklifinde bulunmuşlardı ki Avrupa'dan yeni gelenler Haçlıları rahatlattı.⁶²⁹

Yaz boyunca Akkâ'daki Haçlı karargâhına yeni birliklerin dâhili sürdü. Yeni gelenlerin en meşhurları –ve belki de Haçlıların, barış teklifini gelişleriyle rafa kaldıran kimseler- Henri de Champagne ve –Ekim ayında gelen- Friedrich von Schwaben oldu. Ayrıca Tibaut de Blois ve kardeşi Etienne de Sancerre, Raoul de Clermont, Jean de Fontigny gibi kontlar da Haçlılara destek vermek için Doğu'ya ulaşanlardandı. Henri'nin gelişi, malarya hastalığından muzdarip olan Markgraf Türingen'in ülkesine dönmesini sağladı. Artık onun yerine kuşatmanın komutası Henri'ye verilmişti.⁶³⁰ Bu gelişmeler üzerine 1 Ağustos 1190'da Tell el-Keysan'daki karargâhtan çekilen Selâhaddin Eyyûbî, Tell el-Harrûbe'de daha sağlam bir

⁶²⁶ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 139, İbn el-Esîr, XII, s. 51, Görüldüğü üzere karada olduğu kadar denizde de savaşlar sürüyordu. Selâhaddin Eyyûbî, donanmanın arz ettiği hayati önemi kavramıştı. Selâhaddin Eyyûbî, uzun süre, savaş filosu inşa ettiren son hükümdar olarak kaldı. Claude Cahen, a.g.e. s. 200, Akkâ kuşatmasından çıkan genel sonuca göre Selâhaddin Eyyûbî, Haçlıların, denizdeki üstünlüğü karşısında Akkâ gibi bir şehri kaybetmiştir. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 445, Yani Haçlıların denizdeki hâkimiyetine karşı önlemler alınmalıydı. Nitekim Haçlılar, Akkâ'dan sonraki mücadelelerine de donanmanın verdiği güven ile devam ediyorlardı.

⁶²⁷ Selâhaddin Eyyûbî'nin, Almanları, Çukurova'da karşılamaları için gönderdiği askerler arasında sağ kanadın kumandanı Takıyyüddin de vardı. Onun yerine bu kanatta el-Âdil görev alıyordu. Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

⁶²⁸ İbn el-Esîr, XII, s. 54, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 139-140

⁶²⁹ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 140-141, Bu arada Müslüman karargâhına Halep'ten gelen haber, Müslümanların moralini ikiye katladı. Habere göre Alman kralı, Anadolu'da ölmüş ve ordusu büyük ölçüde dağılmıştı. İbn el-Esîr, XII, Aynı yer

⁶³⁰ Steven Runciman, III, s. 24-25

karargâha yerleşti.⁶³¹ Henri'nin, yanında getirdiği malzemelerle mancınıklar kurulacaktı fakat Akkâ garnizonun, çalışmalar esnasında Haçlıları rahatsız etmesi üzerine askerleri gizlemek için topraktan sur yapılmaya başlandı. Bu sayede Haçlılar, kurulan mancınıkları topraktan yapılan surun korumasında şehre yaklaştırbildiler.⁶³²

Haçlılar, şehrin kuşatmasına ağırlık verdiklerinden Selâhaddin Eyyûbî, şehirle irtibat sağlayamıyordu. Selâhaddin Eyyûbî, İskenderiye'den şehre yardım ulaştırması için donanma istedi fakat bu donanmanın gecikmesi üzerine yardım, Beyrut'tan alındı. Beyrut hâkimi (İzzeddin Usame), askerlere Haçlı kıyafeti giydirip gemilere Haçlı bayrağı astırdı. Durumda bir gariplik sezinlemeyen Haçlı donanmasının arasından geçilerek Akkâ'ya yardım ulaştırılmış oldu. 16 Eylül 1190'daki Mısır donanmasının yardımı gelinceye kadar Akkâ halkı, erzak sıkıntısı çekmemiş oldu.⁶³³ Bu arada Selâhaddin Eyyûbî, Şâkif Kalesi'nin 24 Mart 1190'da fethi ile boşa çıkan askerlerini ordusuna dâhil etti ve yaz boyunca çarpışmalar yaşandı. Alman ordusunun –Haçlılar için pek bir anlam ifade etmeyen- kalıntılarıyla gelen Friedrich von Schwaben Akkâ'ya, gelir gelmez bir saldırıda bulundu fakat bir sonuç elde edilemedi.⁶³⁴ Alman imparatorunun bu başarısız girişiminden sonra 14 ve 16 Ekim tarihlerinde iki saldırıları daha gerçekleşti. İlkinde karadan saldıran Haçlıların savaş aletleri imha edildi ve şehirden çıkan garnizon kaçamayan Haçlıları katletti. İkinci saldırı ise limana düzenlendi. Akkâ garnizonu, bu saldırıyı da başarıyla bertaraf etti.⁶³⁵

Kral Guy, Akkâ önünde Friedrich von Schwaben idaresinde birlik bıraktıktan sonra Müslümanlar üzerine taarruza geçti. Selâhaddin Eyyûbî'nin ordusu savaş düzenini aldı. Tam bu esnada Selâhaddin Eyyûbî, tekrar rahatsızlandı ve bir tepe üzerinden savaşı takip etti. Müslümanların, Haçlıları kuşatması üzerine Haçlılar, Akkâ'daki karargâhlarına zorlukla ulaşabildiler. Haçlıların bu teşebbüsleri yine

⁶³¹ İbn el-Esîr, XII, s. 55, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 141, Steven Runciman, Selâhaddin Eyyûbî'nin karargâh değiştirmesinin, Haçlıların, Kasım ayındaki taarruzundan sonra gerçekleştiğini yazar. Steven Runciman, III, s. 25

⁶³² İbn el-Esîr, XII, aynı yer, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

⁶³³ İbn el-Esîr, XII, aynı yer, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 141-142

⁶³⁴ Steven Runciman, III, aynı yer.

⁶³⁵ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 143

kendilerine çok pahalıya mal oldu. 23 Kasım'da Müslümanların pususuna düşen – İbn el-Esîr'in verdiği rakama göre- dört yüz Haçlı askeri kurtulamadı.⁶³⁶ Bütün bunların sonucu olarak Haçlılar, zor günlerin eşiğine gelmiş bulunuyorlardı.

4- Haçlılar Arasındaki yeni Gelişmeler

Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlıları birbirine düşürme çabaları, salgın hastalıklar artınca kendiliğinden oluşmaya başladı. O sonbahar, Sibylle'nin iki küçük kızının, iki gün sonra da kendisinin ölümü, Haçlıları, varis kavgalarına sürükledi. Sibylle'nin ölümü, Guy'nin, Kudüs Krallığı tahtındaki iddialarını bitiriyordu. Krallık ailesinin tek varisesi Isabella idi ve O, IV. Baudouin zamanında Onfroi de Toron (Renaud de Chatillon'un üvey oğlu) ile nişanlanmış ve bu evlilik gerçekleşmişti. Onfroi'nin tabiatına bakıldığında onun bir kral olabileceği izlenimine kapılmak mümkün değildi. Steven Runciman'ın anlatımıyla; onun taç ve tahtta gözü yoktu ve de kendisi kadını andırır bir yaratılışa sahipti. Isabella'nın kocası olmak sıfatıyla Kudüs kralı olunabileceğini göz önüne alan baron ve asilzadeler Konrad'ı, Isabella ile evlendirme düşüncesine kapıldılar. Fakat Onfroi ile Isabella'nın ayrılmasından önce halledilmesi gereken Konrad'ın medeni durumunu düzeltmekti. Konrad'ın, biri İstanbul'da biri de İtalya'da olmak üzere iki karısından söz ediliyordu.

Kocasını seven Isabella, Onfroi'den ayrılmaya zorlukla ikna edildi. Evliliğin feshi için bahane, eski defterler karıştırılarak bulundu. İbelinler ile Chatillon'un arasını bulmak isteyen IV. Baudouin'in, Isabella'yı bu evliliğe zorladığı ve zaten kız o sırada çok küçük olduğu için bu evlilik bitmeli ve Isabella, Konrad ile evlendirilmeliydi. Bu evliliği feshedecek zat olan Patrik Heraclius, rahatsız idi. Onun vekili Canterbury başpiskoposu, Guy taraftarı olduğundan Konrad'ın, evli olduğunu ileri sürerek Isabella ile Konrad'ın evliliğini onaylamadı. Fakat papalık legatı bulunan Pisa başpiskoposu, Konrad lehine fikir beyan ederek evliliğin önündeki engelleri papalık legatı ile kaldırdı ve Konrad ile Isabella'nın nikâhları kıyıldı. Guy,

⁶³⁶ İbn el-Esîr, XII, s. 56-57

bu duruma ne kadar öfkelense hatta Konrad'ı düelloya davet etse de Konrad'ın, hukuken krallık iddiası güçlü olduğundan O, artık Guy ile bu konunun tartışmasını bile yapmadı. Konrad ve Isabella Sûr'a gittiler ve ertesi yıl bir kız çocukları oldu. Resmen taçlandırılınca kadar Konrad kral unvanını taşımadı.⁶³⁷

Hristiyanların bu iç kavgasına olumsuz halkalar da eklenmiyor değildi. Tibaut de Blois ile Etienne de Sancerre'nin ölümünü 20 Ocak 1191'de Almanların lideri Friedrich von Schwaben'in ölümü takip etti. Friedrich'in kuzeni Leopold von Österreich, Almanları bir arada tutmayı başardı fakat Almanların bölgede varlığı yokluğu pek hissedilebilir bir durum değildi. Haçlı karargâhı, kışın daha da çok sıkıntıya göğüs germek zorunda kaldı. Demirlemeye müsait olmayan denizden yardım yapılamıyordu ve kara yönünden gelebilecek herhangi bir yardıma da aldığı takviye kuvvetlerle Haçlıları kısıp almış bulunan Selâhaddin Eyyûbî engel oluyordu. Müslüman cephesinde; Akkâ'ya yardım, zaman zaman kuşatmayı yaran donanma ile ulaştırılabiliyordu. Şehir garnizonunun dikkati bir gemi enkazına yoğunlaştığı bir sırada Haçlıların saldırısı başarıya ulaşmadı. Daha sonra surun bir kısmı çökünce Haçlılar bu fırsattan da yararlanamadılar ve böylece kötü günler gelip çatmış oluyordu.⁶³⁸ Kış şartlarında denizdeki birliklerin zarar görme riskini azaltmak için Haçlılar, bunları Sûr'a ve diğer adalara gönderdiler. Deniz yolu açılınca garnizon, Selâhaddin Eyyûbî'ye haber gönderdi ve sıkıntılardan bahsetti. Bunun üzerine Akkâ'daki birliğin yenileriyle değiştirilmesiyle görevlendirilen el-Âdil, Cebel-i Hayfa'dan, yanına ulaşan askerleri Akkâ'ya sevk etti. İbnü'l Esîr'in verdiği bilgiye göre, şehre yirmi emir girmiş ve şehirden altmış emir çıkarılmıştı. İbn el-Esîr'in eleştirdiği noktalar, bu değişimdeki sayıların tutarsızlığı ve Müslüman emirlerin adam toplayıp Akkâ savunmasına gönderme konusunda gevşek davranmaları idi.⁶³⁹

O kış, Akkâ'ya çok fazla yardım yapılabilirdi. Fakat Selâhaddin Eyyûbî'nin naibleri bu konular üzerine pek düşmediler. Haçlı gemilerinin geri dönüşü de artık

⁶³⁷ Steven Runciman, III, s. 26-27, Işın Demirkent, a.g.e. s. 152-153

⁶³⁸ Steven Runciman, III, s. 28

⁶³⁹ İbn el-Esîr, XII, s. 57

yapılabilecek yardımları imkânsız kıldı. Akkâ'da durum kritik olduğu için bol malzeme sevkini öneren kimseleri Selâhaddin Eyyûbî'nin dinlememesi de İbn el-Esîr'in eleştirdiği bir diğer noktadır.⁶⁴⁰ Fakat buna rağmen garnizon değiştirildi. Haçlıların buna engel olamaması anlaşılır bir durumdur. Selâhaddin Eyyûbî'nin istihbaratı çok sağlam işliyordu ve Haçlı karargâhı tam bir sefalet yaşıyordu.⁶⁴¹ Yiyecek sıkıntısı Haçlıların, atlarını bile yemesini mucib kılarken ordugâhta yiyecek fiyatları dudak uçuklatacak derecede artmıştı. Yüz altına bir çuval buğday,⁶⁴² bir gümüş penny'ye bir yumurta veya on üç fasulye tanesi alınabiliyordu ve Haçlı karargâhına Selâhaddin Eyyûbî'nin saldırması, sonucu getirebilirdi. Fakat Müslümanlar da yorgun durumda idiler. Haçlıları bu durumdan kurtaran İngiliz ve Fransız krallarının Doğu sularına ulaşmış oldukları haberinin manevi gücü ve sahile yanaşmayı başaran erzak yüklü iki geminin yüklerini boşaltmasının verdiği maddi yardım oldu.⁶⁴³

5- Müslüman Cephesindeki Gelişmeler

El-Cezîre hâkimi Sencer Şah ile onun amcası Musul atabeği İzzeddin Mesud arasında gelişen olaylar Selâhaddin Eyyûbî'nin müdahalesine kadar vardı. Sencerşah, Selâhaddin Eyyûbî'ye *“İzzeddin'in, Haçlılarla işbirliği yaptığını ve Selâhaddin'in ülkesini ele geçirme düşüncesinde olduğunu”* söylüyordu. Buna karşılık İzzeddin, Sencer Şah'a müdahale etmeye Selâhaddin Eyyûbî'den çekindiği için girişmiyordu. Selâhaddin Eyyûbî'nin, bu olaylara dâhil olması Selâhaddin Eyyûbî, Akkâ'da iken Sencer Şah'ın diğer bölge hâkimleriyle onun yanına gelmesi ile başladı. Sencer Şah, dönmek isteyince Selâhaddin Eyyûbî, *“diğer emirler de burada, sen yurduna*

⁶⁴⁰ İbn el-Esîr, XII, s. 58, Abû'l-Farac, Müslümanların, Haçlılar karşısında başarısız olmalarını bu, garnizon değişimiyle ilişkilendirir. Değiştirilen garnizon, savaş konusunda yeterli değildi. Abû'l-Farac, II, s. 455, Ramazan Şeşen'in de eleştirdiği noktalar, Akkâ garnizonunun kalitesiz birliklerle değiştirilmesidir. Ayrıca yazar, Haçlılarla olan mücadelenin böyle kritik bir dönemde Takıyyüddin'in ordudan ayrılmasının doğru olmadığı görüşündedir. Çünkü Doğu'dan hem Takıyyüddin hem de Cizre, Mardin, Diyarbekir askerleri ve Gökböri de dönmemişti. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 148

⁶⁴¹ Steven Runciman, III, aynı yer.

⁶⁴² İbn el-Esîr, XII, s. 57

⁶⁴³ Steven Runciman, III, s. 29

*dönerek onlara ön ayak olma'' dedi. Sencer Şah'ın, Selâhaddin Eyyûbî'den izin almak için gittiği bir gün Selâhaddin Eyyûbî, hasta yatıyordu. Yine de Sencer Şah'ı, geleneklere göre uğurlamayı önerdi fakat Sencer Şah, beklemeyerek yola çıktı.*⁶⁴⁴ Bunun üzerine Akkâ'daki orduya katılmak üzere Hama'dan gelmekte olan Takıyyüddin'e haber gönderildi ve Sencer Şah'ı yoldan döndürmesi istendi. Takıyyüddin, Sencer Şah'ı yoldan çevirdi ve Selâhaddin Eyyûbî'nin yanına getirdi. Bu arada Selâhaddin Eyyûbî, İzzeddin'e bir mektup yazarak el-Cezîre'ye yürümesini emretti. Fakat İzzeddin, bunun bir komplo olmasından şüphelendi ve Selâhaddin Eyyûbî'nin kendi eliyle yazdığı bir menşur istedi. Bu konudaki yazışmalardan sonra İzzeddin, el-Cezîre'yi muhasara etti fakat pek başarı sağlayamadı. Sonuçta İzzeddin ile Sencer Şah arasında Selâhaddin Eyyûbî'nin arabuluculuğuyla bölge yarı yarıya paylaşıldı.⁶⁴⁵

2 Mart 1191'de Takıyyüddin Ömer, Harran ve Urfa'ya gitti. Selâhaddin Eyyûbî, buraları Muzafferüddin'den alıp kendisine ikta etmiş ve buralara hâkim olduktan sonra Takıyyüddin'e, tekrar askerlerle ordugâha gelmesini emretmişti. Takıyyüddin, Meyyâfârikîn'e varıp orayı muhasara etti ve Hani'yi aldı. Bunun üzerine Ahlat hakimi Seyfeddin Beğtemur, Takıyyüddin'in üzerine yürüdü. Beğtemur'un birlikleri Takıyyüddin'e yenildiler. Takıyyüddin, Ahlat üzerine yürüdü fakat askeri az olduğu için Malazgirt'e döndü. Malazgirt kuşatmasında halk, teslim olmak için birkaç gün mühlet istedi. Verilen mühletin dolmasına iki gün kala Takıyyüddin öldü (9 Ekim 1191)⁶⁴⁶

⁶⁴⁴ İbn el-Esîr, XII, s. 61-62

⁶⁴⁵ İbn el-Esîr, XII, s. 62-63

⁶⁴⁶ İbn el-Esîr, XII, s. 63, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 147, Haçlılar karşısında çok çetin savaşlar verilirken Takıyyüddin'in, ordudan ayrılması, Müslümanları zayıflattığı bir gerçektir. Takıyyüddin'in gidişi, onun kendi hükümdarlığının peşinde olduğu yorumlarına da yol açmıştır. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 392

C- III. HAÇLI ORDULARININ AKKA'DAKİ FAALİYETLERİ

1- Akkâ'nın Düşmesi (12 Temmuz 1191)

İngiltere kralının gelişi, Haçlılar açısından daha mühim bir olaydır. Çünkü Fransız kralı Philippe Auguste'ün, çok fazla askeri bulunmayan ve altı büyük şilepten oluşan kuvvetine karşılık kral Richard'ın, savaşçı ve malzeme dolu yirmi beş gemisi bulunuyordu.⁶⁴⁷ Fransa kralının ilk icraatı 30 Mayıs 1191'de gerçekleşti. Yanında getirdiği malzemelerle yedi büyük mancınık yapılmıştı ve Pisalıların da tekerlekli, surlara yaklaşıp uzaklaşabilen savaş kuleleri vardı. Bunların bombardımanından kurtarması için Akkâ halkı, Selâhaddin Eyyûbî'nin taarruza geçmesini istedi. Selâhaddin Eyyûbî'nin karşı saldırısı sonuç verdi ve Haçlıların saldırı gücü azaldı. Haçlıların mevzilerine iyice yaklaşan Müslümanlar, geceleri baskınlarla insan ve hayvan kaçırıyorlardı. Daha sonraki günlerde Selâhaddin Eyyûbî, karargâhını Tell el-İyâziyye'ye taşıyarak Haçlılara biraz daha yakınlaştı ve Haçlılar, ne vakit Akkâ'ya hücumla geçseler Selâhaddin Eyyûbî de Haçlılara saldırdı.⁶⁴⁸ Akkâ'daki yiyecek sıkıntısı, Beyrut'tan gelen yardımlarla giderilmeye çalışılırken, 8 Haziran'da Akkâ'ya ulaşan kral Richard'ın kumandasındaki Haçlılar, Akkâ limanına girmeye çalışan Beyrut gemilerini 10 Haziran'da ablukaya aldı.⁶⁴⁹ Richard ile girişilen bu mücadelede kurtuluş ümidi göremeyen gemi kumandanı Yakub el-Halebî, geminin alt katına delikler açarak gemileri batırdı ve Akkâ'ya gelen yardımların, Haçlıların eline geçmesini önledi.⁶⁵⁰ Teselli mahiyetinde olan ise Akkâ garnizonunun, Pisalıların kulelerini yakması idi.⁶⁵¹

14 ve 23 Haziran tarihlerindeki iki mücadele arasında Richard'ın ikinci girişimi Selâhaddin Eyyûbî'den bir müzakere talep etmek üzere elçi göndermek oldu. El-Âdil'in yanına gelen elçiler, kral Richard'ın, Selâhaddin Eyyûbî ile konuşmak

⁶⁴⁷ İbn el-Esîr, XII, s. 64

⁶⁴⁸ Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, s. 151-152

⁶⁴⁹ Richard, 8 Haziran'da Akkâ'ya ulaşmış ve 10 Haziran'da Akkâ'dan bu gemilere saldırmıştı. İbn el-Esîr, Richard, Akkâ'ya gelirken Selâhaddin'in, Beyrut gemilerini gönderip Richard'ın yolunu kesmek istediğini yazar. Bkz. İbn el-Esîr, XII, s. 65

⁶⁵⁰ İbn el-Esîr, XII, aynı yer, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 152

⁶⁵¹ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

istediğini bildirdiler. Durum Selâhaddin Eyyûbî'ye iletilince Selâhaddin Eyyûbî; iki taraf arasında savaş olduğu için ve bir mütarekeye varılmadan iki kralın bir araya gelmesini doğru bulmadığından konuşma teklifini reddetti.⁶⁵² Ama Selâhaddin Eyyûbî, el-Âdil ile İngiliz kralının konuşmasına izin verdi. İki taraf arasında üç günlük saldırmazlık kararlaştırıldı ve el-Âdil ile Richard, iki karargâhın arasındaki ovada buluşacaklardı ki İngiliz ve Fransız krallarının bu esnada hastalanmaları bu girişimi engelledi.⁶⁵³

Selâhaddin Eyyûbî, Musul, Hama ve Şeyzer'den takviye kuvvetler almıştı fakat Akkâ'daki Haçlı kuşatmasını kaldırmak mümkün olmadı. Müslümanlar için yolunda giden tek olay, Haçlı karargâhında hastalıkların ve anlaşmazlıkların olmasıydı. Kral Philippe iyileştikten sonra Akkâ'ya bir taarruz planlıyordu fakat tam iyileşmemiş olan Richard, askerlerinin bu harekâta katılmasını yasakladı. Bu sayede başarısızlığa uğrayan saldırıdan sonra iki kral arasında eskiye dayanan meseleler de gündeme geldi ve kralların araları daha da açıldı. 1177 yılına dayanan bu olayda Flandre kontu Philippe, arkasında varis bırakmadan öldüğünde İngiltere ve Fransa kralları onun toprakları üzerinde hak iddia etmişlerdi. Şu anda ise Fransa kralı, Richard ile Messina'da yaptığı anlaşmaya dayanarak Kıbrıs'ın yarısını istedi. Richard, buna karşılık Flandre'nin yarısı üzerinde ısrar etti. Bu sayede kralların arasındaki uçurum açıldı. Bunlara eklenen Patrik seçimindeki şikeler ve Haçlı krallığı meselesinin yoluna koyulamaması Haçlıların bütünlüğüne zarar verdi. Philippe Auguste'ün, Konrad'ı desteklemesine karşılık kral Richard, Guy'nin yanında yer alıyordu. Deniz kuvvetlerinin taraflarını seçmeleri de Haçlılar arasındaki mücadeleye farklı boyutlar kazandırdı. Pisahlar İngiliz, Cenevizliler ise Fransız taraftarı idiler.⁶⁵⁴

⁶⁵² Abû'l-Farac, II, aynı yer, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 153, Steven Runciman, III, s. 42

⁶⁵³ Steven Runciman, III, aynı yer. Abû'l-Farac, İngiliz kralının, kartal, şahin gibi kuşları beslemek için Selâhaddin'den, tavuk ve güvercin istediğini rivayet eder. Hatta el-Âdil, bunları, kral hastalıktan yeni kalktığından kendisi için istiyor diye nükteli bir yorum yapmıştı. Daha sonra elçiler tekrar gelip meyve ve buz istediler. Abû'l-Farac'a göre bütün bu istekler birer bahaneden ibarettir. Asıl maksat, Selâhaddin Eyyûbî'nin ordusu hakkında bilgi sahibi olmaktır. Abû'l-Farac, II, s. 455-456

⁶⁵⁴ Steven Runciman, III, s. 43

Richard'dan daha önce iyileşen Fransız kralı, elçiler göndererek Müslümanları oy alıyor ve bir yandan da Akkâ'ya saldırıyı *'kedi'* adı verilen çengelli bir merdiven, *'Kötü komşu'* denilen bir mancınık, ayrıca *'Tanrı Tuzağı'* denen büyük mancınıkla sürdürüyor, Akkâ'dakiler ise *'Kötü Yeğen'* adını verdikleri mancınıkla karşılık veriyorlardı.⁶⁵⁵ 2 Temmuz günü olan genel taarruzda bu savaş aletlerinin Akkâ'dakiler tarafından yakılması üzerine Haçlılar, topraktan bir tepe yapıp onun arkasına sığındılar ve bu şekilde Akka garnizonunun zararlarından emin oldular. Akkâ halkı, devamlı Selâhaddin Eyyûbî'ye haber göndererek durumlarının kritik olduğu konusunda onu uyarıyorlardı.⁶⁵⁶

Haçlıların, genel taarruzunun ertesi günü (3 Temmuz'da) gerçekleşen çarpışmada yedi ünlü Haçlı şövalyesi ölmüştü. Bunun üzerine Haçlı karargâhında üç günlük yas ilan olundu.⁶⁵⁷ Bu arada Akkâ önündeki Haçlı yığını sebebiyle şehre yardımda bulunulamıyordu ve şehir ile iletişim kesilmişti. İki seneye yakın muhasara edilen şehirde halk, bunalmıştı ve moralleri de bozuktu. İbn el-Esîr'in anlatımına göre şehirdekilerin morallerini bozan olaylar; İzzeddin Aرسال el-Esedî ve İzzeddin Çavlı'nın oğlunun, gece Akkâ'dan yanlarındaki bir kısım adamla kaçıp Selâhaddin Eyyûbî'nin yanına gitmeleri ve Seyfeddin el-Maştûb'un, Philippe Auguste'un yanına gidip Akkâ'dakilerin, Selâhaddin Eyyûbî'ye iltihakını ve karşılığında şehri teslim etme teklifini kralın reddetmesiydi.⁶⁵⁸

Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlıların mevzilerine saldırma düşüncesi, emirleri tarafından kabul görmeyince kuşatılan Müslümanların ümitsiz durumu devam etti. 6 Temmuz günü Haçlıların temsilcisi Renaud de Sidon, Müslüman karargâhına müzakere için geldi. El-Âdil ile görüşen Renaud, Akkâ'dakilerin canının bağışlanmasına karşılık bütün Haçlı krallığı topraklarını ve gerçek haçı isteyince

⁶⁵⁵ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 154

⁶⁵⁶ İbn el-Esîr, XII, s. 65

⁶⁵⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 155

⁶⁵⁸ İbn el-Esîr, XII, s. 65-66, Fransız kralına Seyfeddin el-Maştûb; onların şehirlerinde halk, eman isterse verildiğini hatırlatmış ve buna karşılık kral da Akkâ'nın yıkılan bir kısım surunu bahane göstererek, sur yıkıldıktan sonra eman istedikleri için bunu kabul etmemişti. Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

anlaşma sağlanamadı.⁶⁵⁹ Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, Akkâ'ya haber gönderip *“şehirden topluca çıkmalarını ve sahil boyunca ilerleyip düşmana saldırmalarını ve kendisinin de diğer taraftan Haçlılara saldıracağını”* söyledi. Şehirdekiler çıkarken yanlarına alacaklarıyla uğraşırken sabah oldu ve plan uygulanamadı. O sabah Haçlılar, hücumla geçtiler. Bunun üzerine şehirdekiler çok zor durumda olduklarını ordugâha bildirdiler. Selâhaddin Eyyûbî de Haçlılar üzerine saldırdı. Müslümanlar, Akkâ'ya saldırıya geçen Haçlıların mevzilerine yaklaşmışlardı ki bunun üzerine Haçlılar, mevzilerine dönerek Selâhaddin Eyyûbî'nin ilerleyişini durdurdular.⁶⁶⁰ 11 Temmuz'da girişilen bu saldırı da geri püskürtülünce Haçlılar, bu kez Konrad aracılığıyla Akkâ ile anlaşmaya çalıştı.⁶⁶¹

Selâhaddin Eyyûbî'nin Akkâ'ya yardım edememesini göz önüne alan Seyfeddin el-Maştûb, 12 Temmuz'da Haçlı karargâhına giderek anlaşma yaptı. Buna göre; *“ (...) şehirdekiler mallarını yanlarına alacak, onlara iki yüz bin dinar para verecek ve tanınmış beş yüz esiri serbest bırakacaklardı. Ayrıca "Salbût" haçını iade edecek ve Sûr hâkimi Merkis'e de on dört bin dinar vereceklerdi. Franklar buna razı oldular ve şartlara bağlı kalacaklarına yemin ettiler. Para ve esirler iki aya kadar teslim edilecekti.”*⁶⁶² Bu konularda anlaşma sağlandı ve Haçlılar anlaşmaya bağlı kalacaklarına yemin ettiler. Selâhaddin Eyyûbî'ye bu haber ulaşınca Selâhaddin Eyyûbî, çok kızdı. Şehrin teslim edilmemesine dair Akkâ garnizonuna

⁶⁵⁹ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 156, İbn el-Esîr'e göre Haçlılar, Selâhaddin Eyyûbî'ye Akkâ'dakiler sayısınca Haçlı esiri serbest bırakması ve gerçek haç iade etmesi konularında anlaşma teklif etmişler fakat daha sonra vazgeçmişlerdi. İbn el-Esîr, XII, s. 66, Abû'l-Farac'ın rivayetine göre ise; Haçlılar, Selâhaddin Eyyûbî'den tüm esirleri ve aldığı tüm şehirleri istediler. Selâhaddin Eyyûbî bunun üzerine; *“Akkâ'daki Araplar mukabilinde yalnız 3.000 esir iade ederim. Akkâ'yı da bana bırakırlarsa bir şehir mukabilinde yalnız bir şehir veririm. Aksi takdirde şehri kılıçla alsınlar. Diğer şehirleri de aynı şekilde almaya çalışsınlar. Çünkü ben de aynı şekilde bu şehirleri almıştım.”* dedi ve anlaşma sağlanamadı. Abû'l-Farac, II, s. 456

⁶⁶⁰ İbn el-Esîr, XII, aynı yer.

⁶⁶¹ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 156-157

⁶⁶² İbn el-Esîr, XII, s. 67, Ramazan Şeşen'in aktardığı bilgiler İbn el-Esîr'den farklılık gösterir. Yazara göre; *“(...)şehrin, içindeki aletler, silahlar ve gemilerle birlikte teslim edilmesi, 1500 adi, 100 sayılı Frenk esirinin ve gerçek haçın iadesi, 200.000 dinar fidye ödenmesi şartıyla müdafiler ve halkın şahsi mallarıyla şehirden çıkıp gitmeleri üzerinde iki taraf arasında anlaşmaya varıldı. Aracı olduğu için, ayrıca Konrad'a 10.000, adamlarına 4.000 dinar ödenecekti. İki ay içinde bu şartlar yerine getirilmezse müdafiler esir sayılacaktı. (...) Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 157, Abû'l-Farac'ın anlatımıyla Haçlıların şartları şöyleydi: “14 gün içinde yani yeni ayın doğmasına kadar Selâhaddin bize 200 000 altın dinar ve kont, şövalye vesair unvanlarla isimlerini kaydettiğimiz 100 esir ve isimlerini bilmediğimiz 1500 esir iade ederse biz de sizi serbest bırakırız.”*, Abû'l-Farac, II, aynı yer

mektup yazarken şehirde Haçlı bayraklarının dalgalandığını gördü bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî de anlaşmayı kabul etmek zorunda kaldı.⁶⁶³

2- Akkâ'nın Düşmesi Üzerine Yaşanan Olaylar

Akkâ garnizonu, şehirden çıktıktan sonra 12 Temmuz 1191'de Haçlılar, şehre girdiler ve şehri yağma ettiler. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, 14 Temmuz'da karargâhını Şefriamm'a taşıdı.⁶⁶⁴ Daha Haçlılar, şehre girer girmez sorunlar yaşanmaya başladı. Alman ordusunun kalıntılarına kumanda eden Leopold, İngiliz ve Fransız kralları ile aynı konumda olduğundan hareketle sancağını kral Richard'ın sancağının yanına dikince Richard, Leopold'ün sancağını surun hendeğine attı.⁶⁶⁵ Richard, açgözlülükte o kadar ileri gitmişti ki Akkâ, Müslümanlar tarafından fethedilmeden önce şehirde meskûn, Haçlı tacir ve asilzadeler eski mülklerini geri istemişler, -Richard'ın pek niyetli olmadığı bu konu- kral Philippe ve Konrad'ın, devreye girmesi ile tatlıya bağlanmıştı.⁶⁶⁶ Akkâ'ya sahip olan Haçlıların en büyük sorunları krallık meselesi idi. Yapılan tartışmalardan sonra varılan karara göre Guy, ölümüne kadar kral kalacak, o ölünce krallık, Konrad'a intikal edecekti. Bu süreçte Konrad; Sûr, Beyrut ve Sayda'ya sahip olacak ve krallığa ait gelirleri, Guy ile paylaşacaktı. Fransa kralı, Akkâ kuşatmasına katılarak kendisinin Doğu'daki görevinin sona erdiğini düşünüyordu. O, ülkesine dönmek isteyince Richard, doğal olarak kendi ülkesi adına endişeye kapıldı. Richard'ın, Doğu'da üç yıl kalma yolunda yayımlamak istediği beyannameden bir sonuç elde edilemedi ve Fransa kralı, Richard'ın ülkesine saldırmayacağına dair vaatte bulunarak Konrad ile 31 Temmuz'da Sûr'a hareket etti. Buradan da 2 Ağustos 1191'de ülkesine gitmek üzere denize açıldı.⁶⁶⁷

⁶⁶³ Steven Runciman, III, s. 44

⁶⁶⁴ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 160

⁶⁶⁵ Steven Runciman, III, s. 45, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer. Daha önce Fransız kralı ile fetihleri, yarı yarıya paylaşma konusunda anlaşma yapmış olan Richard, elde edilenleri paylaşma konusunda hiç de istekli değildi. III. Haçlı Seferi'nden sonra Richard, yurduna dönerken Leopold, Richard'a bu hareketini fena ödetmiştir Işın Demirkent, a.g.e. s. 157, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

⁶⁶⁶ Steven Runciman, III, aynı yer

⁶⁶⁷ Steven Runciman, III, aynı yer, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer.

Kral Philippe'nin yurduna dönüşü her ne kadar korkakça bir hareket olarak algılansa da Haçlılar arasında Richard'ın tek lider olması, Richard taraftarlarını teselli eder mahiyette idi. Şimdi sıra anlaşma şartlarının yerine getirilmesine gelmişti. Selâhaddin Eyyûbî'nin, paraları üç ay içinde taksitle ödemek teklifi kabul edilmişti.⁶⁶⁸ Bu doğrultuda 11 Ağustos'ta kararlaştırılan paranın ilk taksiti ödendi.⁶⁶⁹ Fakat Selâhaddin Eyyûbî'in yanına gelen Haçlı temsilcileri, isimleri zikredilen Haçlı esirlerin tamamının serbest bırakılmadığını söylediler. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyûbî, gönderilmeyen Haçlı asilzadeler yerine bazı rehineler vermeyi ve Akkâ'daki Müslümanları teslim almayı veya esir Müslümanların serbest bırakılacağına dair bir teminat olması için Haçlıların rehineler vermesini teklif etti. Bu teklifler kabul edilmeyince Selâhaddin Eyyûbî de Akkâ'daki esirler serbest bırakılıncaya kadar herhangi bir ödeme yapmayı reddetti.⁶⁷⁰

Haçlı Seferleri'nin temel motifini temsil eden Kudüs'ü kurtarma düşüncesi şimdi Richard'ın hareket rotasını belirliyordu. Fakat Kudüs üzerine yürümeden önce kendisi için bir yük teşkil eden Müslüman esirlerden kurtulması gerekiyordu. Selâhaddin Eyyûbî'in, anlaşma şartlarını yerine getirmedeği iddiasıyla Akkâ'da esir düşen Müslümanlar, 20 Ağustos'ta Akka çayırına çıkarıldı ve Haçlılar tarafından katledildi.⁶⁷¹ Kaynaklar, Akkâ'da katledilen Müslümanların sayısı hakkında değişik bilgiler verirler. İbn el-Esîr, Müslümanların çoğunun kılıçtan geçirildiğini, yalnız önde gelen kimselerle zenginlerin öldürülmediğini haber veriyor ve sayı hakkında bir

⁶⁶⁸ Anlaşmaya göre bir ay geçmeden 100.000 dinar ve 1600 Haçlı esiri ile gerçek haç verilecekti. Fidyenin kalan kısmı için de bir ay beklenecekti. Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

⁶⁶⁹ Steven Runciman, III, s. 46, İbn el-Esîr, Abû'l-Farac ve Ramazan Şeşen'de ilk taksitin ödendiğine dair bir kayıt yoktur. İbn el-Esîr'e göre Selâhaddin, Haçlıların, esirleri serbest bırakacaklarına dair yemin etmelerini ve Templier liderinin de kefil olmasını istedi. Haçlılar bunu kabul etmedi. Daha sonraki Akkâ'dakilerin yerine rehineler bırakma teklifi de reddedildi. İbn el-Esîr, XII, s. 67, Ramazan Şeşen'in verdiği bilgiye göre de Steven Runciman'ın verildiğini söylediği miktarlar Selâhaddin Eyyûbî'nin yanında idi. İsteklerini artıran ve hile ile ilk taksiti almak isteyen Haçlılar elleri boş dönmüşlerdi. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 161, Abû'l-Farac'ın rivayetine göre de Selâhaddin Eyyûbî, *"Her on gün bu miktarın üçte birini vereceğiz."* demişti. *İlk on gün geçince Franklara haber göndererek "Nezdinizdeki bütün Arapları veriniz, biz de size altının üçte birini ve altının geride kalan üçte ikisi için de rehineler veriniz. Yahut siz bize aldığımız altın mukabilinde "rehineler veriniz." Franklar "Bizim sözümüz kâfi gelmelidir, taahhüdümüz rehine yerini tutar." dediler. Buna karşı Selâhaddin'in kalbi sertleşti ve Frankların şartlarını kabul etmedi."* Abû'l-Farac, II, s. 456-457

⁶⁷⁰ Steven Runciman, III, s. 46-47, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

⁶⁷¹ Steven Runciman, III, s. 47, İbn el-Esîr, 20 Ağustos tarihinde Haçlılarla Müslümanlar arasında vuku bulan bir çarpışmayı ve bunun sonucunda Müslümanların, Haçlıların yaptıkları bu katliamdan haber olduklarını haber veriyor. İbn el-Esîr, XII, s. 67-68, Abû'l-Farac, II, s. 457

şey söylemiyor.⁶⁷² Abû'l-Farac bu konuda yanlış bir rakam veriyor. 1800 kişinin öldürüldüğünü söyleyen Farac, konuyu zikretme sebebini de bu olayların Müslümanlar üzerinde bıraktığı etki ile açıklıyor.⁶⁷³ İngiltere kralı Richard'ın, Akkâ'da öldürdüğü Müslümanlar, en güvenilir ifadeyle 3000 kişi idi.⁶⁷⁴

D- SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN, AKKA SONRASI HAÇLILARLA MÜCADELESİ

1- Haçlıların, Askalan'a Hareketleri ve Kaysâriye Savaşı (1 Eylül 1191)

Haçlılar, Akkâ'yı aldıklarında bir sonraki ama asıl hedeflerinin Kudüs olacağı belliydi. Selâhaddin Eyyûbî, bunu bildiğinden Haçlıların yolu üzerinde emniyet tedbirleri aldırdı. Haçlılar, 21 Ağustos 1191'de Akkâ'dan ayrılınca Selâhaddin Eyyûbî, tecrübeli kumandanlarını savaşa elverişli yerleri tespit etmeleri için gönderdi.⁶⁷⁵ 24 Ağustos 1191⁶⁷⁶ sabahı Haçlılar, Akkâ'dan güney istikametinde yola çıktılar. Müslümanlar da Haçlı ordusuna paralel olarak daha içten yol alıyorlardı. Haçlılar ve Müslümanlar aynı yürüyüş nizamında yürürlerken Müslümanların öncüleri, Haçlıların artçılarına saldırdılar.⁶⁷⁷ Haçlılara saldıran öncülerin başında Selâhaddin Eyyûbî'in oğlu el-Efdal vardı. Seyfeddin Ayazkuş, İzzeddin Curdik ve başka tecrübeli emirler de ona refakat ediyorlardı. İki taraf arasında şiddetli bir muharebe yaşanırken el-Efdal, Selâhaddin Eyyûbî'den yardım istedi fakat ordunun savaşa hazır olmadığını bildirmesi bu yardımı imkânsız kıldı. Aslında inisiyatif el-Efdal'in elindeydi. Çünkü bu Haçlı birliğinin imha olunması, Richard'ın yardıma gelişiyle önlendi.⁶⁷⁸ Bu ufak çaplı çarpışmadan sonra her iki ordu da yol almaya

⁶⁷² İbn el-Esîr, XII, s. 68

⁶⁷³ Abû'l-Farac, II, aynı yer.

⁶⁷⁴ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Işın Demirkent, a.g.e. aynı yer. Steven Runciman bu rakamı, 2700 olarak verir. Steven Runciman, III, aynı yer.

⁶⁷⁵ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer

⁶⁷⁶ Steven Runciman, Haçlıların hareket tarihini 22 Ağustos olarak veriyor. Steven Runciman, III, aynı yer.

⁶⁷⁷ İbn el-Esîr, XII, aynı yer, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 162

⁶⁷⁸ İbn el-Esîr, XII, aynı yer. Ramazan Şeşen'in verdiği detaya göre, yardıma gelenler, Josques d'Avesnes, Hugue de Tiberiadei Guillaume de Barre kumandasındaki şövalyelerdi. Richard daha sonra geldi. Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

devam etti. Daha içten giden Müslümanların ağırlıkları karadan hayvanlarla; Haçlılarınki ise gemilerle taşınıyordu. Nihayetinde Haçlılar, 25 Ağustos'ta Hayfa'ya ulaştılar.⁶⁷⁹

Haçlılar, Hayfa'da, Müslümanlar ise Hayfa'ya yakın bir köy olan Kaymun'da konakladılar. Selâhaddin Eyyûbî, emirleriyle istişarede bulundu ve savaş için Kaysâriye'nin en uygun yer olacağına karar verdiler. Bu sırada Haçlılar, kayıplarını gidermek için Akka'dan yeni insanlar getirttiler. Selâhaddin Eyyûbî, Kaysâriye Nehri'ne gelip konakladığında esir alınanlar getirildi. Bunların içinden yüksek rütbeli birinden Haçlı ordusu hakkında gerekli bilgileri aldıktan sonra bu esirlerin öldürülmesini emretti. Hatırlanacağı üzere Selâhaddin Eyyûbî, sadece Templierlere mensup savaşçı kimselerin öldürülmesine müsaade ediyordu. Fakat bu kez Selâhaddin Eyyûbî'yi böyle bir davranışa iten, kral Richard'ın Akkâ'da katliam yapmasıydı. Akkâ'da katledilen Müslümanlara karşılık Selâhaddin Eyyûbî de aldığı her esiri öldürttü.⁶⁸⁰ 31 Ağustos günü Haçlılar, Kaysâriye'ye doğru hareket halinde iken Müslümanlar, saldırmaya başladılar. Haçlı ordusu, disiplini elden bırakmadı ve saldırılara karşı koydu. 1 Eylül'de Haçlıların, tekrar yola devam etmeleri üzerine Müslümanlar bu kez daha şiddetli bir saldırıda bulundular ve Haçlılar epeyce yıpratıldı. Savaş nizamını bu kez de bozmayan Haçlılar, Nehr el-Kasab'ın denize döküldüğü yere kadar Müslümanların tacizleri arasında yol aldılar. Daha sonra Müslümanlar geri döndüler. Çarpışmada binden fazla Haçlı yaralandı ve Haçlılar pek çok kayıp verdiler.⁶⁸¹

2- Arsuf Savaşı (7 Eylül 1191)

Selâhaddin Eyyûbî, Haçlılarla savaş için Arsuf mevkiini seçti. Arsuf, ovanın genişliği ve üç km kadar uzanan ağaçlığıyla savaşa en müsait yer olarak

⁶⁷⁹ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

⁶⁸⁰ İbn el-Esîr, XII, aynı yer. Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Steven Runciman, III, s. 48, Selâhaddin Eyyûbî'nin, bu davranışı, daha sonraki müzakerelere engel teşkil etmemiştir. Yani Richard'ın, Akkâ vahşeti ve Selâhaddin Eyyûbî'nin buna karşılık vermesi, diplomasiyi etkilememiştir. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 406

⁶⁸¹ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 163, İbn el-Esîr, XII, s. 68-69

kararlaştırıldı. Selâhaddin Eyyûbî, savaş hazırlıkları görürken kral Richard, 5 Eylül'de el-Âdil ile buluşuyordu. Bu buluşmada Richard, bütün Filistin'i iade konusunda ısrarlı olunca müzakerelerden gayet tabi bir anlaşma sonucu çıkmadı.⁶⁸² Anlaşma umudunun kaybedilmesinden sonra Richard, ordusunu savaş düzenine soktu ve 7 Eylül 1191 Cumartesi günü öğleden sonra Müslümanların taarruzu ile Arsuf Meydan Savaşı başlamış oldu. Zenciler ve Bedeviler, saldırılarında Haçlı piyadelerini dağıttılar fakat ağır teçhizatlı şövalyeler tarafından geri püskürtüldüler. Bunun üzerine Türk süvari birlikleri saldırıya geçtiler. Haçlıların savaş safları her dağılışın ardından toparlanmayı başardı ve savaş düzenini korudu. Richard, Türklerin yorulmasını ve savaş enerjilerinin azalmasını bekliyordu. Fakat Hospitalier şövalyeleri, hücum emri vermeyen Richard'ı beklemediler ve Müslümanlar üzerine taarruza geçtiler. Haçlıların okçuları taarruza geçen birliklerin yolu üzerinde olduğundan savaş düzeninde bir kargaşa oldu. Richard, birliklerini düzene sokmayı başardı ve bu kez Müslümanlar geri çekilmek zorunda kaldılar.⁶⁸³

İbn el-Esîr ve Abû'l-Farac, bu savaşta Müslümanların, bozguna uğradıklarını rivayet ederler. Bozguna uğrayan birlikler, Selâhaddin Eyyûbî'nin bulunduğu merkeze sığındıklarında Haçlılar, bunun bir bozgun olduğunu anlayamadılar ve bu sayede Müslümanlar zarar görmediler. Hatta Abû'l-Farac, Selâhaddin Eyyûbî'nin de esir alınabileceğini söyleyerek durumun vahametini dile getirir.⁶⁸⁴ Arsuf Savaşı, Hittîn'den bu yana yapılan ilk büyük meydan savaşı olması bakımından önemlidir. Yoksa iki taraf için de başarı olduğu kabul edilemez ve iki tarafın kayıpları da zaten çok azdır. Ramazan Şeşen, bu savaşın sonucunun çok abartıldığını düşünür. Steven Runciman, Akkâ'nın kaybı ile Selâhaddin Eyyûbî'nin şöhretinin sarsıldığını ve Arsuf Savaşı ile de Selâhaddin Eyyûbî'nin de yenilebileceğinin anlaşıldığını söylese de⁶⁸⁵ bu savaş, Haçlılar açısından bir zafer değil, taarruz durumundaki Müslümanları geri püskürtme başarısıdır.⁶⁸⁶ Haçlıların, Kudüs'ü almak yolunda ümitlenmesi, bu savaş

⁶⁸² Steven Runciman, III, s. 48-49, Ramazan Şeşen'in verdiği tarih, 4 Eylül'dür. Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

⁶⁸³ Steven Runciman, III, s. 49-50, Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 410

⁶⁸⁴ Abû'l-Farac, II, aynı yer, İbn el-Esîr, Kaysâriye Savaşı'nda şehit olan Ayaz et-Tavlî'nin, bu savaşta şehit düştüğünü de yazar. İbn el-Esîr, XII, s. 69

⁶⁸⁵ Steven Runciman, III, s. 50

⁶⁸⁶ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 165

sonucu için geçerli sayılmamalıdır. Çünkü ertesi günkü Müslüman saldırısında Haçlılar, bir savaşı göze alamamışlardır. Alınan esirlerin sorgusundan anlaşıldığı kadarıyla -8 Eylül'de Yafa'ya ulaşmış olan- Haçlılar, burayı tahkim edip bir müddet burada kalmak düşüncesindeydiler.⁶⁸⁷

3- Askalan'ın Tahribi (11 Eylül 1191)

Arsuf Savaşı'ndan sonra Selâhaddin Eyyûbî Remle'ye, kral Richard Yafa'ya gitti. Richard, Yafa'nın tahkimi ile uğraştı. Richard'ın neden Kudüs'e doğru yoluna devam etmeyip Yafa'ya geldiği anlaşılır bir durumdur. Kudüs surları zayıftı ve şehrin garnizonu pek kuvvetli sayılmazdı ama Richard'ın, Kudüs'ten önce Yafa'yı sağlama alması daha mantıklı bir hareketti. Çünkü Selâhaddin Eyyûbî'nin ordusu, hala caydırıcı bir etkendi ve eğer Richard, Kudüs'e yürürse, kendisine en büyük emniyeti sağlayan donanma ile irtibatının kesilme ihtimali vardı. Richard, Yafa ile uğraşırken Selâhaddin Eyyûbî de Kudüs'ü tahkim etme imkânı buldu. Selâhaddin Eyyûbî, Mısır yolu üzerinde bulunan Askalan adına endişe duymaktaydı. Eğer Haçlılar, Yafa'dan Askalan'a yürür ve Askalan'ı zapt ederlerse hem Mısır ile bağlantı kesilir hem de Haçlıların, Kudüs'e ulaşma ihtimalleri kuvvet kazanırdı.⁶⁸⁸ Selâhaddin Eyyûbî, Remle'de iken emirleriyle bir toplantı yapıp bundan sonra neler yapılması gerektiği konularını konuştu. Selâhaddin Eyyûbî'nin emirleri, bu toplantıda Askalan'ın tahrip edilmesini ve Haçlıların eline geçmemesini tavsiye ettiler. Onların görüşüne göre; Haçlılar, Akkâ'yı ele geçirdikleri için güçlü durumda idiler ve eğer Askalan üzerine yürürlerse bu şehir de Akkâ ile aynı akıbeti paylaşabilirdi. Fakat Selâhaddin Eyyûbî, böyle mamur bir şehri yıkmak taraftarı değildi ve savunulmasını tavsiye etti. Bunun üzerine –Akkâ'dakilerin yaşadıklarını göz önüne alan- Müslümanlar, şehre Selâhaddin Eyyûbî'nin de kendileriyle girmesini veya oğullarından birini şehri savunmak üzere göndermesini istediler. Durum bu şekilde olunca Selâhaddin Eyyûbî, Askalan'ın yıkılmasını, Haçlıların eline

⁶⁸⁷ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

⁶⁸⁸ Steven Runciman, III, s. 51, Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 412

geçmesine yeğledi ve şehir 11 Eylül 1191’de yerle bir edilip taşları denize atıldı. Bu sayede birçok eşya ve zahire yok oldu.⁶⁸⁹

Selâhaddin Eyyûbî, Askalan’ı tahrip ederken Konrad ile Richard arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Müslümanlarla olan mücadeleye katılmayan ve Sûr’da güvenli bir durumda bulunan Konrad, Richard’ı, Askalan’ın yıkılmasına engel olmadığı için eleştiriyordu. Onun, Haçlıların lideri olmaya layık olmadığını söyleyen Konrad, kendisi orada olsa Selâhaddin Eyyûbî’ye engel olacağını düşünüyordu.⁶⁹⁰ Askalan’dan sonra Selâhaddin Eyyûbî, Remle’ye geçerek burasının da tahrip edilmesi emrini verdi. Remle Kalesi ve Lüdd Katedrali yıkıldıktan sonra şehir halkı, başka yerlere nakledildi. Bu esnada Selâhaddin Eyyûbî, gizlice Kudüs’e giderek gerekli önlemler için talimatlar vermiş ve şehrin durumunu gözden geçirdikten sonra 29 Eylül 1191’de ordugâhına dönmüştü.⁶⁹¹ Bu –ordugâhlara yakın yerlerde vuku bulan küçük çarpışmalar ve Lydda Ovası’nda yapılan bazı düellolar dışındaki- savaşız dönemde kral Richard, birçok sorunla baş etmek zorunda kaldı. Askerlerinden bazıları Akkâ’ya dönmüş, bunları tekrar orduya katması için gönderilen Guy etkili olamamıştı. Bunun üzerine Richard, Akkâ’ya gitme ihtiyacı duydu. Richard, Akkâ’da iken Kıbrıs’tan, kötü haberler aldı. Kıbrıs’ta Richard of Camville ölmüş ve sonrasında meydana gelen ayaklanmayı bastırma konusunda Robert of Turnham, yetersiz kalmıştı. Richard, bu sorundan, adayı Templierler’e satmak yoluyla kurtuldu. Ayrıca Philippe Auguste’ün, Avrupa’da oluşu, Richard’ın zihnini meşgul ediyordu. Bu durumda Selâhaddin Eyyûbî ile acilen bir barış yapılması mecbur hale gelmişti.⁶⁹²

⁶⁸⁹ İbn el-Esîr, XII, s. 69-70, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 167

⁶⁹⁰ İbn el-Esîr, XII, s. 70, Fakat Askalan tahrip edilirken de daha sonraları Richard tarafından imar edilirken de Konrad, Richard’ın mücadelesine uzak duruyordu. Selâhaddin Eyyûbî, Askalan’ı tahrip ederken Conrad, Sur’da ve Richard tamir ederken de Akkâ’da Pisa- Ceneviz iç savaşının baş aktörlüğünü yapıyordu. Steven Runciman, III, s. 55-56

⁶⁹¹ İbn el-Esîr, XII, aynı yer. Ramazan Şeşen, Selâhaddin Eyyûbî’nin dönüş tarihini 30 Eylül olarak kaydediyor. Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

⁶⁹² Steven Runciman, III, s. 51-52

4- Sulh Müzakereleri

Selâhaddin Eyyûbî adına Haçlılarla müzakereleri yürüten el-Âdil, Haçlılar arasındaki parti kavgalarından da yararlanıyordu. Ekim ayı içinde Konrad'ın elçileri de gelip kendisinden müzakere talebinde bulunmuşlardı. Richard, Yafa'ya dönünce derhal el-Âdil ile müzakerelere başladı fakat gönderilen Onfroi de Toron'un, el-Âdil ile buluşmasından sonuç alınamadı. Richard, **“Ürdün’ün batısındaki bütün topraklarla beraber Kudüs’ü ve gerçek haçı”** istiyordu. Richard'ın sonraki teklifi daha ilginç oldu. Richard, bu kez Müslümanların elindeki tüm topraklara el-Âdil'in sahip olmasını, kız kardeşi Joanna ile evlenmesini ve Haçlılar tarafından zapt edilen sahil şehirleri ile Askalan'ın çeyiz olarak verilmesini teklif ediyordu. İbn el-Esîr, Selâhaddin Eyyûbî'nin, bu şartları kabul ettiğini rivayet ediyor. Durum Richard'a haber verildi. Fakat din adamları bu durumu tenkit dince Richard'ın kız kardeşi (Joanna) bu işe yanaşmadı.⁶⁹³ Joanna'nın bu kesin tavrı üzerine Richard, el-Âdil'e Hristiyan olmasını teklif etti. Doğal olarak da cevap olumsuz oldu.⁶⁹⁴ Bu konuda Abû'l-Farac'ın rivayeti ilgi çekicidir. *“(...) Selahaddin, bu teklifi (el-Adil ile Joanna'nın evlenmesi) kabul etmek istemedi. Fakat kardeşi Âdil arzu ile yanıyordu. Onun için eşrafi ve büyükleri kardeşi Selâhaddin'e göndererek teklifin kabulünü temin etmek istedi. Selâhaddin, inat ile muhalefet ettiği için müşavirleri şu tavsiyede bulundular: "Bu işin olmayacağını ve büyük bir kralın kızı olan bu kadının bir Arap ile evlenmek istemeyeceğini biliyoruz. Kadının kardeşi de bunu çok iyi biliyor. Belki kral bunu bir hile ve bir lâtife olarak teklif etmiştir. Onun için siz de kardeşinize eziyet etmeyiniz.” Selahaddin bu şekilde kandırıldı. O da İngiltere kralına teklifi kabul ettiğine dair bir elçi gönderdi. Kral elçiyi üç gün yanında alıkoyduktan sonra üçüncü gün Selâhaddin'e şu haberi gönderdi: "Üç gündür, geceli gündüzlü, kız kardeşimi kandırmak için uğraştım. Fakat kandıramadım. Kız kardeşim diyor ki, A d i l gerçek bir Hristiyan olursa izdivaç vuku bulur, yoksa olmaz.” Selâhaddin'in*

⁶⁹³ İbn el-Esîr, XII, s. 71 Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 169, Runciman'ın anlatımına göre Selahaddin, bunu bir şaka olarak algılamış ve gülererek kabul etmişti. Fakat Joanna, bir Müslüman ile evlenmeyi kati şekilde reddetti. Steven Runciman, III, s. 52

⁶⁹⁴ İbn el-Esîr, bu tekliften bahsetmiyor ve anlaşma başka sebepten olmadı demekle yetiniyor. İbn el-Esîr, XII, aynı yer. Hatta papazlar, bu duruma çok kızıp Joanna'yı afroz etmekle tehdit etmişler ve el-Âdil'in Müslüman olmasını şart koşmuşlardı. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. Aynı yer.

elçisi, bu haberi alarak mecburiyet içinde geri döndü.'⁶⁹⁵ el-Âdil, bu garip teklife rağmen yine de Richard'ı, Lydda'da verdiği bir ziyafete davet etti. Richard ve el-Âdil cephesinde bunlar yaşanırken 3 Kasım'da Selâhaddin Eyyûbî, Şâkif Arnûn'dan tanıdığı bir simayı, Renaud de Sidon'u, Konrad'ın müzakerecisi olarak ordugâhında ağırlıyordu.⁶⁹⁶

Selâhaddin Eyyûbî, Renaud ile görüşmesinin ertesi günü Richard'ın elçisi Onfroi de Toron'u huzuruna kabul etti. Onfroi'nin konuşmalarından anlaşılan Richard, evlilik hususunda ciddi düşünüyordu. Gelen yeni teklife göre Richard, Kudüs'ün bir kısmının Hristiyanlara bırakılmasını ve el-Âdil'in, Filistin hükümdarı olmasını istiyordu. Hatta bu evlilik konusunda Richard, Joanna için Papa'dan izin almaya çalışıyor, bu izin alınamadığı takdirde kendi vesayetindeki yeğeni ve Bretagne prensesi olan Eleanor ile el-Âdil'in evlenmesini istiyordu.⁶⁹⁷ el-Âdil'in hükümdar olması, çok cazip bir teklifti. Konrad'ın teklifi ise Sayda ve Beyrut kendisine verilirse Haçlılarla ilgisini kesmesi temasına dayanıyordu.⁶⁹⁸ Fakat Konrad, Richard'a karşı Müslümanların yanında olması veya silahlı mücadeleye girmesi konularında net bir cevap veremiyordu. Richard'ın teklifi onun, ülkesine dönecek oluşunun da etkisiyle kabul edilmeye daha yakındı fakat el-Âdil, kışa kadar her iki Haçlı partisi ile müzakereleri uzatmayı siyasete daha uygun buldu.⁶⁹⁹

5- Kral Richard'ın, Kudüs'e Yürüme Teşebbüsü

Haçlılarla Müslümanlar arasındaki anlaşma teşebbüsleri bir sonuç getirmedi fakat silahlı mücadele, bu devrede hızını kaybetti. Kral Richard, Kasım ayı sonunda bir av esnasında Müslümanların pususuna düştü. William of Preaux adında bir

⁶⁹⁵ Abû'l-Farac, II, s. 459

⁶⁹⁶ Steven Runciman, III, s. 52-53

⁶⁹⁷ Steven Runciman, III, s. 53, Ramazan Şeşen'e göre Richard, bu tekliflerde samimi değildi ve Selâhaddin Eyyûbî'nin Konrad ile anlaşmasından korkuyordu. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 170

⁶⁹⁸ Selâhaddin Eyyûbî, bu teklif üzerine el-Âdil b. el-Acemi'yi Sur'a göndermiş ve Konrad'ın Haçlılara karşı mücadelesi dışında bir de Akkâ ve Sûr'daki esirlerin serbest bırakılmasını istemişti. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 168

⁶⁹⁹ Steven Runciman, III, aynı yer.

şövalyenin akıllıca ve cesur hareketi sayesinde Richard, esir edilmekten kurtuldu.⁷⁰⁰ Bu olay dışında göze çarpan önemli gelişmelerden biri, 13 Ekim’de Akkâ önündeki öncülerin yirmi bir Haçlıyı esir alması idi. Daha sonraki bir olayda da Antakya kuvvetleri, Cebele ve Lazkiye’ye saldırmışlar fakat ağır bir bozgun yaşamışlardı.⁷⁰¹

Akkâ’da alınan esirlerin sorgusu yapıldı ve Haçlıların yiyecek sıkıntısı yaşadıkları, muhtelif anlaşmazlıkların bulunduğu öğrenildi. Bu sırada Müslüman ordugâhına iltica eden iki Haçlı süvarisi, Haçlıların durumu hakkında bilgi verdi. Onlara göre Haçlılar, Remle’de 10.000 süvari toplamışlardı ve Remle’ye doğru yollarına devam edeceklerdi. Selâhaddin Eyyûbî, bu sırada Anadolu Selçukluları’ndan gelen bir grup gönüllüyü de ordusuna kattı. Müslümanların öncü kuvvetleriyle olan küçük çarpışmalardan sonra Selâhaddin Eyyûbî’nin pusu ile görevlendirdiği birlikler arasında savaş yaşandı. Templierlerin ot toplamaya çıktığı anda yaşanan çarpışmada Araplar, Templierleri pusuya çekmek için tacizde bulundular ve mücadele başladı. Bu esnada Haçlılara takviye kuvvetler gelince Araplar, pusudan aksi bir istikamete doğru kaçmaya başladılar. Pusudakilerin bu mesafeyi alıp Haçlılarla karşı karşıya gelmesi zaman aldı ve Müslümanlar müşkül duruma düştüler. Richard’ın da bizzat yardıma geldiği olayda Müslümanlar, Selâhaddin Eyyûbî’nin gönderdiği takviye güçler sayesinde bu zor durumdan kurtuldular.⁷⁰²

İki ordu, artık yağmurların şiddetli olduğu bu mevsimde kış için hazırlıklar yapmak zorunda idi. Selâhaddin Eyyûbî, kışı geçirmek için gittiği Kudüs’te Mısır’dan gelecek kuvvetleri bekliyordu ve askerlerinin bir kısmına izin vermişti. Richard ise Akkâ’dan istediği kuvvete daha önce kavuştuğu için mevsim yağmurlarına rağmen Müslümanlarca tahrip edilen Remle’ye sonra da Natrun’a geldi ve Kudüs’e yapacağı yürüyüşün planları ile meşgul oldu.⁷⁰³ Bu esnada Haçlılar, -çok

⁷⁰⁰ Steven Runciman, III, aynı yer. İbn el-Esîr, Richard’ın Yafa’nın çıktığını ve pusuya düştüğünü söylerken, Ramazan Şeşen’in verdiği bilgiye göre de 30 Eylül’de Haçlılar odun toplamak için çıktıklarında Müslümanların pususuna düşmüşler ve Richard onları kurtarmak için gelmişti. İbn el-Esîr, XII, s. 70, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

⁷⁰¹ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 171

⁷⁰² Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 172

⁷⁰³ Steven Runciman, III, s. 53-54

alışık oldukları- Müslüman öncülerinin zaman zaman gerçekleştirdikleri baskınlara maruz kalıyorlardı.⁷⁰⁴ Bunlardan birinde kral Richard, Blanchegarde Kalesi yakınlarında keşifte iken baskından zor kurtulmuştu.⁷⁰⁵ Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'te idi ama görülen o ki, Müslüman savaşçılar hiçbir zaman Haçlı ordusunun hareketinin rahat olmasına müsaade etmiyordu.

Nihayetinde Richard, Kudüs'e 17-18 km mesafede bulunan Beyt en-Nûbe'ye 3 Ocak 1192'de ulaşmayı başardı. Bu arada Haçlıların durumunun hiç de iç açıcı olmadığı görülüyor. Ordunun temel gıda maddesi olan peksimetler ve domuz etleri bozulmuştu, yağmur, hayatı olumsuz etkiliyordu ve hastalıklar da baş göstermişti. Fakat orduyu ayakta tutan yegâne güç, Kudüs'e bu kadar yakın olmanın verdiği maneviyattı. Tüm bunlara rağmen Kudüs üzerine yürüme fikri, hala canlı idi ama bunun sakıncalarını bilen yerli baronlar, Templierler ve Hospitalierler fikirlerini beyan ettiklerinde Richard, bu teşebbüsten vazgeçti. Buna göre; eğer Haçlılar, Kudüs'e ulaşır ve Selâhaddin Eyyûbî, şehirden bir çıkış hareketi yapamadan kuşatılırsa bu seferki tehlike Mısır ordusunun gelişiyle Haçlıların, iki ateş arasında kalması olacaktı. Ama bir Akkâ olayı da burada yaşanır ve Kudüs alınırsa Doğu'dan gelenler elbet yurtlarına döneceklerdi ve Kudüs'ü savunmak mümkün olmayacaktı. Bu ihtimaller üzerine Richard, 8-9 Ocak dolaylarında Remle'ye dönüş emri verdi.⁷⁰⁶

İbn el-Esîr, Haçlıların Remle'ye dönüşleri hakkında değerlendirme yaparken, Haçlılara donanmanın faydalarını vurguluyor. Kudüs'ü görmemiş olan Richard, yerli Hristiyanlardan şehrin bir planını istemişti. Şehrin kuzeyde bir kısım hariç her yanının vadi ile çevrili olduğunu görünce vadinin derinliği hakkında bilgi istemiş, vadinin çok derin ve geçilmez olduğu söylenince, şu değerlendirmeyi yapmıştır: *“Selâhaddin, sağ olduğu ve Müslümanlar arasında birlik ve beraberlik bulunduğu müddetçe bu şehri muhasara etmek mümkün değildir; çünkü biz eğer şehre bitişik olan tarafa konaklarsak diğer taraflar muhasara edilemeyecek. Buralardan*

⁷⁰⁴ 26 Aralık günü rastlanan Haçlıların keşif birliklerinden birçok şövalye öldürülmüş ve elli kadar süvari esir alınmıştı. 29 Aralık'taki bir başka karşılaşmada da Haçlılardan altı kişi öldürülmüş ve dört kişi de esir alınmıştı. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 173

⁷⁰⁵ Steven Runciman, III, s. 54

⁷⁰⁶ Steven Runciman, III, aynı yer.

*Müslümanların yanına asker, zahire ve ihtiyaç duydukları her şey sokulabilecek. Şayet bir kısmımız vadi tarafına, bir kısmımız da öbür tarafa inecek olursak o zamanda parçalanmış olacağımız için Selâhaddin, askerlerini toplayıp bu birliklerden birine saldıracak ve askerî birliklerden biri diğerine yardım edemeyecek. Eğer bu birlikler yerlerinden ayrılacak olurlarsa şehirdeki Müslümanlar dışarı çıkararak oradaki eşyayı ele geçireceklerdir. Eğer ağırlıkları muhafaza etmek üzere asker bırakıp diğerleri yardıma gidecek olsa onlar vadiye çıkıp diğer taraftaki arkadaşlarına iltihak edinceye kadar Selâhaddin onların işini bitirmiş olacak. Üstelik erzak ve yem sağlamakta karşılaşacağımız güçlükler de bir yana.*⁷⁰⁷ Bu, çok yerinde tespitten sonra Haçlılar Remle'ye dönmek zorunda kaldılar ve bu durumda Richard'ı daha zor günler bekliyordu artık.

6- Haçlıların, Askalan'a Hareketleri ve Gelişen Olaylar

Kudüs'e yürüme teşebbüslerinin başarısızlıkla sonuçlanması, Richard'ı zora soktu. Bourgogne Dükü'nün komuta ettiği Fransızlar, Yafa'ya, bazı askerler de Akkâ'ya döndüler. Richard, Haçlıları bir arada tutmak uğruna yapılacakları müzakere etmek için 20 Ocak'ta bir savaş meclisi topladı ve toplantıdan, Askalan'a hareket edilmesi kararı çıktı. Bu sayede Fransızlar da orduya kazandırıldı. Haçlılar, İbelin üzerinden Askalan'a ulaştılar ve aralıksız dört ay boyunca Askalan'ı tamir işi ile uğraştılar.⁷⁰⁸

Kudüs'te bulunan Selâhaddin Eyyûbî'in yiyecek ikmali ile görevlendirdiği Seyfeddin Yazguç, Alemüddin Kaysar ve Esedîler erzak nakli yapıyorlardı. Birlik akşam yemeğinde iken Haçlıların baskınına uğradı. İki gruba ayrılmış olan Müslümanların bir grubu üzerine yoğunlaşan Haçlılar, diğer Müslüman grubunun gelişiyile geri püskürtüldü ve Müslümanlar erzakları kurtarmayı başardı. Bu olaylar üzerine Müslümanlar da Askalan'a yardım yapılmasını engellemek için Haçlıları sıkıştırmaya devam ettiler. Bu taarruzlardan 28 Ocak tarihinde gerçekleştirilende

⁷⁰⁷ İbn el-Esîr, XII, s. 72-73

⁷⁰⁸ Steven Runciman, III, s. 54-55

birçok esir alındığı gibi bol ganimet de elde edildi.⁷⁰⁹ 2 Mart'ta da Fârisüddin Meymûn el-Kasrî'nin, Yubnâ yakınlarındaki pususunda da bir Haçlı kafilesi ele geçirilmiş ve Yafa'nın dış kısımları yağmalanmıştı.⁷¹⁰

a- Haçlılar Arasındaki Anlaşmazlıklar

Askalan'ı tamir esnasında Haçlılar, zor durumda idiler ve bu haber, Selâhaddin Eyyûbî'ye ulaşmıştı. İnsanüstü bir gayretle Askalan'ı tamire uğraşan Richard, Konrad'dan yardıma gelmesini istemiş fakat Konrad, bunu reddetmişti. Bu arada Bourgogne dükü ve birçok Fransız, Askalan'dan Akkâ'ya döndüler. Fransızların içinde bulundukları duruma gelince; Fransa kralı Philippe'nin giderken bıraktığı para bitince bunlar, kral Richard'dan borç almışlar ve bu şekilde hayatlarını devam ettirmişlerdi. Richard'ın hazinesinin de boşalması, Fransızları bu yardımdan mahrum bıraktı. Fransızlar, Akkâ'ya geldikleri gün, şehirde bir iç savaş durumu mevcuttu. Pisalılar ile Cenevizlilerin savaş durumuna gelmesi ile Guy taraftarı Pisalılar, şehre hâkim olup Bourgogne Dükü, Konrad ve Cenevizlilere şehre girme imkânı vermediler ve Richard'ı yardıma çağırdılar. Richard, dört aylık Askalan imarı sırasında sadece bu durum üzerine Akkâ'ya geldi ve iki tarafın arasını bulmaya çalıştı. Konrad'a yaptığı yardım çağrısı bu kez de olumsuz karşılık bulunca Richard, Konrad'ı tüm ülkeyi kaybedebileceği konusunda tehdit etti. Fakat yine de bir sonuç alınamadı.⁷¹¹

Akkâ'da bir dereceye kadar sükûnu sağlayan kral Richard, Askalan'a döndü ve tekrar Selâhaddin Eyyûbî ile müzakerelere başladı. Richard'ın elçisi Stephan of Turnham, Kudüs kapısında Konrad'ın elçileri olan Balian ve Renaud de Sidon ile

⁷⁰⁹ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 174

⁷¹⁰ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, İbn el-Esîr, XII, s. 75, Steven Runciman'a göre Selâhaddin Eyyûbî, Askalan'a bir taarruzda bulunmamıştı. el-Cezîre ve Musul askerlerini bekleyen Selâhaddin Eyyûbî'nin bu davranışı, Haçlılar tarafından "*savunmadan aciz oldukları ve zor durumda bulundukları için sırf Selâhaddin'in cıvanmerdliğinden dolayı bir saldırıda bulunmadığı*" şeklinde yorumlanıyordu. Steven Runciman, III, s. 55

⁷¹¹ Steven Runciman, III, aynı yer

karşılaştı.⁷¹² Mart 1192 tarihli görüşmede varılan karara göre; *‘Konrad’ın, Haçlılardan alacağı yerler onun olacak, iki tarafın ortaklaşa aldıkları yerlerin toprağı Konrad’ın, eşyası ve esirleri Müslümanların olacak, Askalan ve ötesindeki topraklar Müslümanlarda kalacak, iki taraf arasında kalan sahadaki topraklardan ortaklaşa faydalanılacaktı. Eğer Richard ile bir anlaşma yapılırsa o gittikten sonra bu anlaşma, Konrad ile de geçerli olacaktı.*’⁷¹³ Konrad ile hala temasta olmasına rağmen el-Âdil, maiyeti ile 20 Mart’ta Richard’ın yanına gitti. Bu görüşmeden çıkan karar ise *‘Hristiyanlar zapt ettikleri yerleri muhafaza edecekler, Kudüs’e haccetmek hakkına sahip olacaklar ve bu şehirde Lâtin ruhaniler bulundurmak hakkı verilecekti. Gerçek Haç kendilerine iade olunacaktı. Bunlar ayrıca yerle bir edilmesi şartıyla Beyrut’u da alabilirlerdi.*’⁷¹⁴

Richard’ın, el-Âdil ile görüşmesinden sonra Haçlılarla Müslümanlar arasında kesin bir anlaşma sağlanmış gibiydi ve şimdi sıra, Hristiyan bütünlüğünü sağlamaya gelmişti. Richard’ın, Müslümanlarla anlaşmaya çalışmasında ülkesinde yaşanan olaylar itici güç olmuştur. Çünkü kralın kardeşi John’un artan kudreti, Richard’ı endişeye sevk etti. Ayrıca Fransa kralı Philippe, Normandia bölgesini tehdit ediyordu. Richard, ülkesine dönme niyetinde olduğundan Guy ve Konrad arasındaki anlaşmazlığa bir nokta koymak için asilzadelere danışma meclisi topladı. Bu görüşmeden çıkan sonuç, Richard’ı pek memnun etmedi. Zira herkes, Konrad’ın tarafını tutmakta idi. Fakat ne Richard ne de Guy, itiraz edecek durumda değillerdi. Konrad’ın, krallığını tebliğ etmek için Henri de Champagne Sur’a gönderildi. 20 Nisan’da Henri, Sûr’a ulaştı ve taçlandırma töreninin Akkâ’da olmasına karar verilince Akkâ’da hazırlık yapmak üzere Henri, tekrar yola çıktı.⁷¹⁵

⁷¹² Steven Runciman, III, s. 56

⁷¹³ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 170, Bizans imparatoru Isaakios’un elçileri 15 Mayıs’ta gelip Kudüs’te Ortodoks hâkimiyetinin sağlanmasını ve Kutsal Haçı talep ettiler. Ayrıca Kıbrıs’a karşı bir ortak sefer teklifi de vardı fakat bu sıralarda Kıbrıs’a hâkim bulunan Guy ile Richard’ın arası bozulmuştu ve Guy de Selâhaddin Eyyûbi ile temaslarda bulunuyordu. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 422-423

⁷¹⁴ Steven Runciman, III, s. aynı yer. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 170-171

⁷¹⁵ Steven Runciman, III, 56- 57. Işın Demirkent, a.g.e. s. 160, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 174-175

b- Konrad'ın Ölümü (28 Nisan 1192)

Henri, Akkâ'da taçlandırma töreni hazırlıklarıyla ilgilenirken Konrad, Sûr'da öldürüldü. İki Haşhaşî tarafından öldürülen Konrad'ın, öldürülme sebebi konusu tartışmalıdır. 28 Nisan 1192 günü Isabella, akşam yemeği için Konrad'ı biraz fazla bekletmiş ve Konrad da akşam yemeğini eski dostu Beauvais piskoposu ile yemek için gitmişti. Bu sırada yemeğini yemiş olan piskopos, yeni yemek hazırlanıncaya kadar beklemesini söylemiş ama Konrad, beklemeyip yürüyerek evine dönmek üzere yola çıkmıştı. Konrad, yolda iki kişiyle karşılaştı. Bunlardan birisi okuması için Konrad'a bir mektup uzattı ve diğer kişi de Konrad'ı hançerledi.⁷¹⁶

Faillere gelince; İbn el-Esîr'in verdiği bilgilere göre bu işi yaptıran bizzat Selâhaddin Eyyûbî idi. Şeyh el-Cebel Sinan ile haberleşip eğer Richard'ı öldürürse kendisine on bin dinar vermeyi teklif etmişti. Sinan'ın düşüncesine göre ise Richard'ı öldürmek kendilerine zarar verecekti. Selâhaddin Eyyûbî, Richard, ölünce Haçlılarla daha kolay mücadele edecek ve Haşhâşîlerle de uğraşma imkânı bulabilecekti. Bunun için Sinan, Konrad'ın öldürülmesini daha uygun buldu ve rahip kılığında gönderdiği iki Haşhâşî, Sayda hâkimi ve Remle hâkimi İbn Barzan ile temasa geçtiler. Sûr'da kaldıkları altı ay zarfında Konrad da dâhil herkesin güvenini kazandılar. Daha sonra yukarıda anlattığımız saldırı gerçekleşti.⁷¹⁷ Abû'l-Farac'ın rivayetlerinden çıkan sonuca göre kral Richard, bu olayda fail olmaya daha yakındır. Çünkü öldürülmeden önce Konrad, Selâhaddin Eyyûbî ile temas halinde idi ve Richard ile Konrad'ın arası bir hayli gerilmişti. Richard, Konrad'ın Sûr'da müstakil hâkimiyetini tasvip etmiyordu. Sur'u Konrad'ın elinden alma düşüncesine kapıldığında Konrad, Selâhaddin Eyyûbî'ye daha da yaklaşmıştı. Haçlılara karşı Selâhaddin Eyyûbî ile aynı safta savaşacağını vaad eden Konrad'ın elçileri Selâhaddin Eyyûbî'nin yanında iken atı ile dolaşmaya çıkan Konrad, iki Haşhâşî

⁷¹⁶ Steven Runciman, III, s. 57, İbn el-Esîr'in rivayetine göre Sur papazı, Konrad'ı bir ziyafete davet etmişti. Konrad, gelip yemeğini yeyip içkisini içtikten sonra dışarı çıkmış ve bu esnada iki kişi tarafından hançerlenmişti. İbn'ül Esir, XII, s. 76, Abû'l-Farac'a göre ise Konrad'ın elçileri, Selâhaddin Eyyûbî ile temasta iken, gezintiye çıktığı bir sırada atı üzerinde öldürüldü. Abû'l-Farac, II, s. 460

⁷¹⁷ İbn el-Esîr, XII, s. 75-76, Bu iki Haşhâşî, Sûr'da bir müddet kalmışlar ve vaftiz edilmişlerdi. Hatta vaftiz babaları Konrad ve Balian d'İbelin olmuşlardı. Steven Runciman, III, aynı yer.

tarafından yaralandı. Konrad, yaralı halde yakındaki bir kiliseye taşındı. Olay yerinden kaçıp bu kiliseye sığınmış olan Haşhâşî, Konrad'a tekrar saldırdı ve görevini tamamladı. Yakalanan Haşhâşîlerin ifadelerine göre kendileri Richard tarafından gönderilmişlerdi. Haçlılar, buna inandılar fakat daha sonra Sinan'ın olaydaki rolü anlaşıldı.⁷¹⁸

Haşhâşîlerle Konrad'ın arasında daha önce yaşanan olaylar, bu suikastın Richard ve Selâhaddin Eyyûbî'den bağımsız bir Haşhâşî faaliyeti olduğunu da düşündürüyor. Üçüncü Haçlı Seferi esnasında pek sesleri çıkmayan Haşhâşîler, kendi bölgelerinde savunma tedbirleri almakla meşgul oldular. Fakat daha önce Konrad, Haşhâşîlere ait bir ticaret gemisine el koymak suretiyle Sinan'ı kızdırmıştı. Sinan'ın taleplerine rağmen Konrad, malları ve gemi mürettebatını iade etmemişti. Bir diğer sebebe göre de Sinan, Lübnan kıyılarında güçlü bir Haçlı devletini, kendi hâkimiyet sahası açısından endişe verici buluyordu. Selâhaddin Eyyûbî'nin bu hareket içinde yer alabilme ihtimali çok zor görünüyor. Haçlı yazarlar da Richard'ı temize çıkarma çabasına girişiyor.⁷¹⁹

c- Henri de Champagne'nin Kral Olması (5 Mayıs 1192)

Konrad'ın ölümü ile Isabella ismi tekrar gündeme oturdu. Isabella kendisiyle evlenip kral olacak kişi belli oluncaya kadar Sûr iç kalesine çekildi. Şehrin anahtarlarını da İngiltere veya Fransa krallarından birinin temsilcisine teslim etme arzusundaydı. Bu arada Konrad'ın ölümünü haber alır almaz Sûr'a gelen Henri, halkın nazarında Isabella'nın koca adayı olmuştu bile. Genç, sevilen ve İngiltere ve Fransa krallarına akraba olan bu kişiyi Isabella da kocası olarak kabul etti ve Konrad'ın ölümünden iki gün sonra nişanları ilan edildi. Konrad'ın ölümünün

⁷¹⁸ Abû'l-Farac ve İbn el-Esîr, Konrad'ın bir kiliseye taşındığı ve burada Haşhâşînin ikinci bir saldırısıyla öldürüldüğü konusunda hemfikirdirler. Abû'l-Farac, II, s. 460- 461, İbn el-Esîr, XII, aynı yer, Steven Runciman'ın verdiği bilgiye göre ise Konrad ağır yaralı olarak sarayına taşınmış, katillerden birisi olay yerinde öldürülmüş, diğeri yakalanmış ve Sinan tarafından gönderildiklerini itiraf etmişleri. Steven Runciman, III, aynı yer

⁷¹⁹ Steven Runciman, III, aynı yer. Netice itibariyle Konrad'ın katli, Haşhâşî lideri Sinan'ın bir eylemiydi. Bernard Lewis, a.g.e. s. 169

üzerinden beş hafta geçmişti ki, o sırada hamile olan prenses ile Henri'nin nikâhları 5 Mayıs 1192'de kıyıldı.⁷²⁰ Konrad ile olan krallık mücadelesini kaybeden Guy'e gelince; Richard, ona Kıbrıs adasını Templierlerden satın alma müsaadesi verdi ve böylece çok da rağbet edilmeyen Guy'den bu sayede kurtulmuş oldu.⁷²¹

Haçlılar, krallık meselesi ile meşgulken Selâhaddin Eyyûbî, Doğu'daki pürüzlerle uğraşmak zorunda kaldı. Takıyyüddin Ömer'in Mart 1191'de ölümünden sonra el-Cezîre'yi Takıyyüddin'in oğlu Nasîrüddin ele geçirmişti. Buraların resmen kendisine verilmesini talep eden Nasîrüddin'e Selâhaddin Eyyûbî'den red cevabı geldi. Fakat Selâhaddin Eyyûbî'nin Haçlılarla uğraşması, Nasîrüddin'i cesaretlendirmiş olacak ki bu isteğinde ısrarcı oldu. Bunun üzerine el-Efdal, Takıyyüddin'e ait yerlerin kendisine verilmesini istedi ve bölgeye hareket etti. el-Efdal'in Haleb'e ulaşması ile Nasîrüddin, telaşa kapıldı ve Selâhaddin Eyyûbî ile arasını düzeltmesi için el-Âdil'e müracaat etti. el-Âdil'in devreye girmesiyle Takıyyüddin'in Suriye'deki toprakları, Nasîrüddin'e verildi ve el-Cezîre'deki yerler ondan alındı. el-Cezîre'deki şehirler –Urfa, Harran, Sümeysat, Meyyâfârikîn ve Hani- el-Âdil'e verildi. El-Âdil, bu şehirleri teslim almak ve Nasîrüddin'i Selâhaddin Eyyûbî'nin yanına göndermek üzere 22 Mayıs 1192'de Doğu'ya doğru yola çıktı. el-Âdil, el-Efdal'e Haleb'te iken rastladı ve Selâhaddin Eyyûbî'nin yanına gönderdi. Daha sonra el-Cezîre'ye ulaşip bölgeye naibler tayin ettikten sonra yanında Nasîrüddin bulunduğu halde 22 Ağustos'ta Selâhaddin Eyyûbî'nin yanına geldi.⁷²²

Haçlılar, krallık meselesini halletmekle, aralarındaki birliği, büyük ölçüde sağlamış bulunuyorlardı. Richard, yeni kral Henri'yi Askalan'a çağırdı. Müslümanların Doğu'daki sorunlarla uğraşmasını ve Selâhaddin Eyyûbî'nin yanında fazla asker bulunmamasını fırsat bilen Richard, Dârum'a bir baskın düzenledi. Kral Henri ve Fransız askerlerinin gelişinden önce 23 Mayıs'ta şehrin bir kısmına hâkim

⁷²⁰ Kraliçenin bir yıl bekleyip sonra evlenmesi düşünülmüş fakat o kadar beklenmemiştir. Richard'ın, Henri'yi iknası sonucu bu evlilik gerçekleşti. Çünkü Henri'nin Fransa'ya dönme düşüncesi vardı. Steven Runciman, III, s. 58, İbn el-Esîr, evlilik olayının tarihini vermezken kraliçenin hamile olduğunu vurguluyor ve Haçlıların olaya bakış açısına dikkat çekiyor. İbn el-Esîr, XII, aynı yer, Ayrıca bkz. Abû'l-Farac, II, s. 461

⁷²¹ Steven Runciman, III, s. 59, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 175

⁷²² İbn el-Esîr, XII, s. 78-79, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

oldu. Şehrin iç kalesindeki garnizonun da teslim oluşuyla Richard, Akkâ'daki vahşetini burada da sergiledi ve garnizonu kılıçtan geçirdi.⁷²³ Selâhaddin Eyyûbî bu sırada askerlerinin bir kısmını dinlenmeleri için göndermişti. Bir kısım askerler de Doğu'da bulunuyordu. Dârum'un Haçlılar tarafından istilasına üzerine Selâhaddin Eyyûbî, askerlerini tekrar yanına çağırdı. Bölgedeki askerler yavaş yavaş gelirken Selâhaddin Eyyûbî, Mecdel Habâb Kalesi'ni tahkim ediyordu. Karargâhını, Dârum'dan Gazze'nin güneydoğusundaki Hisy suyu başına nakletmiş olan Richard, bunu duyunca Mecdel Habab üzerine yürüdü fakat zayıf vererek çekilmek zorunda kaldı. Müslümanların Haçlı karargâhına olan saldırıları üzerine de Richard, Askalan'a çekildi.⁷²⁴

7- Haçlıların, İkinci Kez Kudüs'e Yürüme Teşebbüsleri

Dârum'da alınan bu başarı, Haçlı ordusunun kendine olan güvenini tazeledi. Henri ve Fransız birlikleri Askalan'a gelince Haçlıların kafasında Kudüs'e yürüme fikri tekrar canlandı. Olası bir Kudüs seferi öncesi Richard'ı, ülkesinden kötü haberler alması ve bu sefer için ordusunun yeterli olup olmadığı, kafasını meşgul eden konulardı. Richard'ın, ülkesine dönmesi muhtemeldi fakat ordu papazı Guillaume de Potiers'ın yaptığı etkili konuşma, Richard'ın maneviyatını artırdı. Richard'ın, gelecek Paskalya Bayramı'na kadar Filistin'i terk etmeme kararı üzerine Haçlılar, 7 Haziran'da Askalan'dan hareketle 9 Haziran'da Natrun'a, 11 Haziran'da da Beyt en-Nûbe'ye ulaştılar ve burada bir ay kaldılar.⁷²⁵

Haçlıların, daha önceki Kudüs'e ulaşma çabaları gibi bu girişimlerinin de sonuca ulaşamayacağı belli idi. Dağlık arazinin zorlukları bir yana Selâhaddin Eyyûbî, el-Cezîre'den aldığı takviye kuvvetlerle Kudüs'ü savunmaya hazırды. Haçlılarla Müslümanlar arasında vuku bulan ufak tefek çarpışmalı bu süreçte,

⁷²³ Steven Runciman, III, aynı yer. Abû'l-Farac, II, aynı yer, İbn el-Esîr, bu olayı, Müslümanlar açısından kötü imiş gibi anlatmaz. Selâhaddin Eyyûbî'nin, Doğu'da uğraşmak zorunda kalmasının bir ürünü olan bu olayda Müslümanlar, Haçlıların karşısına çıkmışlar ve Kudüs'e yürüme arzusunda olan Haçlılar, geri dönmüşlerdir. İbn el-Esîr, XII, s. 77

⁷²⁴ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 176

⁷²⁵ Steven Runciman, III, s. 59-60, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer.

kullanılan dini motifler Haçlıları cesaretlendirmiştir. Haçlı Seferleri Tarihi'nde, önemli teşebbüslerden önce sıkça karşımıza çıkan mucizeler burada da tekrarlandı. Richard'ın, Kudüs'ü uzaktan gördüğünde gark olduğu üzüntü, gerçek haça ait olan iki parçanın ordugâha getirilmesiyle hafifledi.⁷²⁶ Tüm bu umut verici gelişmelere rağmen Kudüs'e taarruz fikri yavaş yavaş tartışılmaya başlanmış, Kudüs yerine Mısır'a bir sefer yapılması konuşulur olmuştur.⁷²⁷

Haçlılar, Beyt en-Nûbe'de iken Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'te savunma tedbirleri almakla ve emirleriyle istişarelerle meşguldü. Haçlılar, üzerine baskınlar yapılması kararlaştırıldı ve ilk Müslüman baskını, 11 Haziran gecesi Bedreddin Duldurum kumandasında gerçekleşti. Haçlıların ikmal yolunda otuz kişinin öldürüldüğü ve esirlerin alındığı bu baskını, Kalûniye'ye kadar ilerleyen Haçlı birliğini, 13 Haziran'da Müslümanların bozguna uğratması izledi. 16 Haziran'daki bir başka baskın da Remle yakınlarında ve yine Haçlıların ikmal yolunda gerçekleştirildi.⁷²⁸

Müslümanların bu küçük baskınlarına karşılık Haçlılardan büyük bir hamle geldi. Bedevileri tarafına çeken ve onlara casusluk yaptıran Richard'a, Feleküddin Süleyman kumandasında üç bin kişilik bir kervanın Mısır'dan Kudüs'e gelmekte olduğu haberi ulaştı. Richard, 21 Haziran'da kervanın iyice yaklaştığını duyunca yaklaşık üç bin kişilik bir birlikle harekete geçti. Selâhaddin Eyyûbî, bu kervanın zarar görmemesi ve çöl tarafından yoluna devam etmesi için birlik gönderdi. Fakat Feleküddin Süleyman, etrafta Haçlılardan kimseyi görmeyince yoluna devam etti ve Huleylife kuyusunda konakladı. Richard, 22 Haziran'da Ra' s el-Hisy mevkiinde kervanı bulamayınca Huleylife'ye Arap kıyafetinde birkaç kişi gönderdi ve durumu öğrendi. Haçlıların baskını, 23 Haziran sabahı gerçekleşti. Kervanın savunmasını üstlenen muhafızlar üzerine yapılan taarruz sonucu muhafızlar, kervanın ön kısmına

⁷²⁶ Steven Runciman, III, s. 60, Birinci Haçlı Seferi'nde Antakya kuşatması sırasında kutsal eşyalar bulunmuş ve Amaury'nin Şîrkûh ile olan mücadelesinde Aftih'teki savaş öncesi benzer olaylar vuku bulmuştu.

⁷²⁷ Steven Runciman, III, aynı yer. Abû'l-Farac, Richard'ın, Kudüs yerine Gazze istikametinde Mısır'a sefere çıktığını söylüyor fakat bu bilgi diğer kaynaklarla desteklenmez. Abû'l-Farac, II, aynı yer

⁷²⁸ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 176-177

doğru kaçmaya başladılar. Bu durum üzerine Haçlıların, kaçanları takip etmeyip yağmayla meşgul olmaları, Müslümanların insan zayıyatını asgariye indirdi fakat Haçlıların eline muazzam bir ganimet geçti.⁷²⁹ Kervanın ortasındaki grup, Feleküddin'in askerleriyle beraber Kerek'e gittiler. Kervanın arka kısmı Mısır'a döndü ve ön kısım ise Haçlıların eline geçti. Haçlıların saldırısını daha önce haber alan Selâhaddin Eyyûbî, kervanın yolunu değiştirmesi için birlik göndermek dışında bir şey yapamamıştı. Bunda hastalığının da büyük etkisi vardı elbet. Gönderilen birliğin kumandanı Emir-âhûr Elsem, askerleriyle, yağma halindeki Haçlıların yayalarına saldırıp kayıplar verdirmişse de bu, Müslümanların yaralarını sarmaktan çok uzak bir hareketti.⁷³⁰

Akkâ ve Sûr'dan asker getirmek için giden kral Henri ile 28 Haziran'da Remle'ye dönen Richard Natrun'daki karargâhta buluştular. Haçlı ordusu, 28 Haziran'da Beyt en-Nûbe'ye doğru yürüyüşe başladığında Selâhaddin Eyyûbî, bölgede önlemler almaya başladı. İlk iş olarak çevredeki su kuyuları kirletildi ve meyve ağaçları kesildi.⁷³¹ Selâhaddin Eyyûbî, yanındaki askerlerin yetersizliği dolayısıyla bir meydan savaşına taraftar değildi. Amacı düşmanı yıpratmak ve Kudüs'e karşı bir teşebbüsten alıkoymaktı. Bazı emirlerin meydan savaşı düşüncesine karşılık Selâhaddin Eyyûbî, ihtiyatı elden bırakmadı. Müslüman ordusunun öncülerine kumanda eden Curdik'in, bir ara Haçlıların Beyt en-Nûbe'de bir tepeye kadar ilerlediklerini ve geri döndüklerini haber vermesi üzerine 4 Temmuz günü Haçlı ordugâhına casuslar gönderildi. Ordugâhtan ulaştırılan bilgilere göre Haçlılar, harekâtlarının bundan sonraki safhası konusunda hemfikir değillerdi.

Fransızlar, Kudüs'e yürüme konusunda ısrarcı davranırken İngilizler, İtalyanlar ve Hospitalierler ile Templierler, Kudüs hedefinin imkânsızlığına inanıyorlardı. Daha önceki teşebbüslerinde de anlaşıldığı gibi Haçlıların, donanma

⁷²⁹ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 177, İbn el-Esîr, bu baskında Haçlıların yağma ile uğraşıp Müslümanları takip etmemesinin bir şans olduğunu söylüyor. Çünkü Müslümanların, Haçlılar karşısında pek şansları yoktu. İbn el-Esîr, XII, s. 78

⁷³⁰ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 177-178

⁷³¹ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 178, Steven Runciman, Selâhaddin Eyyûbî'nin Kudüs'te savaş divanı topladığını ve emirleriyle istişarelerde bulunduğunu fakat Türk ve Kürt askerlerin arasının açık olmasının Selâhaddin Eyyûbî'yi tedirgin ettiğini söylüyor. Steven Runciman, III, s. 60-61

desteği olmadan Selâhaddin Eyyûbî ile bir mücadeleden galip ayrılmaları çok zordu. Bu durumun farkında olan Richard, 4 Temmuz'da ordusuna Beyt en-Nûbe'den geri dönme emri verdi.⁷³² Haçlılar, Müslüman öncü kuvvetlerinin baskıları altında Remle'ye geldiler ve bir müddet sonra da buradan Yafa'ya ulaştılar. Haçlıların, zor durumlarına en güzel örnek burada yaşandı. Bir süre önce işgal ettikleri Dârum, Richard'ın emriyle yıkıldı. Askalan ve Dârum'un birlikte müdafaası zor olduğundan tekrar Müslümanların eline geçmesi bu sayede önlendi. Bu arada Müslümanlar, Akkâ önlerinde de faaliyette idiler. Haçlıların, Mısır veya Beyrut'a sefer düzenleme ihtimalleri üzerine buralarda birlikler bulunduruluyordu. 5 Temmuz'da Akkâ önünde başarıya ulaşan bir Müslüman pususu, Haçlılara kayıplar verdirdi.⁷³³

8- Yafa'da Mücadele (5 Ağustos 1192) ve Devam Eden Sulh Görüşmeleri

Bu ikinci beyhude girişimden sonra Richard, tekrar barış görüşmelerine yöneldi. Krallık tacını başında bulunduran Henri, Selâhaddin Eyyûbî'ye elçi göndererek Kudüs eski krallığının bütün topraklarını kendisine bırakmasını istedi. Bu haberden üç gün sonra Richard'ın elçileri Selâhaddin Eyyûbî'ye ulaşmış bulunuyordu. Richard, Henri'yi Selâhaddin Eyyûbî'nin himayesine bırakıyor ve anlaşma teklif ediyordu. Selâhaddin Eyyûbî'nin cevabı çok dostane oldu. Henri'yi bir oğul addetmeye hazır olan Selâhaddin Eyyûbî, kutsal mekânlarda Latin ruhanilerin bulunmasına da izin veriyor ve hatta Filistin sahillerini Haçlılara bırakıyordu. Tüm bunlara karşılık Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılardan isteği Askalan'ın yıkılmasından ibaretti. Bu istek ise Richard'ın kabul edeceği türden değildi. Zaten ülkesi adına tereddütlerle yaşayan Richard, müzakereler sürerken ani bir hareketle Akkâ'ya yöneldi. Steven Runciman, Richard'ın amacının Beyrut'u ele geçirip oradan ülkesine dönmek olduğunu söylerse de Ramazan Şeşen'e göre Richard'ın amacı, Selâhaddin Eyyûbî'yi Beyrut'a çekerek Yafa ve Askalan'da bıraktığı askerlerle Kudüs'ü ele geçirmektir.⁷³⁴ Selâhaddin Eyyûbî, Richard'ın planını

⁷³² Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 178-179, Steven Runciman, III, s. 61

⁷³³ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 179

⁷³⁴ Steven Runciman, III, aynı yer. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 179-180

boşa çıkararak Kudüs'te kaldı ve o sırada Dımaşk'ta bulunan el-Efdal'i, bölgeyi korumakla görevlendirdi. El-Efdal, topladığı bölge askerleriyle Merciuyn'a geldi ve Beyrut yolunu güvene aldı.⁷³⁵

Selâhaddin Eyyûbî, el-Âdil ve askerlerinin 23 Temmuz'da Kudüs'e ulaşmasıyla Richard'ın yokluğundan yararlanmak istedi. 26 Temmuz'da Yafa'ya keşifte bulunan Selâhaddin Eyyûbî, Yafa'nın muhasarası ile ilgili nihai kararını vermiş bulunuyordu. Selâhaddin Eyyûbî, 27 Temmuz'da Kudüs'ten ayrılarak 28 Temmuz'da Yafa'ya ilk taarruzunu gerçekleştirdi. Başarı sağlanamayınca bir taraftan mancınıklarla taşa tutulan surlarda, lağımcılar bir delik açmayı başardılar. Fakat burada yakılan ateş, Müslümanları engelliyordu. Bunun üzerine 30 Temmuz günü iki yerden sura delik açmak mümkün oldu ve Müslümanlar üç günlük bir uğraştan sonra şehre girebildiler.⁷³⁶ Şehrin garnizonu iç kaleye çekildiler. Halktan esir alınanlar olduğu gibi Mısır kervanına yapılan saldırıda esir alınan Müslümanlar ve yağmalanan mallar kurtarıldı.⁷³⁷ İç kale de düşmek üzere iken Haçlılar, eman dileyip Patrik Roul, kale kumandanı ve Haçlı şövalyelerinden bir grup rehin olarak Selâhaddin Eyyûbî'nin huzuruna getirildi. Kalenin, içindeki eşya ve silahlarla teslimi ve esir düşenlerin Müslüman esirlerle takas edilmesi konularında anlaşmaya varıldı. Kalenin boşaltılması ve teslim alınması işi biraz ağırdan alındığı için bu Richard'ın gelişine kadar Yafa halkına zaman kazandırdı ve Yafa bu şekilde kurtuldu.⁷³⁸

Selâhaddin Eyyûbî, daha Yafa'nın kuşatmasına başlamadan Richard, durumdan haberdar olmuştu. Bunun üzerine orduyu karadan gönderip kendisi de deniz yoluyla Yafa'ya doğru yola çıktı. Şehirde yağma ile meşgul olan Müslümanlar sakinleşmişti ve asayiş sağlanıyordu ki Richard, elli galerilik donanmasıyla imdada yetişti. Müdafilerle teslim şartları kararlaştırılmıştı fakat Richard'ın gelişiyile iç

⁷³⁵ İbn el-Esîr, XII, s. 79, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 180

⁷³⁶ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 181, Steven Runciman, III, s. 61-62, Yafa'nın fethi tarihini İbn el-Esîr, 11 Ağustos 1192 olarak kaydeder. İbn el-Esîr, XII, s. 80

⁷³⁷ İbn el-Esîr, XII, aynı yer

⁷³⁸ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer. İbn el-Esîr, kaledekiler eman dilediklerini ama teslim şartlarını görüşmek için birkaç defa gidip geldiklerini ve Akkâ'dan yardım gelinceye kadar zaman kazanmak istediklerini söylüyor. Ayrıca emirler arasındaki anlaşmazlıkların Yafa'da Müslümanların kalıcı olmasını engellediğini ve Müslümanların savaşmadığını da ekliyor. İbn el-Esîr, XII, aynı yer.

kalede tekrar bir direniş başladı. Richard, yanındaki kuvvetlerle karaya çıktı ve iç kalenin henüz teslim olmadığını öğrenince iç kaledeki garnizonla eş zamanlı olarak taarruza geçti. Müslümanlar bozgun halinde geri çekilmek zorunda kaldılar.⁷³⁹

9- Haçlılarla Müslümanlar Arasında Barış Yapılması (1 Eylül 1192)

Selâhaddin Eyyûbî, Yafa'dan çekilişinin ertesi günü el-Âdil'i Richard'a gönderdi. Selâhaddin Eyyûbî, aradaki sınırın Kaysâriye'den geçmesini teklif ediyor, Yafa-Sûr arasındaki bölgeyi Haçlılara bırakıyor ve Askalan'ın Müslümanlar tarafında kalmasını şart koşuyordu. Fakat Richard, Selâhaddin Eyyûbî'nin vassalı olarak Yafa ve Askalan'ı elinde tutmak istediğini bildirince Selâhaddin Eyyûbî, Yafa'yı almasını ve Askalan'ı iadesini istedi. Askalan'ı kaybetmek iki taraf açısından da kolay kabul edilir bir durum olmadığından bu görüşmede de bir anlaşmaya varılamadı.⁷⁴⁰

Selâhaddin Eyyûbî, barış teklifinden bir sonuç alamayınca cihada kararlılıkla devam etti. Remle'ye gelen Selâhaddin Eyyûbî, Haçlıların Yazur'da yaptıkları kaleyi yıktırdı ve Akkâ'dan gelen Haçlı ordusunu durdurmaya karar verdi. 2 Ağustos 1192'de ulaşan habere göre Haçlılar, Akkâ'dan yardıma koşmuşlardı. Yafa'yı, içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmaya gelen bu ordu, 3 Ağustos'ta bir sonuç alamadan Kaysâriye'den dönmek zorunda kaldı.⁷⁴¹ Bu durum Selâhaddin Eyyûbî'ye yanında yeterli askeri bulunmayan Richard'ın Yafa dışındaki karargâhına saldırma

⁷³⁹ Steven Runciman, III, s. 62, Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer, Yafa alındığı zaman Selâhaddin Eyyûbî'nin bir grup kölesi şehrin kapıları önünde durup elinde ganimetlerle çıkan askerleri yakalayıp bu ganimetleri alıyorlar, direnen olursa döverek zorla el koyuyorlardı. İşte bu olayın bir sonucu olarak, Akkâ'dan Haçlılar, yardıma geldikten sonrasını İbn el-Esîr, şu şekilde rivayet eder ve Müslümanlar arasındaki anlaşmazlığın nelere mal olduğunu açıkça yansıtır. “(...) Akkâ'dan gelen yardımcı birlikler şehrin dışına çıktı ve Müslümanların üzerine yürüdü; fakat hiç kimse karşılına çıkmadı. İki saf arasında durup Müslümanlardan yemek istedi, sonra attan inip yemek yedi. Selâhaddin de askerlerine hücum emri verdi ve canla başla savaşmalarını istedi. Selâhaddin'in, el-Cenah adıyla tanınan ve el-Maştûb b. Ali b. Ahmed el-Hakkâri'nin kardeşi olan bir emîri ileri atılıp Sultan'a: “Ey Selâhaddin; Sen bu sözleri dün ganimeti alan ve halkı aptalca döven memlûklere söyle de ileri çıkıp savaşsınlar. Savaş olursa bize, ganimet olursa onlara.” dedi. Selâhaddin onun sözüne öfkelenildi ve Haçlıların karşısından uzaklaştı.”, İbn el-Esîr, XII, aynı yer

⁷⁴⁰ Steven Runciman, III, s. 63, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 182

⁷⁴¹ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 182-183

imkânını bahşetti. Richard'ı, hazırlıksız yakalanmaktan ve muhtemel bir yenilgiden kurtaran bir Cenevizli oldu. 5 Ağustos sabahı karargâh dışında dolaşan bu Cenevizli, Müslümanların yürüyüş seslerini duymuş ve silahların güneş ışığındaki parıltılarını fark etmişti. Cenevizli, durumu Richard'a bildirdi ve Richard da önlemler almaya başladı.⁷⁴²

Richard'ın yanında sadece iki binden biraz fazla asker bulunmasına rağmen yaptığı savunma takdire layık idi. *“(...) Richard, adamlarını çiftler çiftler, çadır kazıklarından yapılma alçak bir şarampolün gerisine yerleştirdi. Bu şarampol düşman atlarını ürkütmek amacıyla yapılmıştı. Kazıkların önüne kalkanlardan bir tür çit yapılmış ve uzun mızraklar, dörtmala gelen düşman süvarisini delmek üzere meyilli bir şekilde, sivri olmayan uçlarından toprağa çakılmıştı. Bu mızrakları tespit eden her çift askerin yanına bir okçu yerleştirildi. (...) Runciman'ın verdiği rakama göre Müslümanlar, biner kişilik yedi dalga halinde saldırdıkları halde karargâhın etrafındaki bu surları aşamadılar. Müslümanların yorgunluk belirtileri göstermeleri üzerine Richard, okçulara, safların önünden ok atmaları emrini verdi. Bu okçuların karşı çıkışı sayesinde Müslüman taarruza ancak ikinci vakti durdurulabildi. Okçuların çekilişini Richard'ın, atlı askerlerle taarruzu izledi. Böyle bir hareketi beklemeyen Müslümanlarla Haçlılar arasında çarpışmalar vuku buldu. Richard, zırhı sayesinde ölümcül bir yara almazken atı aldığı darbelerle yaralanmıştı. Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılarla olan bu son savaşına da centilmenliği damgasını vurdu. Savaş durumunda olmalarına rağmen atı yaralanan Richard'a hediye olarak iki at gönderdi. Bazı Müslüman askerler, Yafa'yı savunan Hristiyan denizcileri, mevzilerinden uzaklaştırmak için karargâhın arkasında bulunuyorlardı. Richard, son bir hamleyle bu denizcileri, zor durumdan kurtardı ve karanlığın çökmesiyle savaş son buldu ve Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'e çekildi.*⁷⁴³

⁷⁴² Steven Runciman, III, aynı yer. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 183

⁷⁴³ Steven Runciman, III, s. 63-64

Bu savaşın iki gün sonrası Mısır ve Kuzey Suriye'den gelen askerlerle Selâhaddin Eyyûbî tekrar Remle'ye geldi.⁷⁴⁴ Bu sırada ateşler içinde hasta yatmakta olan Richard ile barış görüşmeleri yeniden başladı. Selâhaddin Eyyûbî, eski teklifini yinelemekle yetindi. Askalan, daha önce olduğu gibi yine anlaşmazlık sebebi olma özelliğini koruyordu. Richard, isteklerinden vazgeçmeyip el-Âdil ile iletişim kurdu ve anlaşma konusunda aracı olmasını istedi. Selâhaddin Eyyûbî, Askalan konusunda geri adım atmadı fakat Richard, çok da ısrar edecek durumda değildi. Richard'ın sağlık durumunun iyi olmaması ve ülkesinden alınan kötü haberler, barışı mecbur hale getirmişti ve Askalan için yaptığı masrafları derse buradan, daha sonra bu masraftan da vazgeçebileceğini bildirdi.⁷⁴⁵ Richard'ın bu masraflara bedel olarak kast ettiği Ldd ve Remle'nin, kendisinse verilmesiydi. El-Âdil ile yapılan görüşmelerden mezkûr yerlerin Müslümanlarda kalması ve gelirlerinin iki taraf arasında paylaşılması kararı çıktı.⁷⁴⁶ 28 Ağustos günü Selâhaddin Eyyûbî'nin yeni bir teklifi geldi ve 1 Eylül 1192'de Richard ile Selâhaddin Eyyûbî arasında beş yıllık anlaşma imzalandı.⁷⁴⁷ ***‘Anlaşma güneyde Yafa'ya kadar sahil şehirlerini Hristiyanlara terk ediyordu. Hacılar kutsal mahalleri serbestçe ve kendilerine hiç dokunulmadan ziyaret edebileceklerdi. Müslümanlar ve Hristiyanlar karşılıklı olarak birbirlerinin ülkelerinden geebileceklerdi. Ancak Askalan'ın yıkılması da gerekliydi.***⁷⁴⁸ özetle maddeleri bundan ibaret olan anlaşmanın kapsamı geniş tutuldu. Anlaşmaya Haşhâşiler, Antakya Prinkepsliği ve Trablus Kontluğu da dâhil edildi ve Askalan'ın yıkımının ortaklaşa yapılması kararlaştırıldı.⁷⁴⁹

⁷⁴⁴ Steven Runciman'ın 7 Ağustos olarak verdiği bu tarihi, Steven Runciman, III, s. 64, Ramazan şeşen, 27 Ağustos olarak kaydediyor. Bu arada Selâhaddin Eyyûbî, hasta olan El-Âdil'i ziyaret etmiş, yeni asker takviyeleri almış ve Kudüs'teki savunma tedbirlerini gözden geçirmişti. Ramazan şeşen, a.g.e. s. 183-184

⁷⁴⁵ Ramazan şeşen, a.g.e. s. 185, İbn el-Esîr'e göre Richard'ın, Askalan'ın tamirinden, Gazze, Dârum ve Remle'den feragat etmesi Selâhaddin Eyyûbî'ye bir hile olarak görünmüş ve İngiliz kralını savaşa davet etmişti. Richard'ın, el-Âdil'i devreye sokması ve emirlerin anlaşma yapılması konusundaki ısrarları ile Selâhaddin Eyyûbî de barışa rıza gösterdi. Emirlerin görüşüne göre Richard, anlaşma yapılmaz ve ülkesine dönmezse Müslümanlar da yurtlarına dönüp dinlenemeyeceklerdi İbn el-Esîr, XII, s. 81

⁷⁴⁶ Ramazan şeşen, a.g.e. s. 185-186

⁷⁴⁷ İbn el-Esîr, XII, s. 80, Ramazan şeşen, a.g.e. s. 186, Steven Runciman ve Işın Demirkent, bu tarihi 2 Eylül olarak verir. Steven Runciman, III, aynı yer. Işın Demirkent, a.g.e. s. 161

⁷⁴⁸ Steven Runciman, III, s. 65

⁷⁴⁹ Ramazan şeşen, a.g.e. aynı yer. Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 434, Işın Demirkent'in yorumuna göre bu anlaşma, nc Haçlı Seferi ncesinde Selâhaddin Eyyûbî'nin, Friedrich Barbarosso'ya önerdiği şartlarla aynıydı. Yani bunca insan hayatı, emek ve hazineler boşuna

Anlaşmanın imzalanmasıyla Üçüncü Haçlı Seferi son bulmuş oldu. Şimdi yapılacak olan tarafların ellerinde bulundurdıkları yerlerde düzenlemeler yapmasıydı. Anlaşmanın ardından Hristiyanlar, Kudüs'ü ziyaret ettiler. Kral Richard, Kudüs'ü ziyarete gitmemiştir. Kudüs'ü almak üzere coğrafyaya gelmiş bulunan kral, bu duruma alışmakta epey zorlanmıştı. Abû'l-Farac'ın rivayetine göre **“İngiltere kralı Selâhaddin'e. haber göndererek şu sözleri söyledi: "Franklardan mührümü taşımayanların Kudüs'e girmelerine müsaade etmeyiniz." Selâhaddin de akıllı adamlarını topladı ve onlara şu suali sordu: " Bu meselede kralın maksadı nedir?" Bunlar düşündüler ve şu cevabı verdiler : "Frankların buraya gelmekten gözettikleri büyük maksat Kudüs'te ibadetten ibarettir. Bunu yaparak memleketlerine döndükleri takdirde tekrar buraya gelmek istemezler. Kral bunları ibadetten alıkoymakla tekrar buraya gelmek istediği zaman bunları kolaylıkla toplamayı ve getirmeyi gözetliyor." Bu yüzden Selahaddin krala şu cevabı verdi: "Bu insanlar yabancıdırlar. Arada sulh olduktan sonra onlara ceza veremem. Siz onlara mani olmak isterseniz elinizden geleni yapınız.”**⁷⁵⁰ Aynı şekilde İmparator Isaakios Angelos'un, kilise üzerinde kayıtsız şartsız Ortodoks hâkimiyeti isteği Selâhaddin Eyyûbî tarafından reddedildi. Ki Selâhaddin Eyyûbî, herhangi bir mezhebe üstünlük vermek yerine hepsinin eşit olduğu bir ortamda yüksek hâkim kendisi olmak istiyordu. Gerçek Haç için 200.000 dinar teklif eden Gürcistan kraliçesinin teklifi de aynı anlayış üzere reddedildi.⁷⁵¹

Kral Richard, 9 Ekim'de Akkâ'dan gemiyle ülkesine doğru yola çıktı. Richard, maceralı bir yolculuk yaşadı. Esir alınma endişesiyle kıyafet değiştirerek yola devam etmişti. 11 Aralık 1192'de Viyana yakınlarında bir handa teşhis olundu ve Akkâ'da sancağını hendeğe attığı, Leopold'ün huzuruna çıkarıldı. Leopold, onu Konrad'ı öldürmekle suçladı ve hapse attı. Daha sonra VI. Heinrich'e teslim edilen

harcanmıştı. Çünkü sefer bittiği zaman Orta Doğu'nun hâkimi yine Selahaddin Eyyûbî idi ve Haçlılar bunu, yazılı olarak tasdik etmekten başka bir şey yapamamışlardı. Işın Demirkent, a.g.e. s. 161-162

⁷⁵⁰ Abû'l-Farac, II, s. 461-462, Malcolm Cameron Lyons- D. E. P. Jackson, a.g.e. s. 435

⁷⁵¹ Steven Runciman, III, aynı yer

Richard, 1194 yılında büyük bir fideye karşılığı kurtuldu. Nihayetinde 26 Mart 1199'da bir kale muhasarasında bir ok isabet etmesi sonucu hayatını kaybetti.⁷⁵²

E- SELÂHADDİN EYYÛBÎ'NİN ÖLÜMÜ (4 Mart 1193) VE ŞAHSİYETİ

Haçlılarla anlaşmanın sağlanmasından sonra Selâhaddin Eyyûbî, Kudüs'e gitti ve bazı düzenlemelerle uğraştı. Niyeti, hacca gitmekti fakat devlet işleri buna engel oldu ve 14 Ekim 1192 günü Dımaşk'a gitmek üzere yola çıktı. Yolculuğu esnasında Nablus, Taberiye, Safed ve Tıbnîn'e uğradı ve gerekli düzenlemeler için talimatlar verdi. Beyrut'ta bulunduğu sırada Antakya Prinkepsi Bohemund'u kabul ettikten sonra 3 Kasım 1192'de Dımaşk'a ulaştı.⁷⁵³ Dımaşk'ta bulunduğu sırada hastalığı iyice belli oldu ve kendisini zayıf düşürdü. Rahatsızlığına rağmen, 20 Şubat 1193'te hacdan dönen kabileyi karşılamak üzere hazır bulundu ve sonrasında hastalığı iyice ağırlaştı. Selâhaddin Eyyûbî'nin son günlerinde veliahdı el-Efdal, Dımaşk'taki emirleri topladı ve onlardan kendisine sadık kalacaklarına dair yazılı yemin aldı. 4 Mart 1193 Çarşamba sabahı Selâhaddin Eyyûbî, hayata veda etti.⁷⁵⁴ Ramazan Şeşen'in çizdiği sınırlara göre Selâhaddin Eyyûbî, vefat ettiğinde; ***'Mısır, Libya, Yemen, Filistin ve Ürdün'de, Suriye- Lübnan (Şam)'ın deniz sahilinde yukarıda zikredilen yerlerinin dışında tamamında, Malatya ve Ahlat'a kadar Güney ve Doğu Anadolu'da, Hemedan'a kadar Kuzey Irak'ta adına hutbe okunup para bastırılıyordu.'***⁷⁵⁵ İbn el-Esîr, Selâhaddin Eyyûbî'nin, Anadolu'yu ele geçirip

⁷⁵² Steven Runciman, III, s. 66, Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 189, Işın Demirkent, a.g.e. s. 161, III. Haçlı ordularının Akkâ'yı ele geçirmeleri, kıyı bölgelerinde tutunmalarını sağladı. Richard'ın göze batan başarısı ise Kıbrıs'ı almasıdır. Çünkü burası, daha sonra yapılacak seferlerde Haçlıların çok işine yaramıştır. Fakat seferin amacının dışında bir gelişmedir. Işın Demirkent, a.g.e. s. 162, Cecile Marisson, Haçlılar, s. 57, Kıbrıs Haçlı Krallığı ile ilgili bkz. Ebru Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı", Türkler, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 695-700

⁷⁵³ İbn el-Esîr, XII, s. 81- 82, Ramazan Şeşen, bu tarihi 2 Kasım, Steven Runciman, 4 Kasım olarak kaydeder. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 190, Steven Runciman, III, s. 68, ayrıca bkz. Abû'l-Farac, II, s. 462

⁷⁵⁴ Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 192, İbn el-Esîr, Selâhaddin Eyyûbî'nin ölümüyle ilgili gün zikretmez ve Şubat 1193 tarihini verir. İbn'ül Esîr, XII, s. 87, Abû'l-Farac ise M. 1193 yılının 4. ezar günü olarak zikreder. Abû'l-Farac, II, s. 463, Steven Runciman ve Işın Demirkent ise Ramazan Şeşen'den farklı olarak 3 Mart 1193'ü kaydederler. Steven Runciman, III, aynı yer, Işın Demirkent, a.g.e. s. 163

⁷⁵⁵ Ramazan Şeşen, a.g.e. aynı yer. Bunların dışında Musul, Ahlat, Artuklu beyleri, Selâhaddin Eyyûbî'ye tabi idiler ve Akkâ Haçlı Krallığı, Trablus Haçlı Kontluğu ile Antakya Prinkepsliği,

Bizans üzerine bir sefer yapma düşüncesini rivayet eder. Fakat ölümü, bu düşüncelerin hayata geçirilmesine engel oldu.⁷⁵⁶

Selâhaddin Eyyûbî, elli altı yaşında öldü. Ömrünü, Haçlılarla mücadeleye adayan ve Kudüs'ü, Haçlılardan geri alan Selâhaddin Eyyûbî, Nûreddin Mahmud'dan devraldığı cihadı, tamamen erdirdi. Selâhaddin Eyyûbî'nin, ön plana çıkan en belirgin özelliği cömertliğidir.⁷⁵⁷ Bu özellik, askerlerinin kendisine olan bağlılığı sonucunu getirdiğinden Haçlılara karşı başarılı ve aralıksız bir savaş verilmiştir. Sağlam iradesi, kararlılığı ve yorulmak bilmez tabiatı, bölgenin Haçlılardan büyük ölçüde temizlenmesini sağladı ve büyük umutlarla girilen III. Haçlı Seferi de amacına ulaşamadı. Üstelik bu büyük mücadelede tüm Haçlılara karşı savaşan Selâhaddin Eyyûbî, Bağdat ile arada sorunlar olması dolayısıyla Abbâsî halifesinden yardım da görmemiştir. Selâhaddin Eyyûbî, verdiği söze daima sadık kalmış bir devlet adamıdır.⁷⁵⁸ Birinci Haçlı ordularının Kudüs'te yaptıkları katliama ve Richard'ın, Akkâ'da sergilediği vahşete karşılık kan dökmekten hoşlanmayan ve affetmeyi seven Selâhaddin Eyyûbî, belirli zamanlarda öldürme yoluna gitmiştir.⁷⁵⁹ Yumuşak başlı bir tabiatı vardır. Kendisine karşı yapılan bir kusuru affedip; *'Haksız*

savunma durumunda bulunup Selâhaddin Eyyûbî ile iyi ilişkiler içinde olma gayretindeydiler. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 192-193

⁷⁵⁶ Selâhaddin, Ahlat'ı alma durumunda burayı kardeşi El-Âdil'e söz vermişti ve bu yüzden el-Âdil, Ahlat'a bir sefer yapılmasını istiyordu. Oğlu el-Efdal ise Kılıcarslan'ın memleketi üzerine bir seferi tavsiye etti. Fakat Selâhaddin Eyyûbî, bunların yanı sıra Bizans ve Azerbaycan'ın ele geçirilmesini daha uygun buluyordu. İbn el-Esîr, XII, aynı yer. Rivayete göre *"(...) Selâhaddin, ölüm halinde yatarken sancaktarını yanına çağırarak ona, kefeninden bir parçayı mızrağının ucuna takarak Dimaşk'ı dolaşmasını ve yüksek sesle, bütün Doğu'nun tek hükümdarının, mezarına bu bez parçasından başka bir şey götüremeyeceğini ilan etmesini emreylemişti."*, Steven Runciman, III, s. 69, Abû'l-Farac, II, aynı yer

⁷⁵⁷ Büyük bir coğrafyaya hükmeden Selâhaddin Eyyûbî'nin, öldüğü sırada hazinesinden sadece tek bir dinar ve 36 zuze çıkmıştı. Abû'l-Farac, II, aynı yer. Selâhaddin; *"vallahî benden bir şeyler elde etmek umuduyla gelene bütün dünyayı versem, yine de çok bir şey yapmış olmam. Bütün hazinemi boşaltsam, benden bir şeyler elde etmek için döktüğü yüz suyuna değmez."* demiştir. İbn Cübeyr, a.g.e. s. 220

⁷⁵⁸ Kral Richard, onun kişiliğinden çok etkilenmiştir. Hatta *"Bana Aslan Yürekli diyenler Selâhaddin'i tanımamışlar."* demiş ve hayranlığını dile getirmiştir. Selâhaddin Eyyûbî, Batılılarda bir hayranlık uyandırmasının yanı sıra bilinçaltılarında da bir kâbus olarak kalmıştır. *"Örneğin, Fransız generali Garo 1920'deki Meyselun Savaşı'ndan sonra Şam'ı alınca Selâhaddin Eyyûbî'nin mezarını tekmeleyerek ona, haçlı ruhunu anlatan şu sözlerle seslenmiştir: 'Ey Selâhaddin! Haçlı seferi şimdi bitti! İşte biz döndük.'" demiştir. İbrahim Halil Er, Cennet Doğu'da Bir Yerdedir, s. 250*

⁷⁵⁹ Haçlıların, savaşçı gücüne dâhil Templier ve Hospitalierler ile –öldüreceğine dair iki kez yemin ettiği- Renaud de Chatillon bunların örneğidir. Richard'ın, Akkâ'da yaptığı katliama karşılık, esir alınanları öldürmesi ise pekala anlaşılır bir durumdur. Ramazan Şeşen, a.g.e. s. 198-199

yere affetmek, haklı yere cezalandırmaktan daha iyidir.''⁷⁶⁰ demiştir. İbn Cübeyr'in eserinde Selâhaddin Eyyûbî, ideal bir devlet adamı olarak betimlenmektedir. Yazarın tanımı; Allah, Selâhaddin Eyyûbî'yi bölge Müslümanlarına bir rahmet olarak göndermiştir. Rahat nedir bilmeyen sultanın tahtı, atının eyeridir.⁷⁶¹

Selâhaddin Eyyûbî, Müslümanlar arasında bir birlik sağlama çalışmalarında onca mücadele vermiş fakat İbn el-Esîr'in iddia ettiği gibi olumsuzluklar ve kan dökme olayı yaşanmamıştır. Zengî ailesi taraftarı olan İbn el-Esîr, Selâhaddin Eyyûbî'nin, Zengîler'e karşı tutumunu eleştirmiştir. Fakat Selâhaddin Eyyûbî, Nûreddin Mahmud öldükten sonra es-Sâlih'e bağlı kalmış, Halep-Musul ittifakı, Haçlılarla işbirliğine girince tutumunu değiştirmiştir.⁷⁶² Selâhaddin Eyyûbî'den sonra İslam birliği çökmüş ve Haçlılarla bunca mücadele veren bir devlet adamının halefleri, onunla aynı çizgide olamamış ve cihat terk edilmiştir.

⁷⁶⁰ İbn Cübeyr, a.g.e. aynı yer

⁷⁶¹ İbn Cübeyr, a.g.e. s. 219, yazar, Selâhaddin Eyyûbî'yi, tüm bölge yöneticilerinden ayrı tutar ve ideal bir devlet adamını Selâhaddin Eyyûbî'nin şahsında betimler. a.e. s.48-49, 177, Selâhaddin Eyyûbî'nin iyilikleri, camiler, mescitler, türbeler, gözetleme kuleleri ve okullar gibi kurumlarla herkese ulaşmıştır. a.e. s. 29

⁷⁶² İbn el-Esîr'in, Selâhaddin Eyyûbî'ye yaklaşımını en güzel özetleyen kayıtlarından birisine göre; Kılıcarslan'ın oğlu Muizzeddin Kayser Şah, ağabeyi Kutbeddin'e karşı yardım istemek için Selâhaddin Eyyûbî'nin yanına gelmişti. Orada bulunan birinin ağzından vedalaşmayı İbn el-Esîr, şu şekilde anlatır: *''(...) Selâhaddin'i Muizzeddin'i uğurlamak üzere atına binmiş vaziyette gördüm. Muizzeddin, ona hürmeten atından inip yaya yürüdü, bunun üzerine Selâhaddin de atından indi ve onu yaya olarak uğurladı. Selâhaddin atına binmek isteyince Muizzeddin ona yardım etti. Musul hâkimi Alaeddin Hurremşah b. İzzeddin de Sultanın elbiselerini düzeltti. Ben buna hayret ettim ve: 'Ey Eyyub'un oğlu! Bir Selçuklu sultanıyla Atabeğ Zengî'nin oğlu seni ata bindiriyor, peki ya nasıl öleceğini hiç düşünmüyor musun?'*, İbn el-Esîr, XII, s. 74

SONUÇ

Haçlı Seferleri, dünya tarihini şekillendiren olaylardandır. 1095 yılında başlayan bu seferler, sebep ve sonuçları itibariyle Avrupa, Türk-İslam dünyası ve Bizans üzerinde etkili olmuştur. Türk-İslam dünyasına karşı Avrupalıların daha sonraki savaş ve girişimleri, Haçlı Seferi olarak değerlendirilmiştir. Türklerin, Anadolu'da yerleşme zamanına denk gelen Haçlı seferleri, Bizans ve Avrupa'nın kendilerini tehdit altında hissetmelerine bir reaksiyondur. I. Haçlı Seferi, amacına ulaşmış tek Haçlı Seferi olarak telakki olunur. Çünkü bu seferle Türkler, Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kalmışlar, Bizans, kaybettiği çoğu toprağı tekrar ele geçirmiş, daha da önemlisi Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus'ta Haçlı devletleri ve birçok kontluk ve dukalık kurulmuştur. Haçlıların, Doğu'da kök salmalarına maalesef Müslümanların aralarındaki mücadeleler zemin hazırlamıştır. Başlangıçta kırılmayan bu Haçlı gücünü daha sonra yok etmek mümkün olmamıştır. Müslüman-Haçlı ittifakları, vakit geçirilmeden gerçekleştirilmiş ve cihad fikri çok geç tarihlerde oluşmaya başlamıştır.

1101 yılındaki Haçlı seferleri, gerçek manada bir hezimet ve Avrupa için kara sayfalarlardır. Anadolu içlerinde yok olup giden bu seferleri, Hristiyan tarih yazıcıları sıraya koymayarak unutturmaya çalışmışlardır. Doğu'da kurulan ilk Haçlı Devleti olan Urfa Haçlı Kontluğu'nun, 1144 yılında İmâdüddin Zengî tarafından fethedilmesi ise II. Haçlı Seferine neden olmuş ve krallar, bütün itibarlarını Doğu'da bırakarak ülkelerine dönmüşlerdir. İslam âlemi, yaklaşık iki yüzyıllık bir devrede Hristiyanlara karşı mücadelede çok önemli devlet adamları yetiştirmiştir. İmâdüddin Zengî ile başlayan cihad, oğlu Nûreddin Mahmud tarafından başarıyla devam ettirilmiştir. Zengîler'in bünyesinde faaliyet gösteren Eyyûbî ailesi, önemli işler başarmaya başlamış ve Mısır Seferleri ile de Selâhaddin Eyyûbî ismi gün ışığına

çıkmiştir. Selâhaddin Eyyûbî, gerek Nûreddin Mahmud'a tabi olarak gerekse bağımsız olarak Haçlılara karşı çetin bir savaş vermiş ve maalesef bu uğraşlarında hem Bağdat halifeliği hem de Müslüman devletler tarafından yalnız bırakılmış ya da gerektiği kadar yardım görmemiştir. Selâhaddin Eyyûbî, Nûreddin Mahmud'un ölümünden sonra dağılma eğilimi gösteren İslam dünyasını bir arada tutmak için yaklaşık on yıl Müslüman rakipleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Haleb-Musul ittifakının Haçlılarla ve Haşhâşîlerle ilişki içinde olması, Selâhaddin Eyyûbî'yi, Haçlılarla etkili bir mücadeleden alıkoysa da önce Haleb sonra da Musul'un hâkimiyet altına alınması, Selâhaddin Eyyûbî'nin cihadına en büyük katkıyı yaptı.

Eyyûbîler-Haçlılar mücadelesinde bazı dönüm noktaları vardır. Bunlardan ilki, Hittîn Savaşı'nda Kudüs Haçlı Krallığı'nın askeri gücünün tamamına yakınının yok edilmesidir. Bu savaşa kadar devam eden çatışmalarda taraflar birbirlerine üstünlük sağlıyorlardı ve hatta Selâhaddin Eyyûbî'nin Remle yenilgisi, Müslümanlar için ağır bir darbe sayılabilirdi. Fakat Hittîn Savaşı, kesin sonuçlu bir savaştır. Haçlılar açısından ikinci bir darbe ise Kudüs'ün fethidir. Kudüs'ün fethinden sonra gerçekleştirilen fetihler sonucu bölgedeki Haçlı varlığı büyük ölçüde yok edilmiş, birçok şehir ve kale alınmıştır. Uğruna binlerin canının gittiği, onca servet ve zamanın harcandığı Kutsal Şehir Kudüs, Müslümanların eline geçince Avrupa'nın, bu olaya tepkisi yeni bir Haçlı seferi ile yankı buldu. Büyük umutlarla yola çıkan Almanların seferi, Friedrich Barbarosso'nun, Anadolu'da ölmesiyle son bulmuş ve ordunun geri kalanının III. Haçlı Seferine pek bir faydası olmamıştır. Kudüs eski kralı Guy de Lusignan'ın Akkâ kuşatmasına katılan İngiliz ve Fransızlar sayesinde burası, Hristiyanlığa kazandırmış ve bu sayede Haçlılar, sahilde bir yüzyıl daha barınabilmişlerdir. Fransızlar, Akkâ'nın alınması üzerine sahneden çekilmişlerdir diyebiliriz. Bölgede kalan ve ısrarcı davranan İngiliz kralı Aslan Yürekli Richard ise Akkâ'daki vahşeti ve hiç göremediği Kudüs'e ulaşma çabalarıyla hatırlanır. Akkâ'nın düşmesinden sonra iki defa Kudüs'e yürüme çabasına girmiş fakat bu amacına ulaşamamıştır. 1192 yılına kadar süren rutin çatışmaların ardından Haçlılarla Müslümanlar arasında barış imzalanmış ve III. Haçlı Seferi de bu şekilde sona erdirilmiştir.

Selâhaddin Eyyûbî, tüm ömrünü Haçlılarla mücadeleye adanmış ve tüm dünya tarafından takdir edilmiş bir devlet adamı olarak tarihteki yerini almıştır. Araplar, Türkler, Kürtler hatta Hristiyanlar onu kendilerinden saymışlar ve şecereler oluşturmuşlardır. Bu kadar başarılı bir devlet adamı, Avrupa'nın hayranlığını kazanmış fakat bilinçaltılarında da bir korkuyu devamlı taze tutmuştur. İbn el-Esîr'in bir rivayeti Haçlıların zihnindeki Selâhaddin Eyyûbî imgesini çok iyi yansıtmaktadır. Barış anlaşmasını imza etmeye gelenler arasında Balian b. Barzan da vardı. Selâhaddin Eyyûbî, yemin edince Balian ona: ***‘Şunu bil ki, İslâm tarihinde hiç kimse senin yaptığını yapmadı ve Franklar bu müddet içinde helak oldukları kadar hiç bir dönemde helak olmadılar. Deniz yoluyla gelen muharipleri saydık. Altı yüz bin kişiydiler. Hâlbuki bunların ancak onda biri ülkelerine göre döndüler. Bazılarını bizzat sen öldürdün; bazıları öldü, bazıları da boğuldu.’***⁷⁶³ demiş ve Selâhaddin Eyyûbî'nin, Haçlılarla mücadelesinin bir nevi özetini yapmıştı. Fakat Kudüs'ü almak ve daha sonra da korumak için verilen uğraş, ne yazık ki Selâhaddin Eyyûbî'nin ölümünden sonra çok çabuk unutulmuştur. Halefleri arasındaki mücadeleler, Haçlılarla etkili bir mücadeleyi önlediği gibi Selâhaddin Eyyûbî'nin ardılları da Haçlılarla iyi geçinme yolunu benimsemişlerdir.

⁷⁶³ İbn el-Esîr, XII, s. 81

BİBLİYOGRAFYA

A- KİTAPLAR

Abû'l-Farac, Gregory, Abû'l-Farac Tarihi, I, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yay.
Ankara 1999

Altan, Ebru, Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis
Gestarum (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı
Eserinin XI. ve XII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi, İ.Ü. Sosyal
Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995

_____ İkinci Haçlı Seferi (1147-1148), TTK Yayınları, Ankara 2003

Ayan, Ergin, Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis
Gestarum (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı
Eserinin XVI. XVII. ve XVIII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi, İ.Ü.
Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994

Azîmî, Muhammed b. Ali, Azîmî Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler (H. 430-538=
1038/39-1143/44), Metin, Çeviri, Notlar ve Açıklamalar: Ali
Sevim, TTK, Ankara 2006

Beyyumi, Ali, Kuruluş Devrinde Eyyübiler (Selahaddin Eyyübi'nin Devleti),
Türkçeleştiren: Abdulhadi Timurtaş, İstanbul, 2005

Cahen, Claude, Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı, Çev. Mustafa Daş,
Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010

Carnotensis, Fulcherius, Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi, Çev. İlcan
Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009

Çay, Abdulhaluk, II. Kılıç Arslan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay Ankara 1987

Demirkent, Işın, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, II, (1118-1146), TTK Yay. Ankara
1987

_____ Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, I, (1098-1118), TTK, Ankara 1990

- _____ Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, TTK Yay. Ankara 1996
- _____ Haçlı Seferleri, Dünya Yay. İstanbul 2004
- Er, İbrahim Halil, Cennet Doğu'da Bir Yerdedir, Haçlı Seferlerinin Değişen Yüzü, Elips Kitap, Ankara 2006
- Erer, Raşid, Türklere Karşı Haçlı Seferleri, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1993
- Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri 26- 27 Mayıs 1997, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1998
- Haçlı Seferlerinin 900. Yıldönümünde Uluslar arası Selahaddin-i Eyyubi Sempozyumu, 23-24 Kasım 1996, Diyarbakır 1996
- Holt, P. M. Haçlılar Çağı, 11. Yüzyıldan 1517'ye Yakın Doğu, çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yay. 2. Baskı, İstanbul 2003
- _____ Haçlı Devletleri ve Komşuları, Urfa Kontluğu, Antakya Prenslığı, Trablusşam Kontluğu, Kudüs Krallığı, Çev. Tanju Akad, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007
- I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi, Notlar H. A. S. Triton, Türkçe Çev. Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul 2005
- İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, Çev. İsmail Güler, Selenge Yay. İstanbul 2003
- İbn el-Adîm, Buğyetü't- Taleb fî Tarihi Haleb, Biyografilerle Selçuklular Tarihi (Seçmeler), Çeviri, Notlar ve Açıklamalar: Ali Sevim, TTK Yay. Ankara 1989
- İbn el-Esîr, İslam Tarihi el Kâmil fit- Târîh Tercümesi, X-XII, Çev. Abdülkerim Özaydın-Ahmet Ağırakça, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987
- Kaleli, Emrullah, Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2004
- Kırpık, Güray, Doğunun ve Batının Gözünden Haçlılar, Selenge Yayınları, İstanbul 2009
- Kinnamos, Ioannes, Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176), Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent, TTK, Ankara 2001, s. 55

- Kommena, Anna, Alexiad (Anadolu’da ve Balkan Yarımadası’nda İmparator Alexias Kommenos Dönemi’nin Tarihi, Malazgirt’in Sonrası), Çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996
- Lewis, Bernard, Haşîşîler İslam’da Radikal Bir Tarikat, Çev. Kemal Sarısözen, Kapı Yay. İstanbul 2005
- Lyons Malcolm Cameron- Jackson, D. E. P. Selahaddin Kutsal Savaşın Politikaları, Çev. Zehra Savan, Pınar Yayınları, İstanbul 2006
- Maalouf, Amin, Arapların Gözünden Haçlı Seferleri, Çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007
- Morrisson, Cecile, Haçlılar, Dost Kitabevi Yay. Ankara 2005
- Möhring, Hannes, Selahaddin Eyyubi, Çev. Ayşe Dağlı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008
- Ostrogorsky, Georg, Bizans Devleti tarihi, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1991
- Polat, İbrahim Ethem, Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler, Vadi Yayınları, Ankara 2006
- Runciman, Steven, Haçlı Seferleri Tarihi, I-III, çev. Fikret Işıltan, TTK Yay. Ankara 1992- 1998
- Şeşen, Ramazan, Selâhaddin Devrinde Eyyûbiler Devleti, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay. İstanbul 1983
- _____ Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet, Çağ Yay. İstanbul 1987
- Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yay. İstanbul 1996
- _____ Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003
- Urfalı Mateos Vakayi-namesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162) Çev. Hrant d. Andreasyan, TTK Yay. Ankara 2000
- Usâme İbn Munkız, İbretler Kitabı (Kitab’ül İtibar), Çev. Yusuf Ziya Cömert, Kitabevi Yay. İstanbul 2008
- Usta, Aydın, Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008

B- MAKALELER:

- Abdulkasım, Kasım, ‘‘Beyt’ül- Makdis Bölgesi’nde Eyyûbîler’in Haçlılara Karşı Mücadelesi’’, USES, 23-24 Kasım 1996, Diyarbakır 1996
- Alptekin, Coşkun, ‘‘Türkiye Selçukluları’’, DGBİT, VIII, Çağ Yay. İstanbul 1988
- Altan, Ebru, ‘‘Kıbrıs Haçlı Krallığı’’, Türkler, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002
- Baştav, Şerif, ‘‘Bizans ve Haçlı Seferleri’’ UHSS, (23-25 Haziran 1997), TTK, Ankara 1999
- Baykara, Tuncer, ‘‘II. Haçlı Seferinin Türkiye Güzergâhı Üzerinde Bazı Düşünceler, Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri, 26-27 Mayıs 1997, İ.Ü. Edeb. Fak. Basımevi, İstanbul 1998
- Becker, C.H. ‘‘Eyyûbîler’’, İA, IV, MEB, İstanbul 1988
- Cahen, Claude, ‘‘İslam ve Haçlılar’’, Çev. İsmet Kayaoğlu, Belleten, cilt LI, Sayı 200, Ankara Ağustos 1987
- Demir, Necati, ‘‘Anadolu’da Teşekkül Etmiş Destanî Halk Hikâyelerinde Haçlı Seferlerinin İzleri’’, UHSS, (23-25 Haziran 1997), TTK, Ankara 1999
- Demirkent, Işın, ‘‘Hittin Zaferi ve Kudüs’ün Müslümanlarca Fethinin Batı’daki Akisleri’’, Belleten, LII /205, Aralık 1988
- _____ ‘‘Komnenos Hanedanının Büyük Başkumandanı: Türk Asıllı Ioannes Aksukhos’’, Belleten, C. LX, S. 227, Ankara Nisan 1996
- _____ ‘‘Haçlılar’’, DİA, XVI, İstanbul 1996
- _____ ‘‘Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması’’, Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri, 26-27 Mayıs 1997, İ.Ü. Edeb. Fak. Basımevi, İstanbul 1998
- _____ 1101 Yılı Haçlı Ordularının Anadolu’da Takip Ettiği Yollar Hakkında’’, UHSS, (23-25 Haziran 1997), TTK, Ankara 1999
- _____ ‘‘Haçlı Seferleri ve Türkler’’ Türkler, VI, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002
- Düzgün, Şaban Ali, ‘‘İki Kültürün Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler’’, Türkler, VI, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002

- Fayda, Mustafa, ‘‘Askalan’’, DİA, III, İstanbul 1991
- Göktaş, Lütfullah, ‘‘Katolik Kilisesi’nin Ekümenik Konsil Metinlerinde Haçlı Seferleri’’, USES, 23-24 Kasım 1996, Diyarbakır 1996
- Gül, Muammer, "Önasya'da bir Türk Devleti: Eyyûbîler", Türkler, V, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002
- Hartmann, R. ‘‘Askalan’’, İA. I, MEB, İstanbul, Tarihsiz.
- İşıltan, Fikret, ‘‘Şâver’’, İA, XI, MEB. İstanbul 1979
- Koningsveld, P. S. ‘‘Hıristiyan Batı’da İslam’ın Tarihsel İmajı’’, USES, 23-24 Kasım 1996, Diyarbakır 1996
- Kök, Bahaddin, ‘‘Mısır’ın Alınmasından Sonra Nûreddin Mahmud’la Selâhaddin Eyyûbî Arasında Ortaya Çıkan Soğukluğun Sebepleri’’, Belleten, LVII/ 219, TTK Basımevi, Ankara 1994
- Küçüksipahioğlu, Birsell, ‘‘Haçlı Devletleri’’, Türkler, VI, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002
- Merçil, Erdoğan, ‘‘Sultan Selâhaddin Eyyûbî’nin Anadolu’daki Türk Devletleriyle Münasebetleri’’, Belleten, S, 209, Ankara 1990
- _____ ‘‘Haçlı Seferleri Sırasında Büyük Selçuklu Devleti’nin Durumu’’ UHSS, (23-25 Haziran 1997), TTK, Ankara 1999
- Sabri, Şeyh İkrime Said, ‘‘Kudüs ve Haçlı Savaşları’’, USES, 23-24 Kasım 1996, Diyarbakır 1996
- Sevim, Ali, ‘‘Suriye Selçukluları-Haçlı İlişkileri’’, UHSS, (23-25 Haziran 1997), TTK, Ankara 1999
- Sobernheim, "Salâh- ad- din Âyyûbî", İA, X, MEB, İstanbul 1980
- Şeşen, Ramazan, ‘‘el-Bark eş-Şâmî’ye Göre 1182-1183 Yıllarında Selâhaddin’in Bazı Tayinleri ve Eyyûbîler ile Franklar Arasında Cereyan Eden Harpler’’, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, VI/ 3-4, İstanbul 1976
- _____ ‘‘Selâhaddin Eyyûbî Devrinde Libya’da Türkler ve Karakuş Meselesi’’, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul 1982
- _____ ‘‘Hittîn’de Selâhaddin’in Ordusu’’, Belleten, LIV/209, TTK Yay. Ankara 1990
- _____ "Eyyûbîler", DİA, XII, İstanbul 1995
- _____ "Eyyûbîler", Türkler, V, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002

Uyumaz, Emine, ‘‘Türkiye Selçuklu Devleti- Eyyûbi Münasebetleri’’, Türkler, V,
Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002
Wiet, G. ‘‘Şîrkûh’’, İA. XI, MEB. İstanbul 1979

ÖZGEÇMİŞ

13. 11. 1980 Ankara/ Elmadağ doğumluyum. İlkokulu Süleymanlı Köyü İlkokulu'nda, Ortaokulu Çankaya Gökay İlköğretim Okulu'nda ve lise eğitimimi Ankara Aktepe Lisesi'nde tamamladım. 2003 yılında Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü kazandım ve bu bölümden 2007 yılında mezun oldum. 2007–2008 Eğitim-Öğretim Yılı'nda, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim, Orta Çağ Bilim Dalı alanında Yüksek Lisansa başladım.